Ds 2014:14

Genomförande av brottsofferdirektivet

REGERINGSKANSLIET
Justitiedepartementet

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss – hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss. Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på http://www.regeringen.se/

Tryckt av Elanders Sverige AB
Stockholm 2014

ISBN 978-91-38-24104-2
ISSN 0284-6012

Förord

Chefen för Justitiedepartementet gav den 17 juni 2013 rådmannen Lars Wallinder i uppdrag (Ju 2013:F) att biträda Justitiedepartementet med att ta fram ett underlag för bedömningen av vilka åtgärder som krävs för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF (brottsofferdirektivet).

Från och med den 1 juli 2013 anställdes hovrättsassessorn Réka Gödri-Mártis att arbeta som ämnessakkunnig inom ramen för uppdraget.

Med denna promemoria är uppdraget slutfört.

Stockholm i maj 2014

Lars Wallinder

/Réka Gödri-Mártis

Innehåll

1 Författningsförslag 11

1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken (1942:740) 11

1.2 Förslag till förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948) 15

2 Uppdraget och dess genomförande 23

2.1 Europeiska unionens arbete med brottsofferfrågor – en kort historisk överblick 23

2.2 Uppdraget 27

2.3 Uppdragets genomförande 28
2.3.1 Allmänt om uppdragets genomförande 28
2.3.2 Särskilt om uppdraget och arbetets inriktning 28

3 Direktivet 31

3.1 Syfte och målsättning 31

3.2 Innehållet i direktivet i korthet 31

4 Definitioner och avgränsningar 35

4.1 Direktivets bestämmelser 35

4.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 37
4.2.1 Begreppet brottsoffer i svensk rätt 37
4.2.2 Målsägandens skepnader i brottmålsprocessen 39
4.2.3 Familjemedlemmar, barn och reparativ rättvisa 40

4.3 Skälen för bedömningen 41

4.4 Avgränsningar och utgångspunkter för genomförandet 42
4.4.1 Räckvidden av de rättigheter som fastställs i direktivet i de fall där det hänvisas till brottsoffrets roll inom det nationella straffrättsliga systemet 42
4.4.2 Aktörer som omfattas av direktivets tillämpningsområde 43
4.4.3 Förfaranden som omfattas av direktivets tillämpningsområde 44
4.4.4 Kort om unionsrättens krav på genomförandeåtgärder 46

5 Information och stöd 47

5.1 Rätt att förstå och bli förstådd – artikel 3 47
5.1.1 Direktivets krav 47
5.1.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 48
5.1.3 Skälen för bedömningen 51

5.2 Rätt att få information vid den första kontakten med en behörig myndighet – artikel 4 54
5.2.1 Direktivets krav 55
5.2.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 55
5.2.3 Skälen för bedömningen och förslagen 62

5.3 Rättigheter för brottsoffer i samband med brottsanmälan – artikel 5.1 67
5.3.1 Direktivets krav 67
5.3.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 67

5.3.3 Skälen för förslaget 68

5.4 Rätt att erhålla information om det egna ärendet – artikel 6 70
5.4.1 Direktivets krav 71
5.4.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 72
5.4.3 Skälen för bedömningen och förslagen 79

5.5 Rätt till tolkning och översättning – artikel 5.2, 5.3 och artikel 7 86
5.5.1 Direktivets krav 86
5.5.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 88
5.5.3 Skälen för bedömningen och förslagen 93

5.6 Rätt till hjälp och stöd från stödverksamheter för brottsoffer – artikel 8 och 9 101
5.6.1 Direktivets krav 101
5.6.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 103
5.6.3 Skälen för bedömningen 122

6 Deltagande i straffrättsliga förfaranden 127

6.1 Rätt att höras – artikel 10 127
6.1.1 Direktivets krav 127
6.1.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 127
6.1.3 Skälen för bedömningen 129

6.2 Rättigheter i samband med beslut om att inte väcka åtal – artikel 11 130
6.2.1 Direktivets krav 131
6.2.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 131
6.2.3 Skälen för bedömningen och förslaget 133

6.3 Rätt till skydd inom ramen för verksamheter för reparativ rättvisa – artikel 12 136
6.3.1 Direktivets krav 136
6.3.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 137

6.3.3 Skälen för bedömningen 139

6.4 Rätt till rättshjälp – artikel 13 140
6.4.1 Direktivets krav 140
6.4.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 141
6.4.3 Skälen för bedömningen 142

6.5 Rätt till kostnadsersättning – artikel 14 142
6.5.1 Direktivets krav 142
6.5.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 142
6.5.3 Skälen för bedömningen 143

6.6 Rätt att återfå egendom – artikel 15 144
6.6.1 Direktivets krav 144
6.6.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 144
6.6.3 Skälen för bedömningen 146

6.7 Rätt till beslut om ersättning från förövaren i samband med straffrättsliga förfaranden – artikel 16 146
6.7.1 Direktivets krav 146
6.7.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 146
6.7.3 Skälen för bedömningen 148

6.8 Rättigheter för brottsoffer bosatta i en annan medlemsstat – artikel 17 149
6.8.1 Direktivets krav 149
6.8.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 150
6.8.3 Skälen för bedömningen och förslaget 154

7 Skydd för brottsoffer och erkännande av brottsoffer med specifika skyddsbehov 157

7.1 Rätt till skydd – artikel 18 157
7.1.1 Direktivets krav 157
7.1.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 158
7.1.3 Skälen för bedömningen 163

7.2 Rätt att undvika kontakt mellan brottsoffer och förövare – artikel 19 165
7.2.1 Direktivets krav 165
7.2.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 165
7.2.3 Skälen för bedömningen 168

7.3 Brottsoffers rätt till skydd vid brottsutredningar – artikel 20 170
7.3.1 Direktivets krav 170
7.3.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 170
7.3.3 Skälen för bedömningen 172

7.4 Rätt till skydd av privatliv – artikel 21 173
7.4.1 Direktivets krav 173
7.4.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 174
7.4.3 Skälen för bedömningen 178

7.5 Individuell bedömning av brottsoffer för att fastställa specifika skyddsbehov och rätt till skydd för barn och andra brottsoffer med specifika skyddsbehov – artiklarna 22–24 182
7.5.1 Direktivets krav 183
7.5.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 186
7.5.3 Skälen för förslagen och bedömningen 201

8 Övriga bestämmelser 217

8.1 Fortbildning av rättstillämpare – artikel 25 217
8.1.1 Direktivets krav 217
8.1.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 218
8.1.3 Skälen för bedömningen 231

8.2 Samarbete och samordning av insatser – artikel 26 233
8.2.1 Direktivets krav 233
8.2.2 Huvuddragen i nuvarande ordning 233
8.2.3 Skälen för bedömningen 237

9 Ekonomiska och andra konsekvenser 239

10 Ikraftträdande 243

11 Författningskommentarer 245

Bilagor

1 Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF (brottsofferdirektivet) 249

2 Rättelse till Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU.....267

3 Uppdraget.....269

4 Deltagande vid seminarium 273

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken (1942:740)

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 5 kap. 6 §, 9 kap. 9 § och 33 kap. 9 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
5 kap.	
6 § [1]	
Om en part, ett vittne eller någon annan som ska höras inför rätten inte behärskar svenska, *får* en tolk anlitas att biträda rätten. *Om en misstänkt i ett brottmål inte behärskar svenska, ska en tolk anlitas vid sammanträden inför rätten.*	Om en part, ett vittne eller någon annan som ska höras inför rätten inte behärskar svenska, *ska* en tolk anlitas att biträda rätten.

Rätten ska, om det är möjligt, förordna en tolk som är auktoriserad att biträda som tolk i målet. I annat fall ska en annan lämplig person förordnas. Om det vid domstolen finns en allmän tolk i det språk som det är fråga om, ska han eller hon anlitas.

[1] Senaste lydelse 2013:663.

Det som föreskrivs i första stycket om den som inte behärskar svenska gäller också den som till följd av en hörselnedsättning eller talsvårigheter behöver en tolk. Om det är lämpligt, får ett tekniskt hjälpmedel användas i stället för att en tolk anlitas.

Den som står i ett sådant förhållande till saken eller till en part att det kan anses minska hans eller hennes tillförlitlighet, får inte anlitas som tolk.

Bestämmelser om anställande av allmän tolk och om anlitande av tolk för den som har en hörselnedsättning eller talsvårigheter meddelas av regeringen.

9 kap.

9 §[2]

Bestämmelser i denna balk om att den som *skall* kallas till ett sammanträde *skall* föreläggas vite i vissa fall gäller inte den som är under femton år. Vite *skall* inte heller föreläggas om den som *skall* kallas fyllt femton men inte arton år och det finns anledning att anta att han eller hon inte kan infinna sig utan medverkan av vårdnadshavare eller annan som svarar för hans eller hennes vård och fostran.	Bestämmelser i denna balk om att den som *ska* kallas till ett sammanträde *ska* föreläggas vite i vissa fall gäller inte den som är under femton år. Vite *ska* inte heller föreläggas om den som *ska* kallas fyllt femton men inte arton år och det finns anledning att anta att han eller hon inte kan infinna sig utan medverkan av vårdnadshavare eller annan som svarar för hans eller hennes vård och fostran.

Den omständigheten att något vite inte har förelagts hindrar inte att den unge kallas på nytt eller att i övrigt sådana åtgärder vidtas vid den fortsatta handläggningen av målet som skulle ha kunnat komma i fråga om vite hade förelagts.

Har den som *skall* kallas till ett sammanträde inte fyllt ar-	Har den som *ska* kallas till ett sammanträde inte fyllt ar-

[2] Senaste lydelse 2002:381.

ton år, *skall* vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran underrättas om kallelsen, om det inte finns särskilda skäl mot det. Om den som *skall* kallas är tilltalad gäller i stället bestämmelserna om underrättelse i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.	ton år, *ska* vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran underrättas om kallelsen, om det inte finns särskilda skäl mot det. Om den som *ska* kallas är tilltalad gäller i stället bestämmelserna om underrättelse i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.
	Målsägande som har begärt det ska underrättas om tidpunkt och plats för huvudförhandling i målet.

33 kap.

9 §[3]

Rätten får vid behov översätta handlingar som kommer in till eller skickas ut från rätten. Rätten är skyldig att översätta en handling i ett brottmål eller de viktigaste delarna av den, om en översättning är av väsentlig betydelse för att den misstänkte ska kunna ta tillvara sin rätt. Översättningen får göras muntligen om det inte är olämpligt med hänsyn till vad handlingen eller målet rör eller någon annan omständighet.	Rätten får vid behov översätta handlingar som kommer in till eller skickas ut från rätten. Rätten är skyldig att översätta en handling i ett brottmål eller de viktigaste delarna av den, om en översättning är av väsentlig betydelse för att den misstänkte ska kunna ta tillvara sin rätt. *Rätten är också skyldig att på begäran av målsägande som är part eller ska höras i ett brottmål översätta en handling eller de viktigaste delarna av den, om en översättning är av*

[3] Senaste lydelse 2013:834.

väsentlig betydelse för att målsäganden ska kunna ta tillvara sin rätt. Översättningen får göras muntligen om det inte är olämpligt med hänsyn till vad handlingen eller målet rör eller någon annan omständighet.

Rätten är också skyldig att översätta en handling i ett brottmål eller de viktigaste delarna av den, om handlingen ska sändas till någon som vistas i en annan stat och det finns anledning att anta att personen inte förstår språket i handlingen. Handlingen ska översättas till språket i den andra staten eller om myndigheten känner till att personen inte förstår detta språk, till ett annat språk som personen förstår.

Den som biträtt med översättning har rätt till skälig ersättning, som betalas av staten.

Första och tredje styckena ska tillämpas även i fråga om överföring från punktskrift till vanlig skrift eller omvänt.

Om det är möjligt ska rätten anlita en översättare som är auktoriserad. I annat fall ska en annan lämplig person anlitas för att utföra översättningen.

1.2 Förslag till förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948)

Härigenom föreskrivs i fråga om förundersökningskungörelsen

dels att 5, 13 a–d och 21 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 5 b och 14 c §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	5 §
Förhör *skall*, *såvida icke därigenom förundersökningens behöriga gång motverkas* eller polisens eller åklagarens arbete avsevärt försvåras, hållas *å* tid och plats, som *antagas* medföra minsta olägenhet för den som *skall* höras. Förhör *skall ock* i övrigt anordnas så, att onödig tidsspillan för den hörde *undvikes*.	Förhör *ska*, om förundersökningens behöriga gång *därigenom inte motverkas* eller polisens eller åklagarens arbete avsevärt försvåras, hållas på tid och plats, som *kan antas* medföra minsta olägenhet för den som *ska* höras. Förhör *ska även* i övrigt anordnas så, att onödig tidsspillan för den hörde *undviks.*
Den som *skall* höras bör, där *så* kan ske och det *ej finnes* olämpligt med hänsyn till utredningen, i god tid kallas till förhöret.	Den som *ska* höras bör, där det kan ske och det *inte är* olämpligt med hänsyn till utredningen, i god tid kallas till förhöret.
Om ersättning av allmänna medel till den som under förundersökning inställt sig till förhör gäller *vad därom är särskilt stadgat*.	Om ersättning av allmänna medel till den som under förundersökning inställt sig till förhör gäller *särskilda bestämmelser*.
	Förhör med målsägande som

är bosatt i ett annat land inom Europeiska unionen ska, om det lämpligen kan ske, hållas i omedelbar anslutning till anmälningstillfället.

5 b §

Om behov enligt 14 c § bedöms föreligga samt om målsäganden har begärt det ska, om förundersökningens behöriga gång därigenom inte motverkas eller polisens eller åklagarens arbete avsevärt försvåras

1. förhör med målsäganden under förundersökningen hållas i lokaler som är avsedda för detta ändamål (förhörslokaler),

2. upprepade förhör med målsäganden hållas av samma personer,

3. förhör med målsägande gällande sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken hållas av en person av samma kön som målsäganden. Detsamma gäller andra brott om omständigheterna talar för att målsäganden har ett befogat intresse av att förhör hålls av en person av samma kön som målsäganden.

Särskilda bestämmelser om förhör med barn finns i 15-18 §§.

13 a § [4]

Målsäganden ska underrättas om att åklagaren under vissa förutsättningar kan föra talan om enskilt anspråk i anledning av brott och om möjligheterna att få ersättning enligt brottsskadelagen (1978:413). I samband med detta bör också på lämpligt sätt upplysning lämnas om de regler som gäller för handläggningen av sådana anspråk.

Målsäganden ska *så snart som möjligt* underrättas om att åklagaren under vissa förutsättningar kan föra talan om enskilt anspråk i anledning av brott och om möjligheterna att få ersättning enligt brottsskadelagen (1978:413). I samband med detta bör också på lämpligt sätt upplysning lämnas om de regler som gäller för handläggningen av sådana anspråk. *Målsäganden ska så snart som möjligt informeras om förfarandet för brottsanmälan inbegripet hans eller hennes roll i samband med detta samt om den fortsatta handläggningen hos polis, åklagare och domstol. Informationen ska minst innehålla upplysning om rätten till tolkning och översättning under förfarandet, kontaktuppgifter för information i det egna ärendet, samt förfaranden som finns tillgängliga för enskilda som har klagomål på myndigheternas handläggning. I samband med detta ska information lämnas om möjligheten att få ersättning för kostnader i anledning av inställelse till förhör och domstolsförhand-*

[4] Senaste lydelse 2011:967.

	ling.
Är brottet sådant att det kan komma i fråga att förordna målsägandebiträde enligt lagen (1988:609) om målsägandebiträde *eller* att meddela kontaktförbud enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud, ska målsäganden så snart som möjligt underrättas om de regler som gäller för förordnande av målsägandebiträde eller meddelande av kontaktförbud.	Är brottet sådant att det kan komma i fråga att förordna målsägandebiträde enligt lagen (1988:609) om målsägandebiträde, att meddela kontaktförbud enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud, *eller att förordna om åtgärder till skydd för målsäganden* ska målsäganden så snart som möjligt underrättas om de regler som gäller för förordnande av målsägandebiträde, meddelande av kontaktförbud *och tillgängliga skyddsåtgärder, inbegripet tillgång till alternativa boenden*.
Målsäganden ska ges information om reglerna om stödperson i 20 kap. 15 § och 23 kap. 10 § rättegångsbalken, om möjligheterna att få rättshjälp och rådgivning enligt rättshjälpslagen (1996:1619) samt om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp.	Målsäganden ska *så snart som möjligt* ges information om reglerna om stödperson i 20 kap. 15 § och 23 kap. 10 § rättegångsbalken, om möjligheterna att få rättshjälp och rådgivning enligt rättshjälpslagen (1996:1619), om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp, *inbegripet tillgång till allmän och specialiserad vård. Målsäganden ska vidare informeras om möjligheten till och förutsättningarna för medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.*

	Om målsäganden inte behärskar svenska, ska en tolk anlitas när han eller hon gör en polisanmälan. Anmälningsmottagaren beslutar i denna fråga.

En åtgärd enligt första eller tredje stycket behöver inte vidtas om det är uppenbart att den inte behövs eller om det är förenat med betydande svårighet att vidta åtgärden.

13 b § [5]

Målsäganden *skall* tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om beslut om att förundersökning inte *skall* inledas eller att en inledd förundersökning *skall* läggas ned, beslut om att åtal inte *skall* väckas, tidpunkt för huvudförhandling i målet samt dom i målet.	Målsäganden *ska* tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om beslut om att förundersökning inte *ska* inledas eller att en inledd förundersökning *ska* läggas ned, beslut om att åtal inte *ska* väckas, samt *plats och* tidpunkt för huvudförhandling i målet *i samtliga instanser.* *Målsäganden ska vidare tillfrågas om han eller hon vill erhålla information om hur förfarandet hos polis, åklagare och domstol fortskrider och om dom eller slutligt beslut i målet.*

13 c § [6]

Om en gripen, anhållen eller häktad person avviker, *skall* målsäganden underrättas, om det behövs.	Om en gripen, anhållen eller häktad person avviker *eller om frihetsberövandet upphävs, ska* målsäganden underrättas,

[5] Senaste lydelse 1994:429.
[6] Senaste lydelse 1996:469.

om det behövs.

13 d § [7]

Målsägande ska få en skriftlig bekräftelse av sin brottsanmälan. Bekräftelsen ska innehålla en kortfattad beskrivning av omständigheterna kring den anmälda händelsen. Bekräftelsen ska på begäran av målsäganden översättas till ett språk som målsäganden behärskar.

Så snart åtal har beslutats *skall* målsäganden underrättas om beslutet.

Så snart åtal har beslutats *ska* målsäganden underrättas om beslutet. *Underrättelsen ska innehålla uppgifter om det eller de brott som åtalet avser.*

14 c §

En individuell skyddsbedömning ska så snart som möjligt göras för att fastställa målsägandens behov av särskilda åtgärder under förundersökningen och rättegången.

Den individuella bedömningen ska revideras när behov uppkommer.

21 § [8]

I protokoll *skall* antecknas beträffande ett vittne: fullständigt namn, upplysning

I protokoll *ska* antecknas beträffande ett vittne: fullständigt namn, upplysning

[7] Senaste lydelse 2001:232.
[8] Senaste lydelse 1999:1157.

huruvida vittnet är släkt eller bekant med den misstänkte, målsägande eller angivare, uppgift om vittnets särskilda förutsättningar att iaktta eller bedöma det som vittnet hörs om och uppgift om övriga förhållanden som kan vara av betydelse för bedömande av vittnets tillförlitlighet.

Beträffande målsägande *skall* i protokollet antecknas fullständigt namn.

Uppgift om vittnens och målsägandes personnummer, yrke eller anställning, bostadsort, postadress, arbetsplats – i förekommande fall uppgift om inskrivning i sjömansregistret – och telefonnummer *skall* antecknas i protokollet endast om uppgiften har betydelse för brottsutredningen.

Beträffande en misstänkt *skall* i protokollet antecknas fullständigt namn, personnummer eller samordningsnummer, yrke eller anställning, folkbokföringsort, bostadsort, postadress, arbetsplats – i förekommande fall uppgift om

huruvida vittnet är släkt eller bekant med den misstänkte, målsägande eller angivare, uppgift om vittnets särskilda förutsättningar att iaktta eller bedöma det som vittnet hörs om och uppgift om övriga förhållanden som kan vara av betydelse för bedömande av vittnets tillförlitlighet.

Beträffande målsägande *ska* i protokollet antecknas fullständigt namn *samt slutsatsen av den individuella bedömning som har gjorts* enligt *14 c §, i den omfattning slutsatsen har betydelse för sådana åtgärder som domstolen kan besluta om.*

Uppgift om vittnens och målsägandes personnummer, yrke eller anställning, bostadsort, postadress, arbetsplats – i förekommande fall uppgift om inskrivning i sjömansregistret – och telefonnummer *ska* antecknas i protokollet endast om uppgiften har betydelse för brottsutredningen.

Beträffande en misstänkt *ska* i protokollet antecknas fullständigt namn, personnummer eller samordningsnummer, yrke eller anställning, folkbokföringsort, bostadsort, postadress, arbetsplats – i förekommande fall uppgift om

inskrivning i sjömansregistret – och telefonnummer och, beträffande den som inte fyllt tjugo år, föräldrarnas namn och adress, om det är lämpligt. Avser misstanken brott, för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, eller om det annars finns anledning därtill, *skall* dessutom antecknas uppgifter om skolgång, tidigare anställningar, arbetsförhet och hälsotillstånd.

inskrivning i sjömansregistret – och telefonnummer och, beträffande den som inte fyllt tjugo år, föräldrarnas namn och adress, om det är lämpligt. Avser misstanken brott, för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, eller om det annars finns anledning därtill, *ska* dessutom antecknas uppgifter om skolgång, tidigare anställningar, arbetsförhet och hälsotillstånd.

2 Uppdraget och dess genomförande

2.1 Europeiska unionens arbete med brottsofferfrågor – en kort historisk överblick

Genom Amsterdamfördraget om ändring av fördraget om Europeiska unionen, fördragen om upprättandet av Europeiska gemenskaperna och vissa akter som hör samman med dem (EGT C 340, 10.11.1997, s. 145), som trädde i kraft den 1 maj 1999, lades fast att EU bygger på ett antal gemensamma principer, däribland frihet, demokrati och respekt för de mänskliga rättigheterna. Enligt artikel 29 i Amsterdamfördraget ska unionens mål vara att ge medborgarna en hög säkerhetsnivå med frihet, säkerhet och rättvisa genom att bl.a. utforma gemensamma insatser på områdena polissamarbete och straffrättsligt samarbete. Det straffrättsliga samarbetet ska enligt fördraget omfatta gradvisa beslut om åtgärder som fastställer minimiregler avseende brottsrekvisit och påföljder på områdena organiserad brottslighet, terrorism och olaglig narkotikahandel (artikel 31 e). I artikel 34.2 b anges att rådet genom ett enhälligt beslut, på initiativ av en medlemsstat eller kommissionen, fattar rambeslut om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar.

Amsterdamfördragets fokus på fri- och rättigheter gav EU:s institutioner starkare incitament att agera i brottsofferfrågor. Redan 1998 upprättade rådet och kommissionen en Handlingsplan (EGT C 19, 23.1.1999, s.1) i syfte att på bästa sätt genomföra bestämmelserna i Amsterdamfördraget om upprättande av

ett område med frihet, säkerhet och rättvisa. I handlingsplanen föreslås bl.a. en jämförande studie av systemen för ersättning till brottsoffer och en bedömning av möjligheterna att vidta harmoniseringsåtgärder inom unionen.

Kommissionen utarbetade i juli 1999 ett meddelande [Meddelande från kommissionen av den 14 juli 1999 till rådet, Europaparlamentet och Ekonomiska och sociala kommittén - Brottsoffer i Europeiska unionen Reflexioner över normer och åtgärder (KOM(99) 349 slutlig)] som diskussionsunderlag inför Europeiska rådets möte i Tammerfors (Tampere) i oktober 1999. I meddelandet initierade kommissionen en diskussion om vilka normer som bör antas och vilka åtgärder som bör vidtas för att skydda brottsoffers rättigheter.

Under rådets möte i Tammerfors lades fast politiska målsättningar på området frihet, säkerhet och rättvisa inom unionen. Kommissionen fick bl.a. mandat att utarbeta miniminormer för skydd av brottsoffer. En annan målsättning som formulerades var att inrätta nationella program för att finansiera såväl statliga som icke-statliga åtgärder för bistånd till och skydd av brottsoffer (Ordförandeskapets slutsatser, Europeiska rådet i Tammerfors den 15-16 oktober 1999, p. 32, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/sv/ec/00200-r1.s9.htm).

Med beaktande av Amsterdamfördraget, särskilt artikel 31 och 34.2 b, antog rådet den 15 mars 2001 rambeslutet om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden (2001/220/RIF, EGT L 82, 22.3.2001, s.1). Rambeslutet anlägger ett brett perspektiv på brottsoffer. Det innehåller bestämmelser om rätt för brottsoffer att bemötas med respekt och erkännande under det straffrättsliga förfarandet, rätt att bli hörd och att få information och skydd samt rätt att få skadestånd från gärningsmannen och ersättning för kostnader under det straffrättsliga förfarandet. Vidare finns bestämmelser om medling, rättigheter för brottsoffer som är bosatta i en annan medlemsstat och om samarbete mellan medlemsstater i brottsofferrelaterade frågor. Rambeslutet innehåller även bestämmelser om skyldighet

för medlemsstaterna att främja, uppmuntra och bistå dels brottsofferstödjande verksamheter och organisationer dels utbildning av personer som har kontakt med brottsoffer, samt att vidta åtgärder för att förebygga sekundär traumatisering m.m. I anledning av bestämmelserna i rambeslutet om brottsoffers rätt till skadestånd utfärdades rådets direktiv 2004/80/EG av den 29 april 2004 (EUT L 261, 6.8.2004, s. 2) om ersättning till brottsoffer.

Kommissionen har utvärderat de åtgärder som medlemsstaterna vidtagit för att följa rambeslutet och sammanfattat sina iakttagelser i två rapporter [KOM(2004)54 slutlig och KOM(2009)166 slutlig]. Utvärderingarna indikerade att det fanns brister när det gäller genomförandet av rambeslutet på nationell nivå.

Kommissionen planerade, i anledning av resultaten av utvärderingarna, under 2008 att i september 2009 lägga fram ett förslag till revidering av rambeslutet. Kommissionen valde dock att invänta Lissabonfördragets ikraftträdande innan man påbörjade arbetet. Genom Lissabonfördraget (om ändring av fördraget om Europeiska unionen och fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen av den 13 december 2007, EUT C 306, 17.12.2007, s. 1.) öppnades möjlighet för Europaparlamentet och rådet att genom direktiv fastställa minimiregler om bl.a. brottsoffers rättigheter.

Inom ramen för Stockholmsprogrammet (- ett öppet och säkert Europa i medborgarnas tjänst och för deras skydd EUT C 115, 4.5.2010, s. 1), som antogs av Europeiska rådet vid dess möte den 10 och 11 december 2009 uppmanades kommissionen och medlemsstaterna att undersöka hur man kan förbättra lagstiftning och praktiska stödåtgärder till skydd för brottsoffer och undersöka möjligheten att skapa ett övergripande rättsligt instrument för skydd av brottsoffer.

Den 18 maj 2011 antog kommissionen ett åtgärdspaket för att stärka brottsoffers rättigheter i EU. Kommissionens förslag innebar ytterligare ett steg mot ökat fokus på brottsoffer och deras behov i EU-ländernas rättssystem. Brottsofferpaketet består av

tre delar. Den första delen är ett meddelande [KOM(2011) 274 slutlig], den andra ett förslag till direktiv om miniminormer för brottsoffer och den sista delen är ett förslag till förordning om ömsesidigt erkännande av skyddsåtgärder i civilrättsliga förfaranden.

Det ungerska ordförandeskapet i EU har som komplement till kommissionens åtgärdspaket tagit initiativ till en ”färdplan” (rådsresolution) för brottsoffers rättigheter, Budapestfärdplanen [resolution av den 10 juni 2011 om en färdplan för att stärka brottsoffers rättigheter och skyddet av brottsoffer, särskilt i samband med straffrättsliga förfaranden (EUT C 187, 28.6.2011, s.1)]. I resolutionen konstaterade rådet bl.a. att åtgärder bör vidtas på unionsnivå för att stärka brottsoffers rättigheter samt stödet till och skyddet av brottsoffer. Kommissionens förslag till direktiv om miniminormer för brottsoffer ingår som åtgärd A i färdplanen. Som ytterligare åtgärder identifieras rekommendationer om praktiska åtgärder och bästa praxis gällande direktivet, översyn av rådets direktiv 2004/80/EG om ersättning till brottsoffer och rekommendationer om praktiska åtgärder och bästa praxis för att vägleda medlemsstaterna i förfarandet med att bemöta brottsoffrens särskilda behov.

Under 2011 har Europaparlamentet och rådet utfärdat en rad direktiv som syftar till att åstadkomma harmonisering på brottsofferområdet.

I Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/99/EU av den 13 december 2011 om den europeiska skyddsordern (EUT L 338, 21.12.2011, s. 2) fastställs en mekanism för ömsesidigt erkännande av skyddsåtgärder i straffrättsliga frågor medlemsstaterna emellan.

Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel och om skydd av dess offer (EUT L 101, 15.4.2011, s. 1) och Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/92/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi (EUT L 335, 17.12.2011, s. 1) behandlar bland annat de specifika behoven hos

de särskilda grupper som är offer för människohandel, sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering och barnpornografi.

Den senaste betydelsefulla rättsakten inom området är brottsofferdirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF; EGT L 315, 14.11.2012, s. 1) som enligt skäl 4 syftar till att se över och komplettera de principer som fastställs i rambeslut 2001/220/RIF och till att öka nivån av skydd för brottsoffer i hela unionen, framför allt inom ramen för straffrättsliga förfaranden. Det direktivet är föremål för behandling i denna promemoria (bifogat som bilaga 1 och 2).

2.2 Uppdraget

Chefen för Justitiedepartementet gav den 17 juni 2013 rådmannen Lars Wallinder i uppdrag att biträda Justitiedepartementet med att ta fram ett underlag för bedömningen av vilka åtgärder som krävs för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden enligt brottsofferdirektivet (Ju 2013:F). Uppdragsbeskrivningen finns fogad till denna promemoria som bilaga 3.

Enligt uppdraget ska det tas ställning till hur brottsofferdirektivet ska genomföras i svensk rätt. I uppdraget ingår att analysera hur svensk rätt förhåller sig till direktivet samt bedöma behovet av författningsändringar för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden enligt direktivet. Förslag ska lämnas till de författningsändringar som analysen föranleder. Vidare ska de ekonomiska och andra konsekvenserna av förslagen bedömas. Om förslagen förväntas leda till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras. Utredaren ska under arbetet samråda med och inhämta upplysningar från berörda myndigheter och företrädare för det civila samhället.

2.3 Uppdragets genomförande

2.3.1 Allmänt om uppdragets genomförande

Arbetet med de frågor som omfattas av uppdraget inleddes i augusti 2013. Överläggningar har under utredningstiden hållits med företrädare för Åklagarmyndigheten, utvecklingscentrum Göteborg, Rikspolisstyrelsen (RPS) och Brottsoffermyndigheten (BrOM). Under utredningen har även förekommit kontakter med bl.a. Domstolsverket, Socialstyrelsen och Sveriges Advokatsamfund. Utredningen har den 28 november 2013 anordnat ett seminarium i Stockholm där nio brottsofferorganisationer deltog (se bilaga 4).

Straffprocessutredningen (SOU 2013:17) har lagt fram förslag som vid ett eventuellt framtida genomförande kan komma att inverka på bl.a. reglerna kring målsägandens processuella rättigheter och ställning under förfarandet i domstol. Förslagen, som för närvarande bereds inom Regeringskansliet, har inte beaktats vid genomförande av detta uppdrag. Förslagen som läggs fram i promemorian utgår således från gällande rätt.

2.3.2 Särskilt om uppdraget och arbetets inriktning

Att stärka brottsoffers rättigheter och möjligheter till stöd, skydd och ekonomisk kompensation har länge varit en prioriterad fråga i Sverige. Det arbete som bedrivits inom EU gällande brottsofferfrågor är led i samma strävanden att stärka brottsoffers rättigheter och att på ett bättre sätt tillgodose deras behov. Brottsofferdirektivet som behandlas i denna promemoria är sålunda en viktig del i detta arbete genom att det föreskriver miniminormer som ska gälla i alla EU:s 28 medlemsstater. Att det är fråga om miniminormer innebär att det i många fall går att vidta fler och mer långtgående åtgärder än vad direktivet påkallar. I många fall finns det också säkerligen behov av att överväga mer omfattade åtgärder än vad som krävs enligt direktivet. Det

bör i sammanhanget framhållas att uppdraget som genomförts genom denna promemoria enbart gått ut på att ta ställning till hur direktivet ska genomföras i svensk rätt och bedöma behovet av författningsändringar för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden enligt direktivet. Som framgår av följande kapitel tar analyserna därför sin avstamp i direktivtexten och vad som krävs för att Sverige ska leva upp till direktivets miniminormer. Någon bedömning vad som i övrigt kan vara påkallat för att ytterligare förstärka brottsoffers rättigheter och tillgodose deras behov är inte föremål för promemorians överväganden. Det ryms inte inom uppdraget och hade heller inte varit möjligt att genomföra under den tid som varit till förfogande.

3 Direktivet

3.1 Syfte och målsättning

Syftet med direktivet är enligt artikel 1 att säkerställa att brottsoffer får lämplig information, lämpligt stöd och skydd och kan medverka i straffrättsliga förfaranden.

Brottsoffer ska enligt direktivet erkännas och behandlas på ett respektfullt, hänsynsfullt, individuellt, professionellt och icke-diskriminerande sätt vid alla kontakter med verksamheter för stöd till brottsoffer och verksamheter för reparativ rättvisa eller behöriga myndigheter som är verksamma inom ramen för straffrättsliga förfaranden. De rättigheter som fastställs i direktivet ska gälla brottsoffer på ett icke-diskriminerande sätt, inbegripet när det gäller deras uppehållsstatus.

När brottsoffret är ett barn har medlemsländerna enligt direktivet att säkerställa att barnets bästa kommer i främsta rummet och att det görs en individuell bedömning. Direktivet åläger vidare medlemsländerna att inta ett barnorienterat förhållningssätt och ta vederbörlig hänsyn till barnets ålder, mognad, synpunkter, behov och problem.

3.2 Innehållet i direktivet i korthet

Direktivet är indelat i sex kapitel och innehåller sammanlagt 32 artiklar.

Artikel 2 innehåller definitioner av centrala begrepp i direktivet, såsom vem som ska anses som brottsoffer, familjemedlem

respektive barn i direktivets mening samt vad som avses med begreppet reparativ rättvisa. Medlemsstaterna får enligt artikeln fastställa förfaranden som begränsar räckvidden av vissa definitioner i direktivet.

I artikel 3 anges att medlemsstaterna ska säkerställa att det finns regler och förfaranden som syftar till att hjälpa brottsoffer att förstå och att bli förstådda vid kontakterna med behöriga myndigheter under det straffrättsliga förfarandet. Enligt artikel 4 ska medlemsstaterna se till att brottsoffer får all information som han eller hon behöver för att kunna tillvarata sina rättigheter enligt direktivet vid den första kontakten med en behörig myndighet. I artikel 5 anges de rättigheter som en brottsoffer ska tillförsäkras i samband mad att han eller hon gör en brottsanmälan. Artikel 6 reglerar brottsoffers rätt att erhålla information om det egna ärendet. I artikel 7 behandlas brottsoffers rätt till tolkning och översättning under det straffrättsliga förfarandet. Artiklarna 8 och 9 reglerar brottsoffers rätt till hjälp från stödverksamheter och innehållet i stödverksamheterna.

I artikel 10 behandlas brottsoffers rätt att höras under det straffrättsliga förfarandet och i artikel 11 anges brottsoffers rättigheter i samband med beslut om att inte väcka åtal. Enligt artikel 12 ska medlemsstaterna se till att brottsoffer får skydd och hjälp inom ramen för verksamheter för reparativ rättvisa. Artiklarna 13 och 14 reglerar brottsoffers rätt till rättshjälp och kostnadsersättning. Brottsoffers rätt att återfå beslagtagen egendom och rätt till skadestånd från den tilltalade regleras i artikel 15 respektive 16. I artikel 17 anges de rättigheter som ska tillkomma brottsoffer som är bosatta i en annan medlemsstat än den där brottet begåtts.

Enligt artikel 18 ska medlemsstaterna säkerställa att åtgärder finns för att skydda brottsoffer och deras familjemedlemmar från negativa följdverkningar av brottet. I artikel 19 regleras brottsoffers rätt att kunna undvika kontakt med förövaren under det straffrättsliga förfarandet. Artikel 20 reglerar rätten till skydd vid brottsutredningar. I artikel 21 behandlas rätten till skydd av privatliv. Enligt artikel 22 ska medlemsstaterna säkerställa att det

görs en individuell bedömning av brottsoffer för att fastställa eventuella specifika skyddsbehov och behov för att få del av särskilda åtgärder under de straffrättsliga förfarandenas gång. I artikeln finns även närmare bestämmelser om hur denna bedömning ska göras. I artikel 23 behandlas de specifika skyddsåtgärder som brottsoffer som har bedömts ha specifika skyddsbehov ska ha rätt till. I artikel 24 stadgas skyldighet för medlemsstaterna att säkerställa att barn som har varit utsatta för brott erbjuds specifika skydds- och stödåtgärder.

Artikel 25 reglerar skyldigheten för medlemsstaterna att se till att rättstillämpare utbildas löpande i frågor som rör brottsoffer. I artikel 26 finns bestämmelser om samarbete mellan medlemsstaterna och samordning av insatser på brottsofferområdet.

Artiklarna 27–32 innehåller bestämmelser om bl.a. införlivande, tillhandahållande av information och statistik, kommissionens rapporteringsskyldighet till Europaparlamentet och rådet samt ikraftträdande. Direktivet ska vara genomfört i medlemsstaterna senast den 16 november 2015.

4 Definitioner och avgränsningar

Bedömning: Det krävs inte några författningsändringar för att Sverige ska uppfylla direktivets krav såvitt avser definitioner.

De rättigheter som fastställs i direktivet i de fall där det hänvisas till brottsoffrets roll inom det nationella straffrättsliga systemet ska enbart tillkomma brottsoffer som är parter i målet eller ska höras i rättegången.

Direktivets bestämmelser ska tillämpas från anmälningstidpunkten respektive från det att Polisen på eget initiativ inleder förundersökning till dess att förfarandet har avslutats genom slutligt avgörande som har vunnit laga kraft eller genom att förundersökningen annars har avslutats utan att åtal har väckts.

4.1 Direktivets bestämmelser

Artikel 2 innehåller definitioner av begreppen brottsoffer, familjemedlemmar, barn och reparativ rättvisa.

Med *brottsoffer* avses i direktivet en fysisk person som lidit fysisk, psykisk eller emotionell skada eller ekonomisk förlust som en direkt följd av ett brott. Definitionen omfattar även familjemedlemmar till en person vars död var en direkt följd av ett brott, och som har lidit skada av den personens död.

Med *familjemedlemmar* avses make eller maka, person som lever tillsammans med brottsoffret i en fast nära relation, i ett ge-

mensamt hushåll och i ett stabilt och varaktigt förhållande, släktingar i rakt upp- eller nedstigande led, syskon och personer som är beroende av brottsoffret.

Med *barn* avses i direktivet alla personer som är yngre än 18 år. Begreppet *reparativ rättvisa* omfattar enligt direktivet alla processer som gör det möjligt för brottsoffer och förövare att, om de frivilligt samtycker, aktivt medverka till att nå en lösning när det gäller frågor kring brottet, med hjälp av en opartisk tredje part.

Enligt punkten 2 får medlemsstaterna fastställa dels förfaranden för att begränsa antalet familjemedlemmar som kan komma i åtnjutande av rättigheter som fastställs i direktivet, med beaktande av de individuella omständigheterna i varje fall och dels, vad gäller efterlevande till den som avlidit till följd av ett brott, vilka familjemedlemmar som har företräde när det gäller utövande av de rättigheter som fastställs i direktivet.

I vissa artiklar i direktivet görs det en hänvisning att exempelvis rättigheter ska tillkomma ett brottsoffer ”i enlighet med sin roll i det straffrättsliga systemet”.

I skäl 20 konstateras att brottsoffrens roll i det straffrättsliga systemet och deras möjlighet att aktivt medverka i straffrättsliga förfaranden varierar mellan medlemsstaterna, beroende på det nationella systemet. Rollen bestäms av en eller flera av följande kriterier: huruvida det nationella systemet medger brottsoffret en rättslig ställning som part i de straffrättsliga förfarandena, huruvida brottsoffret är föremål för ett rättsligt krav på eller ombes att aktivt medverka i straffrättsliga förfaranden, till exempel som vittne, och/eller huruvida brottsoffret enligt nationell rätt har laglig rätt att aktivt medverka i straffrättsliga förfaranden och ansöker om detta, i de fall där det nationella systemet inte medger att ett brottsoffer har en rättslig ställning som part i de straffrättsliga förfarandena. Medlemsstaterna bör enligt skäl 20 avgöra vilket av dessa kriterier som föreligger för att fastställa räckvidden av de rättigheter som fastställs i detta direktiv i de fall där det hänvisas till ”brottsoffrets roll inom det straffrättsliga

systemet i fråga", dvs. då det i artiklar i direktivet görs en sådan hänvisning.

4.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

4.2.1 Begreppet brottsoffer i svensk rätt

Termen *brottsoffer* används t.ex. i lagen (1994:419) om brottsofferfond, i förordningen (2007:1171) med instruktion för Brottsoffermyndigheten och i socialtjänstlagen (2001:453). Trots att begreppet således förekommer i lagstiftningen, finns det ingen legaldefinition av brottsoffer i svensk rätt. Det finns inte heller någon allmänt accepterad definition av vem eller vilka som är att betrakta som brottsoffer. Regeringen uttalade i förarbetena till den nya socialtjänstlagen att ny kunskap och nya insikter gör begreppet brottsoffer till ett föränderligt begrepp och att det är positivt om begreppet utvecklas i riktning mot att det blir naturligt att exempelvis betrakta barn som bevittnat våld som brottsoffer (prop. 2005/06:166, s. 17).

I straffprocessrätten används begreppet inte. Den relevanta processuella termen, när man talar om den roll, de rättigheter och skyldigheter som den person som har drabbats av brottet har i brottmålsprocessen, är i stället *målsägande*.

I rättegångsbalken (RB) finns en legaldefinition på vem det är som ska uppfattas som målsägande (20 kap. 8 § fjärde stycket). Enligt denna är målsägande den mot vilket brott är begånget eller som därav blivit förnärmad eller lidit skada. Bakom det första ledet i målsägandedefinitionen (den mot vilken brott är begånget) anses ligga tanken att målsäganderätt bör tillkomma den person som är bärare av det intresse som skyddas genom den straffbestämmelse som gärningsmannen brutit mot. Man brukar alltså här hänvisa till *läran om brottets skyddsintresse*. Det andra ledet innebär att målsäganderätten tillkommer den person som med hänsyn till straffbudets syfte kan anses vara berörd av brottet på ett sådant direkt sätt att hon eller han bör betros med att

utöva den offentliga funktion som en strafftalan innebär. Med hänvisning till detta rekvisit kan målsäganderätt erkännas i något större omfattning än vad läran om brottets skyddsintresse anger. Det sista ledet innebär något förenklat att den som är skadeståndsberättigad på grund av brottet bör generellt sett anses som målsägande (Fitger m.fl. Rättegångsbalken, En kommentar, kommentaren till 20 kap. 8 §, oktober 2013, Zeteo). De tre angivna fallen där målsäganderätt uppkommer utesluter inte varandra. Så är exempelvis den mot vilken ett brott riktar sig ofta nog den som lidit skada till följd av brottet.

Av den svenska legaldefinitionen följer i 20 kap. 8 § RB att exempelvis underhållsberättigade barn till den som har avlidit till följd av brottet är att anse som målsägande i egentlig mening, eftersom de *lidit skada* genom brottet. Ersättning för förlust av underhåll tillkommer enligt 5 kap. 2 § andra stycket skadeståndslagen (1972:207) efterlevande som enligt lag hade rätt till underhåll av den avlidne eller som på annat sätt var beroende av honom eller henne för sin försörjning, om underhåll utgick vid tiden för dödsfallet eller om det kan antas att underhåll skulle ha kommit att utgå inom en nära framtid därefter. Ersättning kan alltså utgå till efterlevande make i bestående eller tidigare äktenskap, registrerad partner, liksom till den avlidnes barn (adoptivbarn) eller styvbarn eller motsvarande men även till efterlevande som inte kan åberopa familjerättslig underhållsplikt men som faktiskt var beroende av underhåll från den avlidne (Bengtsson, Strömbäck, Skadeståndslagen, En kommentar, kommentaren till 5 kap. 2 §, februari 2013, Zeteo). Rätt till skadestånd föreligger enligt den praxis som utvecklats kring 5 kap. 2 § skadeståndslagen även för psykiska besvär som någon har drabbats av till följd av att en nära anhörig dödats, ifall dödandet har skett uppsåtligen eller av grov oaktsamhet som ligger mycket nära ett uppsåtligt handlande (se NJA 1993 s. 41 I och II samt NJA 1996 s. 377).

Beträffande efterlevande som inte omfattas av legaldefinitionen i 20 kap. 8 § RB gäller att de endast har partiell målsägandeställning enligt 20 kap. 13 § RB. Efterlevande make, bröstarvinge, förälder eller syskon har enligt denna bestämmelse samma rätt

som målsägande att *ange* brottet eller *föra talan* om det (se nedan). De får samma rätt till angivelse och åtal som en målsägande. I fråga om deras rätt i dessa hänseenden blir alltså 8–12 § § tillämpliga. De bör lämpligen inte betecknas som målsägande i ett mål, såvida de inte för ansvars- eller skadeståndstalan i målet. Så länge de inte uppträder som part kan de höras som vittnen.

4.2.2 Målsägandens skepnader i brottmålsprocessen

Målsägande, som har angett brottet, har enligt 20 kap. 8 § första stycket RB en subsidiär åtalsrätt beträffande brott som hör under allmänt åtal. Målsäganden kan alltså väcka åtal för brott som hör under allmänt åtal endast om han eller hon har angett brottet till åtal och om åklagaren väljer att inte väcka åtal. Om åklagaren väcker åtal, har målsäganden enligt andra stycket i samma bestämmelse rätt att biträda åtalet. Målsägande har vidare rätt att överta åtalet om åklagaren väljer att lägga ner åtalet (20 kap. 9 § andra stycket RB).

Om målsäganden väljer att biträda åtalet blir han eller hon part i målet och har samma rätt som åklagaren att lägga fram utredning och åberopa bevisning. Det föreligger i dessa fall processgemenskap mellan åklagaren och målsäganden.

Likaså intar målsäganden partsställning i brottmålsrättegången om han eller hon väcker enskilt åtal, övertar åtalet eller självständigt överklagar utgången i ansvarsdelen.

Målsäganden blir vidare part i rättegången om han eller hon framställer enskilt anspråk (skadeståndskrav). Han eller hon intar då partsställning i den delen av målet som rör det enskilda anspråket, men inte i ansvarsdelen.

Om inget av de nämnda situationerna är för handen, har alltså målsäganden ingen partsställning i brottmålsprocessen. I förekommande fall kan han eller hon höras under rättegången i bevissyfte. Målsäganden avlägger dock varken någon ed eller någon sanningsförsäkran, oavsett om han eller hon är part eller inte. Något tvångsmedel för att framtvinga en målsägandeutsaga finns

inte. En målsägande kan alltså fritt och utan påföljd vägra att svara på sådana frågor som han eller hon uppfattar som kränkande eller av annan anledning inte önskar svara på.

4.2.3 Familjemedlemmar, barn och reparativ rättvisa

I svensk rätt finns ingen legaldefinition av begreppet *familjemedlemmar till brottsoffer*. Detta utesluter emellertid inte att nära anhöriga till någon som utsatts för brott kan komma i åtnjutande av vissa av de rättigheter som tillkommer en målsägande. Denna frågeställning kommer att behandlas närmare längre fram i promemorian.

I Sverige är alla personer under 18 år att anse som *barn*. Detta följer av reglerna om vårdnad och förmyndarskap i 6 och 11 kap. föräldrabalken som sträcker sig till 18 år och av att myndighetsåldern är 18 år.

Vad gäller begreppet *reparativ rättvisa* har lagstiftaren i förarbetena till lagen (2002:445) om medling särskilt uppmärksammat det faktum att institutet medling med anledning av brott främst grundar sig på rättsfilosofin *reparativ rättvisa* som kan definieras som en process i vilken parter som berörs av ett brott samlas för att tillsammans lösa hur man ska hantera följderna av brottet och dess verkningar i framtiden (prop. 2001/02:126, s. 10).

Med medling avses enligt 2 § lagen om medling med anledning av brott att en gärningsman och en målsägande möts inför en medlare för att tala om brottet och följderna av detta. Medling ska enligt 3 § ske i bägge parters intresse och målet ska vara att minska de negativa följderna av brottet. Medlingen ska enligt andra stycket i samma bestämmelse syfta till att gärningsmannen får ökad insikt om brottets konsekvenser och att målsäganden ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser. Till medlare ska enligt 4 § en kompetent och rättrådig person utses. Medlaren ska vara opartisk. I 5 § föreskrivs att medling ska vara frivillig för både gärningsman och målsägande.

4.3 Skälen för bedömningen

Det svenska målsägandebegreppet motsvarar definitionen i direktivet. Det omfattar alla fysiska personer som lidit fysisk, psykisk eller emotionell skada eller ekonomisk förlust som direkt följd av ett brott. Målsägandebegreppet enligt svensk rätt är därtill mer omfattande än brottsofferbegreppet enligt direktivet. Det omfattar exempelvis parter som har skadeståndsanspråk som inte kan sägas vara en direkt följd av ett brott, såsom försäkringsbolags regressvis framställda anspråk. Att det även omfattar juridiska personer är också en väsentlig skillnad i jämförelse med direktivet.

Det har från ideella brottsofferorganisationer, vid det seminarium som utredningen anordnade, framförts att barn som bevittnat brott mot närstående bör ges fullvärdig målsägandeställning i den svenska straffprocessordningen. Definitionen i direktivet kan emellertid inte anses omfatta andra personer än sådana som på ett *direkt* sätt blivit berörda av ett brott. I direktivet ges inte heller någon annan anvisning om att barn som bevittnat, men inte direkt utsatts för brott, bör ges de processuella befogenheter som är förenade med målsägandeställning (t.ex. rätt att åtala och ange ett brott). Även om frågan är viktig och har implikationer som ligger nära vissa frågeställningar i förevarande uppdrag, saknas det möjlighet att behandla den inom ramen för detta arbete. Det kan tilläggas att frågan togs upp i prop. 2005/06:166 och ledde till den slutsatsen att barn som bevittnat våld inte bör ges målsägandeställning (s. 24).

Familjemedlemmar till brottsoffer uppmärksammas inte särskilt i den svenska lagstiftningen. Det kan dock knappast finnas behov av att införa någon legaldefinition av begreppet *familjemedlemmar till brottsoffer*. Längre fram i promemorian tas frågan upp om det finns behov till lagstiftningsåtgärder för att säkerställa att familjemedlemmar som omfattas av direktivets definition kommer i åtnjutande av de rättigheter som fastställs i de bestämmelser i direktivet där familjemedlemmar uttryckligen anges

(artikel 8 punkterna 1 och 3, artikel 18, artikel 19 punkten 1 och artikel 21).

Vad gäller definition av barn görs här samma bedömning. Det gäller alltså att identifiera metoder och åtgärder där det behövs för att säkerställa att alla personer som är under 18 år kommer i åtnjutande av de rättigheter där barn uttryckligen anges i direktivet (artikel 10 punkten 1, 21 punkten 1, 22 punkten 4, 24 och 26 punkten 2). I detta sammanhang bör artikel 24.2 nämnas. Direktivets krav är att medlemsstaterna säkerställer att de särskilda förfaranderegelerna för barn tillämpas även beträffande personer vars ålder är okänd men som kan antas vara barn.

Vad gäller begreppet reparativ rättvisa görs den bedömningen att institutet medling uppfyller kraven enligt definitionen. Någon legaldefinition behöver inte införas. Frågan kommer att behandlas närmare under artikel 12.

4.4 Avgränsningar och utgångspunkter för genomförandet

4.4.1 Räckvidden av de rättigheter som fastställs i direktivet i de fall där det hänvisas till brottsoffrets roll inom det nationella straffrättsliga systemet

Det åligger medlemsstaterna enligt skäl 20 att avgöra vilket av de närmare angivna kriterierna som föreligger för att fastställa räckvidden av de rättigheter som fastställs i direktivet i de fall där det hänvisas till *brottsoffrets roll inom det straffrättsliga systemet i fråga*. Bestämmelserna som innehåller denna begränsning återfinns i artikel 6 punkten 2, artikel 7 punkterna 1 och 3, artikel 11 punkten 1, artikel 14 och artikel 24 punkten 1 b. Genom denna konstruktion lämnas utrymme för att direktivets krav ska kunna implementeras genom föreskrifter som enbart är tillämpliga för vissa grupper av brottsoffer.

En person som uppfyller definitionens kriterier för brottsoffer kan, som det har framgått ovan, delta i förundersökningen

och närvara vid en domstolsförhandling utan att ha någon formell roll i förfarandet. Målsäganden är i sådana fall oftast med på eget initiativ och/eller av egen fri vilja och förutsätts inte medverka i processen. Målsägande som är part i målet eller som ska höras i bevissyfte förväntas däremot oftast, i varje fall under processen i första instans, att närvara vid domstolsförhandlingen och aktivt medverka i processen, genom att till exempel muntligen framställa sitt skadeståndsanspråk och/eller avge utsaga. De bestämmelser i direktivet som medger implementering genom bestämmelser som enbart är tillämpliga på vissa typer av brottsoffer tar sikte på rättigheter som, åtminstone för svenskt vidkommande, typiskt sätt är förknippade med rollen som förhörsperson eller part – t.ex. rätt till insyn i materialet, rätt till tolk, rätt till ersättning för inställelse osv. Det rimligaste är då att nämnda rättigheter enbart ska tillkomma målsägande som ska höras i rättegången och/eller som är part i målet. Undantag från detta bör göras beträffande rätten att överklaga negativa åtalsbeslut (artikel 11 punkterna 1 och 2). Denna rätt tillkommer enligt fast åklagarpraxis redan i dag alla som berörs av beslutet. Ett negativt åtalsbeslut kan ju bli aktuellt innan målsäganden har hörts eller haft möjlighet att inträda som part i målet, varför en sådan avgränsning skulle undergräva själva syftet med regleringen gällande överklagande och omprövning. Möjligheten enligt direktivet till omprövning bör därför gälla alla som omfattas av definitionen av brottsoffer i direktivet.

4.4.2 Aktörer som omfattas av direktivets tillämpningsområde

En utgångspunkt är att direktivet endast reglerar brottsoffers rättigheter i olika avseenden. Andra personer som kan vara inblandade i ett straffrättsligt förfarande, såsom vittnen eller misstänkta/tilltalade, omfattas alltså inte och kan därmed inte härleda några rättigheter från direktivet.

De övriga aktörer som berörs av föreskrifterna är enligt direktivet *behöriga myndigheter som är verksamma inom ramen för straffrättsliga förfaranden* (t.ex. artikel 1 punkten 1, artikel 17) *stödverksamheter för brottsoffer* (t.ex. artikel 1 punkten 1, artikel 8 punkten 1), *verksamheter för reparativ rättvisa (t.ex.* artikel 1 punkten 1, artikel 12 punkten 1) och *andra berörda enheter* (artikel 8 punkten 2). Vad gäller begreppet *behöriga myndigheter* gös den bedömningen att det, för svenskt vidkommande, innefattar Polisen, Åklagarmyndigheten och domstolsväsendet som ju är de myndigheter som är verksamma inom ramen för det straffrättsliga förfarandet. Till *stödverksamheter för brottsoffer* bör räknas de myndigheter och privaträttsliga sammanslutningar som bedriver brottsoffervårdande verksamhet, såsom BrOM, kommunernas socialtjänster samt frivilligorganisationer, t.ex. brottsofferjourer. Medling anordnas i Sverige i framförallt kommunal regi, varför socialtjänsterna i första hand ska anses motsvara direktivets beteckning *verksamhet för reparativ rättvisa. Andra berörda enheter* som kan komma i kontakt med brottsoffer kan vara vårdinrättningar (vårdcentraler, sjukhus m.m.), förskolor och skolor (personal, skolkuratorer, skolsköterskor), tullpersonal samt konsulat och ambassader.

4.4.3 Förfaranden som omfattas av direktivets tillämpningsområde

I artikel 1 punkten 1 anges att syftet med direktivet är att säkerställa att brottsoffer får lämplig information, lämpligt stöd och skydd och kan medverka i straffrättsliga förfaranden. I skäl 22 klargörs att tidpunkten när en anmälan görs bör vid tillämpningen av direktivet anses falla inom ramen för de straffrättsliga förfarandena. Begreppet straffrättsligt förfarande anges vidare även omfatta situationer där myndigheter på eget initiativ inleder straffrättsliga förfaranden som en följd av ett brott som ett brottsoffer har utsatts för.

Begreppet straffrättsligt förfarande ges utöver nämnda förklararing i skäl 22 inte någon definition i direktivet. Begreppet är inte heller harmoniserat i EU-lagstiftningen i övrigt. I förarbetena till genomförandet av Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/64/EU om rätt till tolkning och översättning i brottmål har lagstiftaren ansett att begreppet bör tolkas utifrån vedertagna definitioner inom straffrätten och i överensstämmelse med hur svensk rätt på området är uppbyggd (prop. 2012/13:132, s. 14 f.).

I skäl 22 anges, som det har framgått ovan, att direktivet blir tillämpligt från den tidpunkt när någon gör en brottsanmälan eller när myndigheter på eget initiativ inleder ett straffrättsligt förfarande. Bestämmelserna i direktivet ska tillämpas till dess att förfarandet avslutats, antingen genom lagakraftvunnet domstolsavgörande i frågan eller genom annat slutligt beslut som innebär att förundersökningen avslutas (jfr skäl 30). Sverige är således skyldigt att ha nationella bestämmelser som uppfyller direktivets krav vid handläggningen av brottmål, såväl under förundersökningen som vid förfarandet i domstol.

I artikel 17 finns bestämmelser om rättigheter för brottsoffer bosatta i en annan medlemsstat. Enligt punkten 1 b bör utländska brottsoffer höras i enlighet med de bestämmelser om videokonferenser och telefonkonferenser som fastställs i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater av den 29 maj 2000. Direktivets krav bör i tillämpliga delar även få genomslag i dessa förfaranden.

Slutligen bör nämnas att brottsoffer genom bestämmelsen i artikel 8 punkten 1 tillförsäkras rättigheter redan innan det straffrättsliga förfarandet har inletts och en lämplig tid efter att de har avslutats, nämligen viss hjälp från stödverksamheter. I kapitel 5.6 behandlas närmare hur den bestämmelsen ska tolkas och implementeras. Därtill anges i artikel 6 punkten 5 viss underrättelseskyldighet i samband med bl.a. frigivande efter verkställighet av ett fängelsestraff. Den artikeln behandlas i kapitel 5.4.

4.4.4 Kort om unionsrättens krav på genomförandeåtgärder

När direktiv genomförs nationellt ska varje medlemsstat besluta de lagar och andra författningar som garanterar att direktivet tillämpas fullt ut på ett tillräckligt klart och precist sätt. Enskilda ska ha möjlighet att identifiera sina rättigheter enligt direktivet och kunna göra dessa rättigheter gällande vid domstol (se bl.a. mål 252/85 kommissionen mot Frankrike [1988] ECR 2243, C-361/88 kommissionen mot Tyskland [1991] ECR I-2567). Ett genomförande av ett EU-direktiv i nationell rätt kräver inte nödvändigtvis att bestämmelserna i direktivet återges ordagrant i uttryckliga och specifika författningsbestämmelser. Det avgörande är att det i nationell rätt läggs fast en rättslig ram som möjliggör för enskilda individer att på ett tydligt sätt urskilja vilka rättigheter och skyldigheter som de har enligt gemenskapsrätten och som garanterar att direktivet tillämpas fullt ut på ett tillräckligt klart och precist sätt.

5 Information och stöd

5.1 Rätt att förstå och bli förstådd – artikel 3

Bedömning: Sverige uppfyller vad direktivet kräver i fråga om åtgärder för att underlätta för brottsoffer att förstå och bli förstådda vid myndighetskontakter under det straffrättsliga förfarandet, med undantag för rätten till tolk och översättning, som behandlas under kapitel 5.5.

5.1.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna ska enligt punkten 1 vidta lämpliga åtgärder för att hjälpa brottsoffren att förstå och att bli förstådda från och med den första kontakten och vid alla ytterligare nödvändiga kontakter med en behörig myndighet i samband med ett straffrättsligt förfarande, även när den myndigheten lämnar information.

Detta innefattar enligt punkten 2 rätt till att kommunikationen med behöriga myndigheter sker på ett enkelt och begripligt språk, där hänsyn tas till brottsoffrets personliga egenskaper och eventuell funktionshinder som kan påverka förmågan att förstå eller bli förstådd. I syfte att underlätta kommunikationen med myndigheter bör brottsoffer enligt punkten 3, när detta inte strider mot brottsoffrets intressen och inte inverkar menligt på det straffrättsliga förfarandet, ha rätt att till den första kontakten med en behörig myndighet åtföljas av en person som de själva har valt.

5.1.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Klarspråk m.m.

I Sverige har det under det senaste decenniet formulerats tydliga målsättningar och bedrivits omfattande arbete i syfte att åstadkomma begripliga myndighetstexter och ett klart och mottagaranpassat myndighetsspråk.

Sedan den 1 juli 2009 finns en särskild språklag som befäster denna målsättning. I 11 § språklagen (2009:600) stadgas att språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt. I förarbetena till bestämmelsen (prop. 2008/09:153, s. 48 ff.) har uttalats att det är en självklar utgångspunkt för den offentliga verksamheten att språket som används ska kunna förstås av dem som berörs av åtgärder som vidtas eller beslut som fattas av domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra företrädare för offentlig verksamhet. Bestämmelsen tar sikte på den kommunikation som sker mellan en myndighet eller annan företrädare för offentlig verksamhet och den enskilde medborgaren inom ramarna för den offentliga verksamheten. Klarspråk är särskilt angeläget i domar, beslut och andra handlingar som härrör från domstolar och förvaltningsmyndigheter och som rör enskilda individer. Klarspråkskravet omfattar vidare enligt specialmotiveringen inte bara det skrivna språket utan också det talade. Vad som då närmast avses är språket vid förhandlingar eller annan muntlig handläggning i domstolar och förvaltningsmyndigheter. Med *vårdat* avses att språket ska följa gängse språknormer, med *enkelt* att språket ska ligga relativt nära talspråket och med *begripligt* att språket så långt det är möjligt ska vara anpassat så att mottagaren kan förstå.

Polisen har ett nätverk för språkvård med representanter för de olika polismyndigheterna. Nätverksmedlemmarna arbetar lokalt med språkvård. Nätverket genomför skrivutbildningar med inriktning på klarspråk. Språkvård har en egen plats på Polisens intranät. Där finns olika typer av språkliga hjälpmedel, klarspråksinformation, skrivhandledningar inriktade på olika textty-

per, utbildningsmaterial, m.m. Polisen har tagit fram riktlinjer för bl.a. hur man skriver begripligt och lättillgängligt (http://www.polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Informationsmaterial/01%20Polisen%20nationellt/Skrivregler_april_11.pdf.)

Även inom Åklagarmyndigheten har bedrivits olika projekt för att göra myndighetsspråket mer begripligt och individanpassat. Åklagarmyndighetens arbete med projektet "Klarare gärningsbeskrivningar" har pågått från 2010 till 2013. Under arbetets gång har gemensamma formuleringar utformats för ett stort antal gärningsbeskrivningar som används som mall vid utformningen av stämningsansökningar. Tillsammans med de slutliga mallarna utmynnade projektet även i ett dokument med allmänna språkliga principer för samtliga Åklagarmyndighetens gärningsbeskrivningar. År 2012 har ett projekt inletts i syfte att införa det modernare språket i gärningsmallarna för brott inom specialstraffrätten. Det planeras även ett projekt för översyn och modernisering av strafföreläggandemallarna.

Arbetet med språket i domar och beslut har pågått länge i domstolarna. Det var emellertid först efter Förtroendeutredningen (Ökat förtroende för domstolarna – strategier och förslag, SOU 2008:106) som Sveriges Domstolar har tagit ett helhetsgrepp om språkfrågan. Sedan dess har klarspråksarbetet bedrivits på bred front. År 2010 har Sveriges Domstolar tagit fram ett dokument med strategi för utformning av domar och beslut (Strategi, 2010-12-21, Dnr 783-2010) där det formuleras en gemensam viljeinriktning för hur domar ska vara utformade. I strategin uttalas att Sveriges Domstolar tar ett gemensamt ansvar för att skriva vårdat, enkelt och begripligt och anpassar domskrivningen till vad det enskilda målet kräver. Sveriges Domstolar har även tagit fram en handlingsplan för hur strategin ska genomföras. Det finns en permanent referensgrupp inom Sveriges Domstolar som har till uppgift bl.a. att stötta domstolarnas arbete med att undersöka hur parter och andra uppfattar domskrivningen och utifrån detta underlag ta fram rekommendationer för domskrivningen samt föreslå utbildningar i klarspråksfrågor för

domare. När det gäller den muntliga kommunikationen pågår ett parallellt arbete med bemötandefrågor. I det ingår även att vara begriplig. Dessutom berörs frågan om att domar i brottmål bör avkunnas och att man då ska använda ett enkelt språk nästan alltid i de rekommendationer eller riktlinjer som domstolarna själva har tagit fram.

Enligt 5 kap. 6 § tredje stycket RB får en tolk anlitas om en part eller ett vittne som ska höras inför rätten till följd av hörselnedsättning eller talsvårigheter behöver en tolk. Om det är lämpligt, får ett tekniskt hjälpmedel användas i stället för att en tolk anlitas. Enligt 23 kap. 16 § andra stycket RB är bestämmelsen i 5 kap. 6 § tredje stycket RB tillämplig även under förundersökningen och det är undersökningsledaren som beslutar i frågan.

På BrOM:s hemsida finns lättläst information samt filmer med teckenspråk innehållande allmän information om utsatthet för brott, hur man anmäler brott och om möjligheter att få ersättning för skador.

RPS handbok för information till brottsoffer (Handbok för information till brottsoffer, 2012) innehåller ett särskilt avsnitt om bemötande av och information till målsägande med särskilda behov. Avsnittet innehåller vägledning om bl.a. tillhandahållande av information till brottsoffer som av olika skäl har svårt att tillgodogöra sig information. De grupper som särskilt uppmärksammas är brottsoffer med fysiska, psykiska, intellektuella och sensoriska funktionsnedsättningar, barn och unga samt personer som utsatts för brott i nära relationer. Även på Polisens webbplats finns filmer på teckenspråk med information till brottsutsatta med nedsatt hörsel eller dövhet.

Regeringen gav i mars 2013 BrOM i uppdrag att, i samverkan med Barnombudsmannen, ta fram eller anpassa information om skydd och stöd direkt riktad till barn och unga som brottsoffer. Uppdraget ska slutredovisas senast den 15 juni 2014 (S2013/2348/FST). Enligt uppgift från BrOM kommer även material som riktar sig till personer med olika funktionsnedsättningar att tas fram.

Rätten till stödperson

Det finns inga bestämmelser i Sverige som föreskriver rätt för målsäganden att generellt sett följas åt av en stödperson vid första kontakten med behöriga myndigheter.

Målsäganden har enligt 23 kap. 10 § tredje stycket RB rätt att åtföljas av en stödperson *vid förhör* under förundersökningen. Stödpersonens uppgift är att stödja målsäganden moraliskt. Han eller hon får inte företa rättegångshandlingar. Det är målsäganden själv som utser en stödperson. Stödpersonens rätt att närvara vid förhör med målsäganden är inte ovillkorlig. Förutsättning är att det kan ske utan men för utredningen. När exempelvis uppgifter som omfattas av sekretess behandlas, kan det vara lämpligt att avvisa stödpersonen från närvaro vid förhör (prop. 1993/94:143, s. 40).

5.1.3 Skälen för bedömningen

I artikeln ställs krav på att medlemsstaterna ska vidta åtgärder för att hjälpa brottsoffer att förstå och att bli förstådda vid myndighetskontakter under det straffrättsliga förfarandet. Detta innebär krav på att myndigheten i kommunikationen med brottsoffer använder ett enkelt och lättbegripligt språk, tar hänsyn till brottsoffrets personliga egenskaper och eventuell funktionsnedsättning samt, så långt som möjligt, tillåter att offret vid den första kontakten med myndigheten åtföljs av en person som kan bistå honom eller henne i kommunikationen med myndigheten.

Artikeln, som har karaktären av en portalbestämmelse till kapitlets övriga bestämmelser, ställer således krav på att myndigheter vid all kommunikation med brottsoffer uppvisar ett individanpassat förhållningssätt i syfte att underlätta för brottsoffer att både förstå informationen som myndigheten lämnar och göra sig förstådda.

Ett förhållningssätt efter individens behov förutsätter i sin tur att de individuella behoven uppmärksammas och identifieras.

Detta bygger på den förutsättningen att det finns kompentens och engagemang hos företrädare för myndigheten i fråga att bemöta brottsoffer på ett adekvat sätt och att sådana bemötandefrågor ägnas ett tillräckligt intresse vid arbetsledningen och blir föremål för uppföljning och kontroll. Utbildningsfrågorna kommer att behandlas längre fram i promemorian, under kapitel 8.1.

Förståelsesvårigheter kan bero på flera olika omständigheter. En omständighet som generellt sett kan hänföras till myndigheten är användandet av ett stelt och, för folk i allmänhet, svårbegripligt fackspråk. Omständigheter som kan ge upphov till hinder i kommunikationen kan även ligga hos individen som kommer i kontakt med myndigheten. Det kan vara fråga om språkförbistringar, men även om olika sorts funktionsnedsättningar, som till exempel tal- eller hörselnedsättning och neuropsykiatriska eller intellektuella funktionsnedsättningar. En annan omständighet som är hänförlig till individen är svårigheter att förstå eller göra sig förstådd på grund av ung ålder.

I Sverige finns, som framgått ovan, en lagstadgad skyldighet för alla aktörer inom offentlig verksamhet att använda ett vårdat, enkelt och begripligt språk. De rättsvårdande myndigheterna har därtill under senare år bedrivit omfattande arbete och genomfört reformer för att åstadkomma ett för allmänheten begripligt myndighetsspråk. Det finns alltså en stor medvetenhet om vikten av att använda ett lättbegripligt språk och utvecklingsarbete på området bedrivs kontinuerligt på bl.a. Åklagarmyndigheten och domstolarna. Det har från ideella brottsofferorganisationer, vid det seminarium som utredningen anordnat, framförts att det finns mycket kvar att önska vad gäller myndigheternas kunskap om och attityd till vikten av att information lämnas på ett lättbegripligt sätt. Det har även framförts synpunkten att sättet att bemöta brottsoffer och framställa informationen ofta är avgörande för brottsoffers möjlighet att ta till sig informationen. Det har särskilt lyfts fram i kontakter med brottsofferorganisationerna att ledningens roll är avgörande för om exempelvis enskilda poliser förverkligar de höga ambitioner som finns gällande be-

mötande och information. Med hänsyn till den rättsliga regleringen på området och det pågående utvecklingsarbetet som bedrivs på myndigheterna för att leva upp till kraven i lagstiftningen görs likväl den bedömningen att Sverige uppfyller direktivets krav i detta hänseende.

Vad gäller frågan om kommunikation som är anpassad till den enskilda individens förutsättningar kan till en början konstateras att frågan har börjat uppmärksammas på myndigheterna i Sverige mer och mer på senare år. Det finns som nämnts ett pågående projekt som syftar till att ta fram informationsmaterial som är speciellt anpassat till barn. Lättläst informationsmaterial och filmer på teckenspråk som vänder sig till brottsoffer finns bl.a. på Polisens och BrOM:s hemsida. På samma sätt finns det möjlighet för bl.a. synskadade att få informationsmaterial på Polisens och BrOM:s hemsida uppläst.

Några ideella brottsofferorganisationer har vid det seminarium som utredningen anrodnade framfört synpunkten att myndigheterna bör förbättra sina kunskaper om och rutiner kring informationslämnande till exempelvis barn och personer med funktionsnedsättning. Även om det säkerligen finns betydande utrymme för förbättringar kan, inte minst med hänsyn till det ständigt pågående utvecklingsarbetet på området, annan bedömning inte göras än att Sverige uppfyller vad direktivet kräver även på denna punkt.

Vad gäller frågan om tolkning och översättning finns övervägandena nedan under kapitel 5.5.

Vad sedan avser rätten att åtföljas av en stödperson vid första myndighetskontakten kan konstateras att det inte finns någon uttrycklig regel om detta i svensk rätt utom när den första kontakten utgörs av ett förhör. Detta hänger samman med det förhållandet att den första kontakten inte är – och knappast kan vara – särskilt lagreglerad om den inte avser ett förhör. Eftersom det heller inte finns någon regel som hindrar detta måste det anses vara generellt tillåtet att åtföljas av en stödperson exempelvis när den första kontakten består av att målsäganden uppsöker en polisstation för att göra en anmälan. Om den första kontak-

ten utgörs av ett förhör finns – som beskrivs ovan – rätt enligt 23 kap. 10 § RB att åtföljas av en stödperson. Även här görs sålunda bedömningen att Sverige uppfyller kravet i direktivet.

Sammanfattningsvis görs den bedömningen att Sverige uppfyller direktivets krav, med undantag för de aspekter som hänger samman med tolkning och översättning. Dessa frågor behandlas nedan under kapitel 5.5.

5.2 Rätt att få information vid den första kontakten med en behörig myndighet – artikel 4

Förslag: Målsägande ska så snart som möjligt underrättas om
- deras möjlighet att få tillgång till vård,
- förfarandena för brottsanmälan och målsägandens roll i samband med dessa,
- hur och på vilka villkor de har rätt till tolkning och översättning,
- hur och på vilka villkor de kan få skydd, inklusive alternativa bostäder,
- tillgängliga förfaranden för klagomål om hans eller hennes rättigheter inte respekteras av behöriga myndigheter,
- kontaktuppgifter för information i det egna ärendet,
- tillgängliga verksamheter för reparativ rättvisa, samt
- hur och på vilka villkor de kan få ersättning för kostnader som uppstått i samband med deras deltagande i det straffrättsliga förfarandet.

Denna reglering införs i förundersökningskungörelsen.

Bedömning: Direktivets krav på att brottsoffer ska underrättas om vilken typ av stöd de kan få och från vem, hur och på vilka villkor de kan få ersättning samt tillgång till juridisk rådgivning, rättshjälp och andra typer av rådgivning tillgodoses genom gällande rätt. Kravet i direktivet att utländska brottsoffer ska informeras om vilka särskilda åtgärder, förfaranden

eller mekanismer som finns att tillgå för att skydda brottsoffers intressen i den medlemsstat där den första kontakten med en behörig myndighet tas tillgodoses genom gällande rätt och förslagen ovan.

5.2.1 Direktivets krav

I artikel 4 anges vilken information ett brottsoffer ska erbjudas vid den första kontakten med en behörig myndighet för att han eller hon ska kunna tillvarata sina rättigheter enligt direktivet. Informationen ska erbjudas brottsoffret utan onödigt dröjsmål. I punkterna a–k ges närmare bestämmelser om informationens innehåll (se bilaga 1). Omfattningen av den information som lämnas och hur detaljerad den ska vara kan enligt punkten 2 variera beroende på brottsoffrens särskilda behov och personliga omständigheter samt brottstyp och art. Ytterligare uppgifter kan enligt samma bestämmelse också tillhandahållas senare beroende på brottsoffrens behov och hur relevanta dessa uppgifter är i varje skede av förfarandena.

5.2.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Allmänt om informationsskyldighet gentemot målsägande

Av 1 kap. 6 § andra stycket polisförordningen (1998:1558) framgår att polisen bör sträva efter att ge medborgarna råd och stöd och särskilt ge dem som har utsatts för ett brott den information som behövs med anledning av brottet. Närmare bestämmelser om polisens informationsplikt gentemot målsägande finns i förundersökningskungörelsen (1947:948), FUK. I praktiken tillhandahålls brottsoffer information i vidare omfattning än vad som framgår av FUK. Bestämmelserna i FUK kommer att beskrivas närmare längre fram i detta kapitel. Först kommer den in-

formationsskyldighet att beröras som ligger utanför regleringen i FUK.

Polisens riktlinjer för brottsofferarbete

Rikspolisstyrelsen (RPS) har 2012 tagit fram Riktlinjer för Polisens brottsofferarbete. I riktlinjerna anges bl.a. att förundersökningsledaren ansvarar för att information lämnas till brottsoffer under utredningen om bl.a. utvecklingen i det egna ärendet. Riktlinjerna kompletteras av en handbok (Handbok för information till brottsoffer, 2012). Syftet med handboken är att beskriva rutiner för när och hur information ska ges till brottsoffer med utgångspunkt i reglerna i polisförordningen och i FUK om information till målsägande. Målgruppen för handboken är alla inom Polisen som kommer i kontakt med brottsoffer. Speciellt riktar den sig till förundersökningsledare, utredare och anmälningsupptagare. I handboken anges att det är viktigt att dokumentera vilken information brottsoffret har fått för att kunna följa detta genom hela ärendet. Vid anmälan ska brottsoffret även informeras om att han eller hon har rätt att bli underrättad om vissa beslut i det egna ärendet och att det finns möjlighet att avsäga sig rätten till denna information. Om brottsoffret inte önskar ta del av den fortsatta informationen i ärendet, ska enligt handboken även det noteras.

Informationslämnande och rutiner vid anmälningsupptagning

Polismyndigheterna använder sig av ett datoriserat system för anmälansupptagning, Rationell anmälansrutin (RAR). Systemet kan beskrivas som ett verksamhetsstöd för anmälansupptagning, ärendehantering och uppföljning. Systemet används för att samordna registrering och sökning och utgör polismyndigheternas kriminaldiarium. Det är också ett system för att ge polisen stöd när information till brottsoffer ska lämnas.

I RAR-systemet registreras anmälningar om brott mot brottsbalken och vissa brott mot speciallagstiftningen. I systemet ges varje brott en brottskod enligt en ordning bestämd av RPS, Brottsförebyggande rådet och Riksåklagaren. RAR har kopplingar till andra system enligt principen att en uppgift ska vara registrerad en gång och kontrollerad vid källan.

När en brottsanmälan upprättas finns det ett antal uppgifter om målsäganden som kan registreras i RAR-systemet. De är kopplade till information som målsägande kan eller ska få enligt 13 a–d §§ och 14 § FUK. När handläggaren registrerat uppgifter om målsäganden har hon eller han en möjlighet att gå vidare till en separat del som rör information. Handläggaren kan ange om information har lämnats till målsäganden muntligen och eller skriftligen. Polisen kan också fylla i uppgifter om vilken skriftlig information som lämnats till målsäganden, dvs. vilka broschyrer som målsäganden fått från den lokala polismyndigheten eller från andra. Det som är obligatoriskt att registrera i RAR, när det gäller målsägande, är frågan om han eller hon önskar bli meddelad om beslut som fattas i förundersökningen, t.ex. att förundersökning inte ska inledas eller läggas ned, i enlighet med 13 b § FUK. Polisen har enligt lag ingen skyldighet att förmedla kontakt med brottsofferstödjande verksamhet, vilket dock ofta görs i praktiken. I RAR finns en fråga om målsäganden önskar kontakt med någon brottsofferstödjande verksamhet. Även denna fråga är obligatorisk att registrera i RAR. Om det i samband med anmälan inte finns möjlighet att tillfråga målsäganden om detta kan den polisanställde i RAR fylla i sin egen bedömning om målsäganden är i behov av brottsofferstöd.

Till den här delen av RAR-systemet hör ett dokument som benämns *Handling med underrättelser och information till målsägande*. Den visar vad målsäganden önskar bli informerad om och vad målsäganden har informerats om. Handlingen lämnas eller skickas till målsäganden tillsammans med en kopia av polisanmälan, den s.k. målsägandekopian. Om förundersökning inte inleds eller om förundersökningen läggs ner, lämnas samma handling till målsäganden med information rörande det beslutet. Uppgif-

terna om målsägandens önskan om att bli informerad om och vad han eller hon har informerats om ingår, om förundersökning inleds, i förundersökningsprotokollet och förs på det sättet vidare till nästa led i rättskedjan.

Övriga rutiner för informationslämnande

I RPS handbok för information till brottsoffer anges att information om brottsofferstöd sker muntligt i samband med anmälan och/eller under utredningens gång samt skriftligt i samband med målsägandekopian. I 17 § Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om Polisens kontaktcenter (RPSFS 2008:4) föreskrivs det att till den kopia av anmälan som sänds till målsäganden ska det bifogas en skriftlig information om brottsoffers rättigheter och möjligheter under en rättsprocess. Polisen har tagit fram en nationell skriftlig informationsbroschyr, med titeln *Till dig som anmält ett brott*, som skickas ut till målsäganden tillsammans med målsägandekopian. Broschyren innehåller praktisk information om gången i förundersökningen, stöd och hjälp till brottsoffer, åtgärder till skydd för brottsoffer, rätten till ekonomisk ersättning och kontaktuppgifter till myndigheter och stödorganisationer, inbegripet kontaktuppgifter till polismyndigheten som handlägger ärendet och en beskrivning av hur brottsoffer bör gå till väga för att få information om sitt ärende. I broschyren finns även referens till Polisens och BrOM:s hemsida där brottsoffer kan söka vidare information om rättsprocessen, möjligheter att få skydd och hjälp, rätten till ersättning, m.m.

Vid vissa typer av brott (t.ex. brott i nära relationer och hedersrelaterad brottslighet) skickar polisen inte någon kopia av anmälan till målsäganden av säkerhetsskäl. Den polisiära förundersökningsledaren svarar enligt handboken i dessa fall för att målsäganden får informationen på annat sätt, t.ex. genom att till brottsoffret överlämna en kopia på anmälan och relevant skriftlig information i samband med inställelse till förhör.

RPS allmänna råd om Polisens kontaktcenter innehåller bestämmelser om brottsofferbemötande. I 14 § föreskrivs att det vid anmälningsmottagningen ska läggas särskild vikt vid bemötandet av brottsoffer. I samband med att en anmälan om brott tas emot på telefon ska brottsoffret enligt samma bestämmelse i möjligaste mån ges fullständig och adekvat information samt tillfälle att ställa frågor om sina rättigheter och möjligheter till hjälp under den fortsatta utredningen. Avgörande för vilken information som ska ges vid anmälningstillfället är enligt samma bestämmelse brottsoffrets inställning till informationslämnandet. Andra faktorer som kan påverka bedömningen vad gäller innehållet i och omfattningen av informationen är brottsoffrets ålder, psykiska status, språksvårigheter, eventuell alkohol- eller drogpåverkan, m.m. Om information inte lämnas på grund av sådana omständigheter, ska detta anges i anmälan. Vid anmälningstillfället ska enligt 15 § en övergripande redogörelse lämnas om den fortsatta handläggningen av ärendet hos polis, åklagare och domstol.

Även BrOM har tagit fram en informationsbroschyr, som bär titeln *Till dig som utsatts för brott*. Broschyren innehåller information riktad till brottsoffer om rättsprocessen, stöd och hjälp till brottsoffer, ersättningsfrågor samt kontaktuppgifter till myndigheter och frivilligorganisationer. Broschyren finns att ladda ner och skriva ut på 12 olika språk via myndighetens hemsida.

Enligt uppgift från BrOM finns informationsbroschyren tillgänglig på de lokala polisstationerna i hela landet.

Närmare om informationens innehåll

Enligt 13 a § första stycket FUK ska målsäganden underrättas om att åklagaren under vissa förutsättningar kan föra målsägandens talan i mål om enskilt anspråk och om möjligheterna att få ersättning enligt brottsskadelagen. I samband med detta bör målsäganden upplysas om de regler som gäller för handläggning-

en av sådana anspråk. Om brottet kan föranleda rätt till målsägandebiträde eller beslut om kontaktförbud ska målsäganden enligt andra stycket i samma bestämmelse så snart som möjligt underrättas om de regler som gäller för dessa rättigheter. Målsäganden ska enligt 13 a § tredje stycket FUK informeras om reglerna om stödperson, om möjligheterna att få allmän rättshjälp och juridisk rådgivning samt om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp.

BrOM:s informationsbroschyr *Till dig som utsatts för brott* innehåller ett avsnitt om stöd och hjälp som brottsoffer erbjuds där information om juridisk hjälp (målsägandebiträde, särskild företrädare för barn, rättsskydd, rättshjälp, juridisk rådgivning), andra former av stöd (socialtjänstens brottsoffervårdande verksamhet, rätten till stödperson, tolk och vittnesstöd) samt stöd från ideella organisationer (brottsofferjourer) presenteras. Vad gäller rätten att få psykologiskt stöd hänvisas i broschyren till socialtjänsterna.

Vad gäller information om förfarandet under förundersökningen och domstolsprocessen (punkterna b, e och k i artikel 4 punkten 1 i direktivet) finns i BrOM:s broschyr en beskrivning av det straffrättsliga förfarandet där även frågor om ersättning för inställelse till förhör, m.m. samt rätten till skadestånd, försäkrings- och brottsskadeersättning berörs. Enligt 13 a § första stycket FUK ska målsäganden som nämnts underrättas om att åklagaren under vissa förutsättningar kan föra målsägandens talan i mål om enskilt anspråk och om möjligheterna att få ersättning enligt brottsskadelagen. I samband med detta bör målsäganden enligt samma bestämmelse upplysas om de regler som gäller för handläggningen av sådana anspråk.

Vad gäller information om skyddsåtgärder ska målsäganden enligt 13 a § andra stycket FUK informeras om möjligheten att erhålla beslut om kontaktförbud.

Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/99/EU av den 13 december 2011 om den europeiska skyddsordern har till syfte att stärka brottsoffers ställning genom att göra det möjligt att överföra kontaktförbud mellan medlemsstaterna. I departe-

mentspromemorian Ds 2014:3 om genomförande av direktivet lämnas förslag på reglering av förfarandet och förutsättningar för att översända en europeisk skyddsorder från Sverige till en annan medlemsstat. I promemorian föreslås att det i bestämmelsen i 13 a § tredje stycket FUK införs en skyldighet att informera målsägande om möjligheten att begära att en europeisk skyddsorder utfärdas och sänds över till en annan medlemsstat i den Europeiska unionen.

I BrOM:s informationsbroschyr presenteras de olika åtgärderna för att öka säkerheten för hotade personer. Information ges om kontaktförbud, kriminalvårdens informationsplikt när en intagen gärningsman är på fri fot, skyddat boende, skyddade personuppgifter, namnbyte, trygghetspaket och fingerade personuppgifter.

Vad gäller information till brottsoffer som är bosatta i en annan medlemsstat finns i RPS handbok för information till brottsoffer instruktioner om lämnande av information till brottsoffer med annat modersmål än det svenska språket (s. 19 f.). Det som avhandlas där är de olika sätten att säkerställa att denna grupp av brottsoffer får information, t.ex. användande av tolk, hänvisa till BrOM:s foldrar och webbplats med information på flera olika språk. Innebörden av detta torde vara att utländska brottsoffer ska få samma information som inhemska. Även på Polisens webbplats finns information till brottsoffer på flera olika språk.

Det finns ingen föreskrift i svensk rätt som innebär att brottsoffer ska informeras om tillgängliga förfaranden för klagomål om brottsoffrets rättigheter inte respekterats av den behöriga myndigheten (punkten h).

Brottsoffer ska enligt punkten i meddelas kontaktuppgifter för information i det egna ärendet. I den nationella informationen *Till dig som har anmält ett brott* som skickas ut tillsammans med målsägandekopian eller ges till brottsoffer i samband med förhör finns kontaktuppgifter till lokala myndigheter och stödorganisationer. Informationsbrevet innehåller en allmän beskrivning av förfarandet under förundersökningen, av olika typer av

stöd och hjälp som kan erbjudas brottsoffer (stödperson, tolk, vittnesstöd, målsägandebiträde), rätten att erhålla ekonomisk ersättning och av institutet kontaktförbud.

Vad gäller information om tillgängliga verksamheter för reparativ rättvisa (punkten j) innehåller BrOM:s informationsfolder en kort beskrivning av institutet medling och information om hur brottsoffret ska gå till väga för att delta i medling.

5.2.3 Skälen för bedömningen och förslagen

Allmänna utgångspunkter för genomförande av artikeln

Artikeln innehåller föreskrifter om brottsoffers rätt att erhålla viss närmare angiven information vid första kontakten med en behörig myndighet. Av punkten 2 framgår att omfattningen av informationen kan variera beroende på brottsoffrets särskilda behov och personliga omständigheter samt brottets art. Ytterligare uppgifter kan enligt punkten 2 också tillhandahållas senare, beroende på brottsoffrens behov och hur relevanta dessa uppgifter är i varje skede av förfarandet.

Eftersom det är Polisen som i första hand ansvarar för den brottsutredande verksamheten och som i de allra flesta fall har de initiala kontakterna med målsägande, bör det primära ansvaret för informationslämnande åläggas Polisen.

FUK innehåller som nämnts allmänna bestämmelser om förundersökning och om polisens informationsskyldighet gentemot målsägande i vissa avseenden. Som det har framgått av presentationen av gällande ordning täcker dock föreskrifterna i FUK om polisens informationsplikt gentemot målsägande inte in alla områden som räknas upp i artikeln. För att tillgodose direktivets krav är därför lämpligt att bestämmelserna i FUK om informationsplikt gentemot målsägande fullständigas för att fullt ut efterleva föreskrifterna i direktivet.

De närmare formerna för hur informationen ska tillhandahållas bör överlämnas åt berörda myndigheter att fastställa. Viktigt

är dock att framhålla att informationen ska lämnas enligt de principer som kommer till uttryck i artikel 3. Det kan inte uteslutas att informationsplikten i vissa fall kan fullgöras på ett tillfredsställande sätt genom att exempelvis överlämna de av Polisen och av BrOM framtagna informationsbroschyrerna till målsäganden. Det viktiga är att den som lämnar informationen gör en bedömning i varje enskilt fall om vilket sätt att lämna informationen på som är lämpligast i det specifika fallet.

I artikel 4 anges att brottsoffer *utan onödigt dröjsmål* ska erbjudas den särskilt angivna informationen vid den försa kontakten med en behörig myndighet. Bestämmelserna i FUK om polisens informationsskyldighet gentemot målsägande innehåller inte någon generell anvisning om *när* informationen ska lämnas. Enbart vad gäller rätten till målsägandebiträde och möjligheten att meddela kontaktförbud anges att informationen ska lämnas *så snart som möjligt* (13 a § andra stycket FUK). I RPS handbok för information till brottsoffer anges att information enligt FUK ska lämnas så snart som möjligt i rättsprocessen så att brottsoffret kan erbjudas stöd och hjälp (s. 9). Information till brottsoffer lämnas i praktiken så fort omständigheterna hänförliga till offrets psykiska och/eller fysiska tillstånd tillåter det.

Som tidigare nämnts finns i svensk lagstiftning inte några särskilda föreskrifter som reglerar *den första kontakten* med en behörig myndighet. Den första kontakten sammanfaller oftast med anmälningstillfället, men det kan även finnas fall då den första kontakten av en eller annan anledning är begränsad till ett summariskt samtal mellan målsägande och företrädare för myndigheten. Det är vanskligt att i detalj styra innehållet i och formerna för en företeelse som så påtagligt kan variera från fall till fall. I direktivet anges att omfattningen av den information som ska lämnas kan anpassas efter omständigheterna i det särskilda fallet (punkten 2). Det måste mot bakgrund av detta anses vara förenligt med direktivets krav att målsägande får den föreskrivna informationen *så snart som möjligt*. Ett sådant krav bör därför uppställas i FUK avseende all information som ska lämnas målsägande.

Informationens innehåll

Enligt *punkten 1 a* i direktivet ska brottsoffer informeras om vilken typ av stöd de kan få och från vem, inklusive i förekommande fall grundläggande information om tillgång till vård, eventuellt specialiserat stöd, inklusive psykologiskt stöd, och alternativa bostäder. Av 13 a § tredje stycket FUK framgår att målsäganden ska ges information om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp. Bestämmelsen bör kompletteras med en föreskrift om information om vård. Vad gäller alternativa bostäder bör bestämmelsen om tillgängliga skyddsåtgärder enligt *punkten c* i artikeln innefatta information om tillgängliga alternativa bostäder. I FUK bör därför införas om bestämmelse om skyldighet att informera målsägande om tillgängliga skyddsåtgärder, inbegripet tillgång till alternativa boenden.

Under *punkten b* föreskrivs att brottsoffer ska få information om förfarandena för brottsanmälan och brottsoffrens roll i samband med dessa. FUK saknar motsvarighet till denna bestämmelse och bör därför kompletteras med en föreskrift om informationsplikt i detta avseende.

Brottsoffer ska enligt *punkten d* informeras om hur och på vilka villkor de kan få tillgång till juridisk rådgivning, rättshjälp och andra typer av rådgivning. Bestämmelsen i 13 a § andra och tredje styckena FUK motsvarar direktivets krav. Föreskriften i *punkten e* om möjligheterna att få tillgång till ersättning uppfylls genom 13 a § första stycket FUK.

I *punkten f* föreskrivs skyldighet att underrätta brottsoffer om hur och på vilka villkor de har rätt till tolkning och översättning. För att tillgodose direktivets krav i denna del bör en sådan skyldighet införas i FUK.

Brottsoffer som är bosatta i en annan medlemsstat än den där brottet begåtts ska enligt *punkten g* informeras om vilka särskilda åtgärder, förfaranden eller mekanismer som finns att tillgå för att skydda brottsoffers intressen i den medlemsstat där den första kontakten med den behöriga myndigheten tas. Informations-

skyldigheten som i övrigt föreskrivs i artikeln är relativt omfattande. Det kan ifrågasättas om avsikten med förevarande bestämmelse, trots ordalydelsen, var att inskränka denna skyldighet i förhållande till utländska brottsoffer. Vad som i stället avses torde vara att informationen som föreskrivs i de övriga bestämmelserna i artikeln ska vara anpassad efter de bakgrundskunskaper om och förståelse för förhållandena i värdlandet som utländska brottsoffer i allmänhet kan antas besitta. Bedömningen bör därför vara att utländska brottsoffer ska få samma information som inhemska, med de justeringar som är nödvändiga med hänsyn till deras individuella förutsättningar och behov. Som tidigare konstaterats läggs i dag omfattande resurser på att höja kompetensen hos polisen vad gäller sättet att tillhandahålla information. Det råder en stor medvetenhet om vikten av att anpassa innehållet i informationen till mottagarens individuella förutsättningar. Informationsskyldigheten gentemot utländska brottsoffer enligt artikel 4 punkten 1 g får anses ingå som ett led i föreskrifterna om ett individanpassat informationslämnande. Sverige uppfyller, som tidigare konstaterats, direktivets krav i detta avseende utan någon författningsändring. Den sammanfattande bedömningen bör därför vara att Sverige, med de tillägg i FUK om informationsplikt gentemot målsägande som är nödvändiga för att uppfylla övriga krav i artikeln, kommer att leva upp till direktivets krav enligt punkten g. Frågor om tolkning och översättning kommer att behandlas längre fram i promemorian.

Enligt *punkten h* ska information lämnas om tillgängliga förfaranden för klagomål om brottsoffrets rättigheter inte respekterats av den behöriga myndighet som är verksam inom ramen för ett straffrättsligt förfarande. Någon skyldighet att generellt sett informera brottsoffer om tillgängliga förfaranden för klagomål finns inte i dag. För att uppfylla direktivets krav bör det i FUK införas en skyldighet att informera målsägande om möjligheter att framföra klagomål om deras rättigheter inte blir tillgodosedda på ett tillfredsställande sätt. Vad gäller specifika beslut under förfarandet kan dessa oftast överklagas i särskild ordning. Beslu-

ten innehåller i sådant fall en överklagandehänvisning eller instruktioner om hur klaganden ska gå till väga för att få beslutet omprövat/överprövat. Den föreslagna informationsskyldigheten i FUK kommer därför i praktiken att avse främst möjligheten att göra anmälan till JO eller JK. Dessa båda myndigheter har till uppgift att utöva tillsyn över tillämpningen av lagar och andra författningar i offentlig verksamhet och att värna om den enskildes intresse av att bli föremål för en lagenlig och även i övrigt korrekt behandling från myndigheternas sida.

Brottsoffer ska enligt *punkten i* tillhandahållas kontaktuppgifter för information i det egna ärendet. Det finns i dag ingen föreskriven skyldighet att lämna ut kontaktuppgifter för vidare information om ärendet till målsägande. I *punkten j* föreskrivs att brottsoffer ska informeras om tillgängliga verksamheter för reparativ rättvisa. Någon skyldighet att informera om medlingsverksamheten finns inte heller i dag. För att tillgodose direktivets krav bör en bestämmelse om informationsskyldighet om kontaktuppgifter och medling införas i FUK. Vilka kontaktuppgifter i det egna ärendet som är relevanta kan variera beroende på hur långt förfarandet har framskridit. I det inledande skede av förfarandet som artikeln tar sikte på har vanligtvis någon ansvarig handläggare eller undersökningsledare ännu inte hunnit utses. Ärendet tilldelas däremot ett diarienummer (s.k. K-nummer) i anslutning till att anmälan görs. Genom att uppge diarienumret kan målsäganden sedan kontakta ansvarig handläggare via Polisens växel. Den kontaktuppgift som målsäganden bör erhålla i detta inledande skede bör således oftast vara ärendets diarienummer.

Brottsoffer ska enligt *punkten k* underrättas om hur och på vilka villkor de kan få ersättning för kostnader som har uppstått i samband med deltagandet i det straffrättsliga förfarandet. Det finns i dag ingen skyldighet att informera målsägande om detta. För att möta direktivets krav ska en sådan informationsskyldighet införas i FUK.

5.3 Rättigheter för brottsoffer i samband med brottsanmälan – artikel 5.1

Förslag: Målsäganden ska erhålla en skriftlig bekräftelse av sin formella brottsanmälan. En bestämmelse om skyldighet för Polisen att tillhandahålla sådan bekräftelse bör införas i förundersökningskungörelsen. Rikspolisstyrelsen bör ges i uppdrag att meddela närmare föreskrifter om sättet att tillhandahålla bekräftelsen.

5.3.1 Direktivets krav

Enligt artikel 5 punkten 1 ska medlemsstaterna säkerställa att brottsoffer får en skriftlig bekräftelse av den formella brottsanmälan som de har gjort till en medlemsstats behöriga myndighet med uppgift om de grundläggande aspekterna av brottet i fråga. Av skäl 24 framgår att den skriftliga bekräftelsen av en brottsanmälan ska innehålla uppgift om till exempel brottstyp, tidpunkt och plats, samt den eventuella skada eller förlust som har orsakats av brottet. Bekräftelsen bör vidare innehålla ett ärendenummer och tidpunkten och platsen för anmälan, så att den kan tjäna som bevis för att brottet har anmälts. I punkterna 2 och 3 finns därtill vissa bestämmelser om tolkning och översättning som behandlas i kapitel 5.5.

5.3.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Det finns i dag ingen bestämmelse i svensk rätt som föreskriver skyldighet för Polisen att tillställa målsägande någon bekräftelse av brottsanmälan. I praktiken skickas emellertid målsägandens anmälningskopia, s.k. målsägandekopia, med automatik till målsäganden från Polisens serviceenhet. Förundersökningsledaren, som granskar anmälan, ska enligt handboken för informations-

lämnande bedöma om målsägandekopian, med hänsyn till målsägandens säkerhet, ska stoppas från att skickas ut. Om man kan misstänka att det finns ett hedersmotiv bakom den misstänkta brottsligheten bör utskicket enligt handboken för information till målsägande alltid stoppas och anmälningskopian överlämnas till målsäganden på annat sätt, eller endast delges muntligt (s. 14). Kopian ska alltså alltid stoppas vid hedersrelaterad brottslighet men det kan vara motiverat att stoppa den även i andra fall, som t.ex. när målsäganden och den misstänkte har gemensam bostad (Rutin 2011-04-01, Återkallande av målsägandekopior eller underrättelse för Pust och RAR från central utskrift).

Bekräftelsen innehåller uppgift om bl.a. vilken information målsäganden har fått av polisen, tidpunkt och plats för anmälan, anmälningsmottagarens namn och tjänstetitel, tidpunkt och plats för samt preliminär brottsrubricering av händelsen som anmälan avser samt uppgifter om målsäganden, inbegripet eventuellt tolkbehov.

Beträffande frågan om vad som gäller angående översättning av handlingar och bedömningen av om det föreligger ett behov av lagändring för att uppfylla direktivets krav vad gäller tolkning vid anmälningstillfället och översättning av bekräftelsen hänvisas till kapitel 5.5.

5.3.3 Skälen för förslaget

Som framgått ovan finns ingen lagstadgad skyldighet för Polisen att tillhandahålla målsägande någon skriftlig bekräftelse av hans eller hennes brottsanmälan.

Vad som finns på detta område är i stället en väletablerad myndighetspraxis som innebär att sådan bekräftelse så gott som alltid tillhandahålls målsäganden. Det finns även en fast praxis kring formerna för tillhandahållande av anmälningskopian vid vissa typer av brott. Vad som då kan övervägas är om Sverige därigenom kan anses uppfylla direktivets krav.

Som tidigare konstaterats krävs det vid genomförande av ett direktiv inte att bestämmelserna i direktivet återges ordagrant i uttryckliga och specifika författningsbestämmelser. Kravet är att genomförandet innebär att det med direktivet avsedda resultatet uppnås (se kapitel 4.4).

Förfarandet med tillhandahållande av anmälningskopian innebär i dag att handlingen skickas ut automatiskt från ett datoriserat system och kan enbart stoppas av ansvarig polispersonal när ärendet gäller vissa typer av brott. Målsäganden får del av bekräftelsen även i dessa fall, exempelvis vid personlig inställelse för förhör.

I dagsläget finns inga föreskrifter eller allmänna råd om skyldighet att tillhandahålla målsägande någon anmälningskopia. Denna omständighet, med beaktande av att förfarandet dessutom sköts genom ett datorsystem som teoretiskt sett närhelst kan ersättas med ett annat, leder till slutsatsen att den praxis som finns inte kan anses vara tillräckligt preciserad eller beständig för att uppfylla direktivets krav. Polisen bör därför åläggas en skyldighet att tillhandahålla målsägande en bekräftelse av sin brottsanmälan där de grundläggande aspekterna av den anmälda händelsen framgår. Bestämmelsen bör lämpligen placeras i FUK.

Regeringen bör uppdra åt RPS att meddela närmare föreskrifter om hur informationen ska vara utformad för att uppfylla direktivets krav samt om förfaringssättet vid tillhandahållande av informationen. Föreskrifterna bör kunna meddelas med stöd av 13 e § förordningen (1989:773) med instruktion för Rikspolisstyrelsen.

I detta sammanhang bör anmärkas att den praxis som utvecklats om stoppande av automatiskt utskick av målsägandekopior till målsägandens registrerade hemadress fyller en viktig funktion för hans eller hennes personliga säkerhet vid vissa typer av brott. Denna praxis innebär inte att någon målsägande går miste om informationen som framgår av kopian. Den innebär enbart att informationen i stället ska tillhandahållas på annat lämpligt sätt. Denna tillämpning måste därför anses förenlig med direktivets krav och bör därför kunna användas även i fortsättningen med de

eventuella justeringar i anledning av den föreslagna regleringen i FUK som RPS finner nödvändig. Muntlig information torde exempelvis inte vara tillräcklig för att uppfylla direktivets krav.

I fråga om tolkning och översättning finns promemorians överväganden och förslag nedan under kapitel 5.5.

5.4 Rätt att erhålla information om det egna ärendet – artikel 6

Förslag: Målsägande ska tillfrågas om de vill erhålla information om
- tidpunkt och plats för huvudförhandling i målet i samtliga instanser,
- slutligt avgörande i målet, och
- hur ärendet fortskrider.

Reglering om denna frågeskyldighet för polisen bör införas i förundersökningskungörelsen.

Målsägande som har begärt det ska erhålla underrättelse om tidpunkt och plats för huvudförhandlingen. En bestämmelse om skyldighet för domstolen att på begäran tillhandahålla målsägande sådan underrättelse bör införas i rättegångsbalken.

Målsägande ska erhålla information om innebörden av anklagelserna mot den misstänkte och, om det behövs, om en gripen, anhållen eller häktad person försätts på fri fot.

Regleringen bör införas i förundersökningskungörelsen.

Bedömning: Sverige uppfyller direktivets krav vad gäller skyldighet att tillfråga brottsoffer om han eller hon vill bli underrättad om beslut om att lägga ned eller avsluta brottsutredningar och negativa åtalsbeslut samt tidpunkt för huvudförhandling i målet. Sverige uppfyller direktivets krav även vad gäller skyldighet att på begäran underrätta brottsoffer om slutliga domstolsavgöranden, beslut om att lägga ned eller avsluta brottsutredningar och negativa åtalsbeslut. Sverige upp-

fyller vidare direktivets krav om att brottsoffer ska underrättas om när en person som är dömd i ett straffrättsligt ärende som berör dem försätts på fri fot eller har rymt eller när en person som annars har frihetsberövats eller åtalats rymt. Den svenska ordningen uppfyller även direktivets krav på att målsägande på begäran ska erhålla information om hur ärendet fortskrider. Kraven på att målsägande ska underrättas om eventuella skyddsåtgärder tillgodoses likaså genom gällande rätt.

5.4.1 Direktivets krav

I artikel 6 finns bestämmelser om brottsoffers rätt att erhålla information om det egna ärendet.

Enligt punkten 1 ska medlemsstaterna säkerställa att brottsoffer utan onödigt dröjsmål informeras om att de har rätt att, i fråga om det straffrättsliga förfarande som har inletts till följd av en anmälan om brott som har begåtts mot honom eller henne, erhålla information om beslut om att lägga ned eller avsluta brottsutredningen eller om att inte åtala förövaren, upplysningar om när och var rättegången kommer att äga rum samt om innebörden av anklagelserna mot förövaren. Medlemsstaterna har att säkerställa att brottsoffer på begäran erhåller sådan information.

Av punkten 2 framgår att medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer, i enlighet med den roll de har i det berörda straffrättsliga systemet, utan onödigt dröjsmål informeras om att de har rätt att på begäran erhålla slutliga domstolsavgöranden i det egna ärendet och upplysningar om hur det straffrättsliga förfarandet fortskrider, om utlämnandet av dessa upplysningar inte försvårar en korrekt handläggning av ärendet. Medlemsstaterna ska se till att brottsoffer erhåller sådan information om de begär det.

Enligt punkten 3 ska den information som lämnas om beslut att lägga ned åtal, avsluta brottsutredningen eller inte väcka åtal, samt slutliga domstolsavgöranden innehålla skälen eller en kort-

fattad sammanfattning av skälen till beslutet i fråga med undantag för ett jurybeslut eller ett beslut där motiveringen är konfidentiell.

Enligt punkten 4 ska brottsoffers önskan att erhålla information eller inte ska vara bindande för den behöriga myndigheten, såvida inte denna information måste tillhandahållas med anledning av brottsoffrets rätt till aktiv medverkan i de straffrättsliga förfarandena. Det ska vara tillåtet för brottsoffer att när som helst ändra sin önskan, vilket sedan ska beaktas.

I punkten 5 föreskrivs att medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer ges möjlighet att utan onödigt dröjsmål underrättas om när den person som har frihetsberövats, åtalats eller dömts för brott i ett straffrättsligt ärende som berör dem försätts på fri fot eller har rymt. Dessutom ska medlemsstaterna säkerställa att brottsoffer underrättas om alla relevanta skyddsåtgärder som utfärdas för dem om förövaren friges eller rymmer. Brottsoffer ska enligt punkten 6 på begäran erhålla den information som föreskrivs i punkt 5, åtminstone i de fall då de kan befinna sig i fara eller det finns en konstaterad risk för skada för dem, såvida det inte finns konstaterad risk för skada för förövaren till följd av underrättelsen.

5.4.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Punkten 1

Vad gäller bestämmelserna under punkten 1 i artikeln föreskrivs i 13 b § FUK att målsägande ska tillfrågas om han eller hon önskar få besked om att förundersökning inte ska inledas eller läggas ned, beslut om att åtal inte ska väckas samt tidpunkt för eventuell huvudförhandling i målet. Av 14 § andra och tredje stycket FUK kan utläsas att målsägandens önskan att ta del respektive inte ta del av sådana beslut ska respekteras. I 14 § tredje stycket FUK slås fast att målsägande som begärt information alltid ska underrättas i de fall det har fattats beslut innebärande att förun-

dersökning inte ska inledas eller läggas ned eller att åtal inte ska väckas.

Det finns i dag ingen skyldighet att tillfråga målsäganden om han eller hon önskar information om *plats* för huvudförhandling. Det finns inte heller någon bestämmelse som föreskriver skyldighet för berörda myndigheter att informera brottsoffer om deras rätt att få del av innebörden av anklagelserna mot gärningsmannen.

I RPS handbok ges närmare anvisningar om hur informationen bör förmedlas. Det anges bl.a. att polisens förundersökningsledare ansvarar för att informera vid beslut om att inte inleda förundersökning eller då förundersökning läggs ned i de fall förundersökningen leds av polis. Vid åklagarledda utredningar ligger ansvaret för att informera om detta hos åklagare. Polisens beslutsunderrättelser i det egna ärendet skickas ut centralt från serviceenheten i Kiruna. Det skriftliga beslutet om att lägga ned en förundersökning eller inte inleda en förundersökning bör enligt handboken vid behov kompletteras med muntlig information, i synnerhet när det gäller grövre brott (s. 16).

Någon uttrycklig skyldighet att informera målsägande om tidpunkt och plats för huvudförhandling i målet finns inte. Målsägandens önskemål att underrättas om huvudförhandlingen anges i normala fall i förundersökningsprotokollet. Riksåklagaren och Domstolsverket har efter samråd kommit fram till att det är domstolen som ska underrätta målsäganden om förhandlingen när det av förundersökningsprotokollet framgår att sådan underrättelse har begärts (DV informerar 8/1994, s.1). Målsägande som är part i målet, åtminstone i de fall åklagaren inte för målsägandens talan, och målsägande som ska höras får emellertid i praktiken alltid en underrättelse om tid och plats för huvudförhandlingen. Denna rätt kan målsäganden inte avsäga sig. Även hovrätterna brukar informera målsägande som haft en roll under förfarandet i underrätten om tidpunkt för huvudförhandlingen i hovrätten. Målsägande som inte ska höras och där åklagaren för målsägandens talan torde däremot inte alltid få någon underrättelse om tid och plats för huvudförhandlingen. Överenskommel-

sen som anges ovan torde således inte alltid efterlevas i de fall målsäganden varken ska höras som bevisperson eller själv föra sin talan om skadestånd.

Vad gäller information om innebörden av anklagelserna mot förövaren *ska* målsäganden enligt 13 d § FUK så snart åtal har beslutats, underrättas om beslutet. Som en följd av att målsäganden inte kan avstå från denna information finns det inte någon bestämmelse om skyldighet att tillfråga målsäganden om han eller hon vill ta del av informationen. Åklagaren ansvarar för att målsäganden får information enligt denna bestämmelse. Enligt vad som har uttalats i förarbetena till bestämmelsen bör underrättelseskyldigheten, under förutsättning att handlingen innehåller relevant information till målsäganden om innebörden av stämningsansökan, kunna fullgöras i en separat handling lika gärna som genom att tillställa målsäganden en kopia av stämningsansökan (prop. 2000/01:79, s. 29).

Punkten 2

Enligt 13 b § FUK ska målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om bl.a. dom i målet. Någon motsvarande skyldighet vad gäller andra typer av slutliga domstolsavgöranden finns inte.

Enligt 26 § förordning (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol ska en dom eller ett slutligt beslut sändas till parterna inom den tid och på det sätt som anges i förordningen (2003:234) om tiden för tillhandahållande av domar och beslut, m.m. Av 27 § framgår att domen eller beslutet även ska sändas till en målsägande som inte har fört talan, om han eller hon har begärt att få del av avgörandet. Om en part har ombud, bör domen eller beslutet enligt andra stycket i samma bestämmelse sändas till partens ombud i stället för till parten själv.

Det finns i dag ingen bestämmelse som föreskriver skyldighet för berörda myndigheter att informera målsägande om deras rätt

till insyn i handläggningen eller att tillfråga målsäganden om de vill få upplysningar om hur förfarandet fortskrider.

En part har rätt att på olika sätt få insyn i det rättsliga förfarande där han eller hon är part (partsinsyn). Det kan t.ex. innebära en rätt för part att närvara vid förhandling i det egna målet eller ärendet och att parten har rätt att endera på särskild begäran eller genom domstolens egen försorg få ta del av handlingar eller annat material som finns i ett mål. Partsinsynen syftar bl.a. till att tillgodose partens behov av insyn för att utföra sin talan i målet eller ärendet. Rätten till partsinsyn är i dag inte reglerad i svensk rätt. Den kommer till indirekt uttryck i ett flertal bestämmelser i bl.a. RB och OSL. Insynsutredningen har föreslagit en allmängiltig bestämmelse om partsinsyn i RB som omfattar alla typer av mål och ärenden som regleras där. Det har även föreslagits en klargörande regel om att sekretessintresset undantagsvis kan begränsa rätten till partsinsyn (SOU 2010:14, s. 25 f. och s. 301 ff.).

Domstolar och myndigheter har kommunikationsplikt gentemot parterna i ett mål eller ärende. Med *kommunikationsplikt* avses domstolens (eller myndighetens) skyldighet att självmant tillse att parten får möjlighet att ta del av handlingar eller annat utredningsmaterial som tillförts målet av någon annan än parten själv och att parten ges tillfälle att yttra sig över det. Insynsutredningen har föreslagit en regel om domstolens kommunikationsplikt i fråga om processmaterialet när det gäller mål och ärenden som avgörs på handlingarna, men funnit att principen har ett sådant starkt genomslag i rättstillämpningen i huvudförhandlingsmål att någon det inte var påkallat med en generell reglering i dessa mål (SOU 2010:14, s. 27 f. och 316 ff.).

Det bör slutligen tilläggas att målsägande som inte intar partställning inte har samma rätt till insyn i processen som målsägande som har partställning.

I RPS handbok för information till brottsoffer anges att polisen har ett särskilt ansvar för att säkerställa att de som drabbats av brott får återkoppling om hur det egna ärendet utvecklas. Det sätts vidare fast att polisen, framförallt vid våldsbrott, sexual-

brott och brott mot frihet och frid, ska ta kontakt med brottsoffret inom 14 dagar efter anmälan. Vid den förnyade kontakten ska polisen ställa kontrollfrågor om bl.a. hur informationen tagits emot av brottsoffret, undersöka om man behöver ge ytterligare information, lämna kontaktuppgifter till ansvarig handläggare och förklara vad som gäller om förundersökningen läggs ned. Det kan enligt handboken även i andra ärenden finnas skäl att ta en förnyad kontakt med målsäganden, till exempel i vissa fall av integritetskränkande tillgreppsbrott som bostadsinbrott (s. 16).

Punkten 3

Enligt 30 kap. 5 § RB ska en dom avfattas skriftligen och ange bl.a. domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet. Enligt 30 kap. 10 § RB ska även slutliga beslut vara motiverade, om det behövs med hänsyn till frågans beskaffenhet.

Inledande, nedläggande och avslutande av en förundersökning är åtgärder som polis och åklagare ska vidta ex officio då angivna förutsättningar föreligger. Av detta torde följa att det inte föreligger någon författningsenlig skyldighet att motivera beslut härom. Däremot ligger det inom ramen för myndigheters serviceskyldighet att upplysa bl.a. målsägande om grunden för att ärendet inte har kunnat slutföras. I Polisens och Åklagarmyndighetens praxis har utvecklats specificerade standardiserade beslutsmotiveringar för att motivera att en förundersökning inte inleds eller läggs ned (Bring, Diesen – Förundersökning, 4 uppl. 2009, s. 491).

Punkten 4

Enligt 21 a § FUK ska uppgift om underrättelser och information till målsäganden enligt 13 a–13 c § § samt uppgift om målsäganden vill bli underrättad i fall som avses i 13 b §, som inte an-

tecknats i protokollet, antecknas på en särskild handling. Uppgifterna registreras, som det har framgått ovan under kapitel 5.2.2, i RAR. I de fall målsäganden inte har blivit tillfrågad vid anmälan finns ett särskilt dokument med *Underrättelse och information m.m.* som ska fyllas i av ansvarig handläggare på Polisen. Uppgifterna kommer sedermera att ingå i förundersökningsprotokollet och förs på det sättet vidare till nästa led i rättskedjan.

Det torde vara möjligt för en målsägande att avstå från sådan information som inte är nödvändig för att han eller hon ska kunna ta tillvara sin rätt i rättegången eller för att processen ska kunna genomföras på ett rättsäkert sätt. Viss information kan å andra sidan undanhållas målsägande som har begärt det med hänsyn till sekretessbestämmelser. Frågan om hur man ska säkerställa att målsägandens önskan i relevanta avseenden, så långt detta är möjligt, ska tillgodoses kommer att behandlas nedan under kapitel 5.4.3.

Punkterna 5 och 6

I 13 c § FUK föreskrivs att målsäganden ska underrättas, om det behövs, om en gripen, anhållen eller häktad person avviker.

Enligt 35 § fängelseförordningen (2010:2010) ska målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om en intagen som avtjänar straff för ett brott som har riktats mot någons liv, hälsa, frihet eller frid friges, rymmer eller fritas, eller uteblir efter permission eller någon annan vistelse utanför anstalten. En begärd underrättelse om en planerad vistelse utanför anstalten behöver inte lämnas i de fall en underrättelse på grund av beslutad bevakning eller andra förhållanden framstår som uppenbart obehövlig. Detsamma gäller när en underrättelse kan befaras medföra fara för den intagnes liv eller hälsa. Enligt 36 § ska en underrättelse enligt 35 § lämnas i lämplig tid och utformas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

I 27 § häktesförordningen (2010:2011) föreskrivs att målsäganden, i de fall där en intagen i häkte samtidigt avtjänar straff för ett brott som har riktats mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, ska tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om den intagne friges, rymmer eller fritas, eller om den intagne uteblir efter en vistelse utanför förvaringslokalen. En begärd underrättelse behöver inte lämnas om underrättelsen kan befaras medföra fara för den intagnes liv eller hälsa. En förfrågan behöver inte göras om målsäganden redan har blivit tillfrågad enligt 35 § fängelseförordningen. Enligt 28 § ska en underrättelse enligt 27 § lämnas i lämplig tid och utformas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

I fråga om den som är dömd till rättspsykiatrisk vård som är förenad med särskild utskrivningsprövning ska chefsöverläkaren enligt 28 § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, om det behövs med hänsyn till brottet och övriga omständigheter, ge målsäganden möjlighet att begära att bli underrättad när patienten har lämnat sjukvårdsinrättningen utan tillstånd eller inte har återvänt dit sedan tiden för ett tillstånd att vistas utanför inrättningens område har gått ut eller tillståndet har återkallats, beslut har fattats om att patienten får vistas utanför sjukvårdsinrättningens område, om att patienten ska genomgå öppen rättspsykiatrisk vård, eller om att vården ska upphöra. Önskar målsäganden underrättelse, ska en sådan ges vid beslut som anges i paragrafen innan patienten lämnar vårdinrättningen och annars så snart som möjligt. Om det finns särskilda skäl får en sådan underrättelse lämnas utan att målsäganden begärt att bli underrättad. Underrättelsen ska utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Enligt 21 § lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård, ska målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om när den dömde som undergår sluten ungdomsvård för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid friges, förflyttas eller vistas utanför det särskilda ungdomshemmet, och om den dömde rymmer. Underrättelse om en planerad vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet behöver

inte lämnas, när en underrättelse på grund av beslutad bevakning eller andra förhållanden framstår som uppenbart obehövlig. Detsamma gäller när en underrättelse på goda grunder kan antas allvarligt äventyra den dömdes egen säkerhet. Underrättelse till målsägande om frigivning ska lämnas i lämplig tid före frigivningen. I andra fall ska underrättelsen lämnas så tidigt som möjligt. Underrättelsen ska utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Underrättelsen ska enligt 36 § andra stycket fängelseförordningen, 28 § andra stycket häktesförordningen, 28 § fjärde stycket lagen om rättspsykiatrisk vård och 21 § tredje stycket lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård innehålla information om de regler som gäller för meddelande av kontaktförbud enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud, om inte sådan information har lämnats tidigare.

Enligt 1 § förordning (1988:691) om kontaktförbud ska den som förbudet avses skydda underrättas om beslutet. Av 17 § Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om polismyndigheternas lokala personsäkerhetsverksamhet (RPSFS 2013:7) framgår att skyddsåtgärder ska beslutas efter samråd med skyddspersonen. Av de allmänna råden för tillämpningen av bestämmelsen framgår att eventuella villkor eller krav för att åtgärderna ska få avsedd effekt bör dokumenteras särskilt och tillställas skyddspersonen.

5.4.3 Skälen för bedömningen och förslagen

Punkten 1

Sverige uppfyller genom föreskrifterna i 13 b § och 14 § andra och tredje stycket FUK delvis direktivets krav enligt punkten 1. I dessa bestämmelser föreskrivs en skyldighet att tillfråga och på begäran informera målägande om beslut att inte inleda eller lägga ned en förundersökning och om negativa åtalbeslut. Enligt 13 b § FUK ska målsäganden även tillfrågas om han eller hon vill bli

underrättad om tidpunkt för huvudförhandling i målet. Det finns i dag ingen i lag eller förordning föreskriven skyldighet att tillfråga målsäganden om han eller hon önskar information om *plats* för huvudförhandling. Bestämmelsen i FUK bör kompletteras i detta hänseende.

I 45 kap. 15 § första stycket RB föreskrivs att målsägande som biträder åtalet, för talan jämte åklagaren eller ska höras i anledning av åklagarens talan ska kallas till huvudförhandlingen. Dessa typer av målsägande får således underrättelse om tidpunkt och plats för huvudförhandlingen genom kallelsen. Någon motsvarande skyldighet att, när sådan begäran gjorts, informera andra typer av målsägande om tidpunkt och plats för huvudförhandling finns inte, vilket är en brist i förhållande till direktivets krav. Det kan ifrågasättas om den överenskommelse som Åklagarmyndigheten och Domstolsverket har träffat om att domstolen ska ha ansvaret för underrättelsen kan anses tillräckligt precist och oföränderligt för att man ska anse att Sverige därigenom uppfyller direktivets krav. Detta i synnerhet då det kan antas att informationsskyldigheten inte alltid fullgörs på ett tillfredsställande sätt gentemot målsägande som inte ska kallas. Bedömningen är att det bör införas en obligatorisk regel om skyldighet för domstolar att på begäran informera målsägande om tidpunkt och plats för huvudförhandlingen. Vad gäller placeringen av en föreskrift om sådan underrättelseskyldighet kan konstateras att 9 kap. 9 § tredje stycket RB innehåller en bestämmelse om skyldighet för domstolen att underrätta vårdnadshavare till underåriga som har kallats till en huvudförhandling om kallelsen. Bestämmelserna i 9 kap. är tillämpliga i samtliga instanser. Föreskriften om skylighet att på begäran underrätta målsägande om tidpunkt och plats för huvudförhandlingen bör därför lämpligen placeras i 9 kap. 9 § RB.

Hur skyldigheten att tillfråga målsägande om deras önskemål om att erhålla information om de olika frågorna och på vilket sätt informationsskyldigheten ska uppfyllas i praktiken kan inte i detalj regleras inom ramen för detta arbete. Det bör emellertid, vad gäller tidpunkt (och plats) för huvudförhandling, noteras att

klara rutiner måste utvecklas för att säkerställa dels att målsägandens önskemål om att ta del av information rörande tid och plats för huvudförhandling dokumenteras på ett lämpligt sätt, dels att dokumentationen förs vidare till domstolen som kommer att åläggas en skyldighet att sköta underrättelseskyldigheten. Ett sätt att säkerställa att informationen om målsägandens önskemål förs vidare till domstolen kan vara att det anges på stämningsansökan att målsäganden önskar bli underrättad om tid och plats för huvudförhandlingen. Det kan anses lämpligt att det av domstolens underrättelse framgår att en eventuell inställelse vid huvudförhandlingen är frivillig och att någon ersättning inte utgår för inställelsen.

Det finns ingen bestämmelse som föreskriver skyldighet för berörda myndigheter att informera brottsoffer om deras rätt att få del av innebörden av anklagelserna mot gärningsmannen. Detta är en följd av målsäganden *ska* enligt 13 d § FUK underrättas om beslut om att åtal ska väckas och att målsäganden därmed inte har någon möjlighet att avstå från rätten att bli informerad om att åtal har väckts och vilket eller vilka brott som åtalet avser. Informationen måste anses vara nödvändig för att målsägande ska kunna medverka i förfarandet. Eftersom informationen således måste tillhandahållas oavsett målsägandes inställning i frågan, görs bedömningen, med stöd av artikel 6 punkten 4, att det inte är nödvändigt att införa någon föreskrift om informationsskyldighet om denna rättighet. Bestämmelsen i 13 d § FUK bör emellertid fullständigas med en föreskrift om att underrättelsen om att åtal har väckts ska innehålla upplysning om det eller de brott som åtalet avser. Detta är enbart en kodifiering av redan existerande praxis. Det bör framhållas att informationen ska tillhandahållas inte bara de målsägande som har framställt enskilt anspråk, utan samtliga målsägande. Den gällande lagtexten ger för övrigt inte heller i dag utrymme för att avgränsa informationen till vissa målsägande.

Punkterna 2 och 3

Informationsskyldigheten enligt punkten 2 omfattar, i enlighet med den avgränsning som har gjorts ovan under kapitel 4.4, bara målsägande som är parter eller som ska höras i rättegången.

Vad gäller skyldighet att tillfråga och på begäran informera målsägande om dom i målet görs bedömningen att Sverige genom föreskrifterna i 13 b § FUK och 26 § förordningen om mål och ärenden i allmän domstol uppfyller direktivets krav. Det bör dock i bestämmelsen i FUK förtydligas att förfrågan ska gälla alla typer av slutliga domstolsavgöranden.

I 26 § förordningen om mål och ärenden i allmän domstol föreskrivs att slutliga domstolsavgöranden *ska* sändas till målsägande som har fört talan. Vad gäller målsägande som inte har fört talan föreskrivs det att de ska tillsändas avgörandet om de har begärt det. Eftersom det i ett tidigt stadium under förundersökningen inte alltid står klart om målsägande kommer att ha en roll i processen eller inte, bör frågeskyldigheten omfatta samtliga målsägande. Polisen bör emellertid i samband med fullgörandet av informationsskyldigheten klargöra att en målsägande som har fört talan i målet inte med för domstolen bindande verkan kan avsäga sig rätten att ta del av slutliga avgöranden.

Det finns i dag ingen föreskrift som anger att målsägande ska erhålla upplysningar om hur det straffrättsliga förfarandet fortskrider. Genom de ovan beskrivna reglerna om möjlighet att utfå allmänna handlingar, om myndigheternas serviceskyldighet enligt FL samt möjligheterna till partsinsyn säkerställs i svensk rättsordning att målsägande på begäran erhåller information om hur förfarandet fortskrider. Det är i princip enbart sekretessintresset och de bestämmelser som finns om bl.a. förundersökningssekretess som kan begränsa rätten att erhålla sådan information. Mot bakgrund av det förbehåll som gjorts i artikeln för fall där utlämnandet av information kan försvåra en korrekt handläggning av ärendet, måste den svenska ordningen anses vara förenlig med direktivets krav. Den sammantagna bedömningen är att Sverige uppfyller direktivets krav vad gäller rätt för

målsägande att på begäran erhålla upplysningar om hur det straffrättsliga förfarandet fortskrider.

Det finns i dag inte heller någon föreskrift om skyldighet att informera målsägande om att de på begäran har rätt att få upplysningar om hur det straffrättsliga förfarandet fortskrider. Detta är en brist i förhållande till direktivets krav. För att genomföra artikeln bör en bestämmelse om detta införas i FUK.

Domstolen och myndigheterna har en kommunikationsplikt gentemot målsägande som är part i målet. Detta innebär att målsäganden tillsänds vissa handlingar, såsom exempelvis inlagor från motparten, kallelse till förhandling osv. ex officio, Denna rätt kan en målsägande som är part i målet inte avsäga sig. Målsägande som enbart ska höras i målet har däremot en mera inskränkt rätt att ta del av viss information, exempelvis kan han eller hon undanhållas uppgifter som är omgärdade av sekretess. Detta torde innebära att alla målsägande bör tillfrågas om de vill ta del av information avseende förfarandet, men att målsägande som är part inte kan avsäga sig rätten till viss information, medan målsägande som enbart ska höras inte kommer att kunna erhålla all information. Målsägande bör, precis som vad gäller underrättelse om domstolsavgörande, underrättas om dessa inskränkningar i deras rätt till information i samband med att de blir tillfrågade som sin önskan att ta del av informationen.

Vad gäller direktivets krav om att beslut om att lägga ned utredningen, negativa åtalsbeslut och slutliga domstolsavgöranden ska vara motiverade görs bedömningen att Sverige uppfyller kraven utan någon författningsändring.

Punkterna 5 och 6

I punkten 5 föreskrivs att brottsoffer ska ges möjlighet att utan onödigt dröjsmål underrättas om när den person som har frihetsberövats, åtalats eller dömts för brott i ett straffrättsligt ärende som berör dem försätts på fri fot eller har rymt. Dessutom ska medlemsstaterna säkerställa att brottsoffer underrättas

om alla relevanta skyddsåtgärder som utfärdas för dem om förövaren friges eller rymmer. I punkten 6 anges att information enligt punkten 5 ska tillhandahållas brottsoffer på begäran, åtminstone i de fall då de kan befinna sig i fara eller det finns en konstaterad risk för skada för dem, såvida det inte finns konstaterad risk för skada för förövaren till följd av underrättelsen. Punkten 6 utgör således en precisering av skyldigheterna enligt den föregående punkten och det är enligt den bedömning som görs i denna promemoria bara detta något begränsade krav som måste uppfyllas för att medlemsstaten ska anses leva upp till kravet enligt bestämmelsen.

Sverige uppfyller direktivets krav vad gäller dömda personer som rymmer eller försätts på fri fot genom de ovan redovisade föreskrifterna i fängelseförordningen, häktesförordningen, lagen om rättspsykiatrisk vård och lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård. Vad gäller andra typer av frihetsberövanden föreskrivs i 13 c § FUK att målsäganden ska underrättas, om det behövs, om en gripen, anhållen eller häktad person avviker. Direktivets krav vad gäller information om frihetsberövade som rymmer uppfylls härigenom. Någon informationsskyldighet föreligger däremot i dessa fall inte enligt dagens svenska regelverk om personen i fråga har försatts på fri fot, genom att ett beslut om anhållande eller häktning har hävts. Enligt uppgift från Polisen är det emellertid vanligt att en behovsprövning görs även i dessa fall och att målsäganden informeras om polisen gör den bedömningen att behov för detta finns. För att uppfylla direktivets krav bör det säkerställas genom en tydlig reglering att information ska lämnas i de fall en frihetsberövad person försätts på fri fot. Det lämpligaste sättet torde vara att införa regleringen i FUK.

Det finns ett antal olika tänkbara lagtekniska lösningar för att åstadkomma en sådan reglering. Ett möjligt alternativ är att konstruera bestämmelsen med motsvarande föreskrift för dömda i bl.a. 35 § fängelseförordningen som förebild. Informationsskyldigheten skulle i så fall vara knuten till brottstypen som är aktuell i det enskilda fallet. En nackdel med denna lösning är att den

avviker från den etablerade och i författning reglerade ordningen avseende frihetsberövade som rymmer. Detta är mindre lämpligt eftersom det är samma bedömning som ska göras i de fallen som när frihetsberövade försätts på fri fot. Ett annat tänkbart alternativ är att låta målsägandens önskemål att erhålla information vara styrande för informationsskyldigheten. En fara med denna lösning är att det kan tänkas leda till att antalet fall där underrättelse måste lämnas skulle öka markant. Detta kan innebära en risk för att resurserna för och fokusen på fall där information verkligen behövs blir mindre.

Det framstår därför som lämpligast att behålla den nuvarande regleringen i FUK och införa ett tillägg innebärande att även frigivningsfallen ska omfattas. Den behovsprövning som ska göras enligt bestämmelsen torde innefatta skyldighet att beakta både målsägandens önskemål att få respektive inte få del av informationen och risken för skada för målsäganden sett i relation till eventuell risk för skada för den misstänkte.

Direktivets krav om att målsägande ska underrättas om eventuella skyddsåtgärder som utfärdats i anledning av att den misstänkte har rymt eller försatts på fri fot uppfylls vad gäller beslut om kontaktförbud genom bestämmelsen i 1 § förordningen om kontaktförbud. Av RPS föreskrifter och allmänna råd om polismyndigheternas lokala personsäkerhetsverksamhet följer att skyddsåtgärder ska beslutas efter samråd med skyddspersonen och att skyddspersonen ska underrättas om eventuella villkor som måste uppfyllas för att åtgärderna ska få avsedd effekt. Det torde därför inte finnas något behov av att införa någon föreskrift om informationsskyldighet beträffande andra skyddsåtgärder än kontaktförbud heller.

Vad gäller underrättelse om övriga i punkten 5 upptagna situationer görs bedömningen att Sverige uppfyller kraven utan någon författningsändring.

5.5 Rätt till tolkning och översättning – artikel 5.2, 5.3 och artikel 7

Förslag: Rätten ska vara skyldig att anlita tolk om en part, ett vittne eller någon annan som ska höras inför rätten inte behärskar svenska. Rätten ska vidare vara skyldig att på begäran av målsägande som är part eller som ska höras i rätten översätta en handling i ett brottmål eller de viktigaste delarna av den, om en översättning är av väsentlig betydelse för att målsäganden ska kunna ta tillvara sin rätt.

Regleringen bör införas i rättegångsbalken.

Målsägande som inte behärskar svenska ska tillhandahållas tolkning vid anmälningstillfället. Målsägande ska på begäran erhålla en översättning av den skriftliga bekräftelsen av sin brottsanmälan.

Regleringen bör införas i förundersökningskungörelsen.

Bedömning: Den svenska ordningen avseende möjlighet
- att under vissa förutsättningar använda kommunikationsteknik när tolk medverkar,
- att överklaga beslut om att inte tillhandahålla tolkning eller översättning, och
- att under vissa förutsättningar tillhandahålla översättning muntligen

motsvarar direktivets krav.

5.5.1 Direktivets krav

I artikel 5 punkten 2 föreskrivs att medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer som inte talar den behöriga myndighetens språk ges möjlighet att göra sin brottsanmälan på ett språk som de förstår eller genom att få språkligt stöd. Medlemsstaterna ska enligt artikel 5 punkten 3 säkerställa att brottsoffer som inte förstår eller talar den behöriga myndighetens språk på begäran får tillgång till kostnadsfri översättning av den skriftliga bekräf-

telsen av sin brottsanmälan enligt punkten 1 i artikeln till ett språk som de förstår.

I artikel 7 regleras brottsoffers rätt till tolkning och översättning under det straffrättsliga förfarandet.

Enligt punkten 1 ska medlemsstaterna säkerställa att brottsoffer som inte förstår eller talar det språk på vilket de straffrättsliga förfarandena genomförs på begäran får tillgång till kostnadsfri tolkning, i enlighet med den roll de har i det straffrättsliga systemet i fråga vid straffrättsliga förfaranden.

Genom punkten 2 öppnas en möjlighet att använda kommunikationsteknik (videokonferenser, telefon eller internet) i domstol även när tolkning sker. Kommunikationsteknik ska emellertid inte användas i de fall där tolken måste vara fysiskt närvarande för att säkerställa brottsoffrens möjligheter att utöva sina rättigheter eller förstå förfarandet.

I punkten 3 regleras brottsoffers rätt att på begäran få tillgång till kostnadsfri översättning av information som är väsentlig för att han eller hon ska kunna utöva sina rättigheter i straffrättsliga förfaranden. Handlingarna ska översättas till ett språk som brottsoffret förstår. Översättningar av sådan information ska inbegripa åtminstone varje beslut om att avsluta de straffrättsliga förfarandena gällande brott som har begåtts mot dem och, på brottsoffrets begäran, antingen skälen för beslutet, eller en kortfattad sammanfattning av dessa.

Enligt punkten 4 ska information om tid och plats för huvudförhandling tillhandahållas på ett språk som brottsoffret förstår på dennes begäran.

Brottsoffer ska enligt punkten 5 få lämna in en motiverad ansökan om att en handling ska anses som väsentlig. Det ska inte föreligga någon skyldighet att översätta delar av väsentliga handlingar som inte är relevanta för att brottsoffer ska kunna medverka aktivt i de straffrättsliga förfarandena.

Utan hinder av punkterna 1 och 3 får enligt punkten 6 en muntlig översättning eller en muntlig sammanfattning av väsentliga handlingar tillhandahållas i stället för en skriftlig översätt-

ning, under förutsättning att en sådan muntlig översättning eller sammanfattning inte påverkar rätten till en rättvis rättegång.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 7 säkerställa att den behöriga myndigheten bedömer huruvida brottsoffer behöver tolkning eller översättning enligt punkterna 1 och 3. Brottsoffer ska få rätt att överklaga ett beslut om att inte tillhandahålla tolkning eller översättning. De processrättsliga reglerna för ett sådant överklagande ska fastställas i nationell rätt. I punkten 8 föreskrivs att tolkning, översättning och överprövning av ett beslut om att inte tillhandahålla tolkning eller översättning inte på ett oskäligt sätt får förlänga det straffrättsliga förfarandet.

Av skäl 35 framgår att rätten att kunna överklaga ett beslut om att inte tillhandahålla tolkning eller översättning inte medför någon skyldighet för medlemsstaterna att tillhandahålla någon särskild mekanism eller något särskilt förfarande för överklagande av sådant beslut. En intern omprövning av beslutet i enlighet med befintliga nationella förfaranden ska enligt direktivet vara tillräckligt.

5.5.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Språkanvändning vid anmälningstillfället

Vad gäller rätten att göra brottsanmälan på annat språk än svenska finns det i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk bestämmelser om rätten att använda finska, meänkieli och samiska hos myndigheter. I 8 § föreskrivs att enskilda har rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid sina muntliga och skriftliga kontakter med en förvaltningsmyndighet vars geografiska verksamhetsområde helt eller delvis sammanfaller med minoritetsspråkets förvaltningsområde. Detta gäller i ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet har anknytning till förvaltningsområdet. Om den enskilde använder finska, meänkieli eller samiska i ett sådant ärende, är myndigheten enligt andra stycket i samma be-

stämmelse skyldig att ge muntligt svar på samma språk. Enskilda som saknar juridiskt biträde har dessutom rätt att på begäran få en skriftlig översättning av beslut och beslutsmotivering i ärendet på finska, meänkieli respektive samiska. Myndigheten ska enligt tredje stycket även i övrigt sträva efter att bemöta de enskilda på dessa språk.

Beträffande översättning från andra språk än dessa finns ingen särskild lagstiftning, men däremot generella regler i RB om tolkning och översättning.

Tolkning

Vad gäller rätten till tolkning under det straffrättsliga förfarandet föreskrivs i 5 kap. 6 § första stycket RB att en tolk får anlitas om en part eller ett vittne som ska höras inför rätten inte behärskar svenska. Enligt 23 kap. 16 § andra stycket RB är bestämmelsen tillämplig även under förundersökningen och det är undersökningsledaren som beslutar i frågan. Bestämmelsen är fakultativ till sin karaktär, dvs. den föreskriver en möjlighet, och inte en skyldighet, för rätten och för behöriga myndigheter under förundersökningen att vid behov anlita tolk. I praktiken anlitar emellertid både polis och domstol som huvudregel tolk när det finns behov för det.

Huvudregeln är att parter och andra som ska delta i ett sammanträde inför rätten ska infinna sig i rättssalen eller där sammanträdet annars hålls (5 kap. 10 § första stycket RB). I 5 kap. 10 § andra stycket RB föreskrivs att rätten, om det finns skäl för det, får besluta att en part eller annan som ska höras inför rätten, i stället för att infinna sig i rättssalen, ska delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Av tredje stycket framgår att en förutsättning för att en person ska kunna delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring är att ett sådant deltagande inte är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter. Rätten ska enligt förarbetena till bestämmelsen vid sin prövning göra en helhets-

bedömning av samtliga relevanta omständigheter och då särskilt göra en intresseavvägning av framför allt ändamålet med personens inställelse och anledningen till att denna person bör delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring (prop. 2004/05:131, s. 225).

Översättning

Vad avser översättning av handlingar gäller enligt 33 kap. 9 § RB att rätten vid behov får översätta handlingar som kommer in till eller skickas ut från rätten. Rätten är enligt andra stycket skyldig att översätta en handling i brottmål eller de viktigaste delarna av den, om handlingen ska sändas till någon som vistas i en annan stat och det finns anledning att anta att personen inte förstår språket i handlingen. Handlingen ska översättas till språket i den andra staten eller om myndigheten känner till att personen inte förstår detta språk, till ett annat språk som personen förstår. Den som biträtt rätten med översättning har rätt till skälig ersättning, som betalas av staten. Första och tredje styckena ska enligt fjärde stycket tillämpas även i fråga om överföring från punktskrift till vanlig skrift eller omvänt. Bestämmelsen i 33 kap. 9 § RB är enligt 23 kap. 16 § andra stycket RB tillämplig även under förundersökningen. Vid sådan tillämpning beslutar undersökningsledaren om frågor om översättning. Svensk rätt innehåller således endast en möjlighet, inte en skyldighet till översättning, förutom i de fall som omfattas av 33 kap. 9 § andra stycket RB.

Som framgått ovan under kapitel 5.3 finns ingen föreskrift om skyldighet för Polisen att tillhandahålla anmälaren någon bekräftelse av sin brottsanmälan. Det finns följaktligen inte heller någon föreskrift om skyldighet att översätta sådan bekräftelse, som det stadgas om i artikel 5 punkten 3. Enligt uppgift från Polisen skickas målsägandekopior ut enbart på svenska. Det har dock även framkommit vid kontakter med Polisen att målsä-

gandekopian kan översättas till ett språk som anmälaren förstår, om han eller hon begär det.

Övriga frågor

Reglerna om den misstänktes och tilltalades rätt till tolkning och översättning i brottmål har nyligen setts över och ändrats för att uppfylla föreskrifterna härom i Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/64/EU om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfarandet (prop. 2012/13:132). För misstänkta och tilltalade som inte behärskar svenska gäller numera att en tolk *ska* anlitas både vid domstolsförhandling och vid förhör under förundersökningen (5 kap. 6 § första stycket och 23 kap 16 § andra stycket RB). På samma sätt har det införts en skyldighet för rätten och för förundersökningsledaren att översätta en handling eller de viktigaste delarna av den om en översättning är väsentlig för att den misstänkte eller den tilltalade ska kunna ta tillvara sin rätt (33 kap. 9 § och 23 kap 16 § andra stycket RB).

Det finns ingen särreglering vad gäller översättning av information om tidpunkt och plats för huvudförhandling. Sådan skriftlig information torde omfattas av bestämmelserna i 33 kap. 9 § RB och 23 kap. 16 § andra stycket RB.

I svensk rätt saknas uttryckliga bestämmelser som motsvarar direktivets krav enligt artikel 7 punkterna 5 och 6, dvs. att brottsoffer får lämna in en motiverad ansökan om att en handling ska anses som väsentlig respektive att det får tillhandahållas en muntlig översättning eller muntlig sammanfattning av väsentliga handlingar i stället för en skriftlig översättning. Punkten 5 torde avse fallet när en målsägande begär att få en väsentlig handling, i den mening som avses i punkten 3, översatt.

Det finns heller inte några uttryckliga regler i svensk rätt som motsvarar kravet enligt artikel 7 punkten 7 att brottsoffer ska kunna överklaga ett beslut om att inte tillhandahålla tolkning och översättning. Däremot kan ett beslut gällande översättning

bli föremål för prövning i samband med överklagande eller begäran om överprövning eller omprövning.

Ett beslut som rätten har fattat i fråga om tolkning är ett beslut under rättegång som får överklagas endast i samband med överklagande av dom eller slutligt beslut (49 kap. 3 § andra stycket RB). Av rättsfallet NJA 1974 s. 221 framgår att rättegångsfel kan föreligga om rätten, när behov av tolk är för handen, håller huvudförhandling utan att därvid ha biträde av tolk med tillfredsställande kvalifikationer. Detsamma torde gälla även i fråga om översättning (jfr. motsvarande bedömning i prop. 2012/13:132, s. 41). Om ett rättegångsfel har förekommit kan det bli fråga om att undanröja domen eller beslutet på grund av domvilla och återförvisa målet till underinstansen för förnyad prövning eller att läka rättegångsfelet i den högre instansen.

Ett beslut som har fattats av en åklagare i egenskap av förundersökningsledare kan komma under högre åklagares prövning och därmed aktualisera ett åklagarbyte (överprövning) enligt 7 kap. 5 § RB. För att ett överprövningsärende ska tas upp krävs att den som begär överprövningen har ett legitimt intresse i saken. Vanligast är att överprövningsärendet inleds på grund av att en misstänkt, en tilltalad, en målsägande hos den högre åklagaren begär att denne ska överpröva den lägre åklagarens beslut eller åtgärd. I andra fall ges till den högre åklagaren in en direkt anmärkning eller anmälan mot den lägre åklagaren med påstående att denne har handlat felaktigt. Av praktiska skäl inleds ett överprövningsärende oftast skriftligt (Fitger m.fl. Rättegångsbalken, kommentaren till 7 kap. 5 §, oktober 2013, Zeteo).

Ett beslut av en polis som är förundersökningsledare kan underställas en åklagare för överprövning när förundersökningsuppdraget redovisas till honom eller henne.

5.5.3 Skälen för bedömningen och förslagen

Artikel 7

Allmänt om kravet enligt artikeln

Reglerna om den misstänktes rätt till tolkning och översättning i brottmål har, som tidigare nämnts, nyligen setts över och ändrats för att uppfylla föreskrifterna härom i Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/64/EU om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfarandet (prop. 2012/13:132). Lagändringarna trädde i kraft den 1 oktober 2013. Ändringarna innebär i korthet att rätten numera har en skyldighet dels att anlita tolk vid sammanträden i domstolen om den misstänkte inte behärskar svenska dels att översätta handlingar, om en översättning är av väsentlig betydelse för att den misstänkte ska kunna ta tillvara sin rätt. Bestämmelserna är tillämpliga även under förundersökningen.

I svensk rätt saknas i dag bestämmelser om skyldighet för rätten att anlita tolk att biträda målsägande vid sammanträde eller tillhandahålla målsägande översättning av handlingar i målet. Rätten *får* i stället vid behov anlita tolk och översätta handlingar. Detsamma gäller under förundersökningen. Den svenska regleringen är således, vad gäller målsägande, alltjämt fakultativ till sin karaktär.

Även om Sverige genom den praktiska tillämpningen av de nuvarande tolkningsreglerna kan anses uppfylla direktivets krav, behöver regleringen, för att även formellt uppfylla direktivets krav, kompletteras med en obligatorisk regel avseende målsägandes rätt till tolkning. Även vad gäller översättning är en obligatorisk reglering nödvändig.

Direktivet innebär en skyldighet för domstol och myndigheter som bedriver förundersökning att *på begäran av målsäganden* tillhandahålla tolkning och översättning. Detta är en betydelsefull skillnad jämfört med vad som gäller för misstänkta och tilltalade, där rätten till tolkning och översättning enligt direktivet

2010/64/EU inte är beroende av att det har gjorts någon begäran.

Rätten till tolkning och översättning kan enligt artikel 7 begränsas till målsägande i enlighet med den roll som de har i det straffrättsliga systemet i fråga. Detta innebär, i enlighet med den begränsning som har gjorts i kapitel 4.4, att rätten till kostnadsfri tolkning och översättning enbart ska tillkomma målsägande som ska höras i rättegången och/eller som är part i målet.

Närmare om tolkning

För att uppfylla direktivets krav i artikel 7 räcker det således att införa en skyldighet för domstolen att tillhandahålla tolk om målsägande har begärt det. Det kan emellertid ifrågasättas om det är en lämplig ordning att förse misstänkta med en ovillkorlig rätt till tolkning medan målsägandes rätt ska vara beroende av att de har framställt en begäran härom, samtidigt som regeln ska fortsätta att vara fakultativ för andra förhörspersoner. En mer enhetlig reglering vore att föredra eftersom en sådan underlättar den praktiska tillämpningen. En ordning som helt ansluter till direktivets krav skulle dessutom, vad gäller den praktiska tillämpningen, innebära en begränsning av målsägandens rätt till tolkning jämfört med nuvarande ordning. I dag tillhandahålls nämligen i praktiken målsägande tolk utan någon särskild begäran. Den fakultativa regeln om tolkning tillämpas redan i dag som om den vore obligatorisk. En ordning innebärande skyldighet för domstolen att *vid behov* anlita tolk skulle i praktiken inte innebära någon skillnad jämfört med dagens tillämpning och skulle inte heller leda till några kostnadsökningar.

Direktivets reglering berör inte tolkning av andra förhörspersoner än brottsoffer. För att uppfylla kravet i direktivet torde således vara tillräckligt att, i den obligatoriska regeln om misstänktas rätt till tolkning, inkludera målsägande som är part eller som ska höras i rätten. Utifrån både tilltalades och målsägandes rättssäkerhet är det emellertid självklart att även vittnen och

sakkunniga måste tolkas. Att införa en obligatorisk regel om tolkning för alla som inte behärskar svenska skulle ge en, för rättssäkerheten väsentlig, enhetlighet till resultat. Att inom ramen för detta arbete föreslå en obligatorisk regel om tolkning för alla parter och förhörspersoner i alla måltyper innebär en mer långtgående reglering än vad som krävs enligt direktivet och ligger egentligen utanför ramen för detta uppdrag. Bedömingen vad gäller rätten till tolkning måste dock vara att rättssäkerhetsaspekten gör sig gällande med sådan styrka att en enhetlig reglering på området är nödvändig. Det torde därtill bli en kodifiering av den redan gällande ordningen, och torde därför inte innebära något merarbete eller någon merkostnad för domstolar eller andra myndigheter. Alternativet att behålla dagens reglering gällande andra förhörspersoner än målsägande skulle leda till en otydlig och inkonsekvent lagstiftning på ett område där den praktiska tillämpningen är enhetlig. Det bör därför införas en obligatorisk tolkningsregel som gäller för alla parter och förhörspersoner i alla måltyper.

Vad gäller rätten till tolkning uppkommer frågan i vilken omfattning tolken ska medverka under sammanträdet. Direktivet kräver, vad gäller förfarandet i domstol, att målsägande blir tolkad i samband med hans eller hennes aktiva medverkan vid domstolsförhandlingar. En rimlig tolkning av direktivet enligt dess ordalydelse är att det är tillräckligt att tolkningen begränsar sig till enbart förhöret med målsäganden. Det är dock uppenbart att det i praktiken skulle innebära en betydande inskränkning av målsägandens rätt till tolkning jämfört med dagens ordning om bestämmelsen i RB skulle förses med en motsvarande begränsning. Enligt gällande praxis torde tolk nämligen anlitas under hela den del av sammanträdet inför domstolen när målsäganden närvarar. En sådan begränsning skulle leda till en betydande förfång för målsägande, i synnerhet sådana som har ett enskilt anspråk att bevaka i brottmålet. Bedömningen är att någon begränsning i målsägandens rätt till tolkning till att enbart gälla vid förhör med dem själva inte bör införas.

Vad gäller tolkning i domstol bör sammanfattningsvis bestämmelsen i 5 kap. 6 § RB ändras på så sätt att det ska införas en skyldighet för domstolen att anlita tolk vid sammanträden inför rätten om en part, ett vittne eller någon annan som ska höras inför rätten inte behärskar svenska.

Närmare om översättning

I enlighet med den begräsning som artikeln medger och på motsvarande sätt som vad gäller för tolkning, tillkommer rätten till översättning bara målsägande som ska höras i rättegången och/eller som är part i målet.

Även rätten till översättning är i direktivet knuten till att målsäganden har framställt en begäran om att få en handling eller delar av en handling översatt.

Frågan är om målsägandes rätt till översättning ska göras beroende av att de har begärt det – vilket är det enda som krävs enligt direktivet – eller om översättning i stället, på samma sätt som vad gäller misstänkta och tilltalade, alltid ska tillhandahållas när behov bedöms föreligga.

I direktivet 2010/64/EU om tolkning och översättning i brottmål föreskrivs att misstänkta eller tilltalade som inte förstår eller talar förfarandespråket inom rimlig tid ska få en skriftlig översättning av alla handlingar som är väsentliga för att garantera att de kan utöva sin rätt till försvar och för att garantera att förfarandena går rättvist till (artikel 3.1). I förarbetena till genomförande av direktivet har regeringen, med utgångspunkt i antagandet att en översättning kan vara resurskrävande och medföra en fördröjning av handläggningen, kommit fram till att regleringen bör utformas på ett sådant sätt att översättning kommer till stånd när det är motiverat men kan undvikas när den inte skulle medföra några beaktansvärda rättssäkerhetsvinster för den misstänkte eller tilltalade (prop. 2012/13:132, s. 27). Regeringen ansåg att det vore att gå för långt att göra översättningsskyldigheten beroende av en begäran från den misstänkte eller tilltalade.

Det var dock enligt regeringens mening inte heller motiverat att utforma reglerna så att översättning ska ske så snart den misstänkte eller tilltalade inte uttryckligen avstått ifrån det. Det har därför ansetts vara tillräckligt att regleringen anger när ett behov av översättning ska anses föreligga och överlämna ansvaret för att översättning sker i de fall det finns ett sådant behov till rätten respektive förundersökningsledaren (ibid.).

Vad gäller målsägandes rätt till översättning kan inledningsvis konstateras att en ordning där översättningar alltid gjordes när behov förelåg, skulle innebära att målsäganden tillhandahölls översättning utan att han eller hon behöver göra en särskild framställan om det. Regleringen skulle bli enhetlig med den som gäller för misstänkta, vilket i sig har ett starkt egenvärde.

Det finns dock även starka skäl mot att frångå de minimikrav som uppställs i direktivet i detta avseende. En ordning innebärande att översättning alltid ska tillhandahållas vid antagande om att behov föreligger skulle vara mycket kostnadskrävande. Det skulle även kunna leda till att många översättningar görs i onödan, eftersom målsäganden kan ha ordnat översättning eller annan språklig hjälp på egen hand eller helt enkelt inte har något intresse av att få en handling översatt. Målsägandes behov av att få handlingar översatta kan inte heller anses vara lika omedelbart och oumbärligt som behovet av tolkning under sammanträde inför rätten. Sammantaget talar dessa omständigheter för att regleringen av målsägandes rätt till översättning bör utformas med utgångspunkt i direktivet och att någon enhetlig reglering för samtliga inblandade i en brottmålsprocess varken är motiverad eller nödvändig. Regeln om översättning bör därför formuleras på så vis att rätten ska ha en skyldighet att på begäran av målsäganden översätta handlingar eller delar av handlingar som är väsentliga för att målsäganden ska kunna ta tillvara sin rätt i rättegången. Förutom målsägandens begäran förutsätts alltså att domstolen gör bedömningen att det är fråga om en väsentlig handling. Det bör även framgå att rätten enbart tillkommer målsägande som är part eller som ska höras i målet.

En ytterligare fråga är vilka handlingar eller delar av handlingar som ska anses vara väsentliga för att målsäganden ska kunna ta tillvara sin rätt och om det är nödvändigt att inrätta något särskilt förfarande för att fastställa om en handling är väsentlig. Direktivets krav är att målsäganden på begäran ska få tillgång till kostnadsfri översättning av information som är väsentlig för att han eller hon ska kunna utöva sina rättigheter i straffrättsliga förfaranden. Enligt punkten 5 ska målsägande ges möjlighet att lämna in en motivering till sin begäran att få en handling översatt, där han eller hon förklarar varför handlingen ska anses vara väsentlig. Det finns ingenting i dagens ordning som hindrar att målsäganden skriftligen motiverar sin begäran om att få en handling eller delar av en handling översatt. En ordning innebärande en skyldighet för målsäganden att motivera sin begäran skulle opåkallat försvåra förfarandet. Någon sådan skyldighet kan inte heller anses följa av direktivet. Bedömningen är att det inte föreligger något behov av att införa någon bestämmelse som föreskriver rätt för målsägande att motviera sin begäran om översättning.

Till väsentliga handlingar hör enligt direktivet bekräftelser av brottsanmälan, beslut varigenom förfarandet avslutas, och handlingar innehållande information om tidpunkt och plats för huvudförhandling i målet (artikel 5 punkten 3, artikel 7 punkterna 3 och 4). Det är de behöriga myndigheterna som beslutar om uppgifter i någon annan typ av handling ska anses vara väsentliga i ett visst ärende. Vad som utgör en väsentlig handling får avgöras i varje enskilt fall. Det avgörande för bedömningen bör vara att översättning ska tillhandahållas om informationen är väsentlig för att målsäganden ska kunna utöva sina rättigheter under förfarandet hos polis, åklagare och domstol.

Närmare om tolkning och översättning under förundersökningen

Bestämmelserna om tolkning och översättning blir enligt 23 kap. 16 § andra stycket RB även tillämpliga under förundersökningen.

Under förundersökningsstadiet står emellertid inte alltid klart om målsäganden kommer att ha någon aktiv roll i processen, dvs. om han eller hon kommer att vara part i målet eller höras i rättegången. Bestämmelsen om rätt till översättning ska därför, vad gäller förundersökningen, tillämpas på alla målsägande utan hänsyn till om de kommer att ha någon roll i den kommande domstolsprocessen.

Enligt dagens ordning är det rätten respektive undersökningsledaren som fattar beslut i frågor om tolkning och översättning (5 kap. 6 §, 23 kap. 16 § och 33 kap. 9 § RB). Detta torde vara en lämplig och med direktivets krav förenlig ordning även vad gäller tolkning och översättning till målsägande.

Närmare om rätten att överklaga

Vad gäller rätten att överklaga beslut att inte tillhandahålla tolk respektive översättning bör noteras att direktivet inte ställer krav på medlemsstaterna att inrätta några särskilda överklagandemekanismer. En intern omprövning av beslutet i enlighet med befintliga nationella förfaranden ska i stället vara tillräckligt (se skäl 35). Det finns som tidigare nämnts mekanismer för att få ett beslut om tolkning eller översättning som fattats av domstol eller polis överprövat. Motsvarande föreskrift om överklagande av beslut om tolkning och översättning finns i direktivet om misstänktes rätt till tolkning och översättning. Lagstiftaren har vid genomförandet av det direktivet i svensk rätt gjort bedömningen att den nuvarande ordningen uppfyller kravet i direktivet (prop. 2012/13:132, s. 42 f). Det saknas anledning att göra någon annan bedömning vad gäller föreskriften i det direktiv som här behandlas. Bedömningen bör således vara att Sverige uppfyller direktivets krav på denna punkt utan någon författningsändring.

Närmare om muntlig översättning och användning av olika kommunikationstekniker

Vad gäller punkten 6 uppfyller Sverige direktivets krav genom bestämmelsen i 33 kap. 9 § första stycket RB där det anges att översättning under vissa förutsättningar får göras muntligen.

I artikel 7 punkten 2 i direktivet anges att när det är lämpligt får sådan kommunikationsteknik som videokonferenser, telefon eller internet användas, förutom i de fall det är nödvändigt att tolken är fysiskt närvarande för att säkerställa brottsoffrens möjligheter att utöva sina rättigheter eller förstå förfarandet. Möjlighet till s.k. fjärrtolkning erbjuds i dag genom bestämmelsen i 5 kap. 10 § RB. Huvudregeln enligt bestämmelsen är att parter och andra som ska delta i ett sammanträde inför rätten ska infinna sig personligen i rättssalen eller där sammanträdet hålls. Rätten får dock besluta att part eller annan som ska delta i sammanträde inför rätten ska delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Ett deltagande genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring får inte ske om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter. Paragrafen gäller alla som ska delta i sammanträdet, dvs. även tolkar.

I förarbetena till genomförandet av direktivet om misstänktes rätt till tolkning och översättning har i fråga om en liknande bestämmelse gjorts bedömningen är att gällande regelverk är anpassat för den avvägning som är föreskriven i direktivet (prop. 2012/13:132, s. 46). Det saknas anledning att frångå denna bedömning vad gäller målsägandens rätt till tolkning. Bedömningen är således att Sverige uppfyller direktivets krav på denna punkt utan någon författningsändring.

Artikel 5 punkterna 2 och 3

Det finns, som framgått, ingen föreskriven skyldighet för polisen att anlita tolk vid anmälningstillfället. Det finns inte heller

några bestämmelser om rätt för målsäganden att erhålla en skriftlig bekräftelse av sin brottsanmälan, vare sig på originalspråket eller i översättning. Eftersom en brottsanmälan inte alltid leder till att förundersökning inleds och eftersom förundersökning i vart fall inte har inletts vid tidpunkten för brottsanmälan är det tveksamt om regleringen i 23 kap. RB avseende tolkning och översättning under förundersökningen innefattar tidpunkten för brottsanmälan och handlingar som härrör från denna tidpunkt. Bestämmelser om rätt för målsägande att på begäran få den skriftliga bekräftelsen av sin brottsanmälan översatt och rätt att biträdas av tolk vid anmälningstillfället bör därför lämpligen införas i FUK.

5.6 Rätt till hjälp och stöd från stödverksamheter för brottsoffer – artikel 8 och 9

Bedömning: Sverige uppfyller vad direktivet kräver i fråga om rätt för målsägande och deras familjemedlemmar att få tillgång till både allmänna och specialiserade stödverksamheter. Sverige lever upp till direktivets krav även vad gäller innehållet i hjälp- och stödinsatserna som stödverksamheterna erbjuder.

5.6.1 Direktivets krav

Artikel 8

Artikel 8 innehåller bestämmelser om rätt till hjälp från stödverksamheter för brottsoffer.

I punkten 1 föreskrivs skyldighet för medlemsstaterna att säkerställa att brottsoffer efter behov får kostnadsfri och konfidentiell hjälp från stödverksamheter för brottsoffer, såväl före som under och en lämplig tid efter straffrättsliga förfaranden.

Familjemedlemmar ska ha tillgång till stödverksamheter för brottsoffer efter behov och i enlighet med omfattningen av den skada de har lidit till följd av det brott som har begåtts mot brottsoffret.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 2 underlätta för den behöriga myndighet till vilken anmälan gjordes och andra berörda enheter att hänvisa brottsoffer till stödverksamheter för brottsoffer.

Enligt punkten 3 ska medlemsstaterna vidta åtgärder för att inrätta kostnadsfria och konfidentiella specialiserade stödverksamheter eller göra det möjligt för stödorganisationer för brottsoffer att anlita redan befintliga specialiserade enheter som tillhandahåller sådant specialiserat stöd. Både brottsoffer och familjemedlemmar ska, efter det att en behovsprövning har gjorts, ha tillgång till sådana specialiserade stödverksamheter.

Allmänna och specialiserade stödverksamheter får inrättas som offentliga eller icke-statliga organisationer och får organiseras antingen yrkesmässigt eller på frivillig grund (punkten 4). Medlemsstaterna ska enligt punkten 5 säkerställa att möjligheterna att få tillgång till stödverksamheter inte är beroende av huruvida ett brottsoffer formellt har anmält brottet till en behörig myndighet.

Artikel 9

I artikel 9 finns bestämmelser om minimikrav på innehållet i de stödåtgärder som stödverksamheter för brottsoffer ska tillhandahålla.

Av punkten 1 följer att alla stödverksamheter för brottsoffer ska lämna information, rådgivning och stöd som är relevant för brottsoffers rättigheter, bland annat upplysningar om nationella system för brottsskadeersättning och deras roll i straffrättsliga förfaranden, inbegripet förberedelser för att närvara vid rättegången. De ska vidare tillhandahålla information om andra stödverksamheter, ge emotionellt och, där sådant finns att tillgå,

psykologiskt stöd. De ska vidare lämna rådgivning om ekonomiska och praktiska frågor till följd av brottet samt rådgivning om risken för sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning samt om hur sådant ska förebyggas eller undvikas.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 2 uppmana stödverksamheterna för brottsoffer att ägna särskild uppmärksamhet åt de särskilda behoven hos sådana brottsoffer som har lidit avsevärd skada till följd av brottets allvar.

I punkten 3 anges de krav på innehåll i stödåtgärder som specialiserade stödverksamheter ska utveckla och tillhandahålla, om sådana åtgärder inte tillhandahålls av andra offentliga eller privata verksamheter. Stödverksamheterna ska enligt denna bestämmelse tillhandahålla dels skyddat boende eller annat lämpligt tillfälligt boende för brottsoffer som är i behov av det, dels målinriktat och integrerat stöd och rådgivning till brottsoffer med särskilda behov (som t.ex. personer som har utsatts för sexuellt eller könsrelaterat våld eller våld i nära relationer), inbegripet stöd med anledning av trauma samt rådgivning.

5.6.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Rätten till hjälp från stödverksamheter

Socialtjänstens ansvar för brottsoffer

Kommunen har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp de behöver (2 kap. 1 § socialtjänstlagen [2001:453], SoL). Detta gäller oavsett vilken hjälp de behöver och oavsett vilken orsaken är till hjälpbehovet.

I vissa fall har det ansetts nödvändigt att utöver denna bestämmelse särskilt påtala det behov vissa grupper kan ha. I 5 kap. SoL finns särskilda bestämmelser för olika grupper av hjälpbehövande. I 5 kap. 11 § första stycket SoL påtalas socialtjänstens ansvar för alla brottsoffer och deras närstående. Begreppet *brottsoffer* definieras inte i SoL och berörs inte heller närmare i

lagens förarbeten. I bestämmelsen används formuleringen *den som utsatts för brott*, vilket tyder på att begreppet används i den i vanligt språkbruk vedertagna bemärkelsen.

Utgångspunkten för om någon ska betraktas som *närstående* eller inte är om det föreligger en nära och förtroendefull relation mellan honom eller henne och den som utsatts för brottet. Exempelvis kan makar, sambor, pojk- och flickvänner som en person har ett mer fast och varaktigt förhållande med, föräldrar och fosterföräldrar, mor- och farföräldrar, mostrar och fastrar, syskon, barn och barnbarn komma att omfattas av närståendebegreppet. Bedömningen ska göras utifrån familje- och levnadsförhållandena i det enskilda fallet (prop. 2006/07:38, s. 31).

I 5 kap. 11 § andra stycket SoL klargörs att ett av socialnämndens ansvarsområden är att stödja och hjälpa kvinnor som är eller varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående. I tredje stycket anges att socialnämnden ansvarar för att barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver.

Insatser till enskilda ges som bistånd enligt 4 kap. 1 § och 4 kap. 2 § SoL. Socialnämnden ska alltså vid behov, dvs. efter en individuell bedömning i varje enskilt fall, ge stöd och hjälp till brottsoffer och deras närstående. En insats från socialnämnden görs när den enskilde inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på något annat sätt (4 kap. 1 § SoL).

Om socialnämnden inte beviljar stöd och hjälp åt den som sökt det ska nämnden fatta ett avslagsbeslut och lämna en överklagandehänvisning. I likhet med andra beslut enligt 4 kap. 1 § får ett sådant beslut överklagas hos allmän förvaltningsdomstol (16 kap. 3 § SoL). Om man är missnöjd med hur man har blivit bemött av socialtjänsten eller hur ärendet har hanterats kan man också vända sig till Inspektionen för vård och omsorg, IVO, som är den myndighet som har tillsyn över kommunernas socialtjänst.

Socialnämnden har enligt 11 kap. 1 § SoL utredningsskyldighet beträffande sådant som tillhör nämndens verksamhetsområde. En utredning ska föregås av en prövning huruvida frågan

gäller något som kan föranleda någon åtgärd från nämndens sida. Om så är fallet ska nämnden utan dröjsmål inleda utredning. När en anmälan enligt 11 kap. 1 § rör barn eller unga ska socialnämnden genast göra en bedömning av om barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd. En sådan bedömning ska dokumenteras (11 kap. 1 a § SoL).

Det finns inga krav på att brottet ska vara anmält till polisen för att ett brottsoffer ska ha rätt till stöd enligt SoL. Tvärtom framhölls i förarbetena till bestämmelsen i 5 kap. 11 § SoL betydelsen av att socialnämnden ska kunna erbjuda hjälpinsatser av olika slag på ett mycket tidigt stadium (prop. 1997/98:55, s. 137).

Hälso- och sjukvårdens ansvar för brottsoffer

Målet för hälso- och sjukvården i Sverige ska vara en god hälsa och vård på lika villkor för hela befolkningen (2 § hälso- och sjukvårdslagen [1982:763], HSL). En av hälso- och sjukvårdens viktigaste uppgifter är att garantera att personer som behöver vård lätt kan nå denna och att det finns god information om vad vården kan erbjuda och om vårdens tillgänglighet och kvalitet. Vidare ska vården ges med respekt för alla människors lika värde och den enskilda människans värdighet. Vården ska således bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet (2 a § HSL).

Några särskilda regler som tar sikte på brottsoffer specifikt finns inte i denna lagstiftning. Lagstiftaren har emellertid i ett flertal förarbeten påpekat hälso- och sjukvårdens ansvar för brottsoffer. I prop. 1997/98:55 har bl.a. uttalats att det i hälso- och sjukvårdens ansvar ingår att se till att den som söker hälso- och sjukvårdens tjänster, men som också behöver annat stöd, blir hänvisad till det eller de organ som har kompetens och resurser för uppgiften (s. 44). I prop. 2011/12:4 har uttalats att det är viktigt att personal inom sjukvården har kunskap om problematiken, om sjukvårdens ansvar och kan uppmärksamma brottsoff-

rets behov av skydd, stöd och hjälp. Lagstiftaren har betonat vikten av att offer som söker vård känner förtroende för den person hon möter, eftersom risk annars finns att de inte berättar om misshandel och hot som ligger bakom de symptom de söker för (s. 17).

Hälso- och sjukvården ska på socialnämndens initiativ, i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa, samverka med samhällsorganisationer, organisationer och andra som berörs (2 f § HSL).

Enligt 3 § HSL ska landstingen erbjuda hälso- och sjukvård till dem som är bosatta inom landstinget. Om någon som vistas inom landstingen utan att vara bosatt där behöver omedelbar hälso- och sjukvård, ska landstinget erbjuda sådan vård (4 §). Utlänningars rätt till hälso- och sjukvård regleras i lagen (2013:407) om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd och i lagen [2008:344] om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.

Lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl. omfattar enligt 4 § utlänningar som:

1. har ansökt om uppehållstillstånd i Sverige som flykting enligt 4 kap. 1 § eller som annan skyddsbehövande enligt 4 kap. 2 eller 2 a § utlänningslagen (2005:716) eller motsvarande äldre bestämmelser,
2. har beviljats uppehållstillstånd med tillfälligt skydd eller uppehållstillstånd efter tillfälligt skydd med stöd av bestämmelserna i 21 kap. 2, 3, 4 eller 6 § utlänningslagen och som inte är folkbokförda här i landet,
3. hålls i förvar enligt 10 kap. 1 eller 2 § utlänningslagen och som inte har placerats i kriminalvårdsanstalt, häkte eller polisarrest, eller
4. vistas här med stöd av tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 eller 15 d § utlänningslagen.

Sådana utlänningar som avses i första stycket 1 eller 2 omfattas enligt andra stycket i samma paragraf av lagen även om de har meddelats beslut om avvisning eller utvisning. Det gäller dock

inte utlänning som håller sig undan så att beslutet inte kan verkställas.

Ett landsting ska erbjuda sådana utlänningar som avses i 4 § första stycket 1–3 och som inte har fyllt 18 år, vård i samma omfattning som erbjuds den som är bosatt inom landstinget. Vård i denna omfattning ska även erbjudas utlänningar som avses i 4 § första stycket 4 (5 §).

Vad gäller utlänningar som avses i 4 § första stycket 1–3 och som har fyllt 18 år ska ett landsting erbjuda dem vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning (6 §).

Lagen om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd omfattar enligt 5 § utlänningar som vistas i Sverige utan stöd av myndighetsbeslut eller författning. Lagen omfattar enligt samma bestämmelse inte utlänningar vars vistelse i Sverige är avsedd att vara tillfällig. Ett landsting ska enligt 6 § erbjuda sådana utlänningar som avses i 5 § och som inte har fyllt 18 år vård i samma omfattning som erbjuds dem som är bosatta inom landstinget. Sådana utlänningar som avses i 5 § och som har fyllt 18 år ska enligt 7 § erbjudas vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort, och preventivmedelsrådgivning.

I ett förslag till föreskrifter och allmänna råd från Socialstyrelsen (se närmare längre fram i detta kapitel) finns bestämmelser som tar sikte på hälso- och sjukvårdens ansvar gentemot brottsoffer i vissa fall. I 8 kap. 1 § i förslagen föreskrivs att varje vårdgivare ska fastställa de rutiner som behövs för att utveckla och säkra kvaliteten i arbetet med våldsutsatta, barn som bevittnat våld och våldsutövare.

Stöd från ideella organisationer

I Sverige finns flera olika ideella organisationer och föreningar som arbetar för att stödja och hjälpa brottsoffer. Det finns allmänna brottsofferjourer, kvinnojourer, tjejjourer och organisa-

tioner för specifika grupper som brottsoffer (barn, HBT-personer, invandrade kvinnor, offer för hedersrelaterad brottslighet osv.).

En grundläggande rättighet för det civila samhällets organisationer i Sverige är föreningsfriheten, som slås fast i 2 kap 1 § första stycket 5 regeringsformen (RF). Avsikten med bestämmelsen är att ge medborgarna vidsträckta möjligheter att sluta sig samman för att gemensamt verka i olika syften. Den positiva föreningsfriheten får begränsas endast såvitt gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung (2 kap. 24 § RF).

Målet för politiken gällande det civila samhället har formulerats i prop. 2009/10:55. Målet är att villkoren för det civila samhället som en central del av demokratin ska förbättras. Det anges vidare att detta mål bör följas upp utifrån bl.a. principen om självständighet och oberoende, som beskrivs enligt följande (s. 55 f.).

> När principen om självständighet och oberoende ska följas upp (…) är det relevant att studera organisationerna och deras medlemmars möjligheter att självständigt bedriva sin verksamhet utan obefogad kontroll eller inblandning från stat, kommun och landsting. En viktig aspekt är vilka system som finns för statliga bidrag till det civila samhällets organisationer som är verksamma inom olika områden. (…) Här kan sammanfattningsvis sägas att det, med hänsyn till det civila samhällets självständighet och oberoende, är angeläget att säkerställa att den statliga styrningen genom bidrag inte blir alltför omfattande. Detta innebär att nivån på de bidrag som utgår för viss specifik verksamhet inom ett område, ofta genom verksamhets- och projektbidrag, inte bör dominera alltför kraftigt över de bidrag som utgår för organisationernas existens och mer generella behov, dvs. vanligen organisationsbidrag.
>
> Ytterligare en utveckling som behöver följas är omfattningen av uppdrag till det civila samhällets organisationer, t.ex. om att utföra välfärdstjänster, i relation till organisationsstöd och annat mer villkorslöst stöd. Stat, kommuner och landsting har ett stort intresse av det civila samhället som utförare av olika tjänster som annars utförs inom den offentliga sektorn, men denna typ av uppdrag bör inte få

inkräkta på organisationernas självständighet och oberoende. Det bör t.ex. undvikas att det civila samhällets organisationer blir så beroende av uppdragen att deras roll som självständiga opinionsbildare och röstbärare begränsas på grund av farhågor att de kan komma att förlora uppdrag. Det civila samhällets självständighet och oberoende, samt dess förmåga att utifrån denna självständighet kritiskt granska den offentliga sektorn och bevaka olika gruppers intressen, utgör ett värde som är fundamentalt för demokratin. Det innebär också att såväl det civila samhället som stat, kommun och landsting har ett långsiktigt intresse av att renodla rollerna och undvika alltför långtgående sammanblandning mellan det civila samhället och den offentliga sektorn och deras olika roller.

När det gäller statligt stöd till frivilligorganisationer på det sociala området finns förordningen (2011:1062) om statsbidrag till vissa organisationer inom det sociala området m.m. som innehåller bestämmelser om statsbidrag till ideella organisationer som bedriver frivilligt arbete inom bl.a. områdena utsatta barn och deras familjer, våld mot kvinnor och stöd till efterlevande personer.

Regeringen stödjer även ideella organisationer genom mer riktat statsbidrag under viss tid, i syfte att prioritera en viss verksamhet. I budgetpropositionen för 2014 (prop. 2013/14:1) föreslås en permanent höjning av bidraget till kvinnojourer som arbetar för att motverka våld mot kvinnor stärks. Ökningen tillförs de medel som Socialstyrelsen årligen fördelar i enlighet med förordningen om statsbidrag till vissa organisationer inom det sociala området m.m.

Genomförandet av insatser som beslutats med stöd av SoL kan genom avtal överlåtas till annan, t.ex. enskild verksamhet (2 kap. 5 § SoL). Det är socialnämnden som både bedömer om exempelvis en ideell förening i det enskilda fallet är lämpad att utföra insatsen och ansvarar för att verksamheten uppfyller kraven om god kvalitet i 3 kap. 3 § SoL. En förutsättning för att överlämna genomförandet av en insats enligt SoL till en ideell förening är även att föreningen förklarat sig villig att genomföra insatsen (prop. 2011/12:4, s. 39). Om en ideell förening är utförare av insatser enligt SoL kan den ideella föreningen behöva tydlig-

göra i vilka delar av verksamheten som den genomför insatser enligt SoL med krav på god kvalitet, m.m. och i vilka delar den bedriver annan föreningsverksamhet, t.ex. hjälpa kvinnor som vänder sig direkt till jouren och inte till socialtjänsten (Socialnämnders respektive ideella föreningars ansvar för god kvalitet m.m. vid utförandet av insatser enligt socialtjänstlagen, Meddelandeblad från Socialstyrelsen, 2/2012, s. 8).

Information om stödverksamheter

Enligt 13 a § tredje stycket FUK ska målsäganden ges information om bland annat vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp. Om brottet har integritetskränkande inslag bör information om stödperson, rättshjälp och stödjande organ alltid lämnas (prop. 2000/01:79, s. 27).

Uppgifter om den information som lämnats till målsäganden registreras i RAR (se ovan under 5.2). I RAR finns som nämnts en fråga om målsäganden önskar kontakt med någon brottsofferstödjande verksamhet. Svaret på denna fråga är obligatorisk att registrera. Om det inte finns möjlighet att vid anmälan tillfråga målsäganden om detta kan den polisanställde i RAR fylla i sin egen bedömning om målsäganden är i behov av brottsofferstöd. Polisen är ofta behjälplig med att förmedla kontakt med brottsofferstödjande verksamhet.

I RPS handbok för information till brottsoffer anges att information om brottsofferstöd sker muntligt i samband med anmälan och/eller under utredningens gång samt skriftligt i samband med målsägandekopian. I den nationella informationen *Till dig som har anmält ett brott* som skickas ut tillsammans med målsägandekopian eller ges till brottsoffer i samband med förhör finns kontaktuppgifter till lokala myndigheter och stödorganisationer.

RPS meddelade 2009 riktlinjer för polisens möjligheter att lämna ut kontaktuppgifter om målsägande till offentliga organ och ideella organisationer (2009-11-20, POA-400-3643/09). I

riktlinjerna anges att för att kunna förmedla uppgifter till en ideell organisation krävs samtycke från målsäganden. Genom att i Polisens anmälanssystem ange att brottsoffret önskar kontakt med till exempel en brottsofferjour bryts sekretessen enligt 12 kap. 1 och 2 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400, OSL). De uppgifter som kan förmedlas till ideell organisation är målsägandens namn, personnummer, telefonnummer och adress samt ärendets K-nummer. Särskilda regler gäller för minderåriga.

Innehållet i hjälp- och stödinsatserna

Insatser från socialnämnden

Den rättsliga ramen

Av 5 kap. 11 § SoL framgår, som tidigare nämnts, att till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Socialnämnden ansvarar enligt tredje stycket i nämnda bestämmelse för att ett barn som utsatts för brott och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver. Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver. I förarbetena till bestämmelsen har lagstiftaren uttalat att den som drabbats av brott alltid kan vända sig till de sociala myndigheterna för att få stöd och hjälp och att det kan handla om såväl materiellt som psykologiskt stöd (prop. 2000/01:79). Det uttalas vidare att socialtjänsten har ett ansvar för att stödja och hjälpa alla som utsatts för brott och deras anhöriga och att det bör bedrivas ett aktivt arbete i detta hänseende. Lagstiftaren har även uttalat att en viktig uppgift för socialtjänsten är att verka för att samar-

bete med andra myndigheter och med ideella organisationer kommer till stånd (s. 35 ff.).

Insatserna från socialnämnden beviljas efter en individuell behovsbedömning enligt 4 kap. 1 § SoL eller som service enligt 3 kap. 1 § SoL.

Socialnämnden bör enligt 3 kap. 6 § andra stycket SoL tillhandahålla sociala tjänster genom bl.a. rådgivningsbyråer, social jour eller annan därmed jämförlig verksamhet. Uppräkningen ska inte ses som uttömmande. Hur den sociala jouren ska organiseras och vilken omfattning den ska ha beror på kommunens storlek och sammansättning samt på hur kommunens socialtjänst är organiserad i sin helhet (prop. 1979/80:1, s. 529).

I 3 kap. 1 § SoL föreskrivs att till socialnämndens uppgifter hör bl.a. att informera om socialtjänsten i kommunen, att genom uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden samt att svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det. Av 3 kap 4 § SoL framgår att socialnämnden i den uppsökande verksamheten har att upplysa om socialtjänsten och erbjuda grupper och enskilda sin hjälp. När det är lämpligt ska nämnden i denna verksamhet samverka med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar. Insatserna ska enligt 3 kap. 3 § SoL vara av god kvalitet och det ska för utförande av uppgifter inom socialtjänsten bland annat finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet.

Kunskapsstöd och vägledningar

Socialstyrelsen har en kunskapsstyrande och normerande uppgift vad gäller bl.a. socialtjänsternas verksamhetsområden (3 och 4 §§ förordning [2009:1243] med instruktion för Socialstyrelsen) och har i denna egenskap tagit fram olika typer av kunskapsstöd, handböcker och allmänna råd för att ge socialtjänsten vägledning i dess brottsofferstödjande verksamhet.

Regeringen har i regleringsbrevet för budgetåret 2011 gett Socialstyrelsen i uppdrag att vägleda socialtjänsten i arbetet med brottsoffer. I uppdraget ingick att ta fram kunskapsstöd för tillämpningen av SoL vid bedömningar av insatsbehov för brottsutsatta och deras närstående. Personer som lever med skyddade personuppgifter skulle särskilt uppmärksammas. Uppdraget utmynnade i mars 2012 i vägledningen *Brottsoffer och deras närstående, Socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp*. I vägledningen beskrivs de insatser som socialtjänsten förutsätts göra på brottsofferområdet enligt följande.

Enligt 4 kap. 1 § SoL har den som varken kan tillgodose sina behov själv eller få dem tillgodosedda på annat sätt, rätt att få det stöd och den hjälp de kan behöva efter en individuell prövning. Kommunen kan även erbjuda öppna insatser som service enligt 3 kap. 1 § SoL. Det kan handla om rådgivning och stödjande samtal, förmedling av kontakter med myndigheter eller frivilligorganisationer som brottsofferjourer och kvinnojourer. Socialtjänstens stöd kan till exempel också utgöras av ekonomiskt bistånd, eller erbjudan om boende för exempelvis barn eller vuxna som utsatts för våld i nära relation.

I vägledningen uttalas att den som drabbats av brott ofta behöver information om möjligheterna till stöd och hjälp. Socialtjänstens insatser till brottsutsatta och deras närstående måste anpassas till behov och omständigheter i det enskilda fallet. Det kan i vissa fall vara nödvändigt att skapa en specifik insats för en enskild individ.

Vad gäller stödinsatserna som socialnämnden ska erbjuda enligt 5 kap. 11 § första stycket SoL preciseras i vägledningen att de innefattar bland annat insatser som ekonomiskt bistånd, stödjande samtal, kontaktperson, förmedling av kontakter med andra myndigheter och frivilligorganisationer, samt erbjudan om skyddat boende. Socialtjänsten kan enligt vägledningen informera om vilka möjligheter till stöd och hjälp som finns, om hur man gör en polisanmälan, om försäkrings- och rättsprocessen, om rätt till målsägandebiträde i vissa fall och om andra organisationers verksamhet för brottsutsatta och närstående. Denna in-

formation behöver enligt vägledningen även vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättningar och för dem som inte talar svenska.

År 2009 publicerade Socialstyrelsen allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld (SOSFS 2009:22). De allmänna råden kom 2011 att kompletteras med en handbok (Våld, Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, juni 2011), som tillsammans med de allmänna råden ger socialnämnderna stöd både för att planera verksamheten med brottsoffer på övergripande nivå och i enskilda ärenden. Materialen är avsedda att ge stöd i rättstillämpningen och att bidra till att utveckla och förbättra socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.

Vid fullgörande av sina uppgifter enligt 3 kap. 3 § SoL bör socialnämnden enligt de allmänna råden beskriva hur grupper och enskilda ska informeras om nämndens verksamhet för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Det kan enligt handboken handla om att nämnden gör upp en strategi för vilken information som ska sammanställas, vad den ska innehålla samt hur och till vilka den ska spridas, t.ex. internt, till enskilda, myndigheter och ideella föreningar. Det kan enligt handboken även framgå om informationsinsatserna ska samordnas med andra myndigheter eller om man ska ta fram gemensamt informationsmaterial. I handboken anges vidare att socialtjänsten, förutom adresser och telefonnummer till socialtjänsten dit en våldsutsatt person kan vända sig för närmare upplysningar, även kan informera om vilket stöd och hjälp socialnämnden kan erbjuda. Informationen kan vidare innehålla upplysningar om familjerättens och familjerådgivningens arbete. Enligt handboken kan även möjligheten att få skyddade personuppgifter och besöksförbud belysas. Socialnämnden kan i informationen beskriva hur man inom kommunen arbetar för att förebygga våld (s. 57 f.).

Förslaget till bindande föreskrifter

Socialstyrelsen har i anledning av regeringens uppdrag i regleringsbrevet för 2011 att fortsätta arbetet med att förbättra hjälp och stöd till våldsutsatta kvinnor och barn (S2010/9174/SK) beslutat att genom föreskrifter skärpa vissa av rekommendationerna i de allmänna råden SOSFS 2009:22. Förutsatt att förslagen genomförs, kommer vissa av socialnämndens ansvarsområden gentemot brottsoffer som i dag följer av de allmänna råden att i stället grundas på bindande myndighetsföreskrifter.

Förslaget, som i skrivande stund bereds på Socialstyrelsen, innehåller både föreskrifter och allmänna råd på området våld i nära relationer. Beslut om ett antagande av föreskrifterna har inte fattats under den tid som det har varit möjligt att beakta i denna promemoria. Vad gäller bl.a. förslagen om skyddade boenden görs i skrivande stund ytterligare överväganden på Socialstyrelsen med anledning av synpunkter som har lämnats i samband med externremiss. Utkastet presenteras därför i det följande såsom ett förslag under beredning.

Enligt utkastet till föreskrifter och allmänna råd från den 11 november 2013 kommer föreskrifterna att ersätta Socialstyrelsens allmänna råd SOSFS 2009:22. Enligt uppgift från Socialstyrelsen kommer även handboken att revideras inom ramen för det pågående arbetet.

Förslaget innehåller föreskrifter som riktar sig till socialtjänsten och hälso- och sjukvården och ska enligt 1 kap. 1 § tillämpas i socialnämndens och i vårdgivarnas arbete med

- barn och vuxna som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående (våldsutsatta),
- barn som har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående (barn som bevittnat våld) och
- personer som utövar våld eller andra övergrepp mot närstående (våldsutövare).

Vad gäller informationslämnande enligt 3 kap. 4 § SoL ges i förslaget allmänna råd innebärande att socialnämnden bör planera för hur grupper och enskilda ska nås med information om

nämndens verksamhet för våldsutsatta, barn som bevittnat våld och våldsutövare.

I förslaget ges vidare allmänna råd om stöd och hjälp enligt 5 kap. 11 § SoL. Socialnämnden bör enligt råden avgöra när och hur personalen i nämndens verksamheter ska ställa frågor om våld för att våldsutsatta som behöver stöd och hjälp ska kunna identifieras. Nämnden bör vidare se till att de metoder som används för att ge stöd och hjälp har utformats med utgångspunkt i den bästa tillgängliga kunskapen. Socialnämnden bör dessutom såväl vid planering av verksamheten som i enskilda ärenden beakta de särskilda behov som en våldsutsatt kan ha på grund av bl.a. sin ålder, funktionsnedsättning, sexuell läggning, att hon eller han tillhör en nationell minoritet, har en utländsk bakgrund, har problem med missbruk eller risken för hedersrelaterat våld.

Enligt 6 kap. 1 § i förslaget ska socialnämnden, om den får kännedom om att ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående utan dröjsmål inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp. Enligt de allmänna råd som är kopplade till bestämmelsen bör socialnämnden utreda bl.a. barnets behov av stöd och hjälp akut, inklusive vård eller boende i ett annat hem än det egna, våldets karaktär och omfattning, våldets påverkan på barnet och dess relation till föräldrarna, barnets egen uppfattning om våldet, föräldrarnas uppfattning om våldets konsekvenser för barnet och barnets behov av stöd och hjälp på både kort och lång sikt.

I kapitel 7 i förslaget ges bestämmelser om insatser som socialtjänsten ska tillhandahålla till våldsutsatta vuxna och barn i vissa fall. Socialnämnden ska enligt 1 § erbjuda våldsutsatta vuxna, den som är under 18 år och har utsatts för våld eller andra övergrepp av sin partner eller den som är under 18 år och har utsatts för hedersrelaterat våld insatser akut och på kort och lång sikt med utgångspunkt i behovet av skydd, stöd och hjälp. Enligt de allmänna råden som är kopplade till bestämmelsen bör socialnämnden kunna erbjuda stöd och hjälp i form av bl.a. information och råd, stödsamtal, hjälp att ordna stadigvarande boende,

stöd i föräldraskap, förmedling av kontakt med frivilligorganisationer och andra aktörer och hjälp vid kontakt med hälso- och sjukvården och andra myndigheter, t.ex. Polisen och Skatteverket.

Insatser från ideella organisationer

På Brottsofferjourens webbplats finns omfattande information till brottsoffer om bl.a. tillgängliga stödverksamheter, vård, rättsprocessen, krisreaktioner, m.m. Brottsofferjouren har även utbildat särskilda språkvolontärer som via telefon kan ge råd, information och stöd till brottsoffer på, förutom svenska, 25 olika språk.

De lokala brottsofferjourerna bedriver också omfattande informations- och stödverksamhet. De flesta erbjuder exempelvis utbildade stödpersoner som erbjuder både moraliskt och praktiskt stöd. Ideella stödpersoner utbildas i att ge information, vägledning, krisbearbetning och medmänskligt stöd. Stödet innefattar information om brottsutsattas rättigheter vid utredning av brottet och i brottmålsprocessen, emotionellt stöd och praktisk vägledning, förmedling av kontakt med myndigheter, information vid brottsskadeersättning, stöd och information inför, under och efter rättegång samt att vid behov hänvisa till social, juridisk, psykologisk eller medicinsk expertis (Brottsoffer och deras närstående, Socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp, Socialstyrelsen, mars 2012, s. 40). På många ställen finns även utbildade så kallade vittnesstöd som ger information om hur rättegången går till och ger stöd till brottsoffer under rättegången. Stödpersoner avger tystnadslöfte och ställer upp med nödvändig diskretion. Brottsofferjouren bedriver aktivt arbete för att tystnadslöftet efterlevs.

Även kvinno- och tjejjourer erbjuder kontakt med stödpersoner som ger samtalsstöd och råd samt praktisk hjälp vid myndighetskontakter m.m. De flesta jourer erbjuder jourtelefon dit brottsutsatta kvinnor kan vända sig. En del jourer har en separat

juridikjour. Några jourer har texttelefon för att kunna ge stöd åt hörselskadade kvinnor. Det finns även en s.k. mailjour dit kvinnliga brottsoffer kan vända sig med frågor via e-post.

Även andra, mer specialiserade, organisationer erbjuder stöd och information till sina respektive målgrupper.

Närmare om rätten till psykologiskt stöd

Stödverksamheter för brottsoffer har ingen lagstadgad skyldighet att tillhandahålla psykologiskt stöd. Det är emellertid, som tidigare nämnts, socialtjänstens ansvar enligt SoL att bidra till att brottsutsatta och närstående får det stöd och den hjälp de behöver, antingen genom socialtjänstens eller genom annan myndighets eller organisations försorg. Detta ansvar innefattar skyldighet att vid behov hänvisa brottsoffer till vårdinrättning där psykologhjälp erbjuds. Hälso- och sjukvårdens ansvar i detta hänseende regleras i HSL, som har redogjorts för tidigare i detta kapitel.

Vid cirka 45 procent av de skyddade boendena runt om i landet erbjuds de boende psykologkontakt (Kartläggning av skyddade boenden i Sverige, Socialstyrelsen, april 2013, s. 16).

Närmare om rådgivning om risk för sekundär och upprepad viktimisering m.m.

Skyldighet att bedriva förebyggande arbete genom att sprida kunskap om bl.a. risken för vidare utsatthet för brott torde innefattas av kommunernas informations- och rådgivningsskyldighet enligt SoL. I en rapport som Sveriges Kommuner och Landsting har tagit fram anges att en del av det förebyggande kvinnofridsarbetet rymmer skydds- och stödåtgärder för våldsutsatta kvinnor och deras barn för att få slut på pågående våld och för att hindra ytterligare utsatthet, bl.a. genom stödsamtal. En annan viktig del av detta arbete anges vara att stärka kunskapen i frågor

om sekundärprevention hos personal som möter kvinnor och barn som utsatts för mäns våld. (Utveckling pågår, En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner, Sveriges Kommuner och Landsting, 2009, s. 15).

Närmare om skyddat boende

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd SOSFS 2009:22 bör socialnämnden, om en våldsutsatt kvinna är i behov av stöd och hjälp akut eller på kort eller lång sikt, kunna erbjuda henne lämpligt, tillfälligt boende som är tillräckligt bemannat av kvalificerad personal och som har tillräckliga skyddsanordningar, till exempel lås och larm, och annat lämpligt tillfälligt boende. Det boende som erbjuds en våldsutsatt kvinna bör även ta emot samt vara lämpligt för medföljande barn oavsett kön och ålder.

Skyddade boenden drivs i dag dels i kommunal regi dels av enskilda aktörer, till exempel frivilligorganisationer. Kommuner överlåter inte sällan genomförandet av sina insatser, bl.a. avseende skyddade boenden, till kvinnojourer. Kommunen ansvarar i dessa fall för att verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet i 3 kap. 3 § SoL (prop. 2008/09:160, s. 95).

En kartläggning som Sveriges Kommuner och Landsting låtit genomföra 2009 visade att 89 procent av landets kommuner erbjuder akut skyddat boende. 46 procent av kommunerna erbjöd boendet i egen regi och 59 procent i frivilligorganisations regi (Utveckling pågår, En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner, Sveriges Kommuner och Landsting, 2009, s. 29).

Regeringen gav 2011 Socialstyrelsen i uppdrag att göra en samlad analys av insatsen skyddat boende för hotade personer samt att ta fram ett vägledande material för berörda målgrupper. I uppdraget ingick att definiera begreppet skyddat boende samt att genomföra en kartläggning av omfattningen och kvaliteten av skyddade boenden i Sverige (Regeringsbeslut 2011-10-13, S2011/8989/FST).

I april 2013 publicerade Socialstyrelsen delrapporten Kartläggning av skyddade boenden i Sverige (Socialstyrelsen, april 2013). Socialstyrelsen fann vid den inventering som föregick rapporten, att ungefär hälften av Sveriges kommuner saknar skyddat boende i den egna kommunen. Av totalt 206 skyddade boenden i landet drevs 71 procent av frivilligorganisationer, 21 procent i kommunal regi och 8 procent i privat regi (s. 11).

Av en studie som Socialstyrelsen redovisat 2013 framgår bl.a. att 94 procent av landets kommuner har uppgivit att de under 2012 kunnat erbjuda skyddat boende i den egna kommunen eller i annan kommun till våldsutsatta kvinnor (Socialstyrelsen, Öppna jämförelser av stöd till brottsoffer – våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld 2013).

Analysen av resultaten av Socialstyrelsens kartläggning tar sin utgångspunkt i de kriterier som Socialstyrelsen har formulerat i SOSFS 2009:22 (se ovan). Vad gäller bemanning och tillgänglighet har resultaten av Socialstyrelsens undersökning visat att 65 procent av de skyddade boendena har möjlighet att ta emot personer under dygnets alla timmar. I många skyddade boenden finns enligt kartläggningen kompetens bland personalen inom olika områden och boendet kan erbjuda olika former av stöd och hjälp. Vad gäller skyddsanordningar visar resultaten att det finns behov av förbättringar vid många av boendena. En stor majoritet av boendena tar emot medföljande barn och erbjuder introduktionssamtal och stödperson för barnen (Kartläggning av skyddade boenden i Sverige, s. 25 ff.).

Av kartläggningen framgår även att Polisen inte har några egna skyddade boenden för kvinnor, barn eller män som har utsatts för våld i nära relation utan hänvisar till socialtjänsten eller kvinnojourer (s. 9).

Socialstyrelsen slutredovisade regeringsuppdraget den 2 september 2013 i vägledningen *Fristad från våld – en vägledning om skyddat boende* (Socialstyrelsen, september 2013), som vänder sig till socialtjänsten och utförare av socialtjänstinsatser med en praktisk handledning om socialtjänstens ansvar för utredning av den skyddsökandes behov, ansvarsfördelningen mellan social-

tjänsten och det skyddade boendet samt hur insatsen skyddat boende till våldsutsatta kan kvalitetsutvecklas.

Enligt 7 kap. 2 § i det förslag till föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer som tidigare har redogjorts för i detta kapitel *ska* socialnämnden vid behov erbjuda våldsutsatta vuxna, den som är under 18 år och har utsatts för våld eller andra övergrepp av sin partner eller den som är under 18 år och har utsatts för hedersrelaterat våld stöd och hjälp i form av skyddat boende eller annat lämpligt tillfälligt boende som motsvarar den våldsutsattas behov av skydd. Om den våldsutsatta behöver stöd och hjälp i ett skyddat boende, ska boendet ha tillräcklig bemanning och tillräckliga skyddsanordningar för att kunna erbjuda skydd mot hot, våld och andra övergrepp.

Enligt de till bestämmelsen hörande allmänna råden bör det boende som erbjuds den våldsutsatta bör vara lämpligt för eventuellt medföljande barn oavsett ålder och kön. Om det skyddade boendet tar emot barn, bör det i boendet finnas personal med kunskaper om barns behov. I 1 kap. 3 § i förslaget definieras skyddat boende såsom ett boende som tillhandahåller platser för heldygnsvistelse avsedda för personer som behöver insatser i form av skydd mot hot, våld eller andra övergrepp.

Närmare om stöd och rådgivning till brottsoffer med särskilda behov

Som framgått ovan har socialtjänsten enligt SoL inom ramen för sin brottsofferstödjande verksamhet en skyldighet att särskilt beakta att våldsutsatta kvinnors behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Socialstyrelsen har tagit fram ett flertal instrument i form av vägledningar och allmänna råd för att förbättra det stöd som kommunerna har att erbjuda särskilt sårbara brottsoffer (se t.ex. SOSFS 2009:22 och Våld, Handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld).

Även det ovan nämnda förslaget till föreskrifter och allmänna råd tar sikte på stöd- och skyddsåtgärder till offer för våld i nära relationer.

I april 2012 beslutade regeringen att tillsätta en nationell samordnare mot våld i nära relationer, med uppgift att åstadkomma en kraftsamling för att motverka våld i nära relationer. I samordnarens uppdrag ingår att verka för bättre effektivitet, kvalitet och långsiktighet i arbetet mot våld i nära relationer. Samordnaren ska också verka för förbättrad samverkan mellan berörda parter, överväga hur förebyggande insatser kan utvecklas och överväga hur stödet till ideella organisationer kan förstärkas. Uppdraget ska slutredovisas den 30 juni 2014 (dir. 2012:38).

5.6.3 Skälen för bedömningen

Artikel 8

Direktivet föreskriver att medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer, och vid behov deras familjemedlemmar, kan få hjälp från konfidentiella och kostnadsfria allmänna och vid behov, specialiserade stödverksamheter. Tillgången till stödverksamheterna får inte göras beroende av att brottsoffer har polisanmält brottet. Medlemsstaterna har enligt direktivet en skyldighet att underlätta för behöriga myndigheter och andra enheter att hänvisa brottsoffer till stödverksamheterna.

Angående den hjälp som finns i Sverige ska först och främst framhållas det övergripande ansvar socialtjänsten har för att hjälpa och stödja brottsoffer och deras närstående. Socialtjänstens övergripande ansvar sträcker sig över i SoL särskilt utpekade grupper, såsom kvinnor som har varit utsatta för brott av närstående, och barn som utsatts för brott.

Vidare erbjuds hjälp inom hälso- och sjukvården, särskilt inom psykiatrin. Inom flera kommuner finns även särskilda stödcentrum för unga brottsoffer, vilka i första hand vänder sig

till personer upp till 18 år som har blivit utsatta för brott mot person, t.ex. sexualbrott.

Därutöver sträcker sig frivilligorganisationernas insatser över ett brett spektrum av brottsoffer som har mer eller mindre uttalade specifika behov av skydd och stöd. Det finns således allmänna brottsofferjourer, men även organisationer som är specialiserade på vissa grupper av särskilt utsatta brottsoffer. På många håll i landet finns kvinnojourer och tjejjourer, jourer för HBT-personer som utsatts för brott, intresseorganisationer för brottsutsatta barn osv.

Mot denna bakgrund görs bedömningen att kravet i direktivet om att det ska finnas allmänna och specialiserade stödverksamheter är uppfyllt i Sverige. De brottsofferstödjande verksamheterna drivs delvis i offentlig, delvis i privat regi vilket också är förenligt med direktivets krav. Statens roll, vad gäller frivilligorganisationerna, och i de fall dessa inte utför insatser enligt SoL på uppdrag av socialnämnden, är begränsat till att lämna ekonomiskt bistånd, som till exempel statligt organisationsstöd. Som framgått ovan har regeringen i budgeten för 2014 föreslagit en permanent höjning av bidraget till kvinnojourer som arbetar för att motverka våld mot kvinnor stärks.

Det förekommer även att organisationerna får stöd från kommunerna där de bedriver sin verksamhet.

Även föreskriften om att rätten till hjälp måste vara oberoende av att brottet är anmält är uppfyllt. Det ställs nämligen inget krav på att brottet ska vara polisanmält för att ett brottsoffer eller hans eller hennes närstående ska ha rätt till stöd enligt SoL. Något krav på brottsanmälan ställs inte heller av de frivilliga brottsofferorganisationerna.

Vad gäller åtgärder för att underlätta för myndigheter och andra enheter att hänvisa brottsoffer till stödverksamheterna kan konstateras att information om kontaktuppgifter till tillgängliga lokala stödverksamheter numera finns i Polisens informationsbroschyr som ska tillhandahållas alla brottsoffer. Polisen har en skyldighet att tillfråga målsäganden om han eller hon önskar kontakt med någon brottsofferstödjande verksamhet, och bör

enligt interna riktlinjer förmedla kontaktuppgifter till målsägande som har uttryckt önskemål om detta. Polisen har enligt RPS riktlinjer även ett ansvar att, om målsäganden samtycker, lämna ut hans eller hennes kontaktuppgifter till offentliga organ och ideella organisationer. BrOM:s informationsbroschyr *Till dig som utsatts för brott* ges ut i mellan 20 000 till 40 000 exemplar årligen. Myndigheter och andra aktörer inom det offentliga kan beställa broschyren via myndighetens hemsida och hålla den tillgänglig i exempelvis väntrum eller andra allmänna utrymmen. Den sammantagna bedömningen är att Sverige uppfyller vad direktivet kräver även på denna punkt.

Artikel 9

I Sverige finns som framgått ovan ett flertal myndigheter och organisationer som har till uppgift att lämna stöd, information och rådgivning till brottsutsatta.

Socialtjänsterna har enligt SoL skyldighet att lämna information till alla hjälpbehövande, bl.a. brottsoffer. Innehållet i informationsinsatserna varierar utifrån brottsoffrets behov. Informationen kan handla om allt ifrån ekonomiska frågor, till praktisk förberedelse inför rättegången, eller upplysning om andra stödverksamheter.

Socialtjänstens ansvar enligt SoL innefattar vidare en skyldighet att lämna rådgivning och stöd till brottsoffer och deras anhöriga. Även innehållet i rådgivningen varierar utifrån den hjälpbehövandes behov. Det torde bl.a. innefatta en skyldighet att, om behov av psykologkontakt uppmärksammas, förmedla kontakt med vårdinrättning som erbjuder psykologhjälp. Även rådgivning om ekonomiska och praktiska frågor i anledning av brottet torde innefattas, liksom rådgivning om risk för sekundär eller upprepad viktimisering, hot och vedergällning samt hur detta kan förebyggas eller undvikas.

Även polisen har ett ansvar att, inom ramen för sin brottsofferstödjande verksamhet, upplysa brottsoffer om risken för se-

kundär och upprepad utsatthet, hot och vedergällning och ge råd om hur sådant kan förebyggas eller undvikas. Om risk för sådana efterverkningar av brott uppmärksammas, erbjuds brottsoffer exempelvis ett samtal där polisen informerar offret om vilka risker som finns och ger praktiska råd och tips om åtgärder som offret kan vidta för att minska riskerna.

Utöver socialtjänsternas och Polisens brottsofferstödjande arbete finns även ett stort antal frivilligorganisationer som bedriver omfattande stöd- och informationsverksamhet. I fler av organisationernas stadgar anges lämnade av stöd, information och praktisk vägledning till brottsoffer och anhöriga som ett av huvudsyftena med organisationen (se t.ex. Stadgar för Brottsofferjourernas Riksförbund, senast reviderad den 25-26 maj 2013). Lämnade av emotionellt och medmänskligt stöd till brottsoffer och deras anhöriga utgör också en central del av organisationernas verksamhet.

Vad gäller möjligheten att erhålla psykologiskt stöd har som det har framgått av presentationen under kapitel 5.6.2 ovan hälso- och sjukvården ett ansvar att erbjuda brottsoffer hälso- och sjukvård efter behov.

Vissa särskilda grupper av brottsoffer ägnas som det har framgått av presentationen ovan särskild uppmärksamhet i lagstiftningen – framförallt i SoL. Särskilt utsatta grupper av brottsoffer uppmärksammas extra även från politiskt håll bl.a. genom olika regeringsuppdrag för att ytterligare förstärka stödet till dessa grupper samt genom riktade organisationsbidrag, m.m.

Mot denna bakgrund görs bedömningen att Sverige uppfyller kraven enligt punkterna 1 och 2 i artikeln.

Vad gäller kraven i punkten 3 innefattar socialnämndens ansvar enligt SoL att beakta brottsutsattas behov av stöd och hjälp redan i dag insatser i form av skyddat boende (prop. 2006/07:38, s. 32). Socialnämndens skyldighet enligt SoL i detta avseende är inte begränsat till våldsutsatta kvinnor, utan innefattar alla hjälpbehövande oavsett kön. För att ytterligare tydliggöra detta ansvar bereds på Socialstyrelsen, som tidigare nämnts, ett förslag

till bindande föreskrifter om bl.a. skyldighet för socialnämnder att tillhandahålla skyddat boende.

Enligt en Socialstyrelsens öppna jämförelse av stöd till brottsoffer avseende 2013 har 94 procent av landets kommuner möjlighet att erbjuda våldsutsatta kvinnor skyddat boende.

Med hänsyn till dessa omständigheter och till det pågående utvecklingsarbetet på området får Sverige anses uppfylla kravet i artikeln i detta avseende. Det bör tilläggas att regeringen har gjort samma bedömning vid genomförande av en likalydande bestämmelse i den s.k. Istanbulkonventionen i prop. 2013/14:208, som har överlämnats till riksdagen den 27 mars 2014 (s. 99).

Vad sedan gäller föreskriften om skyldighet att tillhandahålla brottsoffer med särskilda behov målinriktat och integrerat stöd och rådgivning har som det har framgått ovan socialtjänsten en långtgående skylighet att erbjuda brottsoffer hjälp- och stödinsatser som är anpassade efter individens behov. Sverige får härigenom anses leva upp till kravet i artikeln även i detta avseende.

6 Deltagande i straffrättsliga förfaranden

6.1 Rätt att höras – artikel 10

Bedömning: Sverige uppfyller direktivets krav utan någon författningsändring eller annan åtgärd.

6.1.1 Direktivets krav

I punkten 1 föreskrivs att medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer får höras under de straffrättsliga förfarandena och att de får lägga fram bevisning. I de fall där ett barn som är brottsoffer ska höras ska vederbörlig hänsyn tas till barnets ålder och mognad. De processrättsliga regler enligt vilka brottsoffer kan höras under straffrättsliga förfaranden och lägga fram bevisning ska enligt punkten 2 fastställas i nationell rätt.

6.1.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Det finns ingen direkt skyldighet för polisen att hålla förhör med målsägande. Så sker emellertid så gott som alltid i praktiken.

En förundersökning har enligt 23 kap. 2 § RB två huvudsakliga syften. Det ena syftet är att utröna om brott föreligger, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och att samla tillräckligt material för bedömning av frågan om åtal ska väckas. Det andra

syftet är att bereda målet så att bevisningen kan förebringas i ett sammanhang. I 23 kap. 6 RB föreskrivs att förhör under förundersökningen bör hållas med alla som kan antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. Under förundersökningen ska alltså förhör hållas dels med alla de personer vilka åklagaren avser att åberopa som vittnen vid ett åtal dels med alla de som kan antas kunna lämna relevanta uppgifter för brottsutredningen. Det är mot denna bakgrund rimligt att anta att förhör med målsäganden alltid hålls under förundersökningen, i synnerhet då målsäganden vill bli hörd. Det är även rimligt att anta att brottsoffer som hörs tillåts upplysa förhörsledaren om bevisning som de anser vara relevant. Det är emellertid åklagaren som beslutar om bevisningen ska åberopas i processen eller inte och ytterst domstolen som beslutar om bevisningen ska tillåtas eller inte. Målsägande har enligt 20 kap. 8 § andra stycket RB möjlighet att biträda åtalet, vilket innebär att han eller hon kan träda in som part i ansvarsfrågan vid sidan av åklagaren. Målsäganden intar då ställning som part och kan bl.a. justera åklagarens gärningsbeskrivning, framställa ett eget ansvarsyrkande, åberopa egen bevisning och argumentera för en annan påföljd än åklagaren.

Målsägande som är part i brottmålet har rätt att höras och att ge in bevisning under förfarandet i domstol. Detta följer av den s.k. kontradiktoriska principen som syftar till att garantera att båda parter får kännedom om allt material i processen, får tillfälle att framföra sina synpunkter på detta samt har lika goda möjligheter att åberopa bevisning och utföra sin talan.

Barn som är brottsoffer behandlas i nämnda hänseenden på samma sätt som vuxna med den skillnaden att det finns särskilda bestämmelser som syftar till att skydda barn från eventuella negativa verkningar av att delta i förfarandena. Vad gäller förhör med minderåriga under förundersökningen finns bestämmelser i FUK. Förhör med bl.a. målsägande som är under 18 år ska enligt 17 § FUK planeras och verkställas så att det inte uppkommer fara för att den som förhörs tar skada. Särskild varsamhet bör iakttas om förhöret rör sexuallivet. Det bör vidare enligt be-

stämmelsen noga tillses att uppseende inte väcks kring förhöret. Förhöret får vidare inte göras mer ingående än omständigheterna kräver och inte äga rum fler gånger än som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa. I 18 § FUK föreskrivs att förhör med någon som är under 18 år bör hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften. Om den unge är under femton år och det inte är till men för utredningen, bör enligt 23 kap. 10 § sjätte stycket RB vårdnadshavare närvara vid förhöret. I Åklagarmyndighetens handbok Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn (Utvecklingscentrum Göteborg, mars 2012) anges att förhör med barn endast undantagsvis och då det föreligger särskilda skäl bör hållas senare än två veckor efter det att åklagaren beslutat att inleda förundersökning eller att överta förundersökningsledarskapet från polisen (s. 23).

Vad gäller hörande av minderåriga i domstol gäller för vittnen under femton år att rätten, med hänsyn till omständigheterna, ska pröva om de får höras i rättegången (36 kap. 4 § RB). Någon motsvarande uttrycklig regel finns inte för barn som ska höras som målsägande. Bestämmelsen torde regelmässigt tillämpas analogt för målsägande under 15 år. I praktiken gäller därför att sådan bevisning normalt förebringas vid en huvudförhandling genom att videoförhöret med barnet spelas upp på video med stöd av bestämmelsen i 35 kap. 14 § RB. Denna ordning innebär att barn under 15 år normalt inte behöver närvara och lämna sin berättelse i domstol (för en närmare redogörelse av reglerna kring förhör med barn hänvisas till kapitel 7.5).

6.1.3 Skälen för bedömningen

Rätt för målsägande att bli hörd ska enligt direktivet föreligga *under det straffrättsliga förfarandet*. Det föreskrivs således ingen ovillkorlig rätt för målsägande att bli hörd *inför rätten* eller att alltid tillåtas att åberopa bevisning där. Formuleringen antyder i stället att det som åsyftas är att det inte får föreligga något generellt förbud i den nationella rättsordningen mot att höra målsä-

gande eller mot att han eller hon ska kunna lägga fram bevisning. Det föreskrivs dessutom i artikeln att de processrättsliga reglerna i dessa avseenden ska fastställas i nationell rätt.

I svensk rätt finns som framgått ovan inget förbud mot att hålla förhör med målsägande som vill bli hörd i ärendet. Polisen har tvärtom en skyldighet att utreda brott och att hålla förhör med alla som kan antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. På motsvarande sätt ligger det i Polisens utredningsskyldighet att tillåta målsägande att lägga fram sådan utredning som kan vara av betydelse för förundersökningen. Målsägande har dessutom möjlighet att lägga fram ”egen bevisning” i målet genom att biträda åtalet.

Barn som är brottsoffer behandlas i nämnda avseenden på samma sätt som myndiga brottsoffer. Minderåriga som är brottsoffer har alltså samma möjlighet att komma till tals under förfarandet som myndiga. De specifika åtgärder som sätts in vid barnförhör är till för att skydda barnen under förfarandet från olägenhet, obehag och onödig exponering.

Bedömningen är att målsägande, såväl myndiga som omyndiga, tillförsäkras de rättigheter som föreskrivs i artikeln och att någon författningsändring eller annan åtgärd därför inte är nödvändig.

6.2 Rättigheter i samband med beslut om att inte väcka åtal – artikel 11

Förslag: Regeringen bör uppdra åt Riksåklagaren att ombesörja att det i negativa åtalsbeslut anges att personer som berörs av beslutet har möjlighet att begära överprövning av beslutet.
Bedömning: Sverige uppfyller direktivets krav vad gäller möjligheten för målsägande få negativa åtalsbeslut överprövade.

6.2.1 Direktivets krav

Av punkterna 1 och 2 i artikeln följer att medlemsstaterna ska säkerställa att åtminstone brottsoffer som har utsatts för grova brott har rätt till omprövning av ett beslut om att inte väcka åtal. De processrättsliga reglerna för sådan omprövning ska fastställas i nationell rätt.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 3 säkerställa att brottsoffer utan onödigt dröjsmål informeras om att de har rätt att få, och att de på begäran får tillräcklig information för att kunna avgöra om de vill begära omprövning av beslut om att inte väcka åtal.

I punkten 4 föreskrivs att i det fall beslutet om att inte väcka åtal fattas av den högsta åklagarmyndigheten vars beslut enligt nationell rätt inte får omprövas får omprövning verkställas av samma myndighet. Enligt punkten 5 är punkterna 1, 3 och 4 inte tillämpliga när åklagaren har beslutat att inte väcka åtal, om ett sådant beslut leder till tvistlösning utanför domstol, i den mån en sådan möjlighet ges i nationell rätt.

6.2.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Målsägande ska enligt 14 § FUK underrättas om bl.a. beslut om att inte väcka åtal. Det finns inga allmänna regler gällande omprövning i fråga om beslut i den vanliga åklagarverksamheten. I 7 kap. 5 § RB föreskrivs att Riksåklagaren, överåklagare och vice överåklagare får överta uppgifter som ska utföras av lägre åklagare. En redan beslutad åklagaråtgärd kan således komma under högre åklagares prövning och aktualisera ett åklagarbyte (*överprövning*).

Överprövningsförfarandet gällande beslut att inte väcka åtal är inte författningsreglerat, utan har utvecklats i praxis. Riksåklagaren har nyligen meddelat riktlinjerna *Överprövning och annan prövningsverksamhet* som är tänkta som en samlad reglering av detta område (RåR 2013:1).

I riktlinjerna anges att alla beslut i brottmålsfrågor kan överprövas. Om beslutet fattats vid en polismyndighet eller annan brottsutredande myndighet kan beslutet prövas av en åklagare vid en åklagarkammare. Åklagarens beslut kan överprövas av en överåklagare eller vice överåklagare och dennes beslut kan slutligen överprövas av Riksåklagaren.

En överprövning innebär att ett beslut i en brottmålsfråga som fattats av underordnad åklagare (beslutsinstansen) granskas i sak av en högre åklagare (prövningsinstansen) (RåR 2013:1, s. 8). Utmärkande för överprövning är att den görs på samma utredningsmaterial som har legat till grund för det överprövade beslutet. Om en högre åklagare ändrar på en underordnad åklagares beslut, överlämnas normalt den fortsatta handläggningen av målet till en annan åklagare på den åklagarkammare där det ursprungliga beslutet fattats. Endast undantagsvis kan samma åklagare som fattat det ändrade beslutet fortsätta handläggningen av ärendet (s. 23).

I riktlinjerna anges att sökanden, för att en begäran om prövning av polismyndighets beslut och överprövning av åklagarbeslut ska tas upp till prövning i sak, ska ha ett berättigat intresse av att få saken prövad. Det anges vidare att den misstänkte/tilltalade och målsäganden alltid ska anses ha ett berättigat intresse att få sin sak prövad. En begäran från misstänkte/tilltalade eller målsäganden om prövning bör enligt vad som anges i riktlinjerna alltid leda till en prövning i sak. Detsamma anges gälla om begäran kommer från den misstänktes/tilltalades eller målsägandens behöriga ställföreträdare (s. 15).

Överprövningen är i princip begränsad till en instans, nämligen närmast högre rättsliga nivå. Riksåklagaren överprövar som regel endast beslut som primärt fattats av en överåklagare eller en vice överåklagare. Riksåklagaren handlägger enligt 6 § Åklagarmyndighetens föreskrifter om handläggningen av ärenden om brott av åklagare och domare m.m., ÅFS 2006:12, ärenden om brott i tjänsten eller uppdraget av bl.a. justitiesekreterare i Högsta domstolen, hovrättsdomare och domare i allmän under-

rätt. Riksåklagarens beslut i brottmålsfrågor får enligt 24 § åklagarförordningen (2004:1265) inte överklagas. Om nya omständigheter tillkommit kan dock beslutet omprövas.

Beslut i prövningsärenden ska motiveras. Motiveringen bör enligt Riksåklagarens riktlinjer anpassas till behovet i det enskilda fallet. I riktlinjerna anges att en kortfattad beslutsmotivering är i många fall tillräckligt, men att det i vissa fall finns anledning att ge en fylligare motivering. Motiveringen får dock enligt vad som anges i riktlinjerna inte ge intryck av att den överordnade åklagaren tagit ställning till den slutliga utgången av ärendet, och får inte heller uppfattas som ett direktiv för den underordnade åklagaren, eller Polisen, rörande ärendets fortsatta handläggning (RåR 2013:1, s. 21).

Ett åklagarbeslut kan *omprövas* av den åklagare som har fattat det ursprungliga beslutet eller av någon annan åklagare på samma rättsliga nivå. Omprövning innebär således att ett beslut i en brottmålsfråga prövas på nytt på samma rättsliga nivå. För att omprövning ska kunna ske krävs normalt att det har kommit fram nya omständigheter (RåR 2013:1, s. 9).

Målsäganden har även möjlighet att framställa klagomål hos JO om han eller hon anser att ett åklagarbeslut är felaktigt.

6.2.3 Skälen för bedömningen och förslaget

Överprövningsförfarandet inom åklagarväsendet är i dag, som framgått ovan, inte författningsreglerat. På området finns i stället sedan lång tid en väletablerad praxis och numera även Riksåklagarens riktlinjer RåR 2013:1.

Frågan om man bör författningsreglera överprövningsförfarandet har diskuterats i samband med förarbetena till reformen av 7 kapitlet RB som genomfördes år 2001 (prop. 2000/01:92). I propositionen konstaterades att systemet med överprövningar är en viktig del av åklagarväsendets interna kontroll av kvaliteten och riktigheten i åklagarbeslut och att det är en väsentlig rättssäkerhetsgaranti för enskilda medborgare att en högre åklagare får

överta en lägre åklagares arbetsuppgifter och överpröva hans beslut. Även med detta i beaktande fann emellertid regeringen i likhet med Riksåklagaren att det inte var nödvändigt att författningsreglera överprövningsförfarandet. I stället är det, enligt vad regeringen angav, en uppgift för Riksåklagaren att närmare bestämma formerna för överprövningsverksamheten som i grunden är en del av åklagarväsendets interna kontrollverksamhet (prop. 2000/01:92, s. 17).

Den väletablerade praxis som finns på området bygger ytterst på bestämmelsen i 7 kap. 5 § RB där det föreskrivs att överordnad åklagare får överta uppgifter som utförts av lägre åklagare. Lagstöd för förfarandet finns således och det är enbart de närmare förfarandereglerna som inte är författningsreglerade.

Riksåklagaren har nyligen genom RåR 2013:1 gett åklagarväsendet en detaljerad vägledning om handläggningen av överprövningsärenden. Riktlinjernas syfte är att tillgodose intresset av enhetlighet i tillämpningen av det i praxis framvuxna överprövningsförfarandet.

Bedömningen måste mot denna bakgrund bli att Sverige, genom det lagstöd som finns i RB, den väletablerade praxisen och de nyligen meddelade riktlinjerna, uppfyller kravet i artikel 11 punkten 1 om rätt för målsäganden att begära överprövning respektive omprövning av beslut att inte väcka åtal. Rätten att begära överprövning tillkommer enligt fast åklagarpraxis i dag alla målsägande. Det är inte motiverat att begränsa räckvidden av denna rättighet till målsägande som är parter eller som ska höras i den kommande rättegången, något som direktivet i och för sig tillåter. Rätten att begära överprövning ska alltså även fortsättningsvis tillkomma alla målsägande. Eftersom alla målsägande som berörs av åklagarbeslut även fortsättningsvis kommer att ha möjlighet att begära överprövning är punkten 2 i artikeln inte heller aktuellt för svenskt vidkommande.

I de sällsynta undantagsfall då det negativa åtalsbeslutet fattas av Riksåklagaren finns möjlighet till intern omprövning av beslutet. Även kravet enligt punkten 4 tillgodoses således genom den gällande ordningen.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 3 säkerställa att brottsoffer utan onödigt dröjsmål informeras om att de har rätt att få, och att de på begäran får tillräcklig information för att kunna avgöra om de vill begära omprövning av beslut om att inte väcka åtal. I detta får anses ligga krav dels på att informera målsägande om att de har rätt till överprövning dels på att förse målsäganden med tillräcklig information för att han eller hon ska kunna besluta om han eller hon vill göra en begäran om överprövning. Ett sätt att förse målsäganden med information inför ställningstagandet angående eventuell begäran om överprövning är att motivera besluten på ett sätt som gör att han eller hon förstår skälen bakom beslutet och kan uppskatta sina möjligheter att få till stånd en ändring.

Polisens och åklagarens beslut i frågor som rör förundersökningen är alltid motiverade. Även de standardiserade beslutsmotiveringar som används inom åklagarväsendet innehåller dels den rättsliga grunden, skälet för beslutet med angivande av relevant lagrum dels en närmare motivering där de omständigheter i det enskilda fallet som föranleder den angivna bedömningen belyses. I åklagarmyndighetens handböcker *Bemötande av brottsoffer* och *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn* finns rekommendationer om att åklagaren vid nedläggning av förundersökningen i omfattande eller svårbedömda fall, eller när brottsoffret är ett barn, bör förklara beslutets innebörd för brottsoffret vid en personlig kontakt med denne (s. 13 resp. 41). Bedömningen blir mot den bakgrunden att kravet på att målsägande ska förses med information i ärendet för att kunna avgöra om de vill begära omprövning eller inte är uppfyllt genom nyss beskrivna förfaranden och rutiner.

Vad gäller skyldigheten att informera målsägande om rätten att begära överprövning är läget emellertid ett annat. I Polisens beslut angående förundersökning ges alltid en anvisning om hur den som berörs av beslutet ska gå till väga för att få till stånd en överprövning. Beslut som har fattats av åklagare innehåller däremot ingen sådan anvisning. Detta är en brist i förhållande till vad som får anses följa av direktivet. Negativa åtalsbeslut bör

således, för att uppfylla direktivets krav, förses med en upplysning om möjligheten att begära överprövning.

Eftersom överprövningsinstitutet inte är författningsreglerat och då även här görs bedömningen att någon författningsreglering inte är nödvändig för att uppfylla direktivets krav, får det anses ankomma på Riksåklagaren att bestämma de närmare formerna för detta informationslämnande. Regeringen bör därför uppdra åt Riksåklagaren att vidta åtgärder för att åstadkomma en förändring av gällande praxis på området och en enhetlig tillämpning av denna praxis i hela landet.

Bestämmelsen i punkten 5 är inte aktuellt för svenskt vidkommande, då tvistelösning i brottmål utanför domstol inte förekommer i den svenska rättsordningen.

6.3 Rätt till skydd inom ramen för verksamheter för reparativ rättvisa – artikel 12

Bedömning: Sverige lever upp till direktivets krav utan någon författningsändring eller annan åtgärd.

6.3.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna ska enligt punkten 1 vidta åtgärder för att skydda brottsoffret från sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning, och åtgärderna ska genomföras när verksamheter för reparativ rättvisa medverkar. Deltagandet ska vara frivilligt, och brottsoffret ska kunna återkalla sitt samtycke när som helst under processen. Brottsoffret ska ges uttömmande och objektiv information om verksamheten innan han eller hon lämnar sitt samtycke till att delta. Förövaren måste ha bekräftat de grundläggande sakförhållandena i ärendet för att förfarandet ska kunna aktualiseras. Eventuella överenskommelser ska vara

frivilliga och diskussionerna som förs i förfarandena ska som utgångspunkt vara konfidentiella.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 2 i tillämpliga fall underlätta hänskjutandet av ärenden till verksamheter för reparativ rättvisa, bland annat genom att fastställa förfaranden eller riktlinjer om villkoren för ett sådant hänskjutande.

6.3.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Den rättsliga regleringen av medlingsinstitutet

Lagen (2002:445) om medling med anledning av brott (medlingslagen), som trädde i kraft den 1 juli 2002, är tillämplig om medling i statlig eller kommunal regi sker med anledning av brott (1 §). Lagen har karaktär av ramlag. Syftet med lagen är framför allt att tillgodose kraven på rättssäkerhet när medling med anledning av brott anordnas av stat eller kommun.

Med medling avses i lagen att en gärningsman och en målsägande möts inför en opartisk medlare för att tala om brottet och följderna av detta (2 §).

Medling ska ske i bägge parters intresse. Målet ska vara att minska de negativa följderna av brottet. Syftet med medlingen är i första hand att gärningsmannen ska få ökad insikt om brottets konsekvenser och att målsäganden ska ges en möjlighet att bearbeta sina upplevelser av brottet (3 §).

Medlingen ska vara frivillig för båda parter. Det brott som medlingen avser ska vara anmält till polisen och gärningsmannen ska ha erkänt gärningen eller delaktighet i denna (5 §).

Både gärningsman och målsägande ska informeras om vad medlingen innebär och på annat sätt förberedas i den omfattning som behövs (7 §).

Av förarbetena till medlingslagen framgår att det kan finnas fall där det, trots att gärningspersonen erkänt brottet, inte är lämpligt att denne träffar den brottsutsatte. Detta gäller särskilt våld i nära relationer, sexualbrott och brott mot mycket unga

brottsutsatta. Det kan enligt förarbetena också gälla mycket komplicerade brottsutredningar med flera gärningspersoner som har större eller mindre del i aktuellt brott (prop. 2001/02:126, s. 45).

Inga brottstyper är uteslutna från medling, generellt sätt har dock vissa typer av brott, t.ex. sexualbrott, ansetts inte vara lämpliga för medling. Det är varje medlingsverksamhets ansvar att, i förekommande fall i samråd med polis/åklagare, göra en bedömning av vad som kan anses vara lämpliga omständigheter för att genomföra medling (Medling vid ungdomsbrott – Åklagarens roll, RättsPM 2013:8, Utvecklingscentrum Stockholm, s. 24).

Vid medlingsmötet ska målsäganden ges möjlighet att berätta om sin upplevelse av brottet och dess följder. Gärningsmannen ska få möjlighet att berätta varför gärningen kom att begås och ge sin syn på sin situation. Målsäganden kan också framställa önskemål om gottgörelse, och gärningsmannen kan framföra en ursäkt för sitt handlande (9 §). Det kan också vara möjligt att låta mötet mynna ut i någon form av avtal mellan parterna. Medlaren ska medverka till att avtal om gottgörelse träffas endast om det är uppenbart att innehållet i avtalet inte är oskäligt (10 §).

Medling kan äga rum i alla stadier av rättsprocessen och den kan komma i fråga för gärningsmän i alla åldrar. Medlingsinstitutet har av lagstiftaren ansetts vara särskilt viktigt och värdefullt när det gäller ungdomsbrottslighet. Om brott som har begåtts av någon som är under 21 år har därför kommunen har enligt 5 kap. 1 c § SoL ålagts en skyldighet att sörja för att medling enligt medlingslagen kan erbjudas.

I 6 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) föreskrivs vidare att socialnämnden ska underrättas om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa. Av underrättelsen ska framgå om den misstänkte har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling och hur den misstänkte ställt sig till deltagande.

Möjlighet att beakta frivilliga överenskommelser, m.m.

Medling är ingen påföljd men kan beaktas inom ramen för det straffrättsliga systemet. Medling kan utgöra skäl för åklagarens beslut om åtalsunderlåtelse (17 § tredje stycket LUL). Vidare ska domstolen, såväl vid val av påföljd som vid straffmätning, i skälig omfattning beakta, utöver brottets straffvärde, om den tilltalade efter förmåga sökt förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet (29 kap. 5 § första stycket 2 BrB). Medling är en omständighet som domstolen kan beakta i detta avseende.

Sekretess gäller i verksamhet enligt 35 kap. 14 § OSL vid medlingsverksamhet för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

6.3.3 Skälen för bedömningen

I artikeln finns bestämmelser om skyddsmekanismer som ska finnas tillgängliga vid verksamheter för reparativ rättvisa för att förebygga att brottsoffer i samband med förfarandet blir utsatt för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning från gärningsmannen. Artikeln uppställer däremot inget krav på att medlemsstaterna ska tillämpa reparativ rättvisa. I Sverige tillämpas reparativ rättvisa genom medlingslagen.

Innan medling inleds bedömer som framgått ovan medlingsverksamheten om ärendet är lämpligt för medling med hänsyn till brottets art, gärningsmannens eventuella återfall i brott och övriga omständigheter. Medling aktualiseras alltså inte i de fall där det redan i inledningsskedet står klart att den kan medföra risk för målsägandens säkerhet eller välbefinnande.

Deltagande i medling är frivillig för båda parter som i förväg ska informeras om vad medlingen innebär och göras beredda på vad förfarandet innebär. Som en ytterligare förutsättning gäller enligt medlingslagen att gärningsmannen har erkänt gärningen

eller delaktighet i denna. Medlingen kan utmynna i en frivillig överenskommelse mellan parterna och medlaren ska medverka till detta endast om det är uppenbart att innehållet i avtalet inte är oskäligt. Deltagande i medling kan som framgått ovan beaktas i för gärningsmannen fördelaktig riktning under det straffrättsliga förfarandet. Det finns slutligen sekretessregler som syftar till att skydda känsliga uppgifter som framkommit under medlingsprocessen.

Vad gäller bestämmelsen i punkten 2 finns i Sverige som har framgått ovan en stadgad ordning för när medling kan komma i fråga. Något hänskjutande blir aldrig aktuellt eftersom medlingsinstitutet, med undantag för de beröringspunkter som ovan nämnts, är helt frikopplat från påföljdsbestämningen och det straffrättsliga förfarandet. I artikeln ställs inte – som ovan anges – något krav på att medlemstaterna ska inrätta något förfarande för hänskjutande, utan bara att hänskjutandet, i de fall detta förekommer, ska göras smidigare. Punkten 2 föranleder således inte några ytterligare överväganden eller åtgärder för svenskt vidkommande.

Sverige måste sammanfattningsvis anses leva upp till de krav som ställs i artikel 12. Några författningsändringar eller andra åtgärder påkallas inte i anledning av föreskrifterna i denna artikel.

6.4 Rätt till rättshjälp – artikel 13

Bedömning: Inga författningsändringar eller andra åtgärder påkallas. Sverige uppfyller kraven i artikeln.

6.4.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna ska enligt denna artikel säkerställa att brottsoffer har tillgång till rättshjälp när de är parter i straffrättsliga för-

faranden. De villkor eller processrättsliga regler enligt vilka brottsoffren har tillgång till rättshjälp ska fastställas i nationell rätt.

6.4.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Lagen (1988:609) om målsägandebiträde tillkom i syfte att förstärka målsägandens ställning i processen (prop. 1987/88:107, s. 16). Lagens huvudsakliga innehåll är att målsägande, sedan förundersökning inletts eller återupptagits, ska efter beslut av rätten kunna få ett biträde som hjälper vederbörande att iaktta dennes intressen under polisutredning och rättegång, främst vid våldtäkt och andra sexuella övergrepp samt vissa andra våldsbrott. En förutsättning är att det inte är uppenbart att behov av biträde saknas, respektive att behov kan antas föreligga med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter. Vid andra brott – av svårhetsgrad att de kan föranleda fängelsestraff – är förutsättning för biträde, att målsäganden kan antas ha särskilt starkt behov av sådant biträde. Målsägandebiträde får förordnas i högre rätt, om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen (1 §).

Även allmän rättshjälp har undantagsvis beviljats i brottmål den som vill föra enskilt åtal. Även arvingar till den som påstått avlidit genom brott har erhållit rättshjälp på detta sätt. För förande av skadeståndsanspråk i brottmål kan allmän rättshjälp, i fall där målsägandebiträde inte kan förordnas, utgå (se t.ex. NJA 2007 s. 479, jfr. även RH 1995:33). Med hänsyn till åklagarens skyldighet enligt 22 kap. 2 § RB att bistå vid enskilda anspråk torde dock behov av rättshjälpsbiträde sällan finnas (prop. 1996/97:9, s. 207).

6.4.3 Skälen för bedömningen

Det finns, som framgår av beskrivningen ovan, goda möjligheter i Sverige för målsägande att erhålla kostnadsfritt juridiskt biträde under det straffrättsliga förfarandet. Denna rätt är visserligen inte absolut och förutsätter för vissa brottstyper att det föreligger särskilda omständigheter, men någon ovillkorlig rätt till rättshjälp för alla brottsoffer föreskrivs inte heller i artikeln. Det som anges där är i stället att de villkor eller processrättsliga regler enligt vilka brottsoffren har tillgång till rättshjälp ska fastställas i nationell rätt. Sverige måste därför anses leva upp till kravet i artikeln.

6.5 Rätt till kostnadsersättning – artikel 14

Bedömning: Sverige uppfyller kraven i artikeln. Det påkallas inte några författningsändringar.

6.5.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna ska ge brottsoffer som deltar i straffrättsliga förfaranden möjlighet att begära ersättning för kostnader som har uppstått till följd av deras aktiva medverkan i straffrättsliga förfaranden, i enlighet med deras roll i det straffrättsliga systemet i fråga. De villkor eller processrättsliga regler enligt vilka brottsoffer kan få ersättning för kostnader ska fastställas i nationell rätt.

6.5.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Målsägande som har kallats att inställa sig till ett sammanträde inför domstol får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle, om målsäganden är en fysisk

person och det är skäligt med hänsyn till hans eller hennes ekonomiska förhållanden, de kostnader som kan uppstå i samband med inställelsen och omständigheterna i övrigt (11 kap. 6 § RB).

Av 36 kap. 24 § andra stycket RB följer att ett vittne som inte har åberopats av enskild part, har rätt till ersättning för sin inställelse av allmänna medel. På grund av en hänvisning i 37 kap 3 § tredje stycket RB är paragrafen tillämplig också när det gäller sådana förhör med målsäganden som sker med anledning av en åklagares talan. Ersättning som ska betalas av allmänna medel fastställs enligt 36 kap. 24 § tredje stycket RB och 11 kap. 6 § andra stycket RB av rätten enligt bestämmelser som regeringen meddelar. Bestämmelser finns i förordningen (1982:805) om ersättning av allmänna medel till vittnen, m.m. Ersättningen kan enligt 1 § avse nödvändiga kostnader för resa (reseersättning) och uppehälle (traktamente) samt ersättning för mistad inkomst eller annan ekonomisk förlust (ersättning för tidsspillan). I flera hänseenden är ersättningsbeloppen maximerade. Ersättning för inställelse som inte skett yrkesmässigt är skattefri. Närmare bestämmelser om ersättning för inställelse m.m. finns i kungörelsen (1973:261) om utbetalning av vissa ersättningar i mål eller ärende vid domstol, m m.

Enligt kungörelsen (1969:590) om ersättning vid förundersökning i brottmål har en förhörsperson som huvudregel rätt till ersättning för utgifter i anledning av förhöret (1 §). Ersättning ska dock inte utgå om personen försökt undandra sig förhör eller på annat sätt försvårat utredningen (2 §). Ersättningen utgår enligt samma beräkningar som för vittne enligt förordning om ersättning av allmänna medel till vittnen, m.m. Beslut om utbetalning meddelas av polismyndigheten eller av åklagaren då denne är förundersökningsledare.

6.5.3 Skälen för bedömningen

Målsägande har enligt vad som beskrivits ovan möjlighet att erhålla ersättning för kostnader och ekonomiska förluster som har

uppkommit i anledning av deras deltagande i processen både under förundersökningen och i domstolen.

Sverige måste härigenom anses uppfylla de krav som uppställs i artikeln.

6.6 Rätt att återfå egendom – artikel 15

Bedömning: Sverige uppfyller sina åtaganden enligt artikeln utan någon författningsändring eller annan åtgärd.

6.6.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer vars egendom har beslagtagits i samband med straffrättsliga förfaranden utan dröjsmål återfår egendomen efter ett beslut av en behörig myndighet, såvida egendomen inte är nödvändig för de straffrättsliga förfarandena. De villkor eller processrättsliga regler enligt vilka sådan egendom återlämnas till brottsoffren ska fastställas i nationell rätt.

6.6.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Enligt 27 kap. 1 § första stycket RB får föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredningen om brott eller vara avhänt någon annan genom brott eller förverkat på grund av brott tas i beslag. Den som drabbats av beslaget har möjlighet att begära domstolsprövning av beslaget. Enligt 27 kap. 8 a § första stycket RB ska, när ett beslag har hävts, föremålet lämnas ut till den hos vilken beslaget har gjorts. Gör denne inte anspråk på föremålet eller kan det inte utredas hos vem beslaget har gjorts, ska föremålet lämnas ut till den som gör anspråk på det om denne kan visa sannolika skäl för sin rätt till föremålet. Enligt 27 kap 4 a § första stycket RB finns en möjlighet att innan åtal har väckts

lämna ut ett föremål som tagits i beslag direkt till målsäganden för det fall målsäganden framställt anspråk på föremålet och det är uppenbart att målsäganden har bättre rätt till föremålet.

Det finns inte någon bortre tidsgräns för hur länge ett föremål kan vara i beslag. Av 27 kap. 8 § första stycket RB framgår att beslaget ska omedelbart hävas om det inte längre finns skäl för det. När ett mål avgörs ska rätten enligt femte stycket i samma bestämmelse alltid pröva om ett beslag fortfarande ska bestå.

För användande av tvångsåtgärder mot enskilda anses mot bakgrund av de integritetsskyddande bestämmelserna i regeringsformen gälla främst fyra allmänna principer, nämligen legalitets-, ändamåls-, behovs- och proportionalitetsprinciperna (se t.ex. prop. 1983/84:111, s. 77 och prop. 1988/89:124, s. 26).

Legalitetsprincipen, som finns direkt uttryckt i 2 kap 20 § regeringsformen, innebär att sådana tvångsåtgärder som t.ex. frihetsberövande och husrannsakan inte får företas utan att det föreligger ett uttryckligt stöd i lag.

Ändamålsprincipen innebär att en myndighets befogenhet att använda tvångsmedel ska vara bunden till det ändamål för vilket tvångsmedlet har beslutats.

Behovsprincipen innebär att en tvångsåtgärd inte bör företas, om det inte är nödvändigt med hänsyn till syftet med åtgärden. Om flera alternativa medel står till buds för att uppnå det eftersträvade målet ska det medel väljas som innebär minsta möjliga intrång i den enskildes frihet och rätt. Åtgärden bör i varje enskilt fall vara ägnad att leda till det önskade resultatet. När det inte längre föreligger skäl för åtgärden ska den upphävas. Behovsprincipen har kommit till tydligt uttryck i t.ex. 25 kap. 1 § RB när det gäller användningen av reseförbud i stället för häktning i vissa fall.

Proportionalitetsprincipen innebär att ett tvångsmedel får tillgripas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Tvångsåtgärden ska alltså i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet stå i rimlig pro-

portion till vad som står att vinna med åtgärden. Proportionalitetsprincipen kommer till direkt uttryck i bl.a. 27 kap. 1 § tredje stycket RB där det stadgas att ett föremål får tas i beslag endast när skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär.

6.6.3 Skälen för bedömningen

Den svenska rättsordningen uppfyller genom det ovan redovisade regelverket kraven i artikeln. Inga lagändringar eller andra åtgärder är således nödvändiga i anledning av denna artikel.

6.7 Rätt till beslut om ersättning från förövaren i samband med straffrättsliga förfaranden – artikel 16

Bedömning: Sverige uppfyller kraven i artikeln. Inga lagändringar eller andra åtgärder behövs.

6.7.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer inom rimlig tid får ett beslut om ersättning från förövaren, utom när nationell rätt föreskriver att ett sådant beslut ska fattas genom andra rättsliga förfaranden. Medlemsstaterna ska enligt punkten 2 verka för åtgärder som uppmuntrar förövarna att ge lämplig ersättning till brottsoffren.

6.7.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Enligt 22 kap. 1 § RB kan en talan om ett enskilt anspråk i anledning av brott föras i samband med åtal för brottet. Om skade-

ståndsanspråket grundas på ett brott som hör under allmänt åtal, är åklagaren på målsägandens begäran enligt 22 kap. 2 § första stycket RB skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart obefogat. Om skadeståndsanspråket inte tas upp inom ramen för brottmålet, ska talan i stället föras i den för tvistemål stadgade ordningen.

Om en dom innehåller förpliktelse för den tilltalade att betala skadestånd till en målsägande som är en fysisk person, ska, sedan domen har vunnit laga kraft, en kopia av domen försedd med lagakraftbevis sändas till Kronofogdemyndigheten (25 a § förordning [1990:893] om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.). Om en dom har översänts till Kronofogdemyndigheten enligt nämnda bestämmelse ska myndigheten kontakta målsäganden för besked om denne vill ansöka om verkställighet och hjälpa målsäganden med en sådan ansökan (2 kap. 3 § andra stycket utsökningsförordningen [1981:981]).

I 29 kap. 5 § brottsbalken föreskrivs att rätten vid straffmätningen, utöver vad som följer av straffvärdet, i skälig omfattning ska ta hänsyn till vissa omständigheter som är hänförliga till gärningsmannens person eller hans eller hennes handlande efter brottet. De omständigheter som avses är sådana som verkar i mildrande riktning vid straffmätningen. Enligt första stycket 2 ska rätten vid straffmätningen i mildrande riktning beakta om den tilltalade efter förmåga sökt förebygga eller avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet.

Gärningsmannen kan i detta hänseende handla på många olika sätt. De skadliga verkningarna kan gottgöras genom att skadorna ersätts. Hänsyn ska enligt bestämmelsen tas till gärningsmannens förmåga. Den som har det dåligt ställt ekonomiskt kan således genom att med stora uppoffringar ersätta en del av uppkomna skador anses ha gjort sig förtjänt av en lika stor nedsättning av straffet som den mycket välbärgade som har ersatt hela skadan (Berggren m.fl., Brottsbalken, En kommentar, kommentaren till 29 kap. 5 §, juli 2013, Zeteo).

I 27 kap. 5 § första stycket BrB stadgas att den som dömts till villkorlig som ska göra vad som står i hans eller hennes förmåga att fullgöra en av rätten meddelad skyldighet att betala skadestånd till målsäganden. Rätten får föreskriva att den dömde under prövotiden ska söka fullgöra skadeståndsskyldigheten eller del av den i enlighet med vad som anges i domen. Domstolen kan enligt andra stycket meddela en föreskrift för den dömde att biträda målsäganden med arbete som syftar till att avhjälpa skador som vållats genom brottet. Motsvarande bestämmelse om avhjälpande av skador finns för den som dömts till ungdomsvård i 32 kap. 1 § femte stycket BrB. I 13 § LUL ges polisen rätt att anmoda ungdomar mellan 15 och 18 år att genom egna insatser avhjälpa eller begränsa skador med anledning av brott.

6.7.3 Skälen för bedömningen

Den i artikeln föreskrivna rätten för målsägande att inom rimlig tid få ett beslut om ersättning från gärningsmannen får anses tillgodoses genom möjligheten att handlägga skadeståndskravet inom ramen för brottmålet. På så sätt tillgodoses målsägandens berättigade intresse att få sin rätt till ekonomisk ersättning i anledning av brottet fastställd i så nära anslutning till domen i brottmålet som möjligt.

Det incitament för gärningsmannen att betala skadestånd till målsäganden som ett beaktande vid straffmätningen innebär får anses uppfylla kravet i punkten 2 i artikeln. Härutöver finns som framgått ovan möjlighet att förena en villkorlig dom eller en ungdomsvård med föreskrift om att dem dömde ska fullgöra sin skadeståndsskyldighet under prövotiden.

Den sammanfattande bedömningen kan således inte vara annan än att Sverige lever upp till kraven i artikeln genom föreskrifterna i gällande rätt. Någon författningsändring eller annan åtgärd påkallas inte.

6.8 Rättigheter för brottsoffer bosatta i en annan medlemsstat – artikel 17

Förslag: Förhör med målsägande som är bosatt i en annan medlemsstat och utsatts för brott i Sverige ska, så långt som möjligt, hållas i anslutning till anmälningsupptagningen.

Regleringen gällande detta bör införas i förundersökningskungörelsen.

Det bör uppdras åt Rikspolisstyrelsen att, i samråd med övriga brottsutredande myndigheter, utarbeta och meddela närmare föreskrifter gällande upptagning och vidarebefordran av polisanmälan som görs i Sverige avseende brott som har begåtts i en annan medlemsstat till behörig myndighet i det berörda landet, i de fall det inte inleds en förundersökning i Sverige.

Bedömning: Sverige uppfyller kraven på att det ska finnas möjlighet att erbjuda brottsoffer de specifika åtgärder som föreskrivs i punkten 1 b i artikeln. Sverige uppfyller även kravet enligt punkten 2.

6.8.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna har enligt denna artikel att säkerställa att deras behöriga myndigheter kan vidta lämpliga åtgärder för att minimera de svårigheter som uppstår när brottsoffret är bosatt i en annan medlemsstat än den där brottet begicks, särskilt med avseende på var de rättsliga förfarandena ska äga rum. I detta syfte ska de behöriga myndigheterna i den medlemsstat där brottet begicks särskilt ha rätt att ta upp en förhörsutsaga från brottsoffret omedelbart efter brottsanmälan till den behöriga myndigheten och i största möjliga utsträckning höra brottsoffer som är bosatta utomlands med hjälp av de bestämmelser om videokonferenser och telefonkonferenser som fastställs i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 2 säkerställa att offer för brott som har begåtts i en annan medlemsstat än den egna kan göra en anmälan till de behöriga myndigheterna i den egna medlemsstaten, om de inte har kunnat göra detta i den medlemsstat där brottet begicks eller om de, vid brott som enligt den medlemsstatens nationella rätt anses grova, inte har velat göra en anmälan där.

I punkten 3 föreskrivs slutligen att medlemsstaterna ska säkerställa att den behöriga myndighet till vilken brottsoffret gör en anmälan utan dröjsmål överlämnar denna till den behöriga myndigheten i den medlemsstat där brottet begicks, om behörigheten att inleda förfaranden inte har utövats av den medlemsstat i vilken anmälan gjordes.

6.8.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Punkten 1

Det finns inga föreskrifter, riktlinjer eller någon enhetlig praxis i Sverige om hur förhör med brottsutsatta som är bosatta utomlands ska hanteras. Eftersom brottet ska lagföras i Sverige i de fall det finns förutsättningar att inleda svensk förundersökning, är det rimligt att anta att ärendet oftast hanteras på samma sätt som när brottsoffret är bosatt här i landet.

Enligt artiklarna 10 och 11 i Rådets akt av den 29 maj 2000 om att i enlighet med artikel 34 i Fördraget om Europeiska unionen upprätta konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater (EGT C 197, 12.7.2000, s. 1) ska vittnen och sakkunniga under vissa förutsättningar kunna höras genom video- respektive telefonkonferens, om de befinner sig på en annan medlemsstats territorium. Det finns i rättsakten inget uttryckligt krav på att medlemsstaterna ska se till att även brottsoffer ska kunna höras på detta sätt. Konventionen har i dessa delar genomförts i Sverige genom be-

stämmelserna i 4 kap. 8–13 § § lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål (LIRB).

I 4 kap. 8 § LIRB regleras de närmare förutsättningarna för att telefonförhör ska få ske med någon i Sverige. Huvudregeln är att förhör får ske utan inblandning av svensk åklagare eller domstol under förutsättning att den som ska höras samtycker till det. Vill den andra staten ha bistånd av svensk åklagare eller domstol med ett telefonförhör ska sådant bistånd lämnas. Av 4 kap. 9 § framgår att svenska domstolar får hålla telefonförhör med en person som befinner sig i utlandet enligt bestämmelserna i RB under förutsättning att den andra staten tillåter detta. Någon ansökan om rättslig hjälp behövs inte då. I de fall den utländska staten inte tillåter ett telefonförhör utan bistånd från dess rättsliga myndigheter eller om den svenska domstolen behöver bistånd med förhöret får domstolen ansöka om rättslig hjälp med telefonförhöret under förutsättning att den som hörs samtycker till åtgärden. I 4 kap. 10 § finns motsvarande bestämmelser när en åklagare vill hålla telefonförhör med någon i utlandet.

Enligt svensk rätt får rättslig hjälp lämnas i fråga om förhör genom videokonferens med någon som befinner sig i Sverige såväl under rättegång som under förundersökning (4 kap. 11 och 12 §§ LIRB). Om ansökan gäller ett förhör under rättegång ska den handläggas av en tingsrätt som har de tekniska hjälpmedel som krävs för ett sådant förhör, varvid ärendet ska ses som en bevisupptagning utom huvudförhandling. Om ansökan gäller förhör under förundersökning ska ärendet handläggas av svensk åklagare. Även svenska domstolar och åklagare får ansöka om rättslig hjälp vid utländsk myndighet med förhör genom videokonferens, om det avtalats om sådan rättslig hjälp i en internationell överenskommelse eller om den andra staten annars ger sådan hjälp.

De svenska reglerna om internationell rättslig hjälp i form av telefon- och videokonferens är således inte begränsade till att avse vittnen och sakkunniga. En särskild fråga i detta sammanhang, som uppmärksammades redan i förarbetena till LIRB (prop. 1999/2000:61, s. 100) och sedan i prop. 2004/05:144 (s. 71

f) är den svenska rättsprincipen att en målsägande inte får avlägga vittnesmål (under ed) i brottmål utan bara höras upplysningsvis. Detta föreskrivs i 36 kap. 1 § och 46 kap. 6 § RB och avviker från vad som gäller i många andra länder där även brottsoffer hörs som vittnen. Det är därför, enligt vad som uttalats i ovan nämnda förarbeten, högst sannolikt att hänvisningen till vittnen i konventionen för de allra flesta stater också anses omfatta personer som enligt svensk rätt är att anse som målsägande. Tillämpningsproblem skulle kunna uppstå när en utländsk stat begär att en person som enligt svensk rätt anses vara målsägande ska höras som vittne med hjälp av videokonferens i Sverige.

Vem som ska anses kunna uppträda som vittne definieras inte i konventionen. Artikel 10 punkten 5 e innebär att den som ska höras alltid får åberopa svenska regler om rätt att inte vittna, vilket också föreskrivs i 2 kap. 12 § LIRB. Denna möjlighet står alltså till buds för en målsägande. Reglerna om ansvar för vägran att vittna och för falskt vittnesmål i artikel 10 punkten 8 bygger på att nationell rätt i den anmodade staten ska tillämpas. En målsägande får inte höras som vittne enligt nuvarande svenska regler och därmed kan inte straffansvar utkrävas för mened med anledning av den utsaga som en målsägande lämnar. I avsaknad av straffansvar bör den svenska domare som ska ansvara för att grundläggande svenska rättsprinciper iakttas när videoförhöret hålls i Sverige (artikel 10 punkten 5 a) anses vara skyldig att hindra ett förhör med en målsägande under ed även om den som ska höras inte själv invänder mot detta (prop. 2004/05:144, s. 72).

Genom 36 kap. 19 § RB öppnas möjlighet att hålla förhör med ett vittne utom huvudförhandling, om vittnet inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen, om en inställelse vid huvudförhandlingen skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att förhöret hålls vid huvudförhandlingen, eller om det kan antas att målet kommer att avgöras utan huvudförhandling. Genom hänvisning i 37 kap. 3 § RB omfattar bestämmelserna även förhör med parter och målsägande som inte för talan.

Punkterna 2 och 3

Punkten 2 innehåller bestämmelser om möjlighet för brottsoffer att i sitt hemland anmäla brott som han eller hon har blivit utsatt för i annan medlemsstat. Den behöriga myndigheten i det land där anmälan har gjorts ska enligt punkten 3 vidarebefordra anmälan till det medlemsland där brottet begåtts om inte den staten själv inleder förfarande. I Sverige finns inga förfaranderegler eller fasta rutiner för hur denna situation ska hanteras. JO har i ett flertal ärenden uttalat att det föreligger en principiell skyldighet för Polisen att ta emot anmälningar om brott och att undantag kan förekomma i fall där anmälaren exempelvis är omtöcknad, uppträder obehärskat eller våldsamt eller inte vill vänta tills annan brådskande arbetsuppgift är avklarad (se t.ex. JO 1988/89, s. 73 och beslut 2008-02-05, dnr. 5054-2006). JO har i nämnda avgörande från 2008 även påpekat att någon prövning av det inträffade inte ska ske i samband med upprättande av anmälan. Den ska i stället göras vid den efterföljande bedömningen av om förundersökning ska inledas eller inte.

Det torde således vara en självklarhet att anmälan upptas av Polisen även i de fall där brottet har begåtts i utlandet. Några riktlinjer eller enhetliga rutiner om vad som därefter ska hända med en anmälan där Sverige inte har någon möjlighet att lagföra brottet finns däremot inte. Enligt uppgift från Polisen avskrivs brott av enklare beskaffenhet ofta av Polisen. Rikskriminalpolisen, Enheten för internationellt polissamarbete (IPO) har uppgett att det finns möjlighet för den lokala polismyndigheten att skicka anmälan till IPO för översättning och vidarebefordran av denna till det aktuella landet. Kommunikationen med det andra landet sker via INTERPOL. Det kan även förekomma att den lokala polismyndigheten tar direkt kontakt med landet i fråga och vidarebefordrar anmälan efter överenskommelse med behörig myndighet i det aktuella landet.

Av statistik från Brå (år 2012) framgår att cirka 30 000 anmälda brott (av sammanlagt cirka 1,4 miljoner) gällde brott som var begångna utomlands. Samtliga dessa är dock inte sådana som

omfattas av direktivets krav på vidarebefordran av anmälan. Detta sammanlagda antal inbegriper brott som begåtts i en stat som inte är medlem i EU. Vissa av dessa brott blir föremål för förundersökning i Sverige eftersom det finns svensk jurisdiktion. Det torde även inbegripa brott där det inte finns något brottsoffer i direktivets mening, exempelvis narkotikabrott. Därtill anmäls inte alla dessa brott av en målsägande – vilket är en förutsättning för att artikel 17 ska vara tillämplig. Det går sålunda inte ur denna statistik att utröna hur stor del av de anmälda brotten begångna utomlands som omfattas av artikel 17.

6.8.3 Skälen för bedömningen och förslaget

Enligt punkten 1 a ska de behöriga myndigheterna i den medlemsstat där brottet begicks ha rätt att ta upp en förhörsutsaga från brottsoffret omedelbart efter brottsanmälan. Bestämmelsen innehåller inget krav på att förhöret även ska kunna användas som bevisning i den kommande rättegången. Det som avses torde vara fall där brottsoffer vistas tillfälligt här i landet och inte utan betydande olägenhet har möjlighet att ställa upp på polisförhör som inte hålls i nära anslutning till anmälan. Syftet med regeln torde således vara att minimera svårigheten som det innebär för brottsoffer att medverka under förundersökningen i en annan medlemsstat än den egna. Föreskrifter om åtgärder för att underlätta deltagandet i rättegången finns i stället i punkten 1 b.

Som har framgått av presentationen ovan saknas det både förfaranderegler om och rutiner för hållande av förhör med personer som är bosatta i annat medlemsland men blivit utsatta för brott här i landet. Det är tveklöst så att Polisen är skyldig att ta emot anmälan, eftersom Sverige har jurisdiktion när det gäller brott som begåtts här i riket (2 kap. 1 § BrB). Det torde även vara rimligt att anta att ett önskemål från målsäganden om att bli förhörd i anslutning till anmälningsupptagningen, så länge detta inte möter praktiska hinder, också skulle tillgodoses av Polisen. För att Sverige även formellt ska leva upp till kravet bör emeller-

tid finnas föreskrift om att Polisen har en sådan skyldighet. Det bör därför i FUK införas en bestämmelse med innebörden att förhör med målsägande som är bosatt i en annan medlemsstat ska, så långt som möjligt, hållas i omedelbar anslutning till anmälningstillfället.

Vad sedan avser förhör under rättegång, finns i punkten 1 b bestämmelser om möjlighet att hålla förhör med brottsoffer som är bosatta utomlands på telefon eller via videolänk. Det bör påpekas att kraven i artikeln inte går ut på att det ska finnas möjligheter att hålla telefon- och videoförhör. Detta torde redan vara en självklarhet för alla medlemsländer som har tillträtt konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål. Kravet är i stället att medlemsstaterna så långt som möjligt ska utnyttja dessa möjligheter för att minimera de svårigheter som det innebär för en person som är bosatt i en annan medlemsstat att delta i ett straffrättsligt förfarande i det land där brottet begicks. Vad gäller målsägande som är bosatta här i landet torde, om förutsättningarna enligt LIRB är uppfyllda, inte förekomma att Sverige inte efterkommer en begäran från utlandet att bistå med att få till stånd ett telefon- eller videoförhör. Enligt uppgift från UC Göteborg är det inte ovanligt att möjligheten att hålla förhör från utlandet undersöks i de fall där målsäganden inte av någon särskild anledning behöver inställa sig till förhör i Sverige. Mot bakgrund av detta och med hänsyn till den lagreglering som finns i LIRB görs bedömningen att Sverige uppfyller kraven i punkten 1 b.

Vad gäller bestämmelsen i artikel 17 punkten 2 och 3 om upptagande av anmälan om brott som skett i en annan medlemsstat är situationen olikartad beroende på vilket brott det är fråga om.

I vissa fall är svensk domstol behörig att pröva gärningar som har begåtts i ett annat land, enligt bl.a. bestämmelserna i 2 kap. 2 och 3 §§ BrB. Under vissa förutsättningar inleds då en förundersökning om det i Sverige anmäls ett sådant brott som begåtts i ett annat medlemsland.

Vad gäller möjligheterna att i stället ta upp en brottsanmälan från ett brottsoffer som är bosatt här med utsatts för brott i ett

annat medlemsland och överlämna ärendet till landet där brottet begåtts utan att inleda en förundersökning i Sverige är rättsläget något oklart. Som det har framgått ovan är Polisen skyldig att ta upp en anmälan även i de fallen där brottet har begåtts i utlandet. Det finns som det framgår av beskrivningen av gällande ordning ovan även möjlighet för de lokala polismyndigheterna att skicka dessa anmälningar till IPO som har upparbetade rutiner och kanaler via INTERPOL för vidarebefordran av anmälningen till det behöriga landets polismyndighet. Det har emellertid även framkommit att denna möjlighet inte alltid utnyttjas, och att det således förekommer både att det tas underhandskontakt mellan polismyndigheterna i de berörda länderna och att mindre allvarliga brott skrivs av utan att det tas någon kontakt alls med någon myndighet i det andra landet. Detta är en brist i förhållande till kraven i artikeln. För att uppfylla kraven torde meddelandet av bindande myndighetsföreskrifter på området vara tillräckligt.

Det är vanskligt att inom ramen för detta uppdrag utarbeta förslag till en fullständig reglering av förfarandet. Det får med hänsyn till praktiska aspekter anses vara lämpligt att överlåta åt RPS att meddela närmare föreskrifter om förfarandet. Föreskrifterna bör kunna meddelas med stöd av 13 § första stycket 8 förordningen (1989:773) med instruktion för Rikspolisstyrelsen.

Regleringen bör lämpligen utarbetas efter samråd med Åklagarmyndigheten. Förfarandeföreskrifterna bör kunna utformas med utgångspunkt från vad som i dag torde gälla vid en korrekt hantering av anmälningar avseende brott som är begångna i en annan medlemsstat, nämligen att den lokala polismyndigheten tar upp anmälan och skickar den till IPO för vidarebefordran genom INTERPOL till behörig myndighet i den berörda medlemsstaten.

Det är slutligen angeläget att det, i syfte att åstadkomma enhetlighet och förutsebarhet, sker en samordning mellan medlemsländerna vad gäller den praktiska hanteringen av fall med gränsöverskridande implikationer.

7 Skydd för brottsoffer och erkännande av brottsoffer med specifika skyddsbehov

7.1 Rätt till skydd – artikel 18

Bedömning: Sverige uppfyller kraven i artikeln utan någon författningsändring eller annan åtgärd.

7.1.1 Direktivets krav

Utan att det påverkar den brottsanklagades rättigheter ska medlemsstaterna enligt denna artikel säkerställa att åtgärder finns tillgängliga för att skydda brottsoffer och deras familjemedlemmar från sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning, inbegripet risken att brottsoffer drabbas av psykisk eller emotionell skada samt för att skydda brottsoffers värdighet vid förhör och vittnesmål. Sådana åtgärder ska vid behov även omfatta förfaranden som är fastställda i nationell rätt för fysiskt skydd av brottsoffer och deras familjemedlemmar.

7.1.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Allmänna åtgärder till skydd för målsägandens säkerhet

Lagen (1988:688) om kontaktförbud ger möjlighet att förbjuda en person att besöka eller på annat sätt ta kontakt med en annan person eller att följa efter denna person (1 §). Kontaktförbud får meddelas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avser att skydda. Vid riskbedömningen ska särskilt beaktas om förbudspersonen har begått brott mot någon persons liv, hälsa, frihet eller frid. En fråga om kontaktförbud prövas av allmän åklagare och tas upp på begäran av den som ska skyddas eller när det annars finns anledning till det, t.ex. på åklagares initiativ.

Folkbokföringsuppgifter, t.ex. personnummer, namn och adress, är normalt offentliga. Under vissa förutsättningar och efter särskild ansökan kan en person få sina personuppgifter av detta slag skyddade genom att en sekretessmarkering förs in i folkbokföringssystemet (jfr 22 kap. 1 § OSL). En sådan sekretessmarkering i folkbokföringen är en varningssignal om behovet av en noggrann sekretessprövning innan en sekretessmarkerad uppgift lämnas ut. Varje myndighet måste noga pröva det enskilda fallet innan den lämnar ut sekretessmarkerade uppgifter om någon begär det.

En person som av särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelser eller allvarliga trakasserier, får vid flyttning medges vara folkbokförd på sin gamla folkbokföringsadress, s.k. kvarskrivning. Kvarskrivning får även avse den utsatte personens medflyttande familj (16 § folkbokföringslagen [1991:481]). Dessutom kan en person som riskerar att bli utsatt för allvarlig brottslighet mot dennes liv, hälsa eller frihet medges att använda fingerade personuppgifter (1 § lagen [1991:483] om fingerade personuppgifter).

I detta sammanhang ska även nämnas att den som med våld eller hot om våld angriper en anmälare, brottsoffer eller bevisperson, döms för övergrepp i rättssak (17 kap. 10 § BrB).

Polisens personsäkerhetsarbete och andra polisiära skyddsåtgärder

Av 2 § polislagen (1984:387) framgår att det till polisens uppgifter bl.a. hör att förebygga brott och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten och att lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp som lämpligen kan ges av polisen.

Polisen får med stöd av 2 a § polislagen bedriva särskilt personsäkerhetsarbete beträffande vittnen och andra hotade personer. Regeringen har i paragrafen bemyndigats att meddela föreskrifter om säkerhetsarbetet. Detta har skett i förordningen (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. RPS har härtill utfärdat föreskrifter och allmänna råd om särskilt personsäkerhetsarbete m.m., RPSFS 2011:8.

En person får enligt 3 § förordningen om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. bli föremål för särskilt personsäkerhetsarbete om det finns en påtaglig risk för att allvarlig brottslighet riktas mot hans eller hennes eller en närståendes liv, hälsa, frihet eller frid. Särskilt personsäkerhetsarbete får enligt 2 § bedrivas beträffande bevispersoner, bl.a. målsägande, som medverkar eller har medverkat i en förundersökning eller rättegång som rör grov eller organiserad brottslighet och deras närstående. Polisen ansvarar enligt 5 § i första hand för det särskilda personsäkerhetsarbetet. I förarbetena till förordningen framhålls att meningen är att det särskilda personsäkerhetsarbetet ska långsiktigt hjälpa den hotade till en trygg tillvaro, och att arbetet normalt kan förutsättas sträcka sig avsevärd tid framåt (prop. 2005/06:138, s. 14).

I begreppet *särskilt personsäkerhetsarbete* innefattas de samlade säkerhetsåtgärder som kan behöva vidtas beträffande exempelvis

vittnen och vissa andra personer som är föremål för ytterst allvarliga hot och där ett kontinuerligt och omfattande säkerhetsarbete behöver bedrivas inom ramen för en särskild organisation. Vilka åtgärder som kan komma att ingå i detta arbete varierar från fall till fall då säkerhetsarbetet kommer att utformas individuellt, bl.a. utifrån hotbilden och den skyddades personliga förhållanden för att ett så effektivt skydd som möjligt ska uppnås i varje enskilt fall. Bland de åtgärder som kan komma i fråga kan nämnas rena säkerhetsåtgärder, såsom flyttning till ett skyddat boende eller annat tillfälligt boende och installerande av larm, men även hantering av praktiska situationer, t.ex. hjälp med olika myndighetskontakter. Begreppet särskilt personsäkerhetsarbete rymmer slutligen även den statliga ersättning, personsäkerhetsersättning, som kan utgå till vittnen och andra hotade personer vilka omfattas av säkerhetsarbetet (Berggren, Munck, Polislagen – En kommentar, kommentaren till 2 a §, april 2013, Zeteo). Enligt 11 § förordningen om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. kan den som enligt förordningen är föremål för särskilt personsäkerhetsarbete, efter särskilt beslut, få ekonomisk ersättning från staten (personsäkerhetsersättning). Personsäkerhetsersättning får enligt 12 § lämnas i skälig utsträckning för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och förlust vid avyttring av egendom som orsakats av åtgärder till följd av de villkor som uppställts för personsäkerhetsarbetet. Personsäkerhetsersättningen ska enligt 13 §, om det inte finns särskilda skäl, bestämmas till ett engångsbelopp och får uppgå till högst ett belopp som motsvarar tio gånger det prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken som gäller då ersättningen beslutas. Om det finns synnerliga skäl får ersättningen bestämmas till ett högre belopp.

Målsägande har utöver ovan redovisade åtgärder även möjlighet att, efter en prövning av skyddsbehov, från den lokala polismyndigheten erhålla ett så kallat trygghetspaket. Trygghetspaketet innehåller, förutom stödjande åtgärder från myndigheter och organisationer, en larmtelefon med GPS-funktion, inspelningsenhet och akustiskt larm.

Övriga åtgärder till skydd för målsägandes säkerhet, m.m.

Som närmare har redovisats under kapitel 5.6 ovan, har även socialtjänsten ett långtgående ansvar för att hjälpa brottsoffer och bevispersoner som utsatts för våld eller hot (5 kap. 11 § SoL).

Frågor om skydd för personuppgifter beträffande hotade och förföljda personer har övervägts vid ett flertal tillfällen under de senaste åren. I prop. 2013/14:178, som nyligen har överlämnats till riksdagen, lämnas förslag som syftar till att förstärka skyddet för personer som på olika sätt riskerar att utsättas eller har utsatts för våld, hot eller förföljelse. Regeringen föreslår att polisen och socialnämnden på Skatteverkets begäran ska lämna biträde vid utredning av frågor om kvarskrivning och sekretessmarkering i folkbokföringen. Vidare föreslås en förstärkt sekretess för uppgifter om en enskilds personliga förhållanden i ärenden om kvarskrivning. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2014.

I samband med förhandling i domstol är det möjligt att genomföra säkerhetskontroll av besökare till domstolen (lagen [1981:1064] om säkerhetskontroll i domstol). Säkerhetskontroll får enligt 1 § genomföras om den behövs för att begränsa risken för att det i en domstols lokaler eller i andra lokaler som används vid domstolsförhandling begås brott som innebär allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom.

Enligt 5 kap. 10 § RB kan vittnen och andra som ska höras i rättegången efter beslut från rätten medges att delta i förhandlingen genom videokonferens, bl.a. om förhörspersonen känner påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen. Ett exempel som nämns i motiven är förhör av vittnen och målsägande i mål om åtal mot personer som kan befaras vara knutna till organiserad brottslighet (prop. 2004/05:131, s. 94).

Om en förhörsperson inställer sig personligen till förhandlingen, och det finns anledning att anta att personen av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av en parts eller åhörares närvaro, finns det möjlighet att låta personen

avge sin utsaga utan den andres närvaro, s.k. medhörning (36 kap. 18 § och 37 kap. 3 § RB). Såväl den misstänkte som andra parter har rätt att få del av vad som sägs under ett sådant förhör.

Vid de allmänna domstolarna bedrivs dessutom verksamhet med vittnesstöd. Vittnesstödjarens uppgift är att erbjuda vittnen och målsägande medmänskligt stöd och praktisk information i samband med huvudförhandling (t.ex. hjälpa vittnen och målsägande till rätta i domstolens lokaler, förklara hur en rättegång går till osv). Syftet är att skapa en större trygghet för målsägande och vittnen i samband med en domstolsförhandling (Nationella riktlinjer för aktiva vittnesstöd, Informationsfolder från BrOM, s. 3). Enligt en kartläggning som BrOM och Domstolsverket genomförde 2008 finns det vittnesstödsverksamhet vid samtliga tingsrätter och hovrätter i Sverige (Vittnesstöd, Utvärdering med förslag för den fortsatta verksamheten, Ju2006/5404/KRIM).

Skydd för värdighet vid förhör och avläggande av vittnesmål

I 23 kap. 4 § RB slås fast den s.k. hänsynsprincipen som innebär att förundersökningen bör bedrivas så, att inte någon i onödan drabbas av obehag och olägenheter. Exempel på förfaranden som kan strida mot den principen är att det sprids en onödig uppmärksamhet eller kännedom om ett ingripande eller en annan åtgärd. Principen innebär vidare att undersökningen bör bedrivas på sådant sätt att inte någon onödigt utsätts för misstanke, olägenhet i övrigt eller av kostnad (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, kommentaren till 23 kap. 4 §, oktober 2013, Zeteo).

I Åklagarmyndighetens handbok Bemötande av brottsoffer (februari 2012, Utvecklingscentrum Göteborg) ges riktlinjer och vägledning i fråga om bemötande att brottsoffer. Det anges bl.a. att brottsoffer ska bemötas korrekt, vänligt och professionellt. Ett professionellt bemötande innebär att visa respekt och förståelse. Bemötandet ska vara sådant att brottsoffret ska känna tillit och säkerhet inför sin uppgift som bevisperson i rättegången.

Brottsoffret ska ges möjlighet att lämna en fri berättelse och frågor ska ställas med respekt för hans eller hennes integritet (s. 7).

I 36 kap. 17 § femte stycket och 37 kap. 1 § RB föreskrivs att rätten ska avvisa frågor som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller på annat sätt otillbörliga. Det bör även tilläggas att det inte finns något tvångsmedel i svensk rätt som kan användas för att framtvinga en målsägandeutsaga. Målsägande kan således fritt och utan påföljd vägra att svara på sådana frågor som han eller hon uppfattar som kränkande eller av annan anledning inte vill svara på.

7.1.3 Skälen för bedömningen

Direktivets krav innebär i korthet skyldighet för rättsapparaten att skydda brottsoffer och deras familjemedlemmar från negativa följdverkningar av brottet. Detta infattar enligt artikeln allt från skydd av brottsoffers integritet (värdighet) vid avläggande av utsaga till fysiskt skydd av brottsoffer och deras familjemedlemmar, i syfte att förhindra sekundär eller upprepad viktimisering.

Bestämmelsen är relativt allmänt hållen och har karaktären av en portalparagraf till kapitlets övriga föreskrifter. Detta gör att det är svårt att göra någon bedömning på detaljnivå av huruvida Sverige lever upp till alla de krav på specifika åtgärder och förfaranden som kan tänkas innefattas i den allmänt hållna skrivningen. Vad gäller överväganden beträffande specifika åtgärder till skydd för brottsoffer som kommer till utryck i kapitlets övriga bestämmelser hänvisas därför till bedömningsavsnitten under de relevanta artiklarna.

Skydd från upprepad eller sekundär viktimisering, hot och vedergällning erbjuds målsägande genom olika åtgärder både under förundersökningsstadiet och under rättegången.

Vad gäller åtgärder under förundersökningen finns som beskrivits ovan möjlighet att skydda målsägande genom att med-

dela den misstänkte kontaktförbud. Om kontaktförbud och andra mindre ingripande åtgärder inte anses vara tillräckliga, kan åtgärder inom Polisens personsäkerhetsarbete aktualiseras. Det finns även möjlighet att ge målsägande skyddade personuppgifter. Dessutom kan sekretessmarkering, fingerade personuppgifter och kvarskrivning i folkbokföringen användas för att skydda särskilt utsatta målsägande från negativa följdverkningar av brott. Genom stadgandet om övergrepp i rättssak i 17 kap. 10 § BrB ges personer som hos domstol eller annan myndighet gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller på annat sätt avgett utsaga ett särskilt skydd mot våld eller hot om våld. I bestämmelsen straffbeläggs att genom våld eller liknande hämnas på någon för en sådan åtgärd eller att på samma sätt försöka hindra någon från att vidta en sådan åtgärd.

Vad gäller åtgärder som syftar till att trygga målsägandes och deras familjemedlemmars säkerhet under rättegången finns som nämnts möjlighet att besluta om säkerhetskontroll, medhörning och närvaro via videolänk eller telefon. Genom den lagstadgade hänsynsprincipen och skyldigheten för rätten att avfärda otillbörliga frågor finns även möjlighet att värna om målsägandes värdighet under avläggande av förhörsutsaga.

Sammantaget görs den bedömningen att Sverige lever upp till kraven i artikeln, varför några författningsändringar eller andra åtgärder inte föreslås.

7.2 Rätt att undvika kontakt mellan brottsoffer och förövare – artikel 19

Bedömning: Sverige lever upp till kraven i artikeln utan någon författningsändring eller annan åtgärd.

7.2.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna ska enligt artikel 19 vidta åtgärder för att säkerställa att kontakt kan undvikas mellan å ena sidan brottsoffer och vid behov deras familjemedlemmar och å andra sidan förövaren i lokaler där straffrättsliga förfaranden genomförs, såvida inte sådan kontakt är nödvändig för de straffrättsliga förfarandena.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 2 säkerställa att nya domstolsbyggnader har separata väntrum för brottsoffer.

7.2.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Som det har framgått ovan (kapitel 7.1) finns det bestämmelser om medhörning i 36 kap. 18 § och 37 kap. 3 § RB. Det innebär att en målsägande kan få möjlighet att lämna sin berättelse utan att den tilltalade är närvarande. Under resterande del av rättegången kan målsäganden sitta i ett angränsande rum och ta del av rättegången via medhörning. Beslutet fattas av rätten och förfarandet får användas bl.a. om det finns anledning att anta att förhörspersonen av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av partens närvaro.

Enligt 5 kap. 10 § andra stycket RB får rätten vidare, om det finns skäl för det, besluta att en part eller annan som ska höras inför rätten ska delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Detta sker i praktiken via telefon eller videolänk. Vid bedömningen av om det finns skäl för ett sådant deltagande ska

rätten beakta bl.a. om någon som ska delta i sammanträdet känner påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen.

Den 1 november 2008 trädde reformen En modernare rättegång (EMR) i kraft. Reformen innefattar en modernisering av rättegångsförfarandet i allmän domstol. Det huvudsakliga syftet med reformen var att skapa en modern rättegångsordning som uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning av mål och ärenden. Genom reformen kom modern teknik att användas i större utsträckning i domstolarna. Exempelvis infördes den ovan beskrivna möjligheten för parter och andra som ska delta i ett sammanträde att delta genom ljud- och bildöverföring (videokonferens). I betänkandet SOU 2012:93 redovisas resultaten av den utvärdering av EMR-reformen som genomförts 2012. I betänkandet konstateras att införandet av möjlighet till videokonferens har fallit mycket väl ut. Tekniken anges bl.a. ha möjliggjort för domstolarna att i större utsträckning kunna vara varsamma mot parter och vittnen (s. 12 f).

Av en rapport som Domstolsverket publicerade 2012 framgår att särskilda vittnes- eller målsäganderum fanns 2012 på drygt hälften av landets domstolar. Det anges även att Domstolsverket vid planering av nya domstolslokaler alltid ser över olika möjligheter att åstadkomma lösningar som innebär att målsäganden inte ska behöva möta tilltalade i anslutning till förhandlingarna. I rapporten anges vidare att ambitionen när nya domstolslokaler färdigställs är att rättssalarna ska vara tillgängliga för såväl rättens aktörer som för åhörare utan att parter och förhörspersoner ska behöva korsa varandras vägar eller sitta för nära varandra (Ordning i domstol, Förutsättningar och arbetsformer, Domstolsverkets rapportserie 2012:2, s. 17 f.). I rapporten har även målsättningar om att fortsätta att utveckla det strategiska arbetet i lokalfrågor och formalisera en standard som domstolar ska byggas utifrån formulerats (s. 55).

Inom Domstolsverket pågår i skrivande stund ett arbete med att ta fram ett styrdokument på området. Enligt uppgift från Domstolsverket används i dag ett arbetsmaterial som innehåller

en utförlig beskrivning av en förväntad standard vad gäller bl.a. bygg- och inredningstekniska lösningar vid uppförande av nya domstolsbyggnader. Vad gäller utformning av förhandlingssalar och salar med förhöjd säkerhet (s.k. säkerhetssal) anges att logistiken för olika parter ska ordnas så att dessa inte kommer i konflikt med varandra och att fyra oberoende tillfartsvägar bör ordnas för att åstadkomma detta. Vad gäller samtalsrum ges den anvisningen att rummen ska vara insynsskyddade från allmänhetens ytor. I arbetsmaterialet ges även instruktioner för byggande av s.k. BOJ/vittnesstödsrum. Det anges att dessa rum ska ligga i anslutning till allmänhetens ytor men att rummet ska vara insynsskyddat från dessa ytor. Det ges även närmare instruktioner om garageintag och passage för frihetsberövade. Instruktionerna syftar till att säkerställa att frihetsberövade transporteras till domstolsbyggnaden och in i förhandlingssalen utan att deras vägar korsar allmänhetens.

Enligt uppgift från Domstolsverket finns på ett antal av de nybyggda domstolarna ett speciellt rum som är avsett för särskilt utsatta eller oroliga vittnen och målsägande. Rummet ligger inom domstolens skalskydd, vilket innebär att vittnet eller målsäganden alltid ledsagas till detta rum av domstolspersonal.

Domstolsverket genomförde i juni 2013 en enkätundersökning vid landets samtliga tingsrätter. Undersökningen har skett inom ramen för ett regeringsuppdrag angående säkerhet i domstol för målsägande och vittnen som ska redovisas senast den 30 juni 2014 [Regeringsbeslut 2012-12-20, Ju2012/8382/DOM, Ju2012/7189/DOM, Ju2012/8527/KRIM (delvis)]. Svarsfrekvensen var cirka 94 procent. Alla tingsrätter som har besvarat enkäten har svarat jakande på frågan om det finns samtalsrum på domstolen som kan användas av vittnen och målsäganden. I enkäten ställdes även frågan om det finns rutiner för att bemöta målsägande som är rädda för att komma till domstolsförhandlingen (möta upp i entrén, ta in dem en annan väg än huvudingången, eskortering av ordningsvakt genom allmänna utrymmen, personligt bemötande, besöka tingsrätten i förväg, särskild service osv.). 95 procent av domstolarna har enligt svaren möjlighet

att erbjuda särskilt utsatta brottsoffer samtliga eller någon/några av dessa åtgärder. En av de tillfrågade domstolarna har besvarat frågan nekande och en domstol har inte besvarat frågan.

7.2.3 Skälen för bedömningen

Artikeln tar sikte på möjligheten att åstadkomma lösningar för att brottsoffer och deras närstående inte ska behöva träffa den tilltalade i samband med inställelse för förhör eller motsvarande under utredningstiden och under förfarandet i domstol.

Vad gäller eventuella möten under förundersökningen har det vid kontakt med Polisen framkommit att man undviker att kalla målsägande och tilltalad till förhör samtidigt eller i nära anslutning till varandra. Skulle den situationen ändå uppkomma, finns det oftast möjlighet att hålla parterna avskilda från varandra genom underökningsledarens försorg. Någon särskild reglering av detta krävs inte, utan det möjliggörs genom gällande regelverk.

Vad sedan gäller eventuella möten i domstol är reglerna om medhörning, medseende och video- eller telefonkonferens till för att undvika att målsägande och tilltalad möts *i rättssalen*. I sådana fall är huvudregeln att parterna ska mötas i rättssalen. Dessa särskilda regler innebär dock att kontakt kan undvikas under vissa förutsättningar.

Vad avser möjligheten att utvika möten mellan å ena sidan målsägande och dennes familjemedlemmar och tilltalad å den andra *utanför rättssalen* finns på de allra flesta domstolar möjlighet att vakter eller vittnesstödjare tar emot målsägande och dennes familj och ledsagar dem genom exempelvis en personalingång till ett avskilt samtalsrum i avvaktan på att rättegången ska inledas.

Vid det seminarium som utredningen har anordnat har från ett flertal brottsofferorganisationer framförts synpunkten att det i dag läggs alltför stort ansvar på målsägande att se till att trygga sin egen säkerhet inför och under rättegången genom att i förväg ta kontakt med domstolen och upplysa om sitt behov av stöd

och/eller skydd. Problemet blir särskilt framträdande när målsäganden saknar juridiskt ombud.

Faktum är vidare att vittnesstödsverksamheten i dag bär ett stort ansvar för vårdande av utsatta förhörspersoner i domstolarna. Verksamheten vilar emellertid på ideella krafter och är inte författningsreglerat. Det bör därför betonas att det huvudsakliga ansvaret för omhändertagande av målsägande som av någon anledning är rädda för att komma till domstolen ska åvila rättsväsendets aktörer. Frågan om hur detta ansvar bör fördelas mellan åklagare och domstol kommer att beröras närmare under övervägandena i anledning till artikel 22-24. Där kommer även frågan om vem av aktörerna under det straffrättsliga förfarandet som i första hand bör ta initiativ till de skyddande åtgärderna att behandlas.

I anledning av förevarande portalbestämmelse görs sammanfattningsvis bedömningen att gällande ordning, sammantagen med det utvecklingsarbete som bedrivs på Domstolsverket i berörda hänseenden, – bl.a. i form av framtagande av ett styrdokument för domstolens lokaler, och med de förslag som läggs i denna promemoria i anledning av artiklarna 22–24 – uppfyller direktivets krav på att det ska vara möjligt för målsäganden att undvika kontakt med gärningsmannen vid inställelse till förhör och domstolsförhandling.

7.3 Brottsoffers rätt till skydd vid brottsutredningar – artikel 20

Bedömning: Vare sig författningsändring eller annan åtgärd krävs med anledning av artikeln. Sverige uppfyller kraven genom gällande rätt.

7.3.1 Direktivets krav

Artikeln innehåller bestämmelser om åtgärder som syftar till att skydda brottsoffer under förundersökningen. Brottsoffer ska enligt *punkten a* förhöras utan onödigt dröjsmål efter det att brottet har anmälts till den behöriga myndigheten. I *punkten b* föreskrivs att antalet förhör med brottsoffer ska minimeras och att förhör bara ska hållas om det är strikt nödvändigt för brottsutredningarna. Brottsoffer ska enligt *punkten c* få lov att åtföljas av sitt juridiska ombud och av någon annan person som de själva har valt, såvida det inte föreligger ett motiverat beslut som fastställer något annat. Enligt *punkten d* ska läkarundersökningar begränsas så mycket som möjligt och endast göras när de är strikt nödvändiga för de straffrättsliga förfarandena.

7.3.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Bestämmelsen i 23 kap. 4 § RB innehåller två viktiga principer för förundersökningens bedrivande. I första stycket beskrivs den s.k. *hänsynsprincipen* som innebär att förundersökningen bör bedrivas så, att ingen utsätts för misstanke eller vållas kostnad eller olägenhet i onödan. Av andra stycket följer den s.k. *skyndsamhetsprincipen* som innebär att förundersökningen ska bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger.

Av tillämpningsbestämmelserna i 5 § FUK följer att förhöret ska hållas på tid och plats som antas medföra minsta olägenhet

för förhörspersonen om inte förundersökningens behöriga gång motverkas eller polisens eller åklagarens arbete avsevärt försvåras. Onödig tidsspillan för den hörde ska undvikas. Bestämmelserna innebär alltså att förhören ska hållas så skyndsamt som möjligt och att förhörspersonen inte i onödan bör utsättas för kostnad eller olägenhet.

Av 23 kap. 6 § RB följer att förhör får hållas med alla som kan antas ha upplysningar av betydelse för utredningen. En förhörsperson ska höras så grundligt som möjligt. Det torde innebära konflikt med hänsynsprincipen att behöva inställa sig för ytterligare förhör om förhållandena medger att ett fullständigt förhör hålls redan vid det första tillfället (jfr JO 1980/81 s. 124).

Målsägandebiträde har enligt 23 kap. 10 § femte stycket RB rätt att närvara vid förhör med målsäganden. Detsamma gäller en stödperson, om hans eller hennes närvaro inte är till men för utredningen. Även annan person får efter önskemål från förhörspersonen närvara om det kan ske utan men för utredningen (7 § tredje stycket FUK).

I 2 a § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763, HSL) föreskrivs bl.a. att hälso- och sjukvården ska bedrivas så att den uppfyller kraven på en god vård. Detta innebär enligt bestämmelsen att den ska vara av god kvalitet med en god hygienisk standard och tillgodose patientens behov av trygghet i vården och behandlingen, vara lätt tillgänglig, bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet, främja goda kontakter mellan patienten och hälso- och sjukvårdspersonalen, samt tillgodose patientens behov av kontinuitet och säkerhet i vården. Av andra stycket framgår att vården och behandlingen ska så långt som möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten och att olika insatser för patienten ska samordnas på ett ändamålsenligt sätt.

Läkarundersökning i syfte att utfärda ett rättsintyg som avser en målsägande får enligt 4 § lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott inte utföras utan målsägandens samtycke.

På uppdrag av regeringen har Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) utarbetat ett nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella över-

grepp där bl.a. riktlinjer för bemötande av sexualbrottsoffer formuleras (Handbok, Nationellt handlingsprogram för hälso-och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp, Rapport 2008:1). Handlingsprogrammet omfattar en handbok och tillhörande guide med anvisningar, och är utformad att användas som läromedel såväl inom hälso- och sjukvården som i rättsvårdande verksamheter. I handboken behandlas bl.a. frågor om hur sjukvården bör bemöta offer för sexualbrott. Det anges bl.a. att varje aktör måste agera professionellt för att sexualbrottsoffer ska få ett värdigt, kompetent och korrekt omhändertagande genom hela processen. Det anges vidare vara av yttersta vikt att sjukvården inte på något sätt utsätter brottsoffret för ytterligare ”övergrepp” och säkerställer patientens personliga integritet, samt informerar patienten och inhämtar tillstånd från patienten inför medicinska handlingar. Förutsättningar ska vidare skapas för att säkerställa offrets personliga integritet. Förutom den person som offret själv vill ha med som stöd, bör endast de personer vars delaktighet är nödvändig för den medicinska vården närvara vid undersökningen och den medicinska behandlingen (s. 20 f).

7.3.3 Skälen för bedömningen

Artikeln innehåller bestämmelser om specifika åtgärder som syftar till att skydda brottsoffer från olägenheter och opåkallat stora ingripanden i hans eller hennes privata sfär i samband med brottsutredningen.

Kraven i punkterna a och b tillgodoses genom de principer om skyndsamhet och hänsyn som kommer till uttryck i 23 kap. 4 § RB samt genom regleringen i 5 § FUK. Även rätten för målsägande att åtföljas av sitt juridiska ombud och av någon annan person som de själva har valt tillgodoses genom gällande rätt. Kravet på att läkarundersökningar ska begränsas till det som är nödvändigt för det straffrättliga förfarandet uppfylls genom bestämmelserna i HSL och lagen om rättsintyg i anledning av brott

och genom riktlinjer inom hälso- och sjukvården om bemötande av brottsoffer.

Sammanfattningsvis görs bedömningen att gällande ordning uppfyller de krav som direktivet ställer på att målsägande så långt som möjligt ska skonas från olägenheter under förundersökningen.

7.4 Rätt till skydd av privatliv – artikel 21

Bedömning: Vare sig författningsändring eller annan åtgärd krävs med anledning av artikeln. Sverige uppfyller kraven genom gällande rätt.

7.4.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna ska enligt punkten 1 säkerställa att behöriga myndigheter under det straffrättsliga förfarandet kan vidta lämpliga åtgärder för att skydda brottsoffers privatliv inklusive brottsoffrets personliga särdrag till vilka hänsyn tas vid den individuella bedömning som föreskrivs i artikel 22, och bilder av brottsoffer och deras familjemedlemmar. Medlemsstaterna ska dessutom säkerställa att behöriga myndigheter får vidta alla lagenliga åtgärder för att förhindra offentlig spridning av all information som kan leda till att barn som är brottsoffer identifieras.

För att skydda brottsoffers privatliv, integritet och personuppgifter ska medlemsstaterna enligt punkten 2, med respekt för yttrandefriheten och informationsfriheten och mediernas frihet och mångfald, uppmuntra medierna att tillämpa självreglering.

7.4.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Skydd för identitetsuppgifter m.m.

I 5 kap. 1 § första stycket RB upprepas den genom 2 kap. 11 § regeringsformen (RF) grundlagsskyddade principen om förhandlingsoffentlighet. Förhandlingsoffentligheten innebär en rätt för var och en att vara närvarande vid domstolsförhandlingar såsom åhörare utan att behöva uppge sitt namn eller annars få sin identitet kontrollerad. Offentligheten vid en domstol får begränsas endast genom lag eller – i vissa fall – efter bemyndigande i en lag (2 kap. 20 § RF). Dessa begränsningar möjliggör att förhandling hålls inom stängda dörrar och att vissa personer nekas tillträde till en annars offentlig förhandling.

I 5 kap. 1 § andra stycket RB föreskrivs att rätten får besluta att en förhandling, i den del som rör en uppgift för vilken sekretess gäller, ska hållas inom stängda dörrar. Förhandling får således hållas inom stängda dörrar bl.a. för att förhindra att uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden röjs i exempelvis sexualmål eller mål om människohandel. Förhandling får vidare hållas inom stängda dörrar för att förhindra att uppgift om en ung person som skildras i pornografisk bild röjs i bl.a. mål om ansvar för barnpornografibrott (35 kap. 12 § OSL). Rätten får vidare förordna om stängda dörrar när det presenteras uppgifter som ingår i en personutredning, rättspsykiatrisk undersökning eller annan sådan utredning (35 kap. 13 § OSL). Sekretessbestämmelserna är avsedda att skydda inte bara den enskilde utan även hans eller hennes närstående. Förhör med den som är under femton år eller lider av en psykisk störning får enligt 5 kap. 1 § tredje stycket RB hållas inom stängda dörrar.

När identitetsuppgifter beträffande målsägande som utsatts för sådant brott som avses i 35 kap. 12 § OSL behöver hållas hemliga, kan sekretesskyddet vid en förhandling bara uppnås genom förhandlingssekretess. Det innebär i praktiken att en förhandling, där det finns en målsägande vars identitetsuppgifter ska hemlighållas och som tillika är part och personligen närva-

rande vid förhandlingen, i sin helhet kan behöva hållas inom stängda dörrar. Med hänsyn till det starka intresset för förhandlingsoffentlighet förespråkas i doktrinen att domstolarna bör vara restriktiva med att hålla hela förhandlingar inom stängda dörrar och i stället bör låta målsäganden vänta utanför förhandlingssalen då yrkanden och inställning redovisas inför öppna dörrar, och därefter låta förhandlingen fortsätta inför stängda dörrar i målsägandens personliga närvaro (Heuman, Tansjö, Sekretess m.m. hos allmän domstol, En handbok, Lund 2010, s. 109 f.).

När domstolen skiljer målet eller ärendet från sig måste sekretessfrågan slutligt prövas. Sekretessregleringen kommer att vara fortsatt tillämplig endast om domstolen förordnar om det (43 kap. 8 § OSL).

Bildupptagning i eller bildöverföring från rättssalen får enligt 5 kap. 9 § andra stycket RB ske endast om det följer av lag. Med begreppet bildupptagning avses såväl fotografering som inspelning. Bestämmelsen omfattar även bildöverföring, dvs. alla former av direktsändning, exempelvis tv-sändningar eller sändningar på Internet (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, kommentaren till 5 kap. 9 §, oktober 2013, Zeteo). För att rätten ska kunna ta upp bild vid dokumentation av berättelser som lämnas i domstol i bevissyfte och vid syn har bestämmelser om sådan upptagning förts in i 6 kap. 6 och 6 a §§ RB. Motsvarande regler som ger rätten möjlighet att tillåta bildöverföring har förts in i 5 kap. 10–12 §§ RB, som gäller formerna för deltagande i rättegång, liksom i 36 kap 18 § RB som gäller den så kallade medhörningssituationen.

Sekretess gäller enligt 43 kap. 4 § OSL hos en domstol för uppgift i bild som ingår i en ljud- och bildupptagning av ett förhör som hållits i domstol, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men.

Det finns ingen generell bestämmelse som är avsedd att tillämpas i syfte att förhindra offentlig spridning av sådan information som kan leda till att brottsoffer identifieras. Huvudregeln är att allmänheten ska få ta del av allmänna handlingar och att

alla har rätt att straffritt lämna uppgifter för offentliggörande och i publiceringssyfte (1 kap. 1 § tredje stycket TF och 1 kap. 2 § YGL). Rätten att ta del av allmänna handlingar får enligt 2 kap. 2 § första stycket TF bara begränsas när det är påkallat med hänsyn till vissa intressen. I OSL finns bestämmelser som skyddar vissa känsliga uppgifter mot allmänhetens insyn och därmed inskränker den grundlagsstadgade rätten för envar att ta del av uppgifter som finns hos myndigheterna.

Sekretess kan enligt 35 kap. 1 § första stycket 1 OSL gälla för uppgift om en enskilds personliga och ekonomiska förhållanden som förekommer i en brottsutredning (förundersökningssekretess). Sekretessen för uppgifter i exempelvis förundersökningsprotokoll kan bestå även efter det att uppgifterna lämnats till domstol med anledning av åtal, bl.a. när fråga är om bl.a. sexualbrott, brott genom vilket infektion av HIV har eller kan ha överförts, människorov och människohandel (35 kap. 7 § OSL).

Sekretess gäller enligt 18 kap. 15 § OSL i bl.a. mål om ansvar för olaga våldsskildring och barnpornografibrott för uppgift i skildring som har beslagtagits, förverkats eller konfiskerats i ett mål eller som annars förekommer där, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan fara för att den sprids vidare.

I 35 kap. 12 § OSL finns bestämmelser om sekretess i domstol för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i mål om bl.a. om bl.a. sexualbrott, brott genom vilket infektion av HIV har eller kan ha överförts, människorov, eller människohandel. I tredje stycket finns en bestämmelse som syftar till att skydda barns och ungdomars identitet i mål om barnpornografibrott.

För känsliga uppgifter som förekommer i andra typer av brottmål (t.ex. misshandel eller grov kvinnofridskränkning) kan sekretess gälla enligt 21 kap. 1 § OSL, som ger ett visst minimiskydd för känsliga uppgifter om enskildes hälsa och sexualliv inom hela den offentliga förvaltningen, alltså även hos domstolarna.

En myndighet har under vissa förutsättningar även möjlighet att lämna ut en allmän handling med villkor, s.k. förbehåll, som inskränker sökandens rätt att använda den information som

finns i handlingen (jfr 2 kap. 15 § TF). Myndigheten kan t.ex. förbjuda sökanden att föra uppgifterna vidare.

Uppgifter om målsägandes (eller vittnens) ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet, ska enligt 45 kap. 9 § andra stycket RB inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade. I 21 kap. 3 § OSL föreskrivs att sekretess gäller för uppgift om en enskilds bostadsadress eller annan jämförbar uppgift som kan lämna upplysning om var den enskilde bor stadigvarande eller tillfälligt, den enskildes telefonnummer, e-postadress eller annan jämförbar uppgift som kan användas för att komma i kontakt med denne samt för motsvarande uppgifter om den enskildes anhöriga, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men om uppgiften röjs.

Mediernas självreglering

Den svenska tryck- och yttrandefrihetsregleringen garanterar mediernas oberoende i förhållande till staten. I Sverige finns emellertid sedan länge en omfattande självreglering på området. Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet, Svenska Tidningsutgivareföreningen Sveriges Tidskrifter, Sveriges Radio AB, Sveriges Television AB och Utbildningsradion AB har gemensamt utarbetat de pressetiska reglerna ”Etiska regler för press, radio och TV”. I reglementet föreskrivs bl.a. att en journalist noga ska överväga publicitet som kan kränka privatlivets helgd och att man ska avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning (punkten 7). I punkten 9 föreskrivs att man som journalist alltid ska visa brotts- och olycksoffer och deras anhöriga största möjliga hänsyn och att man noga ska pröva publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga. Reglerna gäller enligt punkten 11 i tillämpliga delar även bildmaterial. I punkten 15 föreskrivs att man noga ska överväga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor och att man bör avstå från

namnpublicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.

Pressens Opinionsnämnd och Allmänhetens Pressombudsman behandlar ärenden som gäller tillämpningen av de etiska reglerna när det gäller tryckta periodiska skrifter och vissa Internetpubliceringar.

När det gäller eventuella avsteg från etiska normer i radio- eller televisionsprogram görs kontrollen av den statliga Granskningsnämnden för radio och tv. I bilagan till sändningstillståndet för Sveriges Television AB (Regeringsbeslut 86, 2009-12-17, Ku2009/2313/MFI; Ku2009/ 2147/RS) anges att den enskildes privatliv ska respekteras om inte ett allmänt intresse kräver annat. Motsvarande bestämmelse finns i sändningstillstånden för Sveriges Radio AB och Utbildningsradion AB. Bestämmelsen är avsedd att ge skydd för den personliga integriteten och tillämpas även vid namnpublicering i samband med brott eller misstanke om brott. Granskningsnämnden får endast pröva frågor om intrång i privatlivet om det finns ett medgivande från den berörda personen (16 § förordning (2010:1062) med instruktion för Myndigheten för radio och tv).

7.4.3 Skälen för bedömningen

I artikeln ges föreskrifter om skydd för brottsoffers privatliv, integritet och identitet under det straffrättsliga förfarandet. I detta ingår åtgärder för att förhindra onödig exponering av brottsoffers privata förhållanden exempelvis genom att sprida bilder av brottsoffer och deras familjemedlemmar. Lagenliga åtgärder ska härutöver vidtas för att förhindra offentlig spridning av sådan information som kan leda till att barn som är brottsoffer identifieras. Slutligen åligger det medlemsstaterna att inom lagens ramar uppmuntra medierna till självreglering.

Frågan är om skyddet för brottsoffers privatliv, inklusive brottsoffrets personliga förhållanden och bilder av brottsoffer och deras familjemedlemmar enbart avser skydd från spridning

till allmänheten eller om även rätten för parterna att ha insyn i vissa delar av processmaterialet omfattas. Vid en tolkning av föreskriften i den vidare bemärkelsen, dvs. förutsatt att även rätten till insyn i processmaterialet omfattas, kan generellt sägas att en parts rätt till insyn oftast väger tyngre än sekretessintresset (se närmare nedan). Sådant material som inte är av relevans för att den tilltalade ska kunna utöva sin rätt till försvar behöver emellertid inte tas med i förundersökningen. Enligt 22 § FUK ska nämligen förundersökningsprotokoll avfattas så, att det ger en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen *av betydelse för målet*. Genom denna bestämmelse får känsligt och personligt material om målsäganden ett legitimt skydd från onödig exponering i målet i vart fall i förhållande till media och allmänheten. Under domstolsförfarandet finns på motsvarande sätt möjlighet att begränsa tillkommande processmaterial till sådant som är av relevans för målet.

Vad avser känsliga uppgifter om målsägandens person eller bilder på målsägande och hans eller hennes närstående som är relevanta för utredningen eller för att den tilltalade ska kunna utöva sin rätt till försvar är emellertid läget ett annat.

Vad gäller skydd under förundersökningen finns som nämnts bestämmelser i OSL som kan tillämpas för att hemlighålla uppgifter om målsägandes privata förhållanden.

Även på rättegångsstadiet finns möjligheter att sekretessbelägga känsliga uppgifter om målsäganden, inklusive fotografier som ingår i processmaterialet med stöd av 21 kap. 1 och 3 §§ OSL. Vad gäller mål om vissa brott, bl. a. sexualbrott, utpressning och människohandel, finns det en särskild sekretessbestämmelse i 35 kap. 12 § OSL beträffande uppgifter om enskilds personliga och ekonomiska förhållanden. I Sverige råder som tidigare framgått fotograferingsförbud i rättssalen. För bildupptagning som domstolen själv har ordnat gäller sekretess som huvudregel. Lagenliga mögligheter står således till buds att förhindra spridning av bildmaterial i de fall som lagstiftaren har ansett vara särskilt skyddsvärda. Sverige får genom dessa regler anses uppfylla direktivets krav på denna punkt.

Sammanfattningsvis bedöms Sverige uppfylla första meningen i artikeln, att behöriga myndigheter under det straffrättsliga förfarandet kan vidta lämpliga åtgärder för att skydda brottsoffers privatliv, inklusive brottsoffers särdrag och bilder på brottsoffer och deras familjemedlemmar.

I andra meningen i artikeln finns som anges ovan en specifik reglering för barn som är brottsoffer, att medlemsstaterna ska säkerställa att behöriga myndigheter får vidta alla lagenliga åtgärder för att förhindra offentlig spridning av all information som kan leda till att de identifieras.

Det finns som tidigare nämnts möjlighet att med stöd av 35 kap. 12 § OSL hemlighålla brottsoffers identitet i fråga om vissa brottstyper och när förutsättningarna för sekretess är uppfyllda. Regeln gäller inte bara identitetsuppgifter, inbegripet bilder, utan även annat känsligt material om målsägandens privata eller ekonomiska förhållanden. Motsvarande gäller för målsägande som är barn. Regleringen är en följd av att den svenska lagstiftaren har ansett att skyddsintresset i dessa, men inte i övriga, fall väger tyngre än offentlighetsintresset. När det handlar om brottstyper som inte omfattas av 35 kap. 12 § OSL kan bostadsadress, telefonnummer och andra kontaktuppgifter under vissa förutsättningar omfattas av sekretess enligt 21 kap. 3 § OSL.

Enligt den kollusionsnorm som kommer till uttryck i 10 kap. 3 § OSL är huvudregeln att sekretess för uppgifter i ett mål eller ärende viker för en parts rätt till insyn i målet eller ärendet. Enligt samma bestämmelse finns emellertid situationer då sekretessintresset väger tyngre än rätten till partsinsyn. I dessa fall får myndigheten på annat sätt än att lämna ut en handling eller annat redan befintligt material lämna parten upplysning om vad materialet innehåller i den utsträckning det behövs för att parten ska kunna ta till vara sin rätt.

För att undvika att målsägande identifieras finns som ovan beskrivits möjlighet att hålla huvudförhandling bakom stängda dörrar om sekretess gäller för identiteten. Även i de fall där det är möjligt att hemlighålla målsägandes namn och identitetsuppgifter i processen kan emellertid finnas risk för att identifiering

möjliggörs genom att bildmaterial från domstolen sprids offentligt. Som framgått ovan råder emellertid fotograferingsförbud i de svenska rättssalarna och sådant bildmaterial som domstolen själv har framställt skyddas som huvudregel av sekretess.

Det har från BrOM framförts synpunkten att man, för att säkerställa att kraven i artikeln uppfylls, bör införa ett förbud mot att ta med mobiltelefoner in i rättssalen. Ett sådant krav kan emellertid inte anses följa av direktivet och inte heller rymmas inom ramen för uppdraget. Införandet av ett förbud mot mobiltelefoner i rättssalen, även om det tveklöst skulle ge till resultat ett förstärkt skydd för brottsoffers privata förhållanden och identitet, föreslås därför inte.

Genom formuleringen *vidta alla lagenliga åtgärder* kan inte artikeln anses uppställa något krav på att medlemstaterna vid genomförandet går utöver de befintliga rättsliga ramarna. Eftersom att lagliga möjligheter således finns att hemlighålla identitet och känsliga uppgifter i de särskilt skyddsvärda fallen, får Sverige anses leva upp till kraven i artikeln vad gäller skydd för identiteten på brottsoffer som är barn.

Medierna tillämpar redan i dag en omfattande självreglering i Sverige. Några åtgärder för att ytterligare uppmuntra självreglering torde inte behöva vidtas. Bedömningen är att svensk ordning uppfyller direktivets krav även på denna punkt utan någon författningsändring eller andra åtgärder.

7.5 Individuell bedömning av brottsoffer för att fastställa specifika skyddsbehov och rätt till skydd för barn och andra brottsoffer med specifika skyddsbehov – artiklarna 22–24

Förslag: Polisen ska, i varje enskilt fall och så snart som möjligt, göra en skyddsbedömning av målsägandens behov av särskilda åtgärder under förundersökningen och rättegången. Polisen ska revidera bedömningen om behov uppkommer.

Slutsatsen av bedömningen, i den mån det har betydelse för domstolens beslut i fråga om åtgärder under rättegången, ska dokumenteras i förundersökningsprotokollet.

Förhör med målsägande ska vid behov och efter önskemål från målsäganden, om det inte motverkar förundersökningens behöriga gång eller avsevärt försvårar polisens eller åklagarens arbete, hållas i lokaler som är avsedda för ändamålet. Upprepade förhör med målsäganden ska, om målsäganden har begärt det och om det inte motverkar förundersökningens behöriga gång eller avsevärt försvårar polisens eller åklagarens arbete, hållas av samma förhörsledare.

Om det inte motverkar förundersökningens behöriga gång eller avsevärt försvårar polisens eller åklagarens arbete, ska, om målsäganden har begärt det, förhör med målsägande i sexualbrott hållas av en person av samma kön som målsäganden. Detsamma ska gälla andra brott om omständigheterna talar för att målsäganden har ett befogat intresse av att bli förhörd av en person av samma kön som honom eller henne.

Regleringen bör införas i förundersökningskungörelsen.

Det bör uppdras åt Rikspolisstyrelsen att, i samråd med övriga brottsutredande myndigheter, utarbeta och meddela närmare föreskrifter om den individuella skyddsbedömningen som ska göras enligt artikel 22.

Bedömning: Sverige uppfyller kraven på att det ska finnas möjlighet att erbjuda brottoffer de specifika åtgärder som föreskrivs i artikel 22 punkten 2 b, artikel 23 punkten 3 och artikel 24.

7.5.1 Direktivets krav

Enligt artikel 22 ska medlemsstaterna säkerställa att det görs en individuell bedömning av brottsoffer för att fastställa deras eventuella specifika skyddsbehov och deras behov för särskilda åtgärder under de straffrättsliga förfarandenas gång. I artikeln finns även närmare bestämmelser om hur denna bedömning ska göras. I artikel 23 behandlas sedan de specifika skyddsåtgärder som brottsoffer, som enligt förfarandet i föregående artikel har bedömts ha specifika skyddsbehov, ska ha rätt till. Barn presumeras enligt artikel 22 punkten 4 vara brottsoffer med specifika skyddsbehov som alltid ska genomgå en individuell behovsbedömning enligt artikel 22. I artikel 24 finns sedan särskilda föreskrifter om specifika skyddsåtgärder som barn ska erbjudas utöver de åtgärder som föreskrivs i artikel 23.

Artikel 22

I punkten 1 föreskrivs en skyldighet för medlemsstaterna att se till att det, tidigt under förfarandet, görs en individuell bedömning av brottsoffer för att fastställa specifika skyddsbehov och för att avgöra huruvida och i vilken utsträckning de skulle få del av sådana särskilda åtgärder under de straffrättsliga förfarandenas gång som föreskrivs i artiklarna 23 och 24.

Enligt punkten 2 ska vid den individuella bedömningen hänsyn särskilt tas till brottsoffrets personliga särdrag, brottstypen eller brottets art och omständigheterna kring brottet.

Inom ramen för den individuella bedömningen ska enligt punkten 3 särskild uppmärksamhet ägnas åt brottsoffer som har lidit avsevärd skada till följd av brottets allvar, brottsoffer som har utsatts för ett brott som begåtts med diskriminerande motiv som kan ha koppling till framför allt deras personliga särdrag, samt brottsoffer vars förhållande eller beroendeställning till förövaren gör dem särskilt sårbara. Härvid ska offer för terrorism, organiserad brottslighet, människohandel, könsrelaterat våld,

våld i nära relationer, sexuellt våld eller sexuell exploatering och hatbrott samt offer med funktionshinder vederbörligen beaktas.

Barn som är brottsoffer ska enligt punkten 4 anses ha specifika skyddsbehov på grund av sin sårbarhet för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning. Barn som är brottsoffer ska alltid genomgå en sådan individuell bedömning som föreskrivs i punkten 1 i artikeln.

Omfattningen av den individuella bedömningen får enligt punkten 5 anpassas med hänsyn till brottets allvar och graden av uppenbar skada som har åsamkats brottsoffret.

Den individuella bedömningen ska enligt punkten 6 göras i nära medverkan med brottsoffret och ska ta hänsyn till deras önskemål, inklusive om de inte önskar få del av särskilda åtgärder som föreskrivs i artiklarna 23 och 24.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 7 se till att den individuella bedömningen revideras kontinuerligt under det straffrättsliga förfarandet.

Artikel 23

Medlemsstaterna ska, utan att det påverkar den brottsanklagades rättigheter och i enlighet med domstolarnas bedömningsutrymme, enligt punkten 1 säkerställa att brottsoffer som efter den bedömning som gjorts enligt artikel 22 befunnits ha specifika skyddsbehov kommer i åtnjutande av de åtgärder som föreskrivs i punkterna 2 och 3 i denna artikel. En särskild åtgärd som planerats efter en individuell bedömning ska inte tillhandahållas om detta möter vissa närmare angivna typer av hinder eller olägenheter.

I punkterna 2 och 3 räknas upp de specifika åtgärder under brottsutredningen respektive domstolsförfarandet som ska tillhandahållas brottsoffer med specifika skyddsbehov. Medlemsstaterna ska enligt dessa bestämmelser säkerställa att förhör med brottsoffret hålls dels i lokaler som har utformats eller ställts i ordning för detta ändamål, dels av eller med hjälp av yrkeskun-

niga personer som särskilt utbildats för detta ändamål. Alla förhör med brottsoffret bör vidare genomföras av samma personer, om detta kan göras utan hinder för god rättsskipning. Alla förhör med brottsoffer som har utsatts för sexuellt våld, könsrelaterat våld eller våld i nära relationer bör efter önskemål från offret så långt som möjligt genomföras av personer av samma kön som brottsoffret.

Av punkten 3 följer att medlemsstaterna ska se till att det finns hjälpmedel för att förhindra visuell kontakt mellan brottsoffer och förövare, även under avläggandet av förhörsutsaga, åtgärder som ger brottsoffret möjlighet att höras i rätten utan att behöva vara närvarande, åtgärder för att undvika onödig utfrågning om brottsoffrets privata förhållanden som inte är relaterade till brottet och åtgärder som gör det möjligt att höra personen inom stängda dörrar.

Artikel 24

Utöver de åtgärder som föreskrivs i artikel 23 ska medlemsstaterna enligt denna artikel säkerställa att barn som är brottsoffer kan komma i åtnjutande av ytterligare skyddsåtgärder. Med *barn* avses i direktivet alla personer som är yngre än 18 år (artikel 2 punkten 1 c).

Enligt punkten 1 a ska audiovisuella upptagningar av ett förhör med barnet alltid få göras och användas som bevisning. De processrättsliga reglerna för dessa audiovisuella upptagningar och användningen av dem ska fastställas i nationell rätt. Punkterna b och c behandlar rätten till särskild företrädare för barn och till annat juridiskt biträde.

Ett brottsoffer vars ålder är osäker och som kan uppfattas som minderårig ska enligt punkten 2 med avseende på tillämpningen av direktivet antas vara ett barn.

7.5.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Fastställande av specifikt skyddsbehov

Det finns i Sverige i dag ingen lagstiftning som föreskriver skyldighet för Polisen eller någon annan myndighet att genomföra någon bedömning av brottsoffer för att kunna fastställa deras behov av hjälp- och stödåtgärder under det straffrättsliga förfarandet.

På flera myndigheter förekommer emellertid olika bedömningsinstrument som används för att fastställa typen av och nivån på de stöd- eller skyddsåtgärder som myndigheten kan tillhandahålla i det enskilda fallet.

Polisiära riskanalyser

Riskanalyser enligt RPS riktlinjer

RPS har tagit fram *Riktlinjer för polisiära riskanalyser vid våld på individnivå* (RPS, 2010). Riskanalyserna syftar till att beskriva och minimera risken för upprepad utsatthet och till att underlätta Polisens brottsförebyggande arbete genom att identifiera individer som löper hög risk att utsättas för ny eller upprepad brottslighet eller allvarliga trakasserier. Bedömningen utgör sedan ett underlag för beslut om adekvata stöd- och skyddsåtgärder. Riskanalysen omprövas regelbundet, när situationen förändras eller då nya omständigheter uppkommer. I riskanalysen ingår också att beskriva vilka åtgärder som ska vidtas för att minska hot/sårbarhet, dvs. riskhantering (s. 10 f).

Begreppet *sårbarhet* definieras i riktlinjerna som en måttstock för hur mycket och hur allvarligt en hotad person skulle påverkas av ett realiserat hot. Sårbarheten kan variera över tid och plats. En kartläggning av sårbarheten kan omfatta en inventering av befintligt skydd (bostad, arbetsplats och andra uppehållsorter), den hotade personens fysiska exponering, när och hur den ho-

tade personen utsätter sig för hotet, och den hotade personens eget säkerhetsmedvetande (s. 7).

Med *risk* avses en kvalitativ bedömning av hur troligt det är att ett identifierat hot – riktat mot en hotad person – verkställs, med hänsyn tagen till sårbarheten kring den hotade personen samt konsekvensen av ett realiserat hot. Risk i detta sammanhang anges således vara en kvalitativ sammanvägning av hot, sårbarheter och konsekvenser. Vidare syftar enligt riktlinjerna bedömningen till att ge svar på vilka skyddsåtgärder som krävs för att hantera risken kring en hotad person. Vid en bedömning av risk bör enligt vad anges i riktlinjerna resultatet uttryckas på ett beskrivande sätt och ge vägledning för vilka beslut som bör fattas (s. 7).

Begreppet *riskbedömning* innebär enligt riktlinjerna i vid mening en (kvalificerad) analys av risken från en eller flera riskkällor (faror) utförd av en person som är utbildad inom ämnesområdet. En polisiär riskbedömning är den del av riskanalysen som innefattar en värdering av hotbilden, mot bakgrund av en hotad persons sårbarhet och konsekvenserna av ett realiserat hot, på ett sådant sätt att beslut om lämpliga skyddsåtgärder kan tas (s. 7).

Arbetet med polisiära riskanalyser delas in i tre nivåer: initiala bedömningar, strukturerade bedömningar och fördjupade bedömningar. Det närmare innehållet i de olika nivåerna beskrivs i riktlinjerna enligt följande (s. 12 f).

Den *initiala bedömningen* utgör en första sållning där det i många fall kan vara tillräckligt att den polisanställda motiverar brottsoffret att utifrån de identifierade behoven söka hjälp, t.ex. hos kommun eller stödorganisation. Vid de initiala bedömningarna värderas vilket behov av information, stöd och skydd som den hotade personen ska få i det akuta läget. Varje polisanställd som kommer i kontakt med brottsoffer ska initialt göra en bedömning, oavsett vilken händelse som anmälts, om det finns en omedelbar risk för att brottsoffret drabbas av våld eller hot om våld. Förundersökningsledare, granskare eller utredare ansvarar för att den initiala bedömningen genomförs. Om hot kan föreligga eller om det finns behov av en strukturerad bedömning

ansvarar de för att informera den lokala brottsoffersamordningen om detta nästföljande vardag.

Om den initiala bedömningen visar att det finns risk för hot eller våld bör den så snart som möjligt kompletteras med en *strukturerad bedömning* som syftar till att ge underlag för mer långsiktiga åtgärder. Det finns checklistor som har utformats för att kunna användas av polisanställda utan klinisk kompetens (utbildad psykolog/läkare), men bedömaren bör ha genomgått särskild utbildning för ändamålet. En strukturerad bedömning bidrar till att öka samstämmigheten i bedömningarna så att beslut om stöd och skydd sker på likvärdiga grunder. Det finns ett flertal checklistor som kan användas vid riskbedömningar i olika typer av situationer. Listan Spousal Assault Risk Assessment: Screening Version (SARA:SV) används vid partnersrelaterat våld. Stalkning Assessment and Management (SAM) riktar sig till personer som utsatts för upprepade trakasserier, så kallad stalkning. Patriark är ett annat exempel på checklista, som används vid hedersrelaterad brottslighet.

Det pågår också ett utvecklingsarbete inom Polisen att ta fram verktyg för att i ett tidigt skede uppmärksamma om hot föreligger, dvs. en initial bedömning. Arbetet förväntas bli klart under första halvåret 2014.

I särskilt komplicerade ärenden, till exempel vid grov organiserad brottslighet, hedersrelaterad eller gränsöverskridande brottslighet, kan det behövas en *fördjupad bedömning*. De fördjupade bedömningarna genomförs då den initiala eller strukturerade bedömningen behöver kompletteras med ytterligare information eller perspektiv. Det finns en nationell modell för att bedöma vilket behov av skyddsåtgärder som finns. En mall med tillhörande manual har tagits fram som stöd vid genomförandet av den fördjupade bedömningen.

Analysen utgör beslutsunderlag för skyddsåtgärder. Beslut om att inleda ett särskilt personsäkerhetsarbete grundar sig på fördjupade bedömningar som genomförs av personal på kriminalunderrättelsetjänsten. I särskilt avgränsade ärenden genom-

förs fördjupade bedömningar även av Säkerhetspolisen och Rikskriminalpolisen.

I riktlinjerna ges även anvisningar om organisation och ansvarsfördelning för genomförande av riskanalyser (s. 14). Det anges inledningsvis att det är viktigt att varje polismyndighet har en tydlig organisation och struktur för riskanalyser och uppföljande åtgärder. Alla polisanställda som inom sitt arbete kommer i kontakt med brottsutsatta eller vittnen ska enligt riktlinjerna göra en initial bedömning av om ett hot kan antas föreligga. De funktioner som berörs särskilt av detta är yttre personal, Polisens kontaktcenter (PKC), receptionspersonal och personal vid länskommunikationscentralen. Personal på PKC som upptäcker ett akut behov av skydd bör enligt vad som anges i riktlinjerna kontakta vakthavande befäl vid den polismyndighet där brottet har begåtts. Vid en hotsituation ska den som kommer i kontakt med ärendet eller vakthavande befäl alltid vidta lämpliga initiala åtgärder. Enligt riktlinjerna ska förundersökningsledaren säkerställa att utredare eller anmälningsupptagare verkligen uppmärksammat behov av skyddsåtgärder i tillräcklig omfattning och att akuta skyddsåtgärder vidtas. Förundersökningsledaren bör även vara uppmärksam på om det under brottsutredningen framkommer ett skyddsbehov och delge detta till brottsoffersamordningen som vid behov följer upp med en strukturerad bedömning. Brottsoffersamordningens roll anges vara att bevaka ärenden där man initialt i Polisens anmälningssystem markerat att hot kan antas och i de fall där det uppmärksammats att akuta skyddsåtgärder vidtagits. Dessutom bör brottsoffersamordingen uppmärksamma om någon även är i behov av information, stöd och skydd. Brottsoffersamordningen ansvarar dessutom enligt riktlinjerna för att strukturerade bedömningar genomförs enligt fastställda checklistor. Vidare är det brottsoffersamordningen som beställer de fördjupade bedömningarna. Brottsoffersamordnaren anges slutligen vara den som tillsammans med personsäkerhetshandläggare är mest lämpad att rekommendera adekvata åtgärder med utgångspunkt från en strukturerad eller fördjupad bedömning.

Personsäkerhetshandläggare är enligt riktlinjerna de som ansvarar för att samordna personsäkerhetsärenden vid polismyndigheten. Brottsoffersamordningen kan rådgöra med personsäkerhetshandläggare om det rör sig om ett personsäkerhetsärende. Personsäkerhetshandläggare ansvarar för att tillsammans med brottsoffersamordnaren rekommendera adekvata åtgärder utifrån en strukturerad eller fördjupad bedömning.

Kriminalunderrättelsetjänsten genomför enligt vad som anges i riktlinjerna de fördjupade bedömningarna. De ska förse Polisen med kunskap som kan omsättas i operativ verksamhet. Uppgifter inhämtas om kriminella företeelser och personer relaterade till såväl konkreta och inträffade brottsliga handlingar som till förhållanden där en konkret misstanke ännu inte finns. Efter bearbetning och analys delges kriminalunderrättelsetjänstens produkt som underlag för strategiska och operativa beslut.

I syfte att underlätta överföring av ärenden mellan myndigheter och inom olika avdelningar inom en myndighet har i riktlinjerna tagits fram en nationellt enhetlig skala som ska användas vid strukturerade och fördjupade bedömningar. För bedömningen av *hot* tillämpas en femgradig skala. Nivå 1 innebär att det inte finns någon information om hot mot skyddspersonen. Nivå 2 betyder att det inte finns någon information om konkreta hot, men att det finns ett potentiellt hot på grund av faktorer som är knutna till skyddspersonen. Nivå 3 innebär att det finns information om konkreta hot och/eller ett större potentiellt hot på grund av faktorer som är knutna till skyddspersonen. Hot enligt nivå 4 föreligger om det finns information om ett konkret hot och när aktören dessutom har förmåga att realisera hotet. Till den högsta graden, nivå 5, räknas fall där det finns information som visar att ett konkret hot är överhängande och kommer att realiseras.

För bedömningen av *risk* används en tregradig skala. Riskanalysen är en analys av faktorer som rör skyddspersonen och som är av relevans för bedömningen. Här görs en övergripande skattning om det föreligger viss risk, förhöjd risk eller hög risk. I och med den sammanfattande och övergripande skattningen sätts

risken på en risknivå som i grova drag kan översättas till de skyddsinsatser som finns att tillgå.

I riktlinjerna ges även en beskrivning av olika stöd- och skyddsåtgärder som kan vidtas utifrån resultatet av analysen. Om hotet och risken bedöms som låg kan det enligt riktlinjerna vara tillräckligt med stödjande åtgärder till brottsoffret. Som exempel på stödjande polisiära åtgärder nämns i riktlinjerna samtal med brottsoffer (säkerhetssamtal, stödsamtal etc.) och samverkan med andra organisationer, t.ex. kommunen eller den instans som kommunen i samverkan med Polisen har bestämt. Om hotet och risken bedöms som högre kan offensiva skyddsåtgärder som t.ex. öppen övervakning/störning, uppföljning och prioritering av besöksförbud och/eller defensiva åtgärder, såsom skyddat boende, omlokalisering, larmtelefon, skyddade personuppgifter, vidtas.

RPS har även meddelat föreskrifter och allmänna råd om polismyndigheters lokala personsäkerhetsverksamhet (RPSFS 2013:7).

Andra polisiära bedömningsmetoder, m.m.

Fler av landets polismyndigheter har utöver detta lagt in en fråga i RAR som ska uppmärksamma anmälningsupptagaren på eventuellt hotbild mot anmälaren. Tjänstemän från brottsoffersamordningen på myndigheten går sedan, dagen efter, igenom alla anmälningarna och gör en strukturerad bedömning i de fall där hot bedömts föreligga. Brottsoffersamordnaren går dessutom alltid igenom alla ärenden som registrerats på vissa brottskoder, t.ex. brott i nära relationer och gör strukturerade riskbedömningar i alla dessa ärenden.

Det har i det polisiära arbetet utvecklats ett antal andra, särskilda riskbedömningsverktyg, som t.ex. Skånemodellen och Check 10 (+).

RPS deltar även i ett EU-projekt inom ramen för Leonardo da Vinci-programmet, som Polen har tagit initiativ till. Syftet är att utbyta goda exempel och erfarenheter och att ta fram och sprida

standardiserade metoder och modeller för riskanalys vid våld i nära relationer. Projektet syftar till att utifrån samlad erfarenhet ta fram en handbok som kan användas av Polisen som ett utbildningsverktyg. Hittills har fem deltagande länder presenterat hur arbetet med riskanalys är organiserat och vilka verktyg son används nationellt. Projektet ska slutredovisas i september 2014.

Andra typer av riskanalyser

Enligt 4 kap. 1 § SoL ska en bedömning göras av de enskildas behov av insatser enligt SoL. Socialstyrelsen har utarbetat standardiserade bedömningsmetoder som ett komplement till det sedvanliga bedömningsarbetet för att lättare kunna identifiera problem och fastställa behov av insatser. Ett exempel på detta är *FREDA bedömningsmetoder*, som används vid våld i nära relationer. I syfte att gynna en professionell användning av bedömningsmetoderna som ingår i FREDA har Socialstyrelsen tagit fram en manual [Manual för FREDA – standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer (preliminär version)]. I FREDA ingår tre bedömningsinstrument som är avsedda att användas inom socialtjänstens och andra verksamheters arbete med personer som utsatts för våld i nära relationer. De tre instrumenten är FREDA-kortfrågor, som är ett kort formulär som ger professionella stöd för att fråga om våld, FREDA-beskrivning som ger en närmare beskrivning av karaktär och omfattning av det våld som en person varit utsatt för, samt FREDA-farlighetsbedömning som avser att ge en bild av risken för fortsatt våld. Vad gäller farlighetsbedömningsinstrumentet anges i manualen att frågorna i denna del är sammanställda utifrån empirisk forskning om riskfaktorer för dödligt våld och handlar således om fler livsomständigheter än enbart det faktiska våldet, till exempel om relationen, arbetsförhållanden, missbruk och svartsjuka. Svarsalternativen på frågorna är endast *ja* och *nej*, och i sammanräkningen av risk tillmäts ja-svaren olika poäng. Med hjälp av sammanräkningen uppskattas en farlighets-

nivå som sedan ses som en riktlinje för den fara personen kan vara utsatt för. Faran anges i fyra nivåer från att vara varierande till mycket allvarlig. I manualen poängteras emellertid att personens egen uppfattning om farlighet och risk aldrig kan åsidosättas på grund av låga poäng på FREDA-farlighetsbedömning. Den slutliga versionen av manualen, som i ovan beskrivna delar inte kommer att skilja sig något nämnvärt från den preliminära versionen, kommer enligt uppgift från Socialstyrelsen att publiceras under våren 2014.

I 5 kap. 1 § förslaget till Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (se mer om det i kapitel 5.6) finns föreskrifter om riskbedömning. I en utredning som gäller våldsutsatta vuxna, den som är under 18 år och har utsatts för våld eller andra övergrepp av sin partner eller för hedersrelaterat våld, ska socialnämnden enligt denna bestämmelse bedöma risken för ytterligare våld. I de till bestämmelsen hörande allmänna råden anges att socialnämnden vid riskbedömningen bör använda en standardiserad bedömningsmetod. Nämnden bör vidare, med samtycke från den våldsutsatta, ta del av Polisens bedömning av risken för fortsatt våld och delge Polisen sin riskbedömning. I de allmänna råden anges vidare att socialnämnden, i ärenden som gäller våldsutsatta vuxna och personer som är under 18 år och utsatts för våd av sin partner eller för hedersrelaterat våld, bör utreda behovet av stöd och hjälp akut, våldets karaktär och omfattning, våldets konsekvenser för den våldsutsatta, hur den våldsutsatta hanterar sin situation, hur den våldsutsattas nätverk ser ut, om den våldsutsatta behöver stöd i sitt föräldraskap och behovet av stöd och hjälp på både kort och lång sikt.

I 6 kap. 1 § i förslaget finns motsvarande bestämmelse för barn som har utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående.

Rätten till skydd för brottsoffer med specifika skyddsbehov

Allmänt

Inledningsvis kan konstateras att det finns ett antal bestämmelser i det svenska regelverket som tillhandahåller skydd- och stödåtgärder för målsägande. De flesta åtgärder som erbjuds grundas emellertid på varje enskild myndighets bedömning vid varje givet tillfälle och föregås inte av någon centraliserad och/eller generell risk- eller behovsbedömning.

En majoritet av de materiella regler och föreskrifter i den svenska rättsordningen som handlar om förhör med brottsoffer med specifika skyddsbehov tar sikte på barn. På samma sätt har det myndighetspraxis som utvecklats på området till övervägande del barn som skyddsobjekt.

Regler om vad som gäller vid förhör med barn som är målsägande finns i 17–19 § § FUK. I 17 § FUK anges att förhör med barn under 18 år ska planeras och verkställas så att det inte uppkommer fara för att barnet tar skada och att särskild varsamhet bör iakttas om förhöret rör sexuallivet. Vidare bör man noga se till att det inte väcks uppmärksamhet kring förhöret. Förhöret får inte göras mer ingående än omständigheterna kräver och bör äga rum endast en gång om inte omständigheterna kräver annat.

Åklagarmyndigheten har tagit fram en handbok för handläggning av ärenden där barn har blivit utsatta för övergrepp (Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn, Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Göteborg, mars 2012). Handboken innehåller bl.a. riktlinjer om hållande av förhör med barn. Där anges bl.a. att förhör med barn ska planeras och genomföras så att barnet inte kommer till skada. Förhöret ska enligt handboken präglas av hänsyn till barnets bästa och ge barnet möjligheter att under goda betingelser berätta om sina upplevelser (s. 22).

Åtgärder under förundersökningen

Även vad gäller *utformning av förhörslokaler* syftar de praktiska arrangemang som har vidtagits på myndighetsnivå till att underlätta för barn att delta i förhör. I praktiken sker förhör med barn genom att förhörsledare samtalar med barnet i en barnvänlig miljö, ofta i s.k. barnahus, dvs. en myndighetssamverkan under gemensamt tak för barn som är misstänkt utsatta för brott. RPS har i samverkan med Åklagarmyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen tagit fram nationella kriterier för landets barnahus (Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus, 2009-09-22, POA-428-6530/08). Syftet med barnahus är enligt rapporten att säkerställa att samverkan vid utredningar kring barn sker på ett effektivt och rättssäkert sätt, med barnets bästa i fokus. Det anges vidare att ett viktigt syfte med samverkan inom barnahusverksamheterna är att polis och socialtjänst, med stöd av barn- och ungdomspsykiatrin, omgående ska kunna göra en risk- och skyddsbedömning. Ett annat huvudsyfte är enligt riktlinjerna att barnet inte ska behöva lämna sin berättelse vid flera tillfällen och till flera olika personer eftersom det kan medföra sekundär traumatisering för barnet (s. 8 f). Ett arbetssätt som visat sig effektiv i detta avseende är att genomföra s.k. medhörning. Medhörning inom barnahusverksamheterna innebär att yrkesföreträdare som behöver få ta del av barnets berättelse (t.ex. åklagare, barnets särskilda företrädare/målsägandebiträde, företrädare för socialtjänsten, barnmedicin, barnpsykiatri) följer förhöret på en bildskärm i ett angränsande rum. Detta arbetssätt ger samtliga företrädare möjlighet att få kompletterande frågor ställda till barnet, vilket underlättar bedömningen av deras respektive insatser. Barnet behöver då inte berätta om händelserna för olika personer vid olika tillfällen (s. 11).

Enligt en rapport från Rädda Barnen fanns 28 barnahus i Sverige år 2013 (Inuti ett Barnahus, En kvalitetsgranskning av 23

svenska verksamheter, Rädda Barnen, 2013). Enligt uppgift från BrOM finns i skrivande stund 31 barnahus i landet.

Myndighetssamverkan på brottsofferområdet som syftar till att förbättra stödet för brottsutsatta personer förekommer i allt större utsträckning. Exempel som tidigare nämnts är barnahusen och stödcentra för unga brottsoffer där Polisen och socialtjänsten samverkar. Ett annat exempel är projektet Koncept Karin i Malmö där våldsutsatta kvinnor kan möta polis, åklagare och socialtjänst i samma lokaler. Projektet är en modell för samlokalisering och samverkan mellan berörda myndigheter och organisationer som syftar till att underlätta för våldsutsatta kvinnor att få tillgång till samhällets skydd och stöd under ett och samma tak. Regeringen har gett Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag att utvärdera verksamheten vid Koncept Karin. Brå har redovisat uppdraget genom rapporten Utvärdering av koncept Karin (En samverkansmodell i Malmö för personer som utsatts för våld i nära relationer, Rapport 2013:8).

Rekommendationer om plats för förhör med offer för fridskränkningsbrott har lämnats i åklagarmyndighetens handbok om handläggning av fridskränkningsbrotten [Handläggning av fridskränkningsbrotten, Handbok, Utvecklingscentrum Göteborg, december 2006 (uppdaterad mars 2012)]. Det förordas att valet av platsen för förhör med målsäganden görs med utgångspunkt i målsägandens önskemål i syfte att verka för en lugn förhörsmiljö. Med en ökad flexibilitet såvitt avser förhörsplatsen kan förhör enligt handboken i större utsträckning hållas i målsägandens bostad, på målsägandebiträdes kontor eller på annat ställe som för målsäganden är praktiskt tillgängligt eller uppfattas som en lugn plats (s. 22).

Vad gäller *kravet att förhören ska hållas av för ändamålet särskilt utbildade personer* föreskrivs i 18 § FUK att förhör med barn bör hållas av person med särskild kompetens för uppgiften. Av 19 § FUK följer att någon som har särskild sakkunskap i barn- eller förhörspsykologi bör biträda vid förhöret. Polisen anställer i allt högre grad s.k. civila utredare och ofta får dessa, om de exempelvis har socionomutbildning eller annan särskild kvalifikat-

ion, ta hand om barnförhör (Bring, Diesen m.fl., Förhör, tredje uppl. 2008, s. 214). Även inom Polisen ges interna fortbildningskurser om utrednings- och förhörsmetodik med inriktning på olika typer av brott, såsom brott i nära relationer, grova våldsbrott och brott mot barn och unga. Polismyndigheter strävar efter att den som håller förhör med barn ska ha genomgått de nationella barnutredarutbildningarna Utredningsmetodik med inriktning på brott mot barn och unga (steg 1) samt Intervju- och förhörsmetodik – barn och unga (steg 2) innan de håller förhör med barn. Oavsett tidigare utbildningsbakgrund är ambitionen enligt uppgift från Polisen att de personer som håller förhör med barn har gått de nationella barnutbildningarna.

Det finns inga föreskrifter som ger vissa typer av brottsoffer rätt att *bli förhörda av samma personer* när fler förhör behöver hållas. Polisen strävar emellertid mot att nya förhör ska hållas av samma förhörsledare som deltagit vid de tidigare tillfällena.

Det finns inte heller någon generell föreskrift som ger rätt till offer för sexuellt eller könsrelaterat våld eller våld i nära relationer att *efter önskemål bli förhörda av personer av samma kön*. Enligt uppgift från Polisen hörsammas emellertid så långt som möjligt målsägandes önskemål om att bli förhörd av en person av samma kön som henne eller honom. I åklagarmyndighetens handbok Hedersrelaterat våld (Utvecklingscentrum Göteborg, december 2006) anges att vid valet av förhörsledare är dennes personliga egenskaper mer betydelsefulla än dennes könstillhörighet. Målsägandens önskemål om kön på förhörsledaren bör enligt handboken så långt som möjligt ändå tillmötesgås (s. 29).

Åtgärder under domstolsförfarandet

I fråga om möjligheter att *förhindra visuell kontakt mellan offer och tilltalad under en rättegång* har, när det gäller barn under 15 år, innebär det praxis som har utvecklats att förhör under förundersökningen alltid dokumenteras på video. Av 36 kap. 4 § RB framgår bl.a. att om den som åberopas som vittne är under fem-

ton år ska rätten med hänsyn till omständigheterna pröva om barnet får höras som vittne. Under rättegången i domstolen läggs således barnets uppgifter ofta fram genom en uppspelning av videoförhöret med stöd av bestämmelsen i 35 kap. 14 § RB. Denna ordning innebär att barn normalt inte behöver närvara och lämna sin berättelse i domstol (närmare om förhör med barn, se längre fram i detta kapitel).

Vad gäller möjligheter att förhindra visuell kontakt mellan gärningsman och andra typer av särskilt utsatta brottsoffer finns regler om inställelse till domstolsförhandling i 5 kap. 10 § andra stycket RB. Bestämmelsen ger goda möjligheter för förhörspersoner, inte minst barn, att *delta i en rättegång genom video- eller telefonkonferens* (se under kapitel 7.1 ovan). Sådant inställelsesätt kan enligt bestämmelsen tillåtas om personen som ska höras känner påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen. Vid bedömningen av om den som ska delta i ett sammanträde känner en påtaglig rädsla för att närvara i rättssalen måste rätten göra en helhetsbedömning av situationen. Rädslan bör inte framstå som alltför abstrakt eller obefogad. Genom att rädslan ska vara påtaglig markeras en viss skillnad mot den situationen att någon enligt 36 kap. 18 § RB behöver visas ut ur rättssalen när ett vittne eller en målsägande ska höras (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, kommentaren till 5 kap. 10 §, oktober 2013, Zeteo).

Bestämmelsen om medhörning i 36 kap. 18 §, som enligt 37 kap. 3 § RB är tillämplig på förhör med målsägande, ger rätten möjlighet att besluta att en part eller en åhörare inte ska få vara närvarande vid ett förhör bl.a. om det finns anledning att anta att förhörspersonen av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av partens eller åhörarens närvaro. Parten eller åhöraren ska i sådana fall, om möjligt, få följa förhöret genom en ljudöverföring eller en ljud- och bildöverföring. En part ska också beredas möjlighet att ställa frågor till förhörspersonen.

När det sedan gäller åtgärder för att *undvika onödig utfrågning gällande brottsoffrets privata förhållanden* som inte är relaterade till brottet åligger enligt 36 kap. 17 § femte stycket rätten att avvisa frågor som uppenbart inte hör till saken eller som är för-

virrande eller på annat sätt otillbörliga. Bestämmelsen är enligt 37 kap. 1 § RB tillämplig även på målsägandeförhör.

Vad gäller möjligheten att höra brottsoffer bakom *stängda dörrar* kan konstateras att huvudregeln i Sverige är att en förhandling vid domstol ska vara offentlig. Undantag från förhandlingsoffentligheten framgår av 5 kap. 1 § andra stycket RB i förening med vissa bestämmelser i OSL. Reglerna har beskrivits närmare i kapitel 7.4.2 ovan.

Barns rätt till skydd

Personer under 15 år är enligt den svenska rättsordningen inte straffmyndiga (1 kap. 6 § BrB). De får inte heller avlägga någon ed när de avlägger vittnesmål (36 kap. 13 § första stycket RB). För vittnen under 15 år gäller vidare att rätten, med hänsyn till omständigheterna, ska pröva om de får höras i rättegången (36 kap. 4 § RB). Regeln tillämpas analogt på målsägande under 15 år. Enligt Processlagberedningen (se NJA II 1943 s. 465) borde man inte uppställa något formellt hinder mot att barn hördes i rättegången. Eftersom ett hörande av sådan person ofta kan vara till men för honom eller henne, borde det enligt beredningen läggas i domstolens hand att avgöra om befrielse från vittnesplikten kan medges. Av vikt är enligt beredningen huruvida den som har vårdnaden om vittnet anser att förhör skulle inverka skadligt på eller i övrigt medföra olägenhet för denne.

Om det under förundersökningen har hållits förhör med ett barn och barnet enligt ovan nämnda bestämmelse inte kan höras i rättegången kan en videoupptagning av förhöret tillåtas bli framlagd i rättegången med stöd av 35 kap. 14 § RB.

I lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn finns bestämmelser om förordnande av särskild företrädare för en person som är under 18 år. Förutsättningarna för att förordna en särskild företrädare för barn framgår av 1 §. En särskild företrädare för barn ska enligt bestämmelsen förordnas när det finns anledning att anta att ett brott på vilket det kan följa fängelse har be-

gåtts mot ett barn och en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet, eller när det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas ha begått ett sådant brott inte kommer att ta till vara barnets rätt. När en särskild företrädare har utsetts tar denne över vårdnadshavarens befogenhet som ställföreträdare i frågor som rör förundersökningen och rättegången om det aktuella brottet (3 §). Den särskilda företrädarens uppdrag innebär att han eller hon ska bevaka och beakta barnets intressen samt stödja barnet under utredningen. Det innefattar att ta ställning till om och hur barnet ska ställa in sig för polisförhör och undergå en läkarundersökning i brottsutredande syfte (Renfors m.fl., Rättshjälpslagen och annan lagstiftning om rättsligt bistånd, kommentaren till 3 § lagen om särskild företrädare för barn, maj 2013, Zeteo). Befogenheterna för den särskilda företrädaren innefattar även rätt att, när allmänt åtal är väckt, väcka och föra barnets talan om skadestånd med anledning av brottet (jfr 3 § lagen om särskild företrädare för barn).

Om det inte föreligger någon intressekonflikt mellan barnet och vårdnadshavarna kan i stället ett målsägandebiträde enligt lagen (1988:609) om målsägandebiträde förordnas.

Det finns ingen generell regel som uttryckligen säger att en person ska behandlas som ett barn om åldern är oklar. I förarbetena till genomförandet av Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (CETS nr. 201) har lagstiftaren, vid implementeringen av två likalydande bestämmelser som den förevarande (artikel 11.2 och 35.3) ansett att det kan förutsättas att relevanta samhällsorgan behandlar brottsoffer som barn i de fall åldern är oklar men det finns skäl att tro att det rör sig om ett barn och funnit att Sverige uppfyller de krav som uppställs i artiklarna (prop. 2012/13:111, s. 70 resp. 99).

7.5.3 Skälen för förslagen och bedömningen

Allmänna utgångspunkter

Artiklarna 22-24 har samband med varandra på så vis att resultaten av den individuella bedömning som görs enligt artikel 22 ska beaktas när Polis och domstol beslutar om åtgärd till skydd för brottsoffret enligt artikel 23 eller 24.

Åtgärderna enligt artikel 23 och 24 är dels sådana som syftar till att förhindra ytterligare traumatisering av offret, respektive att minimera det olägenhet som deltagandet i förfarandet under förundersökningen kan medföra för offret, dels sådana som går ut på att förhindra att offret under domstolsförfarandet utsätts för obehag, omotiverat intrång i den personliga integriteten eller nya övergrepp från den tilltalade. Det som avses är således åtgärder till skydd för brottsoffer *inom ramen för det straffrättsliga förfarandet*. Frågan ställer sig huruvida artikel 22 kan anses innebära en skyldighet att vidta åtgärder som syftar till att trygga brottsoffers personliga säkerhet eller erbjuda brottsoffer andra skyddsåtgärder *utanför ramen för de straffrättsliga förfarandena*. I artikel 22 punkten 1 anges nämligen att bedömning ska göras för att fastställa specifika skyddsbehov *och* för att avgöra om det finns behov för åtgärder enligt artikel 23 och 24.

Direktivets ingress (preambel) kan användas som tolkningsdata för denna frågeställning. Under skäl 55 talas det om skydd för brottsoffer som löper särskild hög risk för bl.a. hot eller vedergällning från förövaren *i samband med straffrättsliga förfaranden*. Brottsoffer som har identifierats som sårbara för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning bör på samma sätt, enligt vad som anges i skäl 58, erbjudas lämpliga skyddsåtgärder *under de straffrättsliga förfarandena*. Med detta i beaktande görs bedömningen att det inte föreligger någon skyldighet enligt artikel 22 att vidta skyddsåtgärder utanför ramen för det straffrättsliga förfarandet, utan att bedömningen enligt den artikeln endast tar sikte på åtgärder enligt artikel 23 och 24 i samband med straffrättsliga förfaranden.

Det finns i dag ingen skyldighet för någon myndighet att genomföra bedömning av brottsoffer för att fastställa hans eller hennes specifika skyddsbehov under det straffrättsliga förfarandet. De åtgärder som vidtas i Sverige och som till stor del motsvarar föreskrifterna i artiklarna 23 och 24 grundas inte på någon särskild initial bedömning. Polisen och rätten gör i stället en risk och/eller behovsbedömning vid varje enskilt tillfälle när frågan om någon skyddsåtgärd aktualiseras.

Majoriteten av de åtgärder som kan sättas in till skydd för brottsoffer enligt artiklarna 23 och 24 förekommer redan i dag i Sverige. Vad gäller de polisiära åtgärderna i artikel 23 punkten 2 a-d finns emellertid inte krav i någon författning att vidta någon av åtgärderna. Åtgärder som domstolen kan besluta om enligt artikel 23 punkten 3 och artikel 24 finns däremot lagstöd för. Slutsatserna för denna bedömning utvecklas närmare nedan.

Som en följd av att det inte finns någon föreskriven skyldighet för Polisen eller någon annan myndighet att genomföra individuella bedömningar av brottsoffers behov av skydd finns följaktligen ingen föreskriven skyldighet att vid beslut i frågor om åtgärder enligt artikel 23 och 24 beakta resultatet av någon initial individuell bedömning.

Från frivilligorganisationerna har vid det seminarium som utredningen har anordnat påpekats att det bedömningsinstrument som föreskrivs i artikel 22 finns i Sverige redan i dag. Problemet, enligt de synpunkter som framförts, är att det inte används i tillräckligt stor utsträckning av de olika polismyndigheterna. Även den synpunkten har förts fram att domstolar alltför ofta gör egna bedömningar av målsägandes sårbarhet och behov av åtgärder utan att höra med Polis eller åklagare om vilken bedömning som tidigare har gjorts i dessa avseenden eller annars utan något godtagbart underlag. Även vad gäller de åtgärder som kan vidtas för att skydda målsägande under det straffrättsliga förfarandet har påpekats att möjligheterna finns men används i för liten utsträckning. Som exempel har nämnts att möjligheten att höra målsägande eller vittne från exempelvis en annan domstol via videolänk används alldeles för sällan.

Vem ska göra den individuella bedömningen?

Den individuella bedömning som ska göras enligt artikel 22 ska enligt de efterföljande två artiklarna ligga till grund för bedömningen om huruvida brottsoffer ska komma i åtnjutande av de där föreskrivna åtgärderna under de straffrättsliga förfarandena. De polisiära åtgärder som beskrivs i artikel 23 är sådana som kan behöva vidtas redan i ett tidigt skede under förundersökningen. En rimlig utgångspunkt är därför att den individuella bedömningen görs i så nära anslutning till anmälningstillfället som möjligt. Denna omständighet talar med styrka för att Polisen bör åläggas ansvaret för att göra den individuella bedömningen.

Som framgått av beskrivningen av gällande ordning ovan under kapitel 7.5.2 genomför Polisen redan i dag riskanalyser som en del av det brottsoffer- och personsäkerhetsarbete och andra skyddsåtgärder som myndigheten bedriver. Det finns således verktyg, upparbetade rutiner, samt kunskap och erfarenhet hos Polisen på detta område. Det är därför även utifrån denna aspekt rimligt att lägga ansvaret enligt artikel 22 att genomföra individuella bedömningar på Polisen.

Om det i dag vid en riskanalys beträffande barn framkommer att barn har ett skyddsbehov är Polisen enligt 14 kap. 1 § SOL skyldig att underrätta socialnämnden (jfr 3 § polislagen). Utifrån resultatet av skyddsbedömningen kan alltså åtgärder utanför den polisiära verksamheten aktualiseras, exempelvis omhändertagande enligt LVU. När det gäller skyddsåtgärder i samband med det straffrättsliga förfarandet är det dock samma slag av åtgärder som aktualiseras beträffande vuxna målsägande. Det finns därför anledning att framhålla att barn ska inkluderas i den individuella bedömning som här föreslås och att slutsatsen av bedömningen, på samma sätt som vad gäller vuxna målsägande, ska kunna generera de åtgärder under det straffrättsliga förfarandet som föreskrivs i artikel 23 och 24.

För att uppfylla direktivet bör det i FUK införas en skyldighet för Polisen att vid den första kontakten med brottsoffer göra en individuell bedömning om det, med hänsyn till målsägandens

personliga/utmärkande egenskaper, brottets art eller omständigheterna kring brottet, finns behov för särskilda åtgärder för att skydda målsäganden inom ramen för det straffrättsliga förfarandet. Vad gäller brottsoffrets personliga egenskaper bör omständigheter som exempelvis funktionshinder, hög eller låg ålder, eventuellt missbruk, socialt utsatthet beaktas. Målsägande som är underåriga ska vid bedömningen ägnas särskild uppmärksamhet (jfr punkten 4).

Alla målsägande måste sålunda – för att uppfylla direktivet – bli föremål för en individuell bedömning. I praktiken görs bedömningar av detta slag redan i dag som ett led i Polisens uppgift enligt 2 § polislagen att förebygga brott och lämna allmänheten skydd. För att uppfylla kravet i artikel 22 bör emellertid skyldigheten att göra en individuell bedömning i varje enskilt fall för att fastställa målsägandes eventuella behov av de specifika åtgärder som anges i artikel 23 och 24 författningsregleras. Omfattningen av den individuella bedömningen bör dock – som utvecklas nedan – kunna variera betydligt beroende på omständigheterna i det enskilda fallet.

Hur ska den individuella bedömningen göras?

Allmänna utgångspunkter

I syfte att uppnå nationell enhetlighet och för att även formellt uppfylla direktivets krav är det nödvändigt att närmare reglera förfarandet med individuella bedömningar av brottsoffer. Det är inte möjligt att inom ramen för detta arbete fastställa de exakta metoderna för och organisationen kring detta förfarande. Det lämpligaste sättet att åstadkomma en enhetlig reglering som uppfyller direktivets krav är att låta de behöriga myndigheterna utforma det närmare innehållet i och meddela föreskrifter om förfarandet. Föreskrifterna bör kunna meddelas av RPS med stöd av bemyndigandet i 13 e § förordningen (1989:773) med instruktion för Rikspolisstyrelsen.

Här ska endast lyftas fram några väsentliga hållpunkter för artikelns genomförande.

Själva bedömningsinstrumentet är inte detaljreglerat i direktivet. I artikel 22 finns några tämligen allmänt hållna anvisningar om hur instrumentet ska vara utformat och om hur det är tänkt att fungera. I punkten 2 anges man vid den individuella bedömningen ska ta särskilt hänsyn till brottsoffrets personliga särdrag, brottstypen eller brottets art samt omständigheterna kring brottet. I punkten 3 preciseras sedan dessa omständigheter något närmare. Det anges att särskilt sårbara brottsoffer ska ägnas extra uppmärksamhet vid den individuella bedömningen. I artikeln ges sedan några exempel på situationer som kan föranleda att ett brottsoffer ska anses vara särskilt sårbart. Det kan handla om allvarliga brott som har föranlett avsevärd skada, brott som har begåtts med diskriminerande motiv med koppling till framförallt offrets personliga särdrag eller brott där offrets relation med eller utsatta ställning i förhållande till gärningsmannen gör offret särskilt sårbart. Härefter räknas i artikeln upp särskilda brottstyper där brottsoffret typiskt sett är att anse som särskilt utsatt eller sårbart.

Av punkten 4 framgår att barn som är brottsoffer ska presumeras ha specifika skyddsbehov.

Omfattningen av den individuella bedömningen ska enligt punkten 5 anpassas efter brottets allvar och skadeverkningar. I punkten 6 ges föreskrifter om brottsoffers rätt till samverkan och medinflytande under bedömningsprocessen.

Punkten 7 innehåller slutligen bestämmelser om skyldighet för medlemsstater att se till att bedömningen hålls uppdaterad under hela det straffrättsliga förfarandet.

Förhållandet till befintliga instrument för hot- och riskanalyser

Innehållet i det instrument för hot- och riskanalys som Polisen har arbetat fram och formulerat i Riktlinjer för polisiära riskanalyser vid våld på individnivå uppfyller i en mening de ovan redo-

visade kraven i direktivet. Enligt riktlinjerna har redan i dag alla inom Polisen som kommer i kontakt med brottsoffer en skyldighet att göra en initial riskanalys. Vid analysen ska hot, sårbarhet och konsekvenser vägas samman (s. 7). De omständigheter som bedömningen enligt riktlinjerna ska grundas på sammanfaller således i mångt och mycket med de omständigheter som pekas ut som särskilt beaktansvärda i direktivet.

Även direktivets föreskrift om skyldighet att anpassa omfattningen av den individuella bedömningen efter behov i det särskilda fallet tillgodoses genom möjligheten enligt riktlinjerna att vid behov göra mer omfattande strukturella och fördjupade bedömningar.

De åtgärder som kan komma att vidtas utifrån resultatet av analysen enligt RPS riktlinjer är emellertid, till skillnad från instrumentet som beskrivs i direktivet, sådana som syftar till att trygga målsägandens personliga säkerhet från hot från gärningsmannen i det dagliga livet, dvs. inte specifikt inom ramen för det straffrättsliga förfarandet. Åtgärderna kan handla om allt ifrån ett stöd- eller säkerhetssamtal till beslut om skyddad identitet för målsägande. Skydd från omotiverad olägenhet och intrång i den privata sfären i anledning av deltagandet i det straffrättsliga förfarandet aktualiseras inte i dag, i vart fall inte på något konsekvent sätt, efter bedömningen enligt riktlinjerna. Av samma anledning skiljer sig även typen av åtgärder som kan sättas in vid behov enligt RPS riktlinjer från de åtgärder som kan aktualiseras utifrån resultatet av bedömningen enligt artikel 22 i direktivet, dvs. åtgärder enligt artikel 23 och 24.

Det ligger som ovan nämnts utanför ramen för detta uppdrag att slå fast de exakta ramarna för en fullständig reglering enligt artikel 22. Redan i dag finns som framgått en del av den i direktivet föreskrivna apparaten på plats inom den svenska Polisen. Frågan om huruvida samma apparat ska fullständigas för att uppfylla kraven i direktivet eller om det i stället ska utarbetas en parallell metod bör överlämnas åt de behöriga myndigheterna att bedöma och utfärda föreskrifter om.

Närmare om den individuella bedömningen

Vad som bör påpekas är att alla målsägande initialt måste bli föremål för en bedömning gällande skyddsbehov. För att en sådan ordning ska fungera i praktiken torde det bli nödvändigt med enkla och lättillämpade sållningsinstrument – sannolikt utifrån brottstyp – för att avgöra om det ska ske någon ytterligare bedömning. Om det exempelvis är fråga om ett misstänkt egendomsbrott torde bedömningen kunna stanna vid att det inte finns något skyddsbehov – om inte omständigheterna i det enskilda fallet tydligt pekar i sådan riktning. Om det å andra sidan är fråga om misstanke om relationsvåld kan redan brottstypen motivera mer noggranna överväganden. De närmare kriterierna för bedömningen ska fastställas med utgångspunkt i de bedömningsgrunder som anges i artikel 22.

En utvecklad och konsekvent använd metod för initial och sedan fördjupad riskbedömning – vilket förutsätts för att genomföra direktivet – bör sannolikt kunna samordnas med dagens riskbedömningar vilka syftar till att överväga åtgärder inom ramen för personsäkerhetsarbete eller andra skyddsåtgärder. Ett mervärde vid genomförandet av direktivet kan sålunda bli att riskbedömningar görs mer enhetligt och konsekvent och fångar upp de personer som har behov av personsäkerhetsinsatser och andra skyddsåtgärder som inte avses i artikel 23 och 24 – även om det inte är detta specifikt som direktivet tar sikte på.

Vid utformningen av instrumentet är en viktig aspekt att målsägande ges inblick och medinflytande i processen och tillfrågas om han eller hon har ett intresse av att ta del av de åtgärder som kan aktualiseras utifrån resultatet av den individuella bedömningen. När det gäller barn som är målsägande bör även barnets rättsliga företrädare konsulteras.

Bedömningar av behov för olika slags åtgärder är en färskvara. Risk och behov förändras över tid i takt med att omständigheter runt skydds- och gärningspersonen förändras. Det är således nödvändigt att kontinuerligt revidera och, vid behov, justera den

individuella bedömningen allteftersom omständigheterna förändras.

De åtgärder som brottsoffer med specifika skyddsbehov har rätt till enligt artikel 23 punkten 2 är åtgärder som Polisen själv ska tillhandahålla. Frågorna i anslutning till dessa åtgärder kommer att behandlas närmare under nästa underrubrik. Här ska bara konstateras att det torde vara en självklarhet att resultatet av bedömningen avseende målsägandens behov av dessa åtgärder vidarebefordras internt inom Polisen. Vad gäller åtgärderna som beskrivs i artikel 23 punkten 3 och artikel 24 är det däremot domstolen som fattar beslutet och det är inte lika givet att informationen om Polisens bedömning kommer domstolen till del.

Tillställande av beslutsunderlag till domstolen och domstolens behandling

Bestämmelsen väcker som nyss konstaterats frågan hur man ska säkerställa att domstolen dels får del av slutsatserna av den individuella bedömningen, dels uppmärksammar dessa slutsatser inför sitt beslut i fråga om åtgärd enligt nämnda artiklar.

En självklar utgångspunkt torde vara att domstolen inte behöver tillställas en slutsats som innebär att målsägande *inte* har något behov av särskilda åtgärder. Det är således bara i de fallen där Polisen gjort bedömningen att behov för något eller några av de särskilda åtgärderna i artikel 23 punkten 3 och artikel 24 föreligger, som domstolen behöver underrättas.

Av hänsyn till målsägandens säkerhet och de sekretessaspekter i övrigt som aktualiseras bör inte Polisen åläggas någon skyldighet att lämna ifrån sig hela underlaget för sin bedömning. Det torde vara tillräckligt att Polisen tillställer domstolen sin slutsats beträffande målsägandens behov av var och en av de särskilda åtgärder som omnämns i artikel 23 punkten 3 och artikel 24.

Slutsatserna av bedömningen i nämnda hänseenden bör således, i de fall där behov för någon åtgärd har bedömts föreligga,

dokumenteras och delges domstolen. Förutsatt att det enbart är slutsatserna som dokumenteras och inte motiven bakom, kommer det inte att finnas behov för någon särskild sekretessbestämmelse för att skydda uppgifterna i handlingen.

Åtgärderna enligt artikel 23 punkten 3 är sådana som aktualiseras först när förhandling hålls i målet. I dessa fall bör det vara tillfyllest om domstolen får del av Polisens slutsatser i samband med att åtal väcks i målet. Förordnande av särskild företrädare för barn eller målsägandebiträde enligt artikel 24 aktualiseras emellertid oftast innan åtal är väckt i målet. Genom förundersökningsledarens anmälan om behov för sådant förordande tillgodoses emellertid direktivets krav på att domstolen vid sin prövning ska göras uppmärksam på att behov för sådan åtgärd har bedömts föreligga. Någon särskild reglering avseende tidpunkten när domstolen ska underrättas är därför i dessa fall inte nödvändig.

Vad gäller domstolens bedömningar bör understrykas vad som anges i artikel 23 punkten 1. Det anges där att medlemsstaterna ska, *utan att det påverkar den brottsanklagades rättigheter och i enlighet med reglerna om domstolarnas bedömningsutrymme*, säkerställa at brottsoffer kan komma i åtnjutande av vissa särskilda åtgärder. Det förutsätts med andra ord inte att medlemsstater inför regler som går ut på att domstolen att vid sin bedömning ska vara bunden av resultatet av Polisens värdering av brottsoffers behov av specifika åtgärder. Inom ramen för domstolens prövning kan kravet på en rättvis rättegång och motstående intressen hänförliga till den tilltalade även fortsättningsvis beaktas.

För att uppfylla direktivets krav är det, enligt den bedömning som här görs, sammanfattningsvis tillräckligt att införa en ordning innebärande skyldighet att dokumentera slutsatserna av bedömningen i för domstolen relevanta hänseenden, dvs. att målsäganden bedöms ha behov av någon eller flera av de i direktivet specifikt angivna åtgärderna under domstolsprocessen, och tillställa domstolen detta i samband med att åtal väcks i målet. Som en kompletterande åtgärd kan åklagaren i stämningsansök-

ningen ange att förundersökningsprotokollet innehåller en sådan handling. Om detta underlag finns i akten kommer domstolen att ta del av och beakta Polisens bedömning när frågor av skyddskaraktär ska prövas.

När denna nyordning införs är det slutligen viktigt att personal inom Polisen utbildas i frågorna och att kompetensutveckling sker inte bara bland personal som genomför riskbedömningar utan även hos andra personalgrupper som kommer i kontakt med brottsoffer.

Åtgärder till skydd för brottsoffer som har bedömts ha ett specifikt skyddsbehov

Polisiära åtgärder

Det finns i dag inga bestämmelser, bortsett från särregleringen för barn i 17-19 §§ FUK, om åtgärder till skydd för målsäganden i samband med förhör under förundersökningen.

Förhör hålls i en stor majoritet av ärendena i särskilda förhörslokaler som finns på de lokala polisstationerna. Om Polisen bedömer det som lämpligt förekommer även att en förhörsutsaga tas upp på brottsplatsen i anslutning till utryckningen. Även om det är rimligt att anta att Polisen redan i dag gör en bedömning i varje enskilt fall om vad som är lämplig plats att hålla förhör på, bör det, för att även formellt uppfylla direktivets krav enligt artikel 23 punkten 2 a, i FUK införas en bestämmelse om skyldighet för Polisen att vid behov hålla förhör med målsägande i lokaler som är avsedda för detta ändamål.

Som framgått ovan finns en bestämmelse i FUK om att förhör med barn bör hållas av personer med särskilda kvalifikationer för detta. Som framgår av kapitel 8.1.2 erbjuds och erhåller många poliser i dag särskild utbildning i handläggning av och förhörsteknik i vissa speciella typer av ärenden. Denna specialkompetens kommer naturligtvis till användning i verksamheten redan i dag, exempelvis när förhör ska hållas i dessa typer av

ärenden. Sverige får genom denna ordning anses uppfylla direktivets krav enligt artikel 23 punken 2 b att förhör med brottsoffer med specifika behov ska hållas av yrkeskunniga och för ändamålet särskilt utbildade personer.

I FUK bör – för att genomföra artikel 23 punkten 2 c i direktivet – införas en bestämmelse som innebär att Polisen, så länge detta inte medför hinder i verksamheten och inte förhalar förfarandet, bör sträva efter att upprepade förhör med målsäganden hålls av samma personer.

Vid val av förhörsledare anses som ovan angetts personlig lämplighet och kvalifikation för uppgiften väga tyngre än könstillhörighet. Det är svårt att rikta kritik mot en sådan ordning. Denna ordning utesluter emellertid inte att man, vad gäller vissa typer av brott, även beaktar målsägandens önskemål om att bli förhörd av en polisman av samma kön som målsäganden. Så torde det redan i dag ske i praktiken i de allra flesta fallen. För att även formellt tillgodose direktivets krav enligt artikel 23 punkten 2 d bör emellertid en bestämmelse införas i FUK som innebär att förhör med målsägande i sexualbrott, så länge detta inte medför hinder i Polisens verksamhet samt inte förhalar förfarandet, hållas av polispersonal av samma kön som målsäganden. Detsamma ska gälla andra brott om omständigheterna talar för att målsäganden har ett befogat intresse av att bli förhörd av en person av samma kön som honom eller henne. I bestämmelsen bör även erinras om att särskilda bestämmelser gäller för förhör med barn (15-18 §§ FUK).

Samtliga dessa åtgärder bör knytas till att målsäganden begär det.

Skyddsåtgärder under domstolsförfarandet

Allmänna utgångspunkter

Artikel 23 punkten 3 och artikel 24 gäller enligt ordalydelsen, med undantag för artikel 24 punkten 1 b, alla typer av målsägande. Bestämmelserna torde således gälla inte bara sådana mål-

sägande som har en roll i det straffrättsliga förfarandet, vilka för svenskt vidkommande, i enlighet med den avgränsning som gjorts under kapitel 4.4, är målsägande som är parter eller som ska höras, utan även sådana som inte förväntas delta i förfarandet i domstol. Bestämmelserna avser emellertid dels förhörssituationer (artikel 23 punkten 3 a-d och artikel 24 punkten 1 a) dels rättigheter som är nära sammankopplade med ställningen som part i ett brottmål (artikel 24 punkten 1 c), varför tillämpningsområdet av bestämmelserna ändå begränsar sig till målsägande som är parter eller som ska höras i målet.

Det ska vid genomförande av bestämmelserna i denna del även noteras att bestämmelsen i artikel 22 punkten 6 som reglerar målsägandens rätt till medinflytande är tillämplig även vad gäller skyddsåtgärderna i domstol. Detta torde inte vålla några problem för svenskt vidkommande eftersom det knappast skulle förekomma att domstolen vidtar någon av dessa åtgärder i de fall då målsäganden motsätter sig detta.

Åtgärder enligt artikel 23

Enligt artikel 23 punkten 3 a ska det, för brottsoffer som har bedömts ha specifikt skyddsbehov, finnas möjlighet att undvika visuell kontakt med gärningsmannen under förhandlingen i domstol. Det ska enligt punkten b även vara möjligt att förhöra målsägande utan att han eller hon är fysiskt närvarande. Åtgärder ska enligt punkten c vidtas för att undvika onödig utfrågning om brottsoffrets privata förhållanden som inte är relaterade till brottet. Det ska slutligen finnas möjlighet att, om behov föreligger, hålla förhör med brottsoffer bakom stängda dörrar.

Rätten har som ovan beskrivits en skyldighet att avstyra frågor som inte är av relevans för bedömningen i målet. Detta gäller oberoende av målsägandens eventuella behov av skydd. Kravet i *punkten c* tillgodoses således genom gällande rätt.

Genom möjligheten till medhörning och medseende tillgodoses direktivets krav enligt *punkten a*. Vad gäller möjligheten att hålla förhandling bakom stängda dörrar och att hålla förhör med

målsägande utan att han eller hon är närvarande har vid genomförande av en likalydande bestämmelse i Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn samt barnpornografi, som dock tar sikte specifikt på barn, gjorts följande bedömning (Ds 2012:45, bilaga 3, s. 222).

> Bestämmelsen framstår som oproblematisk. Undantag från förhandlingsoffentligheten framgår av 5 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken jämförd med 35 kap. 12 § OSL. Regleringen omfattar de som är under 15 år. Beträffande personer mellan 15 och 18 år ställs något högre krav för stängda dörrar. Av 36 kap. 4 § RB framgår bl.a. att om den som åberopas som vittne är under femton år ska rätten med hänsyn till omständigheterna pröva om barnet får höras som vittne. Av 35 kap. 14 § andra punkten RB följer att i sådana fall kan t.ex. en videoinspelning av ett förhör läggas fram under huvudförhandlingen. Idag finns också enligt 5 kap. 10 § RB goda möjligheter för förhörspersoner, inte minst barn, att delta i en rättegång genom ljud- eller bildöverföring (alltså video- eller telefonkonferens).

I den efterföljande propositionen, prop. 2012/13:194, har regeringen anslutit sig till den bedömning som gjorts i departementspromemorian.

Bestämmelsen i 35 kap. 12 § OSL avser som framgått tidigare att tillgodose det behov av sekretess hos domstol som föreligger i vissa typer av brottmål, bl.a. gällande sexualbrott. Den bedömning som gjorts i förarbetena vid genomförande av Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn samt barnpornografi framstår mot denna bakgrund som okontroversiell. De brottstyper som blir aktuella i anledning av bestämmelserna i det direktivet är ju sådana som omfattas av sekretesskyddet i nämnda bestämmelse i OSL.

Möjlighet att hålla förhör med brottsoffer som har identifierats som särskilt sårbara finns således med stöd av bestämmelsen i 35 kap. 12 § OSL vad gäller vissa särskilt angivna brottstyper. Genom ett antal andra bestämmelser i OSL öppnas möjlighet att

besluta om stängda dörrar även i andra typer av brottmål för att hemlighålla känsliga uppgifter om målsäganden och hans eller hennes närstående (t.ex. 21 kap. 1 § eller 21 kap. 3 § OSL). Rätten kan med stöd av bestämmelsen i 36 kap. 18 § och 37 kap. 3 § RB besluta att en part eller åhörare inte ska få vara närvarande vid förhör med målsäganden om det finns anledning anta att förhörspersonen av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av partens eller åhörarens närvaro eller om parten eller åhöraren hindrar förhörspersonen i hans eller hennes berättelse. Sverige bör, genom möjligheten att hålla förhör via telefon eller videolänk samt möjligheterna att hålla förhandling inom stängda dörrar och att visa ut part eller åhörare som stör ett målsägandeförhör, anses uppfylla kravet i *punkterna b och d*.

Åtgärder enligt artikel 24

I artikel 24 ges bestämmelser om särskilda åtgärder som ska kunna erbjudas barn som är brottsoffer. Enligt punkten 1 a ska medlemsstaterna säkerställa att audiovisuella upptagningar av förhör med barn alltid ska få göras och användas som bevisning.

I artikel 20 i ovan nämnda direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn samt barnpornografi, föreskrivs att medlemsstaterna, i samband med utredningar av något av de brott som avses i artiklarna 3–7, ska vidta de åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa att alla förhör med ett barn som är offer för brott får spelas in audiovisuellt, och att sådana audiovisuellt inspelade förhör får användas som bevisning i straffrättsliga förfaranden inför domstol. Brotten som avses är olika typer av sexualbrott mot barn, barnpornografibrott, prostitution osv. Med barn avses i direktivet varje person som är under 18 år (artikel 2 a).

I promemorian görs följande bedömning inför genomförande av bestämmelsen (Ds 2012:45, bilaga 3, s 221 f.).

> Polisen arbetar enligt särskilda metoder när offret är ett barn. Förhör hålls av särskilt utbildad personal i s.k. barnahus, eller speciellt inredda förhörsrum för barn hos polisen, i syfte att barnet ska slippa

besöka olika inrättningar och inte behöva upprepa sin historia. Det innebär också att förundersökningen kan genomföras snabbare. Videoförhör används för att barnet inte ska behöva närvara vid rättegången. Det är en svensk utgångspunkt att barn så långt möjligt inte ska behöva infinna sig till förhandling. Bestämmelserna torde inte medföra några problem för Sverige. Vi har idag ett väl fungerande system för förhör med barn under förundersökning som väl överensstämmer med bestämmelserna i punkterna.

Regeringen har anslutit sig till den bedömning som gjorts i departementspromemorian.

Samma bedömning gjordes i analysen inför antagande av människohandelsdirektivet (Analys inför antagande av Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel samt skydd av offer, 2011-03-15, s. 28). Av artikel 15.4 i det direktivet följer att medlemsstaterna, i samband med utredningar av människohandelsbrott, ska vidta de åtgärder som är nödvändiga för att sörja för att alla förhör med ett barn som är offer för människohandel får videofilmas, och att dessa videoinspelade förhör får användas som bevisning i straffrättsliga förfaranden inför domstol, i enlighet med bestämmelserna i den nationella lagstiftningen. Med barn avses i direktivet varje person som är under 18 år (artikel 2 punkten 6).

I analysen av huruvida Sverige uppfyller kravet i denna bestämmelse anges att videoförhör i Sverige används för att barnet inte ska behöva närvara vid rättegången och att det är en svensk utgångspunkt att barn så långt möjligt inte ska behöva infinna sig till en domstolsförhandling (s. 27 f.). Analysen utmynnar i slutsatsen att Sverige uppfyller kravet utan någon författningsändring.

Det saknas anledning att vid genomförande av förevarande bestämmelse i brottsofferdirektivet göra en annan bedömning än de som nyligen gjorts av regering och riksdag vid genomförande av snarlika bestämmelser i två andra EU-rättsakter. Bedömningen är således att Sverige uppfyller kravet i artikeln.

Sverige uppfyller kraven i punkterna b och c genom möjligheterna till särskild företrädare för barn och målsägandebiträde.

Någon författningsändring eller annan åtgärd bedöms inte heller krävas i anledning av punkten 2. Det framstår som självklart att myndigheter och domstolar behandlar personer som uppfattas som barn såsom barn även om personens ålder inte säkert kan fastställas. Som anges ovan har regering och riksdag gjort motsvarande bedömning vid genomförandet av Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering samt sexuella övergrepp.

8 Övriga bestämmelser

8.1 Fortbildning av rättstillämpare – artikel 25

Bedömning: Inga författningsändringar eller andra åtgärder påkallas. Sverige uppfyller kraven i artikeln genom gällande ordning.

8.1.1 Direktivets krav

Medlemsstaterna ska enligt punkten 1 säkerställa att tjänstemän som kan förväntas komma i kontakt med brottsoffer, till exempel poliser och domstolspersonal, får både allmän och specialiserad utbildning på en nivå som är anpassad till kontakten med brottsoffer, i syfte att öka deras medvetenhet om brottsoffers behov och göra det möjligt för dem att behandla brottsoffer på ett opartiskt, respektfullt och professionellt sätt.

Utan att domstolsväsendets oberoende eller skillnader i organisationen av det inom unionen påverkas, ska medlemsstaterna, enligt punkten 2, kräva att de som är ansvariga för utbildning av domare och åklagare som deltar i straffrättsliga förfaranden ger allmän och specialiserad utbildning för att öka medvetenheten om brottsoffers behov. Enligt punkten 3 ska, med vederbörlig hänsyn till juristkårens oberoende, medlemsstaterna rekommendera att de som ansvarar för utbildningen av jurister ska ge motsvarande utbildning. Enligt punkten 4 åligger det medlemsstaterna att uppmuntra initiativ som möjliggör att personer som är verksamma inom stödverksamheter för brottsoffer och verk-

samheter för reparativ rättvisa, får lämplig utbildning i brottsofferfrågor.

I punkten 5 anges att utbildningen bör syfta till att möjliggöra för rättstillämparen att känna igen brottsoffer och behandla dem på ett respektfullt, professionellt och icke-diskriminerande sätt.

8.1.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Utbildning av poliser

Föreskrifter om polisutbildningen har meddelats i polisutbildningsförordningen (1999:740). RPS bedriver enligt 2 § central utbildning och beslutar om antagning till den samt om utbildningsplaner, betyg och examination, om inte annat är särskilt föreskrivet. Till den centrala utbildningen hör polisprogrammet och funktionsinriktad utbildning. Grundutbildning till polis enligt 4 § omfattar polisprogrammet (motsvarande 80 poäng) och aspirantutbildning om sex månader. Med funktionsinriktad utbildning avses sådan fortbildning av polisväsendets personal som syftar till att öka personalens förmåga att utföra arbetsuppgifter som normalt fordrar särskilda kunskaper eller särskild kompetens utöver den grundläggande utbildningen. Den funktionsinriktade utbildningen genomförs i form av specialkurser och konferenser (5 §).

Med stöd av 2 § polisutbildningsförordningen beslutar RPS bl.a. om utbildningsplan för polisprogrammet. I den nu gällande utbildningsplanen (Utbildningsplan för Polisprogrammet, 2013-12-17, Diarienr. A310.133/2013) inkluderas brottsofferperspektivet som delmål under två av tre övergripande utbildningsspecifika mål, nämligen under *kunskap och förståelse* samt *färdighet och förmåga*. För polisexamen ska studenten visa kunskap om bl.a. hur brottsofferperspektivet ska genomsyra Polisens brottsförebyggande och brottsutredande verksamhet samt visa förmåga att bemöta brottsoffer och lämna information, stöd samt skydd.

Följande genomgång av innehållet i polisutbildningens kurser med avseende på brottsofferfrågor bygger på uppgifter från Polishögskolan.

År 2009 genomfördes en genomlysning av polisutbildningen med fokus på brottsförebyggande arbetet och stöd till dem som drabbas av brott. Det konstaterades att Polisens stöd till brottsoffer skulle ingå tidigt i polisutbildningen kopplat till grundläggande polisarbete. Sedan genomlysningen har Polishögskolan successivt integrerat dessa aspekter i de olika delkurserna i polisprogrammet. År 2012 gjordes återigen en granskning som resulterade i att brottsofferperspektivet stärktes ytterligare.

Polisprogrammet

Polisens stöd till brottsoffer ingår tidigt i polisutbildningen, kopplat till kursen *Polisens uppdrag och grundläggande polisarbete* som ges under utbildningens första termin. Frågor om stöd till brottsoffer lyfts fram i samband med uppgifter och diskussioner om Polisens roll och uppdrag i samhället, förtroende och bemötande, mänskliga rättigheter och om samverkande mellan aktörer. Det finns även ett specifikt tema kring brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete där brottsofferfrågorna ges utrymme.

Studenterna påbörjar under den första terminen även utbildning i hur man skriver en RAR-anmälan och vilka uppgifter som en anmälan ska innehålla. En viktig del i detta sammanhang är bestämmelserna i FUK om polisens skyldigheter att tillhandahålla information till målsäganden. I undervisningen behandlas även vikten av att den information som polisen lämnar är anpassad utifrån förutsättningarna hos de personer man möter, till exempel beroende på en persons ålder, språkliga förutsättningar och eventuella funktionsnedsättningar.

Inom ramen för kriminologi får studenterna bl.a. till uppgift att etablera kontakt med en brottsofferjour i syfte att få insikt i hur brottsofferarbetet kan ske i praktiken.

I undervisningen ingår därutöver praktiska övningar, där studenterna får träna bemötande av brottsoffer, gärningspersoner och vittnen. Vid övningarna eftersträvas ett professionellt bemötande med respekt och förståelse. Vid delkursens slut genomförs en slutövning där en av uppgifterna består i ett rollspel där studenterna ska informera en målsägande om dess rättigheter, där såväl vad som sägs som hur det sägs beaktas.

Under andra terminen är det brottsutredande uppdraget i fokus. Ett av kursmålen är att studenterna ska kunna förklara vilka skyldigheter polisen har i förhållande till brottsoffer, samt redogöra för möjligheter att ge stöd och skydd till brottsoffer under polisutredning och rättegång. Ytterligare ett kursmål är att studenterna ska kunna redogöra för hur skadestånds- och andra med målsägande sammanhängande frågor ska hanteras under en förundersökning. Förutom kunskap om relevant lagstiftning, anmälningsupptagning och dokumentation, ska studenterna erhålla grundläggande kunskap om brottets konsekvenser och brottsoffrets reaktioner, behov och problem.

I frågor kring bemötande av målsägande och vittnen samt förhör betonas betydelsen av empati och kontaktskapande för att främja och stödja den hördes förtroende och vilja att samarbeta. Det finns bland annat övningar då studenterna får hålla förhör med målsägande. Förhöret analyseras därefter av studenten själv med hjälp av beteendevetare och lärare. Vidare finns ett antal olika övningar som innefattar både omhändertagande av och informations– och underrättelseskyldighet till målsägande enligt bestämmelserna i FUK. I anslutning till detta moment ges en föreläsning i ämnet skadeståndsrätt.

För att öka förståelsen för Polisens del i rättskedjan, förundersökningens betydelse för den fortsatta rättsprocessen, och för att få en inblick i hur en rättegång går till, besöker studenterna en rättegång. I samband med studiebesöket ska de bland annat reflektera över rollen som målsägande och vittne under rättegången.

Under terminen bjuds externa samverkande aktörer och organisationer in som föreläsare, för att öka kunskapen om och

förståelsen för hur andra myndigheter och organisationer kan bistå brottsoffer med stöd och hjälp.

Under tredje terminen belyses frågor om reaktioner, bemötande och stöd till personer i kris. I delkursen *Social utsatthet, psykisk ohälsa och missbruk* lyfts situationen för socialt marginaliserade och exkluderade grupper samt deras utsatthet för brott och möte med Polisen. I sammanhanget behandlas även frågor om bilden av offret, stigmatisering, s.k. icke-ideala offer, och upprepad utsatthet för brott. Polisens bemötande av målsägande som har särskilda behov, med fokus på funktionsnedsättningar behandlas också.

Under delkursen *Ungdomar* behandlas möjligheter och skyldigheter att ge stöd och skydd för brottsutsatta ungdomar. Frågor om bl.a. FN:s barnkonvention, effekter av brott i skolmiljö, vikten av samverkan och verksamheten vid stödcentrum för unga brottsoffer samt medling tas upp. Även här bjuds in externa samverkande aktörer och organisationer som föreläsare.

Under fjärde terminen, inom ramen för delkurserna *Brott i nära relationer* och *Diskriminering, rasism och hatbrott*, problematiseras brottsofferperspektivet kopplat till brottens karaktär. Utifrån litteratur och lagstiftning behandlas brottsoffrets rättigheter och möjligheter till stöd och hjälp (bl.a. målsägandebiträde, stödperson, vittnesstöd och samverkan) samt skydd (bl.a. riskanalys, kontaktförbud, skyddstelefon och skyddade personuppgifter) under polisutredning och rättegång liksom Polisens skyldigheter i dessa avseenden. Ett av kursmålen är att den studerande ska kunna förklara vikten av att ge brottsdrabbade information om stöd- och hjälpinsatser utifrån en fördjupad insikt i den särskilda utsatthet och sårbarhet som ofta karakteriserar offer för brott i nära relationer. Brottsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning tas upp specifikt, liksom personer utsatta för hedersrelaterat våld och våld i samkönade relationer. Barn som utsätts för och bevittnar våld ges ett särskilt fokus under detta kursmoment. Vidare klargörs centrala begrepp (t.ex. närstående, skada, kränkning, fara etc.). I kursen ingår även samverkan kring barn som bevittnat eller utsatts för brott. Även här

bjuds externa samverkande aktörer och organisationer som föreläsare.

Inom ramen för *Diskriminering, rasism och hatbrott* finns ett kursmål som innebär att studenterna ska kunna föreslå polisiärt handlande utifrån de brottsdrabbades särskilda utsatthet. Under kursen behandlas både forskning om brottsofferperspektivet och vilka möjligheter och skyldigheter polisen har att arbeta brottsofferstödjande.

Studenterna som läser på distans ska genomföra intervjuer med personer från olika organisationer, vilka har medlemmar som har utsatts för hatbrott. Frågeställningarna handlar om hur dessa personer upplever sin situation, hur de upplevt polisens agerande och om de kan ge feedback till polisen. Syftet är att förstå effekten av att bli utsatt för ett hatbrott, och hur polisens bemötande kan påverka denna effekt. Resultaten av studiebesöken redovisas under ett seminarium. Under kursen belyses begreppen ideala brottsoffer, särskild sårbarhet, sekundär viktimisering, samt utvidgad och upprepad utsatthet.

Funktionsinriktad utbildning

Brottsofferperspektivet och Polisens brottsofferarbete ingår i ett flertal av Polishögskolans vidareutbildningar. Brottsofferfrågor behandlas bland annat i kurserna *Kvalificerad brottsofferkompetens, Hot- och riskbedömningar, Personsäkerhetshandläggarutbildning, Utredningsmetodik med inriktning på brott i nära relationer respektive på brott mot barn och unga, Intervju- och förhörsmetodik – barn och ungdomar, Kvalificerad förundersökningsledarutbildning* och *Utbildning i lokalt personsäkerhetsarbete.*

Målgruppen för kursen Kvalificerad brottsofferkompetens är i första hand brottsoffersamordnare på strategisk nivå. Utbildningen är en spetskompetensutbildning och kursdeltagarna ska efter utbildningen kunna vidareutveckla brottsofferarbetet inom den egna polismyndigheten.

I utbildningarna är information, stöd och skydd till brottsoffer i fokus. Samverkande aktörer och organisationer, såsom Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet (NCK), Stödcentrum för unga brottsoffer och forskare på området bjuds ofta in som föreläsare. I kurserna om utredningsmetodik är upplägget ofta tvärvetenskapligt och bemötande av brottsoffer och deras specifika situation ägnas mycket tid. Flera utbildningsmoment behandlar förhör och förhörsmetodik vad gäller brottsoffer med särskilda behov.

Utbildning av domare och övrig domstolspersonal

Allmänt om bemötandefrågor inom Sveriges Domstolar

Inom Sveriges Domstolar pågår sedan flera år tillbaka en projektverksamhet som syftar till att förbättra bemötandet av bl.a. externa aktörer som kommer i kontakt med domstolen. År 2010 antogs en bemötandestrategi och en handlingsplan för att genomföra strategin (Bemötandestrategi för Sveriges Domstolar 2010-12-21, Handlingsplan 2010-12-21, dnr. 783-2010). Dokumenten bygger på målsättningen att det i varje domstol ska bedrivas ett systematiskt och långsiktigt arbete med bemötandefrågor. Domstolsverket har tagit fram handboken Råd och tips om bemötande för att stötta domstolarna i detta arbete. Där uttalas bl.a. att alla människor som kommer i kontakt med domstolarna har ett berättigat krav att bli bemötta med respekt och värdighet. Det uttalas vidare att det, för att de personer som hörs i domstolen ska kunna lämna en fri, fyllig och korrekt berättelse, krävs att det känner sig trygga i förhörssituationen och märker att domstolen lyssnar på vad de säger och att ett gott bemötande därför ytterst är en rättssäkerhetsfråga (s. 1). I handlingsplanen formuleras målsättningen att Domstolsverket och Domstolsakademin ska kunna erbjuda bemötandeutbildningar som ger möjlighet att uppfylla de i strategin formulerade målen (s. 3).

Under perioden mars 2012 – mars 2013 har ett samarbetsprojekt mellan Sveriges Domstolar och Brottsförebyggande Rådet (BRÅ) pågått som syftat till att ge kunskap om hur domstolen uppfattas av olika parter och om betydelsen av bemötandet för rättssäkerheten och effektiviteten. Projektet har redovisats i rapporten *Bemötande i domstol* (BRÅ, Rapport 2013:11) där bl.a. resultaten av intervjuer som BRÅ har genomfört med domstolens brukare om deras bemötandeupplevelser presenteras.

Utbildning av domare

Sedan januari 2009 utbildas alla jurister förutom notarier inom Sveriges Domstolar av Domstolsakademin, som är underordnad Domstolsverket.

Utbildningen som erbjuds fiskaler och tf. hovrättsassessorer är obligatorisk. Utbildningen omfattar tio kurser som infaller under domarutbildningens fyra år. Deltagarna besöker inom ramen för en av dessa kurser Statens Kriminaltekniska Laboratorium och deltar i en föreläsning om brottsofferfrågor som hålls av inbjuden föreläsare från organisationen Tryggare Sverige.

Vad gäller utbildning för ordinarie domare erbjuder Domstolsakademin utbildning inom bl.a. straffrätt och processrätt. Inom ramen för kursen *Fridskränkningsbrotten*, som riktar sig till domare i allmän domstol, behandlas bl.a. frågeställningar om bemötande av offer för våld i nära relationer. Kursen behandlar även Europadomstolens praxis när det gäller statens skyldighet att ge individen skydd mot våld i nära relationer (Domstolsakademins utbildningskatalog för hösten 2013, s. 134). Även kursen *Ungdomsmål* innehåller inslag om bemötande av unga personer i rättssalen (ibid. s. 140). Yrkesetiska frågeställningar, värdegrundsfrågor med anknytning till domarens vardag behandlas även inom ramen för kursen *Domarrollen oh domstolens funktion* (ibid. s. 20). Bas- och fördjupningskurserna *Ordföranderollen* syftar till att ge deltagarna kunskaper om vad ett gott bemötande i rättssalen innebär och till att ge utrymme till reflektion och

diskussion om hur detta kan omsättas i den praktiska domarrollen.

Utbildning av övrig domstolspersonal

I *Baskursen för nyanställda* som riktar sig till nyanställd domstolspersonal på domstolar ingår en föreläsning som fokuserar uteslutande på attityd- och bemötandefrågor.

Även på introduktionskursen på notarieutbildningen ges deltagarna grundläggande kunskaper i service- och bemötandefrågor.

På Sveriges Domstolars intranät finns en e-utbildning i bemötande, där det visas exempel på gott och mindre gott bemötande av olika aktörer i domstolen i vissa situationer.

I flera kurser som Sveriges Domstolars erbjuder domstolssekreterare ingår utbildningsmoment som tar sikte på frågor kring bemötande av brukare, dvs. parter, externa aktörer och allmänhet. I *Grundkursen i brottmål* medverkar Brottsofferjouren och pratar om vittnesstödsverksamhet och skadestånd. Det bjuds även in en advokat som pratar om sin roll som offentlig försvarare och målsägandebiträde. Under *Fördjupningskursen i brottmål* informerar en advokat och en företrädare för socialtjänsten om deras sätt att hantera kontakter med bl.a. brottsoffer. Under *Påbyggnadskursen i ungdomsmål* används broschyren *Förklara vad som händer - en pedagogisk brottmålsrättegång för unga*, framtagen av Barnombudsmannen, som undervisningsmaterial och utifrån den förs en dialog om bl.a. hur man bör bemöta unga vittnen och målsägande i brottmålsprocessen.

Utbildning av åklagare

Den obligatoriska *grundutbildning* som samtliga åklagare genomgår innefattar fyra delkurser om sammanlagt 15 kursveckor. I den första delkursen ingår ett utbildningspass om *Skadestånd*

och brottsofferfrågor där frågor om hantering av enskilda anspråk under förundersökningen och i brottmålsprocessen samt övriga skadeståndsrättsliga spörsmål avhandlas. Avsnittet *Etik och bemötande* berör etikfrågor ur ett åklagarperspektiv inklusive bemötande av brottsoffer.

I den tredje delkursen ingår en seminarieserie om *Misshandel och sexuella övergrepp mot barn,* som förutom rubriceringsfrågor även innehåller metodfrågor vid utredningar när barn är brottsoffer. Avsnittet *Mänskliga rättigheter och hatbrott* innehåller bl.a. bemötandefrågor såvitt avser brottsoffer och vittnen och metodfrågor i utredningar där det finns ett s.k. hatbrottsmotiv. Föreläsningsserien *Hedersrelaterat våld* innehåller en grundläggande genomgång av problematiken kring hedersrelaterad brottslighet.

En grundläggande genomgång av Barnkonventionen görs under avsnittet *Mänskliga rättigheter och FN:s barnkonvention* som ingår i delkurs nummer fyra.

Ett brottsofferperspektiv finns generellt sett invävt i de flesta *vidareutbildningar* som Åklagarmyndigheten erbjuder åklagarna. Därutöver finns det mer specifika avsnitt om brottsofferfrågor. I utbildningen *Hedersrelaterat våld* ges till exempel en föreläsning om bemötande av målsägande. Utbildningen *Ungdomar och brott* innehåller ett avsnitt om unga brottsoffer. I utbildningarna om *Övergrepp mot barn* ingår föreläsningar om behandling av barn som utsatts för övergrepp eller bevittnat våld.

Utbildning av advokater

Frågeställningar kring brottsoffer behandlas vid fler av de utbildningar som Sveriges advokatsamfund anordnar till sina medlemmar och till biträdande jurister.

Seminariet *Kommersiell sexuell exploatering av barn*, som arrangeras i samarbete med barnrättsorganisationen ECPAT Sverige behandlar fler frågor med anknytning till brottsoffer, som t.ex. riskfaktorer, barns reaktioner och bevissvårigheter.

Fördjupningskursen *Särskild företrädare för barn* anordnas i samarbete med och BrOM. Kursen riktar sig till biträdande jurister och advokater med begränsad erfarenhet av uppdrag som särskilda företrädare för barn. Kursen belyser praktisk och teoretisk tvärprofessionell kunskap genom anföranden från yrkesverksamma praktiker och forskare med specialkunskaper av intresse för särskilda företrädare och för målsägandebiträden för barn och ungdom.

Det återkommande seminariet *Uppdraget som målsägandebiträde* ger en praktisk inblick i uppdraget som målsägandebiträde och vänder sig till advokater och biträdande jurister som inte har så stor erfarenhet av uppdrag som målsägandebiträde. Exempel på ämnen som tas upp är speciella frågeställningar kring våldsbrott och sexuella övergrepp särskilt mot kvinnor och barn, former för stöd och hjälp och offrets reaktioner på brott.

Advokatsamfundets återkommande utbildning *Brottmålskurs 1* vänder sig till advokater med begränsad erfarenhet av brottmålsprocessen och till biträdande jurister som står i begrepp att söka in i Advokatsamfundet. Under denna utbildning tas frågor om försvararens uppgifter i och utom domstol, förhörsteknik och rollen som målsägandebiträde upp.

Juristutbildningen

Frågor med anknytning till brottsoffer tas upp på juristprogrammet på de flesta juridiska fakulteter i landet.

På Juridiska institutionen vid Umeå universitet bedrivs sedan 2003 en ansenlig brottsofferforskning. Forskningen inleddes med projektet *Brottsoffer i rättsväsendet* som syftade till att etablera brottsofferperspektivet inom den juridiska forskningen. Brottsoffers möte med rättsväsendet, såväl när det handlar om den rent juridiska dimensionen, dvs. rättsliga regleringar, som frågor rörande bemötande och attityder hos rättsväsendets aktörer, var områden som uppmärksammades. Forskningsprojektet innehöll flera olika delprojekt om bl.a. barn som brottsoffer, våld

i nära relationer, offer för homofobiska hatbrott och brottets ekonomiska konsekvenser för brottsoffer (http://www.jus.umu.se/forskning/forskningsteman/brottsoffer/).

Brottsofferperspektivet uppmärksammas också på flera av institutionens kurser inom juristprogrammet.

Under juristprogrammets fjärde termin, där studenterna läser straff- och processrätt, ges det obligatoriska seminariet *Brottsoffer i straffprocessen.* Avsikten är att studenterna ska reflektera över de frågor som aktörerna i en brottmålsprocess har att beakta gällande bemötande av brottsoffer, rättssäkerhet och objektivitet. Studenterna har till uppgift att fundera över och förbereda dessa frågor utifrån en beskriven konkret situation, som sedan diskuteras vid seminariet.

Under denna termin anordnas också s.k. rättegångsspel där en av juristrollerna brukar vara att agera målsägandebiträde och/eller att väcka enskilt åtal. Olika frågor kring målsägandens rättigheter kommer upp, som rätten att föra talan om enskilt anspråk (som i regel kumuleras med brottmålet), rätt till målsägandebiträde och rätten att biträda åtalet. Vid själva förhandlingssituationerna aktualiseras också frågor om professionalitet vid kontakter med såväl brottsoffer som tilltalade.

Under den valbara fördjupningskursen *Kriminologi och viktimologi för jurister* anläggs viktimologiska perspektiv på juridiken och utifrån detta analyseras brottslighetens konsekvenser för offret. Brottsoffrets möte med rättsväsendet granskas ur ett kritiskt perspektiv och frågor om brottsoffers rättigheter och myndigheters skyldigheter gentemot brottsoffer tas upp och diskuteras.

Under den fakultativa kursen *International Law and Human Rights* ges ett seminarium där brottsoffers rättigheter vid människohandel samt internationella konventioner och deklarationer på brottsofferområdet behandlas.

Övriga utbildningsinsatser

BrOM har enligt 1 § förordning (2007:1171) med instruktion för Brottsoffermyndigheten till uppgift att främja brottsoffers rättigheter, uppmärksamma deras behov och intressen samt vara ett informations- och kunskapscentrum för brottsofferfrågor. BrOM ska bl.a., genom utåtriktad verksamhet, verka för att myndigheter, andra aktörer och allmänheten får ökad kunskap om brottsofferfrågor, bidra till att förbättra förutsättningarna för samverkan i brottsofferfrågor mellan olika samhällsaktörer, lämna upplysningar, vägledning och råd i brottsofferfrågor och ta tillvara synpunkter och erfarenheter från dem som har drabbats av brott, samt medverka i internationellt samarbete på brottsofferområdet (2 § första stycket 2-5).

I BrOM:s uppgifter ingår att samla och sprida information och forskningsresultat för att bidra till ett bättre bemötande och behandling av brottsoffer. Det sker bland annat genom att sammanställa och sprida informationsmaterial till andra myndigheter, ideella organisationer och brottsoffer.

Genom att arrangera utbildningar, seminarier och temadagar sprider BrOM forskningsresultat och praktiska erfarenheter av brottsofferarbete. Arrangemangen genomförs ofta i samverkan med andra myndigheter och organisationer. Utbildningarna riktar sig främst till personal inom rättsväsendet, socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt till aktiva inom ideella organisationer. BrOM erbjuder också föreläsningar på olika teman, t.ex. om vägen till ekonomisk kompensation för brottsoffer, bemötandefrågor i praktiken, våld i nära relationer och samhällets stöd till brottsoffer. BrOM:s föreläsare tar inget arvode, men den organisation som beställer föreläsningen får stå för resekostnader. Det är ett krav att det rör kvalificerad utbildning för minst 25 personer och att utbildningsinsatsen bygger på lokal eller regional samverkan (http://www.brottsoffermyndigheten.se/om-oss/organisation/kunskapscentrum).

Utöver BrOM:s ordinarie verksamhetsområden bedriver myndigheten olika projekt och får regeringsuppdrag. Exempelvis

har BrOM på regeringens uppdrag genomfört utbildningsinsatser för poliser, åklagare, domare samt personal inom Migrationsverket för att öka kunskapen om prostitution och människohandel för sexuella ändamål och att förbättra bemötandet av de personer som utsatts för prostitution och människohandel för sexuella ändamål (Prostitution och människohandel för sexuella ändamål, Utbildningsprogram för ökad kunskap och bättre bemötande, Redovisning av ett regeringsuppdrag, Ju2008/7290/KRIM). Efter regeringsuppdrag har BrOM även genomfört ett utbildningsprogram för personal inom Polisen, Åklagarmyndigheten och domstolarna för att öka kunskapen om sexualbrottsoffer och förbättra bemötandet av dessa brottsoffer. Uppdraget har närmare inneburit att BrOM i samråd med RPS, Åklagarmyndigheten och Domstolsverket har undersökt vilket utbildningsbehov som finns avseende bemötande av sexualbrottsoffer, utformat och genomfört utbildningsprogrammet samt övervägt hur respektive myndighet på bästa sätt kan integrera kunskap om bemötande av sexualbrottsoffer i sina kontinuerliga utbildningsinsatser. (Utbildningsprogram för bättre bemötande av sexualbrottsoffer i rättsväsendet, Redovisning av ett regeringsuppdrag, Ju2007/4690/KRIM; Ju2005/9830/KRIM, s. 4).

Även Socialstyrelsen genomför utbildningsinsatser i brottsofferfrågor efter uppdrag från regeringen. Insatserna riktar sig normalt till länsstyrelserna som sedan, med Socialstyrelsens bistånd, ger kompetensstöd i brottsofferfrågor till kommuner och ideella föreningar. Exempel på en sådan satsning är regeringsuppdraget 2012 om fördelning av utvecklingsmedel och skapande av nationellt och regionalt kunskaps- och metodstöd för att kvalitetsutveckla arbetet med våldsutsatta kvinnor, barn som bevittnat våld och våldsutövare (2011/11337/FST).

Socialstyrelsen tar även fram utbildningsmaterial för att höja kompetensen och medvetenheten hos olika personalgrupper om de problem och behov som olika särskilt utsatta grupper av brottsoffer har. Utbildningsmaterialet *Sällan sedda* som tagits fram 2011 handlar om våld mot kvinnor med funktionsnedsätt-

ning. Materialet *Skylla sig själv?* handlar om våld mot kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem. Ytterligare material om våld mot kvinnor med utländsk bakgrund, våld mot äldre kvinnor och om hedersrelaterat våld och förtryck kommer att publiceras.

Nationellt kunskapscentrum för frågor om mäns våld mot kvinnor, NCK, vid Uppsala universitet har också till huvuduppgift att sprida kunskap och information om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer samt att utveckla metoder för bemötande och omhändertagande av personer som har misshandlats eller våldtagits.

8.1.3 Skälen för bedömningen

Som framgått av beskrivningen ovan erbjuds rättsväsendets olika aktörer utbildning i brottsofferrelaterade frågor i tämligen stor omfattning. Frågor om bemötande och identifiering av behov hos brottsoffer samt sätten att tillhandahålla adekvat information, hjälp och stöd till brottsutsatta har på senare tid vunnit allt större insteg hos de rättsvårdande myndigheterna.

Från frivilligorganisationerna har vid det seminarium som utredningen anordnat framförts synpunkten att rättsväsendets aktörer, och då särskilt domstolar, många gånger avböjer utbildningsinsatser som det civila samhällets organisationer erbjuder och att deltagandefrekvensen, i de fall då utbildningen genomförs, är låg. Även den åsikten har förts fram att det svala intresset för utbildning i brottsofferfrågor hos aktörerna inom rättsväsendet beror på att frågor om bemötande och dylikt betraktas som ”flummiga” och perifera i förhållande till kärnverksamheten. Utbildningsinsatserna prioriteras enligt ett flertal organisationer inte sällan bort med hänvisning till tids- eller resursbrist.

Mot bakgrund av de omfattande utbildningsinsatser som de olika aktörerna inom rättsväsendet erbjuds i dag och som till stora delar ingår i obligatoriska utbildningsmoment (gällande i

första hand poliser och åklagare) kan annan bedömning inte göras än att Sverige uppfyller kraven i artikeln.

Vad gäller utbildning av domare, anges i punkten 2 att medlemsstaterna ska kräva att de som är ansvariga för utbildningen, *utan att domstolsväsendets oberoende påverkas*, ger allmän och specialiserad utbildning. Lydelsen av artikeln och dess hänvisning till domstolsväsendets oberoende måste anses innebära att direktivet uppfylls såvitt avser ordinarie domare genom de utbildningar som Domstolsakademin tillhandahåller.

I punkten 4 anges att medlemsstaterna, *med vederbörlig hänsyn till juristkårens oberoende*, ska rekommendera att de som ansvarar för utbildningen av jurister ska ge allmän och specialiserad utbildning. Direktivet är i denna del utformat på sådant sätt att de utbildningsinslag som finns inom ramen för juristutbildningen och vidare den som tillhandahålls advokater innebär att direktivet uppfylls.

Det är i sammanhanget viktigt att påpeka att det alltjämt kan finnas utrymme för förbättringar i dessa avseenden. Det förutsätts en öppen inställning hos de rättsvårdande myndigheterna när det gäller utbildning av personalen i brottsofferrelaterade frågor – och att upprätthålla en sådan kräver ständigt att dessa frågor hålls levande så att de inte nedprioriteras. Det måste även finnas praktiska möjligheter för enskilda rättstillämpare att delta i de utbildningsinsatser som erbjuds på brottsofferområdet. Även om det torde finnas utrymme för förbättringar förekommer det redan nu goda exempel som vittnar om att en ännu mer öppen inställning till brottsofferkunskap håller på att växa fram inom rättsväsendet. Ett sådant exempel är utvidgningen 2013 av utbildningsplanen för polisprogrammet till att omfatta konkreta kunskaps- och färdighetskrav i brottofferrelaterade frågor.

Befintliga insatser och det pågående utvecklingsarbetet på detta område får sammanfattningsvis anses uppfylla kraven i artikeln.

8.2 Samarbete och samordning av insatser – artikel 26

Bedömning: Sverige uppfyller kraven i artikeln. Någon författningsändring eller annan åtgärd påkallas inte.

8.2.1 Direktivets krav

I punkten 1 föreskrivs att medlemsstaterna ska vidta lämpliga åtgärder för att underlätta samarbetet mellan medlemsstaterna i syfte att förbättra brottsoffers möjlighet att utöva sina rättigheter både enligt direktivet och enligt nationell rätt. Samarbetet ska syfta till utbyte av god praxis, samråd i individuella fall, och hjälp till europeiska nätverk som arbetar med frågor av direkt betydelse för brottsoffers rättigheter.

Medlemsstaterna ska enligt punkten 2 vidta lämpliga åtgärder som syftar till att höja medvetenheten om de rättigheter som fastställs i direktivet, minskar risken för viktimisering och minimerar de negativa följderna av brott och risken för sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning, i synnerhet genom att inrikta sig på riskgrupper som barn, offer för könsrelaterat våld och våld i nära relationer. Sådana insatser kan inbegripa kampanjer för information och medvetandegörande och forsknings- och utbildningsprogram, i tillämpliga fall i samarbete med relevanta organisationer i det civila samhället och andra intressenter.

8.2.2 Huvuddragen i nuvarande ordning

Internationellt samarbete

Sverige deltar från regeringskansliet i European Judicial Network (EJN) som arbetar för att förbättra den ömsesidiga rättsliga hjälpen mellan Europeiska unionens medlemsländer, såväl lag-

stiftningsmässigt som praktiskt, för att kunna bekämpa grova former av brottslighet.

Åklagarmyndigheten deltar i nätverket Consultative Forum of Prosecutors General and Directors of Public Prosecutions of the Member States of the European Union. Syftet med nätverket är bl.a. att utbyta erfarenheter och best practices på vissa gränsöverskridande straffrättsområden mellan åklagarmyndigheterna i de olika medlemsstaterna. Vid nätverkets senaste möte, som ägde rum i Haag i april 2013, diskuterades bl.a. brottsofferfrågor i anledning av Brottsofferdirektivet.

Enligt 2 § förordning (2007:1171) med instruktion för Brottsoffermyndigheten hör till BrOM:s ansvarsområden bl.a. att medverka i internationellt samarbete på brottsofferområdet. BrOM har bedrivit och deltar som partner i olika projekt om brottsoffer i Europa och i olika former av internationellt samarbete. Myndigheten har exempelvis varit svensk partner i projektet ARECHIVIC som har pågått 2011-2013 och varit inriktat på stöd och hjälp till barn som varit offer för människohandel för sexuella eller andra ändamål. Projektet har kartlagt de deltagande ländernas lagstiftning, förebyggande aktiviteter och särskilt verksamheter till stöd och hjälp för barn som varit utsatta för människohandel. Syftet var att rekommendera förbättringar utifrån barns mänskliga rättigheter. Resultaten har presenterats i en handbok, Assisting and Reintegrating Child Victims of Trafficking (se vidare http://www.childrentrafficking.eu/Home.aspx).

BrOM har även varit partner i projektet Project Infovictims, som pågått mellan 2011 och 2013 och fokuserat på information till brottsoffer. Det övergripande syftet var att bidra till ökad kunskap om brottsoffers rättigheter samt förbättrad information till brottsoffer angående rättsystemet och brottsoffers rättigheter. Ett annat mål var att projektet ska bidra till ett ökat förtroende för rättssystemet och att minska risken för sekundär viktimisering. I projektet ingick bl.a. genomföra en informationskampanj riktad till rättssystemet, främst Polisen, i olika länder, ta fram lättfattlig information till brottsoffer och skapa en webb-

sida med information om hur rättsprocessen och rättegången går till med BrOM:s *rättegångsskola* som förebild.

Företrädare för BrOM medverkar även i olika former av internationellt samarbete, bl.a. i arbetsgrupper inom Europarådet (t.ex. Group of specialists on Assistance to Victims and Prevention of Victimisation) och FN (t.ex. i en expertgrupp för att se över och utarbeta ett utkast till modellagstiftning med kommentarer till FN:s Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime från 2005). Myndigheten är också medlem i några internationella organisationer som arbetar med att främja brottsoffers intressen och rättigheter (t.ex. The World Society of Victimology, International society for the prevention of child abuse and neglect och Nordisk förening mot barnmisshandel och omsorgssvikt). BrOM deltar även i ett samarbete mellan de nordiska motsvarigheterna till BrOM:s hantering av brottsskadeärenden.

Även ideella organisationer bedriver verksamhet med inriktning på internationellt samarbete på brottsofferområdet. Brottsofferjouren är medlem i den Europeiska organisationen för ideella brottsofferstödjande organisationer, Victim Support Europe (VSE). BrOM deltar som observatör i Victim Support Europes årliga konferenser.

Brottsofferjouren tog 1995 initiativ till ett nordiskt samarbete på brottsofferområdet med målsättningen att ha ett mer formellt samarbete dels för erfarenhetsutbyte och dels för att lyfta brottsofferfrågorna gemensamt inom Norden. Nordiska Brottsofferrådet, som hade sitt konstituerande möte i augusti 1996, har haft stor betydelse för utvecklingen av brottsofferstödjande verksamheter i Norge och i Danmark.

Åtgärder för att öka medvetenheten om brottsofferfrågor

Av förordningen (2007:1171) med instruktion för BrOM följer att myndigheten ska bidra till att förbättra förutsättningarna för samverkan i brottsofferfrågor mellan olika samhällsaktörer.

Myndigheten ska också aktivt verka för att berörda får kännedom om möjligheterna till brottsskadeersättning och till bidrag från brottsofferfonden samt genom utåtriktad verksamhet verka för att myndigheter, andra aktörer och allmänheten får ökad kunskap om brottsofferfrågor (2 § första stycket 2 och 3). I övrigt styrs samverkan även genom särskilda regeringsuppdrag till myndigheterna.

BrOM beslutar även i frågor om bidrag från brottsofferfonden. Brottsofferfonden finansieras huvudsakligen av dömda lagöverträdare. Den byggs upp av en särskild avgift, som varje dömd person ska betala om brottet kan straffas med fängelse [1 § lagen (1994:419) om brottsofferfond]. Därutöver är fonden öppen för gåvor. Syftet med brottsofferfonden är att ge ekonomiskt stöd till olika former av brottsofferinriktad verksamhet, från enklare informations- och utbildningsinsatser till omfattande forskningsprojekt. Bidrag från brottsofferfonden får lämnas för att stödja forskning, utbildning, information och utvecklingsverksamhet. Bidrag får även lämnas till ideella organisationer i form av verksamhetsstöd [1 § förordning (1994:426) om brottsofferfond].

BrOM är sammankallande för *Samverkansgruppen för brottsofferarbete* där myndigheter och ideella organisationer möts och arbetar för att synliggöra och medvetandegöra brottsoffers problem och situation. Samverkansgruppen arrangerar regelbundet utbildningsseminarier på olika brottsofferteman för att förmedla erfarenheter och kunskaper om hur myndigheter, kommunala verksamheter och ideella föreningar kan samverka på ett lokalt eller regionalt plan. Gruppen träffas några gånger per år.

Myndighetssamverkan på brottsofferområdet förekommer i allt större utsträckning. Exempel på sådan samverkan är barnahusverksamheterna och projektet Koncept Karin i Malmö (för en närmare beskrivning se kapitel 7.5.2).

Även informationskampanjer genomförs för att höja kunskapsnivån om vissa brottstyper och för att minska mörkertalet som beror på att vissa brott inte anmäls i tillräckligt stor omfattning.

I september 2011 gav regeringen RPS i uppdrag att genomföra en informationskampanj avseende brott i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck (Ju2011/6520/PO). Syftet med kampanjen, som är en fortsättning och vidareutveckling av kampanjen *Kom till oss*, som Polisen genomförde 2009, är att uppmärksamma brott i nära relationer och uppmuntra att brotten polisanmäls, dvs. minska mörkertalet. Målgrupper för kampanjen är både de som är direkt utsatta för brott och de som bevittnat brott. För att så många som möjligt ska kunna ta del av informationen innebär uppdraget både insatser av masskommunikativ karaktär och insatser som var mer riktade mot vissa målgrupper, såsom barn och unga samt personer med annat modersmål än svenska.

Informationskampanjen består av fyra delar. Den första delen är information på Polisens informationssajt www.polisen.se/komtilloss, den andra är annonser och filmer i sociala medier, den tredje är annonser i kvällspress, veckotidningar och specialtidningar och den fjärde delen utgörs av press- och mediearbete, nationellt och lokalt. Syftet med informationssatsningen är att nå grupper som kan ha svårt att ta till sig informationen på svenska. I Stockholm tar Polisen hjälp av hemspråksinformatörer som besöker ett nittiotal medborgarkontor, föreningar och religiösa samfund runt om i länet. Information sker på arabiska, somaliska, polska och spanska. Målgruppen är i första hand kvinnor. Vid besöken berättar informatörerna om brott i nära relationer och vad man ska göra om man är utsatt. De delar också ut ett informationsmaterial på lättläst svenska. Uppdraget har, efter beslut om förlängning, slutredovisats den 31 mars 2014 (Informationskampanj, Brott i nära relationer, Slutredovisning av regeringsuppdrag, 2014-03-31, Dnr. KA-428-4960/11).

8.2.3 Skälen för bedömningen

Artikeln innehåller bestämmelser om samarbete mellan medlemsstater på brottsofferområdet och om kampanjer och pro-

gram på det nationella planet för att öka medvetenheten och kunskapsnivån om brottsoffers rättigheter i syfte att förebygga risken för sekundär eller upprepad utsatthet för brott.

I Sverige bedrivs som nämnts internationellt samarbete på fler fronter. Gränsöverskridande närverk för erfarenhetsutbyte förekommer både hos statliga organ och bland det civila samhällets organisationer. Från frivilligorganisationer har framförts att initiativ till nätverk, seminarier och möten med gränsöverskridande karaktär alltför ofta inte låter sig genomföras av ekonomiska skäl. Även om det således finns utrymme för förbättringar vad gäller exempelvis statligt stöd till brottsofferorganisationer, blir bedömningen att Sverige uppfyller kravet i artikeln i fråga om utbyte av god praxis och bildande av europeiska nätverk genom befintliga insatser.

Vad gäller samråd i individuella fall torde kravet innebära att lämpliga kanaler för kommunikation mellan medlemsstaterna ska etableras. För att åstadkomma detta krävs samarbete och samordning på unionsnivå. Sverige deltar som nämnts redan i dag i det europeiska straffrättsliga nätverket European Judicial Network in criminal matters. Skulle initiativ tas till etablering av ett kontaktnät inom unionen för samarbete och samråd i enskilda ärenden inom ramen för detta samarbete eller utanför det, bör Sverige genom Regeringskansliet delta och ta en aktiv roll i det arbetet.

Att skapa ökad medvetenhet och debatt är ett viktigt syfte bakom de insatser som tidigare redovisats och utgör en stor del av det pågående arbetet med brottsofferfrågor i Sverige. Exempel på sådana insatser är inrättandet av den nationella samordnaren mot våld i nära relationer och Polisens nyligen genomförda informationskampanj. De insatser som görs för att synliggöra och sprida information om de aktuella frågorna innebär att Sverige måste anses leva upp till förpliktelserna i artikel 26 punkten 2.

9 Ekonomiska och andra konsekvenser

Bedömning: Förslagen kan antas leda till ökad tydlighet och rättssäkerhet för enskilda som har utsatts för brott. De ekonomiska konsekvenserna av förslagen är svåruppskattade men bedöms vid en översiktlig uppskattning bli begränsade. Såvitt går att bedöma kommer det att bli fråga om endast måttliga kostnadsökningar, vilka kan finansieras inom befintliga ramar eller genom omprioriteringar. Ett slutligt ställningstagande får dock hanteras under den fortsatta beredningen.

Enligt uppdragsbeskrivningen ska utredaren göra en konsekvensutredning av eventuella författningsförslag och belysa effekterna av dessa. Om ett förslag förväntas leda till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras.

Direktivet och de förslag som lämnas i denna promemoria för att genomföra direktivet är avsett att stärka brottsoffers rättigheter och skyddet för brottsoffer. Förslagen i promemorian innebär i huvudsak att en målsägande i större utsträckning ska dels informeras om sina rättigheter i processen och möjligheter till att erhålla stöd och hjälp från det allmänna och från det civila samhällets organisationer dels erhålla det stöd och skydd och den hjälp som han eller hon är i behov av i anledning av de straffrättsliga förfarandena.

Förslagen kan antas leda till en ökad rättssäkerhet för enskilda samt att målsägande får en ökad förståelse för rättsprocessen och ett större förtroende för rättsväsendets myndigheter. Det kan inte uteslutas att antalet överklagade avgöranden i någon mån kommer att minska till följd av dessa förbättringar, vilket skulle leda till minskade kostnader för rättsväsendet i stort.

När det gäller de ekonomiska konsekvenserna kan konstateras att förslagen i flera avseenden endast innebär en kodifiering av gällande ordning.

I promemorian föreslås bl.a. bestämmelser som syftar till en förbättrad tolkning och översättning vid domstolar och brottsutredande myndigheter. Regeringen har i förarbetena till genomförande av Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/64/EU om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden, där förslag om motsvarande regler om tolkning och översättning till misstänkte har lämnats, konstaterat att förslagen i flera avseenden endast innebär en lagreglering av en ordning som redan tillämpas vid domstolar och brottsutredande myndigheter. Regeringen har instämt i utredningens bedömning att effekterna av förslagen är svåra att bedöma och att utfallet kommer att visa sig först sedan reglerna varit i kraft en tid. Utifrån det underlag som funnits tillgängligt har regeringen gjort bedömningen att de ekonomiska konsekvenserna av förslagen om tolkning och översättning inte kommer att bli så stora att de bör påverka respektive anslag och att eventuella merkostnader ryms inom befintliga anslag (prop. 2012/13:132, s. 48 f.).

Det saknas anledning att göra en annan bedömning än den nyss redovisade vad gäller de ekonomiska konsekvenserna av förslagen om tolkning och översättning till målsägande. De merkostnader som förslaget kan komma att medföra får därför antas rymmas inom befintliga anslag.

Förslagen kan komma att medföra en viss ökad arbetsbelastning för brottsutredande myndigheter och domstolar. Särskilt gäller detta för Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten som föreslås ges i uppdrag att utforma föreskrifter och förfaranderegler. De eventuellt tillkommande kostnaderna för dessa myndig-

heter bedöms emellertid vara så marginella att de ryms inom ramen för befintliga anslag.

Såvitt avser förslagen om individuell bedömning av skyddsbehov ska även i detta sammanhang framhållas att det finns ett upparbetat system på Polisen som det föreslagna förfarandet torde kunna byggas vidare på. Genomförandet av förslagen borde därför inte innebära några större kostnadsökningar för det allmänna.

En stor majoritet av de ändringar i FUK som föreslås innebär till stora delar klargöranden av gällande rätt eller kodifiering av gällande praxis, varför de ekonomiska konsekvenserna av förslagen torde bli begränsade. En stor del av förslagen syftar till att fullständiga bestämmelserna i FUK om informationsskyldighet gentemot målsägande. Dessa förslag kan inte heller antas leda till någon nämnvärd kostnadsökning för det allmänna.

Sammanfattningsvis bedöms förslagen inte innebära några beaktansvärda kostnadsökningar såvitt gått att utreda inom ramen för denna promemoria. Ett slutligt ställningstagande får dock hanteras under den fortsatta beredningen.

10 Ikraftträdande

Förslag: De nya bestämmelserna ska träda i kraft den 1 november 2015.

Skälen för förslaget: Enligt artikel 27 punkten 1 ska medlemsstaterna senast den 16 november 2015 sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa direktivet. Den nya lagstiftningen bör sättas i kraft den 1 november 2015.

11 Författningskommentarer

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

5 kap. 6 §

I paragrafen anges förutsättningarna för anlitande av tolk i domstol. Övervägandena finns i kapitel 5.5.3. Ändringarna, som delvis genomför artikel 7 i direktivet, går längre än vad som följer av artikeln, eftersom bestämmelsen nu avser alla som ska höras i rätten och tillämpas i samtliga mål- och ärendetyper i allmän domstol.

I första stycket införs en skyldighet för domstolen att anlita tolk om en part eller någon annan som ska höras i rätten inte behärskar svenska. Syftet med bestämmelsen är att tillförsäkra alla som ska höras inför rätten samma möjlighet till tolkning, oavsett vilken roll de intar i processen och vilken mål- eller ärendetyp det är frågan om.

Tolkens uppgift ska enligt bestämmelsen vara att bistå misstänkta och målsägande med tolkning under hela sammanträdet. Tolkning till vittnen och sakkunniga ska dock enbart ske när de avlägger sin utsaga.

9 kap. 9 §

Paragrafen reglerar vissa frågor om kallelse till sammanträde och underrättelse om huvudförhandling i vissa fall.

Förslaget behandlas i kapitel 5.4.3. Ändringarna genomför delvis artikel 6 punkten 1 b i direktivet.

Bestämmelsen i fjärde stycket är ny och anger att målsägande, som har begärt det, ska underrättas om platsen och tidpunkten för huvudförhandlingen i målet. I 13 b § förundersökningskungörelsen anges att målsägande ska tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om tidpunkt och plats för huvudförhandling. Domstolen, som ska tillställas information om målsägandes önskemål i detta hänseende, åläggs genom bestämmelsen en skyldighet att underrätta målsägande om tidpunkt och plats för huvudförhandling i målet. Domstolens underrättelseskyldighet gäller alla målsägande, dvs. även de som inte är parter och inte ska höras under huvudförhandlingen. I de fall målsäganden ska kallas till huvudförhandlingen för att föra sin talan eller för att höras, enligt 45 kap. 15 § och 51 kap. 16 § rättegångsbalken, behöver ingen underrättelse skickas enligt denna bestämmelse.

I den underrättelse som skickas enligt denna bestämmelse till målsägande som inte är parter och inte heller ska höras bör det anges att inställelsen är frivillig och att det inte utgår någon ersättning för kostnader i samband med en eventuell inställelse. Underrättelseskyldigheten gäller i samtliga instanser.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

33 kap. 9 §

I paragrafen upptas bestämmelse om översättning av handlingar i domstol.

Förslagen, som delvis genomför artikel 7 i direktivet, behandlas i kapitel 5.5.3.

I första stycket tredje mening införs en ny obligatorisk regel om översättning i vissa fall i brottmål. Rätten är skyldig att på begäran av målsägande som är part eller som ska höras i ett brottmål översätta en handling eller de viktigaste delarna av den, om en översättning är väsentlig för att målsägande ska kunna ta tillvara sin rätt. En översättning ska således ske om målsäganden

har framställt en begäran om det och om domstolen därtill vid sin prövning finner att en översättning är väsentlig för att målsäganden ska kunna ta tillvara sin rätt. Med att en översättning ska vara av väsentlig betydelse avses, på samma sätt som vad gäller översättning till den misstänkte, dels att handlingens innehåll ska ha en väsentlig betydelse i målet, dels att översättningen i sig är väsentlig för att målsäganden ska kunna förstå handlingens innehåll. Vilka handlingar som ska översättas får avgöras från fall till fall. I direktivet pekas ut beslut om att avsluta de straffrättsliga förfarandena, dvs. domar och slutliga beslut i målet som berör målsägandens rätt, samt kallelser till eller underrättelser om huvudförhandling. Även andra handlingar, som t.ex. inlagor från motparten innehållande inställning till enskilt anspråk eller bevisuppgifter kan i vissa fall ha en sådan väsentlig betydelse i målet att de kan behöva översättas. Det är rätten som på begäran av målsäganden prövar om det finns ett behov för översättning.

Möjligheten enligt första stycket sista meningen att göra översättningen muntligen gäller även översättning till målsägande.

Bilaga 1

EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV 2012/29/EU

av den 25 oktober 2012

om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF

EUROPAPARLAMENTET OCH EUROPEISKA UNIONENS RÅD HAR ANTAGIT DETTA DIREKTIV

med beaktande av fördraget om Europeiska unionens funktionssätt, särskilt artikel 82.2,

med beaktande av Europeiska kommissionens förslag,

efter översändande av utkastet till lagstiftningsakt till de nationella parlamenten,

med beaktande av Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs yttrande ([1]),

med beaktande av Regionkommitténs yttrande ([2]),

i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet ([3]), och

av följande skäl:

(1) Unionen har satt som mål att bevara och utveckla ett område med frihet, säkerhet och rättvisa, där hörnstenen är ömsesidigt erkännande av rättsliga avgöranden i civilmål och brottmål.

(2) Unionen är fast besluten att skydda brottsoffer och fastställa miniminormer på detta område, och rådet har antagit rambeslut 2001/220/RIF av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden ([4]). Inom ramen för Stockholmsprogrammet – ett öppet och säkert Europa i medborgarnas tjänst och för deras skydd ([5]), som antogs av Europeiska rådet vid dess möte den 10 och 11 december 2009, uppmanades kommissionen och medlemsstaterna att undersöka hur man kan förbättra lagstiftning och praktiska stödåtgärder till skydd för offer, varvid särskild uppmärksamhet ägnas åt stöd till och erkännande av alla offer, inbegripet offer för terrorism, som en prioriterad fråga.

(3) I artikel 82.2 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget) föreskrivs fastställande av i medlemsstaterna tillämpliga minimiregler för att underlätta det ömsesidiga erkännandet av domar och rättsliga avgöranden samt polissamarbete och rättsligt samarbete i sådana straffrättsliga frågor som har en gränsöverskridande dimension, särskilt vad gäller brottsoffers rättigheter.

(4) I sin resolution av den 10 juni 2011 om en färdplan för att stärka brottsoffers rättigheter och skyddet av brottsoffer, särskilt i samband med straffrättsliga förfaranden ([6]) (Budapestfärdplanen), konstaterade rådet att åtgärder bör vidtas på unionsnivå för att stärka brottsoffers rättigheter samt stödet till och skyddet av brottsoffer. Därför, och i enlighet med den resolutionen, syftar detta direktiv till att se över och komplettera de principer som fastställs i rambeslut 2001/220/RIF och till att ta betydande steg framåt när det gäller nivån av skydd för brottsoffer i hela unionen, framför allt inom ramen för straffrättsliga förfaranden.

(5) I Europaparlamentets resolution av den 26 november 2009 om avskaffande av våld mot kvinnor ([7]) uppmanades medlemsstaterna att förbättra den nationella lagstiftningen och politiken för att bekämpa alla former av våld mot kvinnor och angripa orsakerna till våldet mot kvinnor, inte minst genom förebyggande åtgärder, och uppmanades unionen att garantera rätten till hjälp och stöd för alla offer för våld.

(6) I sin resolution av den 5 april 2011 om prioriteringar och utkast till en ny ram för EU-politiken för att bekämpa våld mot kvinnor ([8]) föreslog Europaparlamentet en strategi för att bekämpa våld mot kvinnor, våld i hemmet och kvinnlig könsstympning, som en grund för framtida straffrättsliga lagstiftningsinstrument mot könsrelaterat våld, inklusive en ram för att bekämpa våld mot kvinnor (politik, förebyggande, skydd, lagföring, åtgärder och partnerskap) som ska följas upp av en handlingsplan på unionsnivå. Internationella regler på detta område innefattar Förenta nationernas konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, antagen den 18 december 1979, rekommendationer och beslut från Kommittén för avskaffande av diskriminering av kvinnor och Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet, antagen den 7 april 2011.

([1]) EUT C 43, 15.2.2012, s. 39.
([2]) EUT C 113, 18.4.2012, s. 56.
([3]) Europaparlamentets ståndpunkt av den 12 september 2012 (ännu ej offentliggjord i EUT) och rådets beslut av den 4 oktober 2012.
([4]) EGT L 82, 22.3.2001, s. 1.
([5]) EUT C 115, 4.5.2010, s. 1.
([6]) EUT C 187, 28.6.2011, s. 1.
([7]) EUT C 285 E, 21.10.2010, s. 53.
([8]) EUT C 296 E, 2.10.2012, s. 26.

(7) I Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/99/EU av den 13 december 2011 om den europeiska skyddsordern ([1]) fastställs en mekanism för ömsesidigt erkännande av skyddsåtgärder i straffrättsliga frågor medlemsstaterna emellan. Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel och om skydd av dess offer ([2]) och Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi ([3]) behandlar bland annat de specifika behoven hos de särskilda grupper som är offer för människohandel, sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering och barnpornografi.

(8) I rådets rambeslut 2002/475/RIF av den 13 juni 2002 om bekämpande av terrorism ([4]) konstateras att terrorism är en av de allvarligaste överträdelserna av de principer unionen bygger på, däribland principen om demokrati och bekräftar att det bland annat utgör ett hot mot det fria utövandet av de mänskliga rättigheterna.

(9) Ett brott är en oförrätt mot samhället och en kränkning av brottsoffrens individuella rättigheter. Brottsoffren bör därför erkännas och behandlas på ett respektfullt, hänsynsfullt och professionellt sätt utan någon form av diskriminering på grund av bland annat ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionshinder, ålder, kön, könsuttryck, könsidentitet, sexuell läggning, uppehållsstatus eller hälsa. I alla kontakter med behöriga myndigheter som är verksamma inom ramen för straffrättsliga förfaranden och med verksamheter som kommer i kontakt med brottsoffer, till exempel stöd för brottsoffer och verksamheter för reparativ rättvisa, bör brottsoffrens personliga situation och omedelbara behov, ålder, kön, eventuella funktionshinder och mognad beaktas, med full respekt för personens fysiska, psykiska och moraliska integritet. Brottsoffren bör skyddas mot sekundär och upprepad viktimisering, mot hot och mot vedergällning, erhålla lämpligt stöd för att underlätta återhämtningen och garanteras adekvat tillgång till rättslig prövning.

(10) Detta direktiv behandlar inte villkoren för brottsoffers vistelse på medlemsstaternas territorium. Medlemsstaterna bör vidta de åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa att det inte är en förutsättning för att ett brottsoffer ska kunna åtnjuta de rättigheter som fastställs i detta direktiv att denne har rätt att uppehålla sig inom medlemsstatens territorium eller har ett visst medborgarskap eller en viss nationalitet. En brottsanmälan eller deltagande i straffrättsliga förfaranden ger inte upphov till några rättigheter vad gäller brottsoffrets uppehållsstatus.

(11) I detta direktiv fastställs minimiregler. Medlemsstaterna får utvidga de rättigheter som fastställs i detta direktiv för att tillhandahålla en högre skyddsnivå.

(12) De rättigheter som fastställs i detta direktiv påverkar inte förövarens rättigheter. Uttrycket förövare avser en person som har blivit dömd för ett brott. Med avseende på tillämpningen av detta direktiv avser det emellertid också misstänkta eller tilltalade personer före ett eventuellt erkännande eller en fällande dom och det påverkar inte oskuldspresumtionen.

(13) Detta direktiv är tillämpligt på straffbara gärningar som har begåtts i unionen och på straffrättsliga förfaranden som äger rum i unionen. Det ger upphov till rättigheter för brottsoffer som utsatts för extraterritoriella överträdelser endast när det gäller straffrättsliga förfaranden som äger rum i unionen. En anmälan till behöriga myndigheter utanför unionen, till exempel ambassader, leder inte till att de skyldigheter som fastställs i detta direktiv blir tillämpliga.

(14) Vid tillämpningen av detta direktiv måste barnets bästa komma i främsta rummet i enlighet med Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, antagen den 20 november 1989. Barn som är brottsoffer bör betraktas och behandlas som fullvärdiga innehavare av de rättigheter som fastställs i detta direktiv och bör få utöva de rättigheterna på ett sätt som beaktar deras förmåga att bilda sig egna uppfattningar.

(15) Vid tillämpningen av detta direktiv bör medlemsstaterna säkerställa att brottsoffer med funktionsnedsättning fullt ut kan åtnjuta de rättigheter som fastställs i detta direktiv på samma villkor som andra, bland annat genom att underlätta tillträdet till lokaler där straffrättsliga förfaranden hålls och tillgången till information.

(16) Offer för terrorism har drabbats av attacker som i förlängningen syftar till att tillfoga samhället skada. De kan därför behöva särskild omsorg, stöd och skydd på grund av det emot dem begångna brottets särskilda art. Offer för terrorism kan bli föremål för betydande uppmärksamhet från allmänheten och behöver ofta ges ett socialt erkännande och behandlas på ett respektfullt sätt från samhällets sida. Medlemsstaterna bör därför ägna särskild uppmärksamhet åt deras behov och sträva efter att värna om deras värdighet och säkerhet.

([1]) EUT L 338, 21.12.2011, s. 2.
([2]) EUT L 101, 15.4.2011, s. 1.
([3]) EUT L 335, 17.12.2011, s. 1.
([4]) EGT L 164, 22.6.2002, s. 3.

(17) Våld som riktas mot en person på grund av den personens kön, könsidentitet eller könsuttryck eller som i oproportionerlig utsträckning drabbar personer av ett visst kön ska ses som könsrelaterat våld. Det kan leda till att offret åsamkas fysisk, sexuell, psykisk eller emotionell skada eller ekonomisk förlust. Könsrelaterat våld ska ses som en typ av diskriminering och som en kränkning av offrets grundläggande friheter och innefattar våld i nära relationer, sexuellt våld (inbegripet våldtäkt, sexuellt tvång och sexuellt ofredande), människohandel, slaveri samt olika slags skadliga beteenden som tvångsäktenskap, kvinnlig könsstympning och så kallade hedersbrott. Kvinnor som är offer för könsrelaterat våld måste också, liksom deras barn, få särskilt stöd och skydd, eftersom det vid sådant våld föreligger en stor risk för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning.

(18) Våld i nära relationer begås av en person som är eller har varit make eller partner eller annan familjemedlem till brottsoffret, oavsett om förövaren delar eller har delat bostad med brottsoffret eller inte. Sådant våld kan innefatta fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt våld som kan leda till fysisk, psykisk eller emotionell skada eller ekonomisk förlust. Våld i nära relationer är ett allvarligt och ofta dolt socialt problem som kan orsaka ett systematiskt psykiskt och fysiskt trauma med allvarliga följdverkningar eftersom förövaren är en person som offret borde kunna lita på. Offer för våld i nära relationer kan därför behöva särskilda skyddsåtgärder. Kvinnor drabbas oproportionerligt hårt av sådant våld, och situationen kan vara värre om kvinnan är beroende av förövaren ekonomiskt och socialt eller när det gäller hennes rätt att uppehålla sig i landet.

(19) En person bör anses vara ett brottsoffer oavsett om någon förövare har identifierats, gripits, åtalats eller dömts och oberoende av eventuella familjeband mellan dem. Det är möjligt att även familjemedlemmar till brottsoffer lider skada till följd av brottet. I synnerhet kan familjemedlemmar till en person som avlidit som en direkt följd av ett brott lida skada till följd av brottet. Sådana familjemedlemmar som är indirekta brottsoffer bör därför också åtnjuta skydd enligt detta direktiv. Medlemsstaterna bör dock ha möjlighet att fastställa förfaranden för att begränsa det antal familjemedlemmar som kan komma i åtnjutande av de rättigheter som fastställs i detta direktiv. Om det rör sig om ett barn bör barnet eller, förutom när detta inte är till barnets bästa, vårdnadshavaren få utöva de rättigheter som fastställs i detta direktiv. Detta direktiv påverkar inte nationella administrativa förfaranden och formaliteter för att fastställa att en person är ett brottsoffer.

(20) Brottsoffrens roll i det straffrättsliga systemet och deras möjlighet att aktivt medverka i straffrättsliga förfaranden varierar mellan medlemsstaterna, beroende på det nationella systemet, och bestäms av en eller flera av följande kriterier: huruvida det nationella systemet medger brottsoffret en rättslig ställning som part i de straffrättsliga förfarandena, huruvida brottsoffret är föremål för ett rättsligt krav på eller ombes att aktivt medverka i straffrättsliga förfaranden, till exempel som vittne, och/eller huruvida brottsoffret enligt nationell rätt har laglig rätt att aktivt medverka i straffrättsliga förfaranden och ansöker om detta, i de fall där det nationella systemet inte medger att ett brottsoffer har en rättslig ställning som part i de straffrättsliga förfarandena. Medlemsstaterna bör avgöra vilket av dessa kriterier som föreligger för att fastställa räckvidden av de rättigheter som fastställs i detta direktiv i de fall där det hänvisas till brottsoffrets roll inom det straffrättsliga systemet i fråga.

(21) Information och rådgivning från behöriga myndigheter, verksamheter för stöd till brottsoffer och verksamheter för reparativ rättvisa bör så långt som möjligt lämnas i olika former och på ett sätt som kan förstås av brottsoffret. Sådan information och rådgivning bör ges på ett enkelt och begripligt språk. Man bör även försäkra sig om att brottsoffret kan göra sig förstådd under förfarandena. Man bör härvidlag ta hänsyn till brottsoffrets kunskaper i det språk på vilket informationen lämnas, personens ålder, mognad, intellektuella och emotionella kapacitet, läs- och skrivkunnighet och eventuella fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar. Särskild hänsyn bör tas till förståelse- och kommunikationssvårigheter som kan bero på ett funktionshinder, till exempel hörselnedsättning eller talsvårigheter. Om brottsoffrets förmåga att lämna information är begränsad ska även detta beaktas under de straffrättsliga förfarandena.

(22) Tidpunkten när en anmälan görs bör vid tillämpningen av detta direktiv anses falla inom ramen för de straffrättsliga förfarandena. Detta bör även omfatta situationer där myndigheter på eget initiativ inleder straffrättsliga förfaranden som en följd av ett brott som ett brottsoffer har utsatts för.

(23) Information om ersättning för kostnader bör ges från och med den första kontakten med en behörig myndighet, till exempel i en broschyr där de grundläggande förutsättningarna för sådan ersättning för kostnader anges. Medlemsstaterna bör inte, i detta tidiga skede av de straffrättsliga förfarandena, vara skyldiga att besluta om huruvida det berörda brottsoffret uppfyller villkoren för ersättning för kostnader.

(24) När ett brottsoffer anmäler ett brott bör denne få en skriftlig bekräftelse av sin brottsanmälan av polisen med uppgift om de grundläggande aspekterna av brottet, till exempel brottstyp, tidpunkt och plats, samt den eventuella skada eller förlust som har orsakats av brottet. Denna bekräftelse bör innehålla ett ärendenummer och tidpunkten och platsen för anmälan, så att den kan tjäna som bevis för att brottet har anmälts, till exempel med avseende på försäkringsfordringar.

(25) Utan att det påverkar bestämmelserna om preskriptionstid bör ett dröjsmål med anmälan av ett brott på grund av fruktan för vedergällning, förödmjukelse eller stigmatisering inte föranleda att man inte bekräftar mottagandet av brottsoffrets anmälan.

(26) Den information som ges bör vara tillräckligt utförlig för att säkerställa att brottsoffren behandlas på ett respektfullt sätt och kan fatta välinformerade beslut om sin medverkan i förfarandena. Det är därför av särskild vikt att brottsoffren får information om det aktuella läget i förfarandet. Detta gäller i lika hög grad för information som gör det möjligt för ett brottsoffer att besluta om att eventuellt begära omprövning av beslutet att inte väcka åtal. Om inte annat anges, bör det vara möjligt att tillhandahålla den information som ska meddelas brottsoffret muntligen eller skriftligen, även på elektronisk väg.

(27) Information till ett brottsoffer bör lämnas till den senast kända postadressen eller de elektroniska kontaktuppgifter som brottsoffret har uppgett till den behöriga myndigheten. I undantagsfall, till exempel på grund av ett stort antal brottsoffer i ett ärende, bör det vara möjligt att lämna information via pressen, den behöriga myndighetens officiella webbplats eller någon liknande kommunikationskanal.

(28) Medlemsstaterna bör inte vara skyldiga att lämna information vars röjande skulle kunna påverka en korrekt handläggning av ett ärende eller skada ett visst ärende eller en viss person eller om de anser att detta strider mot deras viktiga säkerhetsintressen.

(29) Behöriga myndigheter bör säkerställa att brottsoffer erhåller uppdaterade kontaktuppgifter för information i det egna ärendet, såvida inte brottsoffret har uttryckt en önskan om att inte erhålla sådan information.

(30) En hänvisning till ett ”avgörande” i samband med rätten till information, tolkning och översättning bör endast ses som en hänvisning till att någon befunnits skyldig eller icke skyldig, eller att de straffrättsliga förfarandena avslutats på annat sätt. Skälen för ett sådant avgörande bör lämnas till offret genom en kopia av den handling där avgörandet ingår eller genom en kort sammanfattning.

(31) Rätten till upplysningar om tid och plats för den rättegång som kommer att äga rum till följd av en anmälan om brott som brottsoffret har utsatts för bör även gälla för upplysningar om tid och plats för förhandlingar i samband med överklagande av en dom i målet.

(32) Särskild information om att förövaren har frigetts eller rymt bör på begäran ges brottsoffren, åtminstone i de fall då de kan befinna sig i fara eller det finns en konstaterad risk för skada för brottsoffren, såvida det inte finns en konstaterad risk för skada för förövaren till följd av underrättelsen. Om det finns en konstaterad risk för skada för förövaren till följd av underrättelsen bör den behöriga myndigheten beakta alla andra risker när den beslutar om en lämplig åtgärd. Hänvisningen till ”konstaterad risk för skada för brottsoffren” bör omfatta sådana faktorer som brottets art och allvar och risken för vedergällning. Därför bör den inte tillämpas på situationer där mindre förseelser har begåtts och där risken för att offret ska skadas således endast är mycket låg.

(33) Brottsoffren bör få information om rätten att överklaga ett beslut om att förövaren ska släppas fri om en sådan rättighet finns enligt nationell lag.

(34) Rättvisa kan enbart uppnås om brottsoffren på ett ordentligt sätt kan förklara omständigheterna kring brottet och lägga fram bevis på ett sätt som de behöriga myndigheterna kan förstå. Det är likaså viktigt att säkerställa att brottsoffer behandlas på ett respektfullt sätt och att de kan hävda sina rättigheter. Därför bör kostnadsfri tolkning finnas tillgänglig i samband med att brottsoffer hörs och för att göra det möjligt för dem att medverka aktivt under förfarandena, i enlighet med brottsoffrets roll i det berörda straffrättsliga systemet. När det gäller andra aspekter av de straffrättsliga förfarandena kan behovet av tolkning och översättning variera beroende på specifika frågor, brottsoffrens roll i det straffrättsliga systemet i fråga och deras deltagande i förfarandet samt eventuella särskilda rättigheter. Tolkning och översättning behöver i dessa fall bara tillhandahållas i den mån det krävs för att brottsoffren ska kunna utöva sina rättigheter.

(35) Brottsoffret bör, enligt förfaranden som fastställs i nationell rätt, ha rätt att överklaga ett beslut om att det inte behövs tolkning eller översättning. Denna rätt medför inte någon skyldighet för medlemsstaterna att tillhandahålla någon särskild mekanism eller något särskilt förfarande för överklagande av ett sådant beslut och bör inte leda till att det straffrättsliga förfarandet förlängs på ett oskäligt sätt. En intern omprövning av beslutet i enlighet med befintliga nationella förfaranden skulle vara tillräckligt.

(36) Den omständigheten att ett brottsoffer talar ett språk som inte är allmänt utbrett bör i sig inte utgöra någon grund för ett beslut om att tolkning eller översättning skulle förlänga det straffrättsliga förfarandet på ett oskäligt sätt.

(37) Stöd bör finnas tillgängligt från det att de behöriga myndigheterna fått kännedom om brottsoffren och hela tiden under de straffrättsliga förfarandena samt under en lämplig tid efter sådana förfaranden, alltefter brottsoffrets behov och de rättigheter som fastställs i detta direktiv. Olika former av stöd bör lämnas, utan onödiga formaliteter, och med tillräcklig geografisk spridning inom medlemsstaten för att alla brottsoffer ska kunna använda sig av dessa verksamheter. Brottsoffer som lidit avsevärd skada till följd av brottets allvar kan behöva specialiserade stödverksamheter.

(38) Personer som är särskilt sårbara eller befinner sig i situationer som innebär en särskilt stor risk för skada, exempelvis personer som utsätts för upprepat våld i nära relationer, offer för könsrelaterat våld eller personer som blir offer för andra typer av brott i en medlemsstat där de inte är medborgare eller bosatta, bör erbjudas specialiserat stöd och rättsligt skydd. Specialiserade stödverksamheter bör grunda sig på ett integrerat och riktat tillvägagångssätt som tar särskild hänsyn till brottsoffrens specifika behov, hur allvarlig den skada är som brottsoffret åsamkats till följd av brottet, liksom förhållandet mellan brottsoffer, förövare, barn och den sociala miljön i stort. En av huvuduppgifterna för dessa stödverksamheter och deras personal, som spelar en viktig roll när det gäller att hjälpa brottsoffret att återhämta sig från och övervinna eventuella skador eller trauman som uppstått till följd av brottet, bör vara att informera brottsoffren om de rättigheter som fastställs i detta direktiv så att de kan fatta beslut i en gynnsam miljö där de behandlas på ett värdigt, respektfullt och hänsynsfullt sätt. Till de typer av stöd som sådana specialiserade stödverksamheter bör erbjuda hör bland annat tillhandahållande av skyddat boende, omedelbart medicinskt stöd, hänvisning till medicinska och kriminaltekniska undersökningar vid våldtäkt eller sexuella övergrepp, kort- och långvarig psykologisk rådgivning, behandling av trauman, rättslig rådgivning, tillgång till rättsligt biträde och särskilda verksamheter för barn som direkta eller indirekta brottsoffer.

(39) Den verksamhet som bedriver stöd för brottsoffer är inte skyldig att på egen hand tillhandahålla omfattande specialistkunskap och yrkesmässig sakkunskap. Vid behov bör verksamheter som bedriver stöd för brottsoffer bistå med att kontakta befintligt professionellt stöd, till exempel psykolog.

(40) Även om stödet inte bör vara beroende av att brottsoffren gjort en brottsanmälan till någon behörig myndighet, exempelvis till polisen, är sådana myndigheter ofta mest lämpade att informera brottsoffer om vilken typ av stöd de kan få. Medlemsstaterna uppmanas därför att skapa de förutsättningar som krävs för att kunna hänvisa brottsoffer till stödverksamheter för brottsoffer, bland annat genom att sörja för att kraven i fråga om skydd av personuppgifter kan efterlevas och faktiskt efterlevs. Upprepade hänvisningar bör undvikas.

(41) Brottsoffrens rätt att höras bör anses ha tillgodosetts när offren tillåts göra skriftliga utsagor eller lämna skriftliga förklaringar.

(42) Rättigheten för barn som är brottsoffer att höras i samband med ett straffrättsligt förfarande bör inte förhindras enbart på grund av att brottsoffret är ett barn eller på grund av brottsoffrets ålder.

(43) Rätten till omprövning av ett beslut om att inte väcka åtal bör anses avse beslut som fattas av åklagare och undersökningsdomare eller av brottsbekämpande myndigheter som polistjänstemän, men inte domstolsbeslut. Beslut om att inte väcka åtal bör omprövas av en annan person eller myndighet än den som fattat det ursprungliga beslutet, om inte det ursprungliga beslutet om att inte väcka åtal fattades av den högsta åklagarmyndigheten, vars beslut inte kan omprövas i högre instans, i vilket fall omprövningen kan göras av samma myndighet. Rätten till omprövning av ett beslut om att inte väcka åtal berör inte särskilda förfaranden, till exempel förfaranden mot parlaments- eller regeringsledamöter, när det gäller deras officiella ämbetsutövning.

(44) Ett beslut om att avsluta de straffrättsliga förfarandena bör omfatta situationer där åklagaren beslutar att lägga ner åtalet eller avbryta förfarandena.

(45) Genom ett beslut av åklagaren som leder till tvistlösning utanför domstol, och följaktligen till att de straffrättsliga förfarandena avslutas, fråntas brottsoffren rätten att begära omprövning av åklagarens beslut om att inte väcka åtal endast om tvistlösningen medför en varning eller ett föreläggande.

(46) Verksamheter för reparativ rättvisa, till exempel medling mellan brottsoffer och förövare, familjerådslag och andra former av samråd (till exempel ”sentencing circles”) kan vara till stor nytta för brottsoffret, men kräver skyddsmekanismer för att förebygga sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning. Sådana verksamheter bör därför i första hand säkerställa brottsoffrets intressen och behov, för att avhjälpa den skada som brottsoffret lidit och undvika ytterligare skada. När ett ärende hänvisas till verksamheter för reparativ rättvisa och förfarandet genomförs, bör man beakta faktorer som brottets art och allvar, graden av trauma, upprepad kränkning av brottsoffrets fysiska, sexuella eller psykologiska integritet, maktobalanser, brottsoffrets ålder, mognad och intellektuella kapacitet, vilka kan begränsa eller minska brottsoffrets förmåga att fatta ett välinformerat beslut, eller kan försvåra möjligheterna att nå ett för brottsoffret positivt resultat. Förfaranden för reparativ rättvisa bör i princip vara konfidentiella, om inte parterna enats om annat, eller om det krävs enligt nationell rätt på grund av allmänintresset. Faktorer som hot som uttalas eller varje form av våld som utövats under förfarandet kan, med hänsyn till allmänintresset, behöva offentliggöras.

(47) Brottsoffer bör inte förväntas ha kostnader för sin medverkan i straffrättsliga förfaranden. Medlemsstaterna bör enbart vara skyldiga att ersätta nödvändiga kostnader för brottsoffer i samband med deras medverkande i straffrättsliga förfaranden och bör inte vara skyldiga att ersätta brottsoffrens rättegångskostnader. Medlemsstaterna bör ha rätt att tillämpa villkor för ersättning av utgifter enligt nationell rätt, såsom tidsgränser för att begära ersättning för kostnader, standardnivåer för levnadsomkostnader och resekostnader och maximal dagersättning för förlorad inkomst. Rätten till ersättning för kostnader vid straffrättsliga förfaranden bör inte uppkomma i en situation där ett brottsoffer lämnar en utsaga i samband med brottet. Kostnader bör endast ersättas i den mån brottsoffret förpliktas eller anmodas av de behöriga myndigheterna att vara närvarande vid och aktivt medverka i straffrättsliga förfaranden.

(48) Egendom som har tagits i beslag under straffrättsliga förfaranden och som kan återställas bör återlämnas till brottsoffret så snart som möjligt, om det inte föreligger exceptionella omständigheter, till exempel en tvist om äganderätten eller att innehavet av egendomen är olagligt eller att egendomen i sig själv är olaglig. Rätten att få egendomen återlämnad ska inte påverka legitimt kvarhållande av egendomen för andra rättsliga förfaranden.

(49) Rätten till ett beslut om ersättning från förövaren och relevant tillämpligt förfarande bör även gälla för brottsoffer som bor i en annan medlemsstat än den där brottet begicks.

(50) Den skyldighet att överlämna anmälningar som detta direktiv föreskriver bör inte påverka medlemsstaternas behörighet att inleda förfaranden och påverkar inte reglerna om domsrätt, enligt rådets rambeslut 2009/948/RIF av den 30 november 2009 om förebyggande och lösning av tvister om utövande av jurisdiktion i straffrättsliga förfaranden ([1]).

(51) Om brottsoffret har lämnat den medlemsstats territorium där brottet begicks bör den medlemsstaten inte längre vara skyldig att ge hjälp, stöd och skydd utom för sådant som har direkt koppling till ett straffrättsligt förfarande som pågår med anledning av det aktuella brottet, såsom särskilda skyddsåtgärder under domstolsförfaranden. Den medlemsstat där brottsoffret är bosatt bör ge den hjälp, det stöd och det skydd som behövs för att brottsoffret ska kunna återhämta sig.

(52) Det bör finnas åtgärder för att skydda brottsoffren och deras familjemedlemmar från sekundär eller upprepad viktimisering, hot och vedergällning, till exempel genom interimistiska förelägganden eller skyddsordrar och besöksförbud.

([1]) EUT L 328, 15.12.2009, s. 42.

(53) Risken för sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning, antingen från förövaren eller till följd av medverkan i straffrättsliga förfaranden, bör begränsas genom att förfarandena samordnas på ett sätt som innebär att brottsoffren behandlas på ett respektfullt sätt och gör det möjligt för dem att få förtroende för myndigheterna. Kontakterna med behöriga myndigheter bör underlättas så långt som möjligt, samtidigt som antalet onödiga kontakter med brottsoffret begränsas, till exempel genom att göra videoupptagningar av förhören och tillåta att dessa används under domstolsförfarandet. Rättstillämparna bör ha tillgång till så många olika åtgärder som möjligt för att kunna förhindra att brottsoffren utsätts för obehag under domstolsförfarandet, i synnerhet till följd av visuell kontakt med förövaren, dennes familj, medhjälpare eller allmänheten. Därför bör medlemsstaterna uppmanas att, särskilt vad gäller domstolsbyggnader och polisstationer, införa genomförbara och praktiska åtgärder för att där kunna erbjuda brottsoffren sådana möjligheter som separata ingångar och väntrum. Dessutom bör medlemsstaterna i möjligaste mån planera de straffrättsliga förfarandena så att kontakter mellan brottsoffren och deras familjemedlemmar och förövaren undviks, till exempel genom att kalla brottsoffer och förövare vid olika tidpunkter.

(54) Att skydda brottsoffrets privatliv kan vara ett viktigt sätt att förebygga sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning, och det kan göras på olika sätt, till exempel genom att vägra lämna ut eller begränsa utlämningen av uppgifter om vem brottsoffret är, eller om var han eller hon befinner sig. För barn som är brottsoffer är sådant skydd särskilt viktigt, och inbegriper undanhållande av barnets namn. Det kan dock finnas ärenden där barn i undantagsfall kan dra fördel av att information avslöjas eller offentliggörs på ett omfattande sätt, till exempel om ett barn har blivit bortfört. Åtgärder som vidtas för att skydda brottsoffrens privatliv och bilder av dem och deras familjemedlemmar bör alltid vara förenliga med rätten till en rättvis rättegång och till yttrandefrihet, såsom denna erkänns i artiklarna 6 och 10 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

(55) Vissa brottsoffer löper särskilt hög risk för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning från förövaren i samband med straffrättsliga förfaranden. Det är möjligt att sådana risker beror på brottsoffrets personliga egenskaper, brottstyp eller art eller omständigheterna kring brottet. Det är endast genom individuella bedömningar, som genomförs snarast möjligt, som dessa risker kan identifieras effektivt. Sådana bedömningar bör genomföras för alla brottsoffer för att fastställa om de riskerar sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning, och vilka särskilda skyddsåtgärder de behöver.

(56) Individuella bedömningar bör ta hänsyn till personliga faktorer som brottsoffrets ålder, kön och könsidentitet eller könsuttryck, etniska tillhörighet, ras, religion, sexuella läggning, hälsa, funktionshinder, uppehållsstatus, kommunikationssvårigheter, förhållande eller beroendeställning till förövaren och tidigare erfarenhet av brott. Bedömningarna bör även ta hänsyn till brottstyp och art och omständigheterna kring brottet, till exempel huruvida det är fråga om hatbrott, brott som begåtts med diskriminerande motiv, sexuellt våld, våld i nära relationer, huruvida förövaren befann sig i en kontrollsituation, om brottsoffrets bostad är belägen i ett område med hög brottslighet eller som domineras av gäng samt om brottsoffrets ursprungsland inte är den medlemsstat där brottet begicks.

(57) Bland offer för människohandel, terrorism, organiserad brottslighet, våld i nära relationer, sexuellt våld eller sexuell exploatering, könsrelaterat våld, hatbrott, samt offer med funktionshinder och barn som är brottsoffer tenderar en stor andel att bli utsatta för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning. Särskild försiktighet bör iakttas vid bedömningen av om dessa brottsoffer riskerar sådan viktimisering, hot eller vedergällning, och det bör förutsättas att dessa brottsoffer kommer att dra nytta av särskilda skyddsåtgärder.

(58) Brottsoffer som har identifierats som sårbara för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning bör erbjudas lämpliga skyddsåtgärder under de straffrättsliga förfarandena. Åtgärdernas närmare art bör avgöras genom den individuella bedömningen, med hänsyn tagen till brottsoffrets önskemål. Åtgärdernas omfattning bör avgöras utan att det påverkar den brottsanklagades rättigheter och i enlighet med reglerna om domstolarnas bedömningsutrymme. Brottsoffrens oro och rädsla med avseende på förfarandena bör vara avgörande när man fastställer om de är i behov av några särskilda åtgärder.

(59) Omedelbara operativa behov och hinder kan till exempel göra det omöjligt att säkerställa att det konsekvent är samma polistjänsteman som förhör brottsoffret; sjukdom och moderskaps- eller föräldraledighet är exempel på sådana hinder. Dessutom kanske det inte finns några lokaler tillgängliga som har utformats särskilt för förhör med brottsoffer, till exempel på grund av renoveringsarbeten. I samband med sådana operativa eller praktiska hinder kanske det inte är möjligt att i vissa fall tillhandahålla en särskild åtgärd som har planerats efter en individuell bedömning.

(60) Om en förmyndare eller en företrädare ska utses för ett barn i enlighet med detta direktiv, kan båda rollerna uppbäras av samma person eller av en juridisk person, en institution eller en myndighet.

(61) Tjänstemän som är engagerade i straffrättsliga förfaranden och kan förväntas komma i personlig kontakt med brottsoffer bör ges tillgång till och möjlighet att genomgå lämplig inledande och fortlöpande utbildning, som är anpassad till graden av kontakt med brottsoffer, så att de kan identifiera dessa brottsoffer och deras behov och ta hand om dem på ett respektfullt, hänsynsfullt, professionellt och icke-diskriminerande sätt. Personer som kan förväntas bli involverade i en individuell bedömning för att fastställa brottsoffrets specifika behov av skydd och fastställa deras behov av särskilda skyddsåtgärder bör få särskild utbildning i hur en sådan bedömning ska genomföras. Medlemsstaterna bör säkerställa sådan utbildning för polisanställda och domstolspersonal. Utbildning bör likaledes främjas för advokater, åklagare och domare samt för rättstillämpare som tillhandahåller stöd till brottsoffer eller reparativ rättvisa. Detta krav bör vid behov även omfatta utbildning om särskilda stödverksamheter för brottsoffer som brottsoffren bör hänvisas till eller specialutbildning för dem vars arbete är inriktat på brottsoffer med särskilda behov samt särskild psykologisk utbildning. I förekommande fall bör sådan utbildning vara jämställdhetsmedveten och medlemsstaternas utbildningsinsatser bör kompletteras med riktlinjer, rekommendationer och utbyte av bästa praxis i enlighet med Budapestfärdplanen.

(62) Medlemsstaterna bör främja och ha ett nära samarbete med det civila samhällets organisationer, däribland erkända och aktiva icke-statliga organisationer som arbetar med brottsoffer, särskilt i fråga om initiativ till politikutformning, informationsinsatser och kampanjer för medvetandegörande, forsknings- och utbildningsprogram, fortbildning samt uppföljning och utvärdering av effekten av åtgärder för stöd till och skydd av brottsoffer. För att brottsoffer ska erhålla adekvat omsorg, stöd och skydd bör offentliga verksamheter arbeta på ett samordnat sätt och bör involveras på samtliga administrativa nivåer, det vill säga på unionsnivå liksom på nationell, regional och lokal nivå. Brottsoffren bör få hjälp med att söka upp och kontakta behöriga myndigheter för att undvika upprepade hänvisningar. Medlemsstaterna bör överväga att utveckla ”enda åtkomstpunkter” eller ”kontaktpunkter” som hanterar offrens olika behov i samband med straffrättsliga förfaranden inklusive behovet att erhålla information, hjälp, stöd, skydd och ersättning.

(63) För att uppmuntra till och underlätta anmälan av brott och för att möjliggöra för brottsoffren att ta sig ur en ond cirkel av upprepad viktimisering är det väsentligt att det finns pålitliga stödverksamheter till brottsoffrens förfogande och behöriga myndigheter som är beredda att på ett respektfullt, hänsynsfullt, professionellt och icke-diskriminerande sätt bemöta brottsoffrens anmälningar. På så vis kan brottsoffrens förtroende för medlemsstaternas straffrättsliga system förbättras och antalet oanmälda brott minskas. Rättstillämpare som kan förväntas ta emot brottsanmälningar från brottsoffer bör ha lämplig utbildning för att underlätta brottsanmälan och åtgärder bör vidtas för att tredje part ska ges möjlighet att göra anmälan, inbegripet det civila samhällets organisationer. Det bör vara möjligt att använda kommunikationsteknologi såsom e-post, videoinspelningar eller elektroniska blanketter för att anmäla brott.

(64) Systematisk och adekvat insamling av statistiska uppgifter är en erkänt viktig del av effektiv politikutformning inom området för de rättigheter som fastställs i detta direktiv. För att göra det lättare att utvärdera tillämpningen av detta direktiv bör medlemsstaterna till kommissionen överlämna relevanta statistiska uppgifter om hur de nationella förfarandena tillämpas på brottsoffer, tillsammans med uppgifter åtminstone om antalet anmälda brott, och brottstyp och, i den mån sådana uppgifter är kända och finns att tillgå, brottsoffrens antal, ålder och kön. Relevanta statistiska uppgifter kan omfatta uppgifter som har registrerats av rättsvårdande myndigheter och brottsbekämpande organ och, i möjligaste mån, administrativa uppgifter som har samlats in av hälso- och sjukvården, socialtjänsten och offentliga och icke-statliga organisationer som ger stöd till brottsoffer eller verksamheter för reparativ rättvisa och andra organisationer som arbetar med brottsoffer. Rättsliga uppgifter kan omfatta information om anmälda brott, antalet fall som utreds och antalet tilltalade och dömda. Verksamhetsbaserade administrativa uppgifter kan – så långt som möjligt – omfatta uppgifter om hur brottsoffer använder stöd som tillhandahålls av statliga myndigheter och offentliga och privata stödorganisationer, exempelvis hur många personer polisen har hänvisat till stödverksamheter för brottsoffer och hur många brottsoffer som efterfrågar stöd, erhåller eller inte erhåller stöd eller reparativ rättvisa.

(65) Syftet med detta direktiv är att ändra och utöka bestämmelserna i rambeslut 2001/220/RIF. Eftersom de ändringar som ska göras är omfattande både till antal och till sitt innehåll bör det rambeslutet av tydlighetsskäl ersättas i sin helhet i förhållande till medlemsstater som deltar i antagandet av detta direktiv.

(66) Detta direktiv respekterar de grundläggande rättigheterna och de principer som fastställs i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. Direktivet syftar särskilt till att främja rätten till värdighet, liv, fysisk och psykisk integritet, frihet och säkerhet, respekten för privatlivet och familjelivet, rätten till egendom, principen om icke-diskriminering, principen om jämställdhet mellan kvinnor och män, barnets rättigheter, äldres och funktionshindrades rättigheter samt rätten till en rättvis rättegång.

(67) Eftersom målet för detta direktiv, nämligen att fastställa miniminormer för brottsoffers rättigheter samt stöd till och skydd av brottsoffer, inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna och de därför, på grund av dess omfattning och verkningar, bättre kan uppnås på unionsnivå, kan unionen vidta åtgärder i enlighet med subsidiaritetsprincipen i artikel 5 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget). I enlighet med proportionalitetsprincipen i samma artikel går detta direktiv inte utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta mål.

(68) Personuppgifter som behandlas vid genomförandet av detta direktiv bör skyddas i enlighet med rådets rambeslut 2008/977/RIF av den 27 november 2008 om skydd av personuppgifter som behandlas inom ramen för polissamarbete och straffrättsligt samarbete [1] och i enlighet med de principer som fastställs i Europarådets konvention av den 28 januari 1981 om skydd för enskilda vid automatisk databehandling av personuppgifter, som ratificerats av samtliga medlemsstater.

(69) Detta direktiv påverkar inte mer långtgående bestämmelser i andra unionsrättsakter som behandlar de specifika behoven hos särskilda kategorier av brottsoffer, till exempel offer för människohandel, sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering och barnpornografi, på ett mer specifikt sätt.

(70) I enlighet med artikel 3 i protokoll nr 21 om Förenade kungarikets och Irlands ställning med avseende på området med frihet, säkerhet och rättvisa, fogat till EU-fördraget och EUF-fördraget, har dessa medlemsstater meddelat att de önskar delta i antagandet och tillämpningen av detta direktiv.

(71) I enlighet med artiklarna 1 och 2 i protokoll nr 22 om Danmarks ställning, fogat till EU-fördraget och EUF-fördraget, deltar Danmark inte i antagandet av detta direktiv, som inte är bindande för eller tillämpligt på Danmark.

(72) Europeiska datatillsynsmannen har avgett ett yttrande den 17 oktober 2011 [2] baserat på artikel 41.2 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 45/2001 av den 18 december 2000 om skydd för enskilda då gemenskapsinstitutionerna och gemenskapsorganen behandlar personuppgifter och om den fria rörligheten för sådana uppgifter [3].

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

KAPITEL 1

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

Artikel 1

Mål

1. Syftet med detta direktiv är att säkerställa att brottsoffer får lämplig information, lämpligt stöd och skydd och kan medverka i straffrättsliga förfaranden.

Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer erkänns och behandlas på ett respektfullt, hänsynsfullt, individuellt, professionellt och icke-diskriminerande sätt vid alla kontakter med verksamheter för stöd till brottsoffer och verksamheter för reparativ rättvisa eller behöriga myndigheter som är verksamma inom ramen för straffrättsliga förfaranden. De rättigheter som fastställs i detta direktiv ska gälla brottsoffer på ett icke-diskriminerande sätt, inbegripet när det gäller deras uppehållsstatus.

2. Vid tillämpningen av detta direktiv ska medlemsstaterna när brottsoffret är ett barn säkerställa att barnets bästa kommer i främsta rummet och bedöms individuellt. Ett barnorienterat förhållningssätt där vederbörlig hänsyn tas till barnets ålder, mognad, synpunkter, behov och problem ska ha företräde. Barnet och dess eventuella vårdnadshavare eller annat juridiskt ombud ska informeras om alla åtgärder eller rättigheter med särskild inriktning på barnet.

Artikel 2

Definitioner

1. I detta direktiv avses med

a) *brottsoffer:*

i) en fysisk person som lidit fysisk, psykisk eller emotionell skada eller ekonomisk förlust som en direkt följd av ett brott,

ii) familjemedlemmar till en person vars död var en direkt följd av ett brott, och som har lidit skada av den personens död.

[1] EUT L 350, 30.12.2008, s. 60.

[2] EUT C 35, 9.2.2012, s. 10.

[3] EGT L 8, 12.1.2001, s. 1.

b) *familjemedlemmar*: make eller maka, person som lever tillsammans med brottsoffret i en fast nära relation, i ett gemensamt hushåll och i ett stabilt och varaktigt förhållande, släktingar i rakt upp- eller nedstigande led, syskon och personer som är beroende av brottsoffret.

c) *barn*: alla personer som är yngre än 18 år.

d) *reparativ rättvisa*: alla processer som gör det möjligt för brottsoffer och förövare att, om de frivilligt samtycker, aktivt medverka till att nå en lösning när det gäller frågor kring brottet, med hjälp av en opartisk tredje part.

2. Medlemsstaterna får fastställa förfaranden för att

a) begränsa antalet familjemedlemmar som kan komma i åtnjutande av rättigheter som fastställs i detta direktiv, med beaktande av de individuella omständigheterna i varje fall, och

b) i förhållande till punkt 1 a ii fastställa vilka familjemedlemmar som har företräde när det gäller utövande av de rättigheter som fastställs i detta direktiv.

KAPITEL 2

INFORMATION OCH STÖD

Artikel 3

Rätt att förstå och bli förstådd

1. Medlemsstaterna ska vidta lämpliga åtgärder för att hjälpa brottsoffren att förstå och att bli förstådda från och med den första kontakten och vid alla ytterligare nödvändiga kontakter med en behörig myndighet i samband med ett straffrättsligt förfarande, även när den myndigheten lämnar information.

2. Medlemsstaterna ska säkerställa att kommunikationen med brottsoffer sker på ett enkelt och begripligt språk, muntligen eller skriftligen. Vid sådan kommunikation ska hänsyn tas till brottsoffrens personliga egenskaper, bland annat eventuella funktionshinder som kan påverka förmågan att förstå eller bli förstådd.

3. Förutsatt att detta inte strider mot brottsoffrets intressen och det straffrättsliga förfarandet inte påverkas negativt ska medlemsstaterna tillåta brottsoffer att åtföljas av en person som de själva valt vid den första kontakten med en behörig myndighet, om brottsoffret behöver hjälp med att förstå och bli förstådd på grund av följderna av brottet.

Artikel 4

Rätt att få information vid den första kontakten med en behörig myndighet

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer utan onödigt dröjsmål erbjuds följande information vid den första kontakten med en behörig myndighet, så att de ges möjlighet att åtnjuta de rättigheter som fastställs i detta direktiv:

a) Vilken typ av stöd de kan få och från vem, inklusive i förekommande fall grundläggande information om tillgång till vård, eventuellt specialiserat stöd, inklusive psykologiskt stöd, och alternativa bostäder.

b) Förfarandena för brottsanmälan och brottsoffrens roll i samband med dessa.

c) Hur och på vilka villkor de kan få skydd, inklusive skyddsåtgärder.

d) Hur och på vilka villkor de kan få tillgång till juridisk rådgivning, rättshjälp och andra typer av rådgivning.

e) Hur och på vilka villkor de kan få tillgång till ersättning.

f) Hur och på vilka villkor de har rätt till tolkning och översättning.

g) Om ett brottsoffer är bosatt i en annan medlemsstat än den där brottet begicks ska denne informeras om vilka särskilda åtgärder, förfaranden eller mekanismer som finns att tillgå för att skydda brottsoffrets intressen i den medlemsstat där den första kontakten med den behöriga myndigheten tas.

h) Tillgängliga förfaranden för klagomål om brottsoffrets rättigheter inte respekterats av den behöriga myndighet som är verksam inom ramen för ett straffrättsligt förfarande.

i) Kontaktuppgifter för information i det egna ärendet.

j) Tillgängliga verksamheter för reparativ rättvisa.

k) Hur och på vilka villkor de kan få ersättning för kostnader som har uppstått i samband med deltagandet i det straffrättsliga förfarandet.

2. Omfattningen av den information som avses i punkt 1 och hur detaljerad den är kan variera beroende på brottsoffrens särskilda behov och personliga omständigheter samt brottstyp och art. Ytterligare uppgifter kan också tillhandahållas senare beroende på brottsoffrens behov och hur relevanta dessa uppgifter är i varje skede av förfarandena.

Artikel 5

Rättigheter för brottsoffer i samband med brottsanmälan

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer får en skriftlig bekräftelse av den formella brottsanmälan som de har gjort till en medlemsstats behöriga myndighet med uppgift om de grundläggande aspekterna av brottet i fråga.

2. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer som vill anmäla ett brott och som inte förstår eller talar den behöriga myndighetens språk ska ges möjlighet att göra en brottsanmälan på ett språk som de förstår eller genom att få nödvändigt språkligt stöd.

3. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer som inte förstår eller talar den behöriga myndighetens språk får tillgång till kostnadsfri översättning av den skriftliga bekräftelsen av sin brottsanmälan enligt punkt 1 om brottsoffren så begär, på ett språk som de förstår.

Artikel 6

Rätt att erhålla information om det egna ärendet

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer utan onödigt dröjsmål informeras om att de har rätt att erhålla följande information om det straffrättsliga förfarande som har inletts till följd av en anmälan om brott som har begåtts mot brottsoffret och att de på begäran erhåller sådan information:

a) Beslut om att lägga ned eller avsluta brottsutredningen eller om att inte åtala förövaren.

b) Upplysningar om när och var rättegången kommer att äga rum samt innebörden av anklagelserna mot förövaren.

2. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer, i enlighet med den roll de har i det berörda straffrättsliga systemet, utan onödigt dröjsmål informeras om att de har rätt att erhålla följande information om det straffrättsliga förfarande som har inletts till följd av en anmälan om brott som har begåtts mot brottsoffret och att de på begäran erhåller sådan information:

a) Slutliga domstolsavgöranden.

b) Upplysningar om hur det straffrättsliga förfarandet fortskrider, med undantag för om utlämnandet av dessa upplysningar skulle kunna försvåra en korrekt handläggning av ärendet.

3. Den information som lämnas enligt punkterna 1 a and 2 a ska innehålla skälen eller en kortfattad sammanfattning av skälen till beslutet i fråga, med undantag för ett jurybeslut eller ett beslut där motiveringen är konfidentiell, i de fall motiveringen av sådana beslut enligt nationell rätt inte lämnas ut.

4. Brottsoffers önskan att erhålla information eller inte ska vara bindande för den behöriga myndigheten, såvida inte denna information måste tillhandahållas med anledning av brottsoffrets rätt till aktiv medverkan i de straffrättsliga förfarandena. Medlemsstaterna ska tillåta brottsoffer att när som helst ändra sin önskan, vilken sedan ska beaktas.

5. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer ges möjlighet att utan onödigt dröjsmål underrättas om när den person som har frihetsberövats, åtalats eller dömts för brott i ett straffrättsligt ärende som berör dem försätts på fri fot eller har rymt. Dessutom ska medlemsstaterna säkerställa att brottsoffer underrättas om alla relevanta skyddsåtgärder som utfärdas för dem om förövaren friges eller rymmer.

6. Brottsoffer ska på begäran erhålla den information som föreskrivs i punkt 5, åtminstone i de fall då de kan befinna sig i fara eller det finns en konstaterad risk för skada för dem, såvida det inte finns konstaterad risk för skada för förövaren till följd av underrättelsen.

Artikel 7

Rätt till tolkning och översättning

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer som inte förstår eller talar det språk på vilket de straffrättsliga förfarandena genomförs på begäran får tillgång till kostnadsfri tolkning, i enlighet med den roll de har i det straffrättsliga systemet i fråga vid straffrättsliga förfaranden, åtminstone när de utfrågas eller hörs av utredande eller rättsliga myndigheter, till exempel vid polisförhör, och att de blir tolkade i samband med deras aktiva medverkan vid domstolsförhandlingar samt vid nödvändiga preliminära utfrågningar.

2. Utan att det påverkar den brottsanklagades rättigheter och i enlighet med reglerna om domstolarnas bedömningsutrymme får kommunikationsteknik som videokonferenser, telefon eller internet användas, förutom när tolken måste vara fysiskt närvarande för att säkerställa brottsoffrens möjligheter att utöva sina rättigheter eller förstå förfarandet.

3. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer som inte förstår eller talar det språk på vilket de straffrättsliga förfarandena genomförs, i enlighet med brottsoffrens roll i det straffrättsliga systemet i fråga vid straffrättsliga förfaranden, på begäran får tillgång till kostnadsfri översättning av information som är väsentlig för att brottsoffren ska kunna utöva sina rättigheter i straffrättsliga förfaranden, till ett språk de förstår, i den utsträckning som brottsoffren ges tillgång till sådan information. Översättningar av sådan information ska inbegripa åtminstone varje beslut om att avsluta de straffrättsliga förfarandena gällande brott som har begåtts mot dem och, på brottsoffrets begäran, antingen skälen för beslutet, eller en kortfattad sammanfattning av dessa, med undantag för ett jurybeslut eller ett beslut där motiveringen är konfidentiell, i de fall motiveringen av sådana beslut enligt nationell rätt inte lämnas ut.

4. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer som i enlighet med artikel 6.1 b har rätt till information om när och var rättegången kommer att äga rum och som inte förstår den behöriga myndighetens språk på begäran får en översättning av den information som de har rätt till.

5. Brottsoffer får lämna in en motiverad ansökan om att en handling ska anses som väsentlig. Det ska inte föreligga någon skyldighet att översätta delar av väsentliga handlingar som inte är relevanta för att brottsoffer ska kunna medverka aktivt i de straffrättsliga förfarandena.

6. Utan hinder av punkterna 1 och 3 får en muntlig översättning eller en muntlig sammanfattning av väsentliga handlingar tillhandahållas i stället för en skriftlig översättning, under förutsättning att en sådan muntlig översättning eller sammanfattning inte påverkar rätten till en rättvis rättegång.

7. Medlemsstaterna ska säkerställa att den behöriga myndigheten bedömer huruvida brottsoffer behöver tolkning eller översättning enligt punkterna 1 och 3. Brottsoffer får överklaga ett beslut om att inte tillhandahålla tolkning eller översättning. De processrättsliga reglerna för ett sådant överklagande ska fastställas i nationell rätt.

8. Tolkning och översättning samt varje prövning av ett överklagande av ett beslut om att inte tillhandahålla tolkning eller översättning enligt denna artikel får inte på ett oskäligt sätt förlänga det straffrättsliga förfarandet.

Artikel 8

Rätt till hjälp från stödverksamheter för brottsoffer

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer efter behov får kostnadsfri och konfidentiell hjälp från stödverksamheter för brottsoffer som tillvaratar brottsoffrets intressen, såväl före som under och en lämplig tid efter straffrättsliga förfaranden. Familjemedlemmar ska ha tillgång till stödverksamheter för brottsoffer efter behov och i enlighet med omfattningen av den skada de har lidit till följd av det brott som har begåtts mot brottsoffret.

2. Medlemsstaterna ska underlätta för den behöriga myndighet till vilken anmälan gjordes och andra berörda enheter att hänvisa brottsoffer till stödverksamheter för brottsoffer.

3. Medlemsstaterna ska vidta åtgärder för att inrätta kostnadsfria och konfidentiella specialiserade stödverksamheter utöver, eller som en integrerad del av, allmänna stödverksamheter för brottsoffer eller göra det möjligt för stödorganisationer för brottsoffer att anlita redan befintliga specialiserade enheter som tillhandahåller sådant specialiserat stöd. Brottsoffer ska efter sina specifika behov ha tillgång till sådana verksamheter och familjemedlemmar ska ha tillgång efter sina specifika behov och i enlighet med omfattningen av den skada de har lidit till följd av det brott som har begåtts mot brottsoffret.

4. Stödverksamheter för brottsoffer och specialiserade stödverksamheter får inrättas som offentliga eller icke-statliga organisationer och får organiseras antingen yrkesmässigt eller på frivillig grund.

5. Medlemsstaterna ska säkerställa att möjligheterna att få tillgång till stödverksamheter för brottsoffer inte är beroende av huruvida ett brottsoffer formellt har anmält brottet till en behörig myndighet.

Artikel 9

Stöd från stödverksamheter för brottsoffer

1. Stödverksamheter för brottsoffer som avses i artikel 8.1 ska minst tillhandahålla följande:

a) Information, rådgivning och stöd som är relevant för brottsoffers rättigheter, bland annat upplysningar om nationella system för brottsskadeersättning och deras roll i straffrättsliga förfaranden, inbegripet förberedelser för att närvara vid rättegången.

b) Information om eller direkt hänvisning till relevanta specialiserade befintliga stödverksamheter.

c) Emotionellt stöd och, där sådant stöd finns att tillgå, psykologiskt stöd.

d) Rådgivning om ekonomiska och praktiska frågor till följd av brottet.

e) Rådgivning om risken för sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning, samt hur sådant ska förebyggas eller undvikas, om detta inte tillhandahålls av andra offentliga eller privata verksamheter.

2. Medlemsstaterna ska uppmana stödverksamheterna för brottsoffer att ägna särskild uppmärksamhet åt de särskilda behoven hos sådana brottsoffer som har lidit avsevärd skada till följd av brottets allvar.

3. Om detta inte tillhandahålls av andra offentliga eller privata verksamheter ska de specialiserade stödverksamheter som avses i artikel 8.3 minst utveckla och tillhandahålla följande:

a) Skyddat boende eller annat lämpligt tillfälligt boende för brottsoffer som behöver en säker plats på grund av en överhängande risk för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning.

b) Målinriktat och integrerat stöd till brottsoffer med särskilda behov, såsom personer som har utsatts för sexuellt våld, könsrelaterat våld och våld i nära relationer, inbegripet stöd med anledning av trauman samt rådgivning.

KAPITEL 3

DELTAGANDE I STRAFFRÄTTSLIGA FÖRFARANDEN

Artikel 10

Rätt att höras

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer får höras under de straffrättsliga förfarandena och att de får lägga fram bevisning. I de fall där ett barn som är brottsoffer ska höras ska vederbörlig hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

2. De processrättsliga regler enligt vilka brottsoffer kan höras under straffrättsliga förfaranden och lägga fram bevisning ska fastställas i nationell rätt.

Artikel 11

Rättigheter i samband med beslut om att inte väcka åtal

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer, i enlighet med sin roll i det straffrättsliga systemet i fråga, har rätt till omprövning av ett beslut att inte väcka åtal. De processrättsliga reglerna för sådan omprövning ska fastställas i nationell rätt.

2. I de fall där brottsoffrets roll i det straffrättsliga systemet i fråga, i enlighet med nationell rätt, kommer att fastställas först efter att ett beslut har fattats om att väcka åtal mot förövaren ska medlemsstaterna säkerställa att åtminstone brottsoffer som har utsatts för grova brott har rätt till omprövning av ett beslut om att inte väcka åtal. De processrättsliga reglerna för sådan omprövning ska fastställas i nationell rätt.

3. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer utan onödigt dröjsmål informeras om att de har rätt att få, och att de på begäran får tillräcklig information för att kunna avgöra om de vill begära omprövning av beslut om att inte väcka åtal.

4. I det fall beslutet om att inte väcka åtal fattas av den högsta åklagarmyndigheten vars beslut enligt nationell rätt inte får omprövas får omprövning verkställas av samma myndighet.

5. Punkterna 1, 3 och 4 är inte tillämpliga när åklagaren har beslutat att inte väcka åtal, om ett sådant beslut leder till tvistlösning utanför domstol, i den mån en sådan möjlighet ges i nationell rätt.

Artikel 12

Rätt till skydd inom ramen för verksamheter för reparativ rättvisa

1. Medlemsstaterna ska vidta åtgärder för att skydda brottsoffret från sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning, och åtgärderna ska genomföras när verksamheter för reparativ rättvisa medverkar. Sådana åtgärder ska säkerställa att brottsoffer som väljer att delta i förfaranden för reparativ rättvisa har tillgång till säker och kompetent reparativ rättvisa, med uppfyllande av minst följande villkor:

a) Verksamheter för reparativ rättvisa ska, med förbehåll för eventuella säkerhetshänsyn, nyttjas endast när det ligger i brottsoffrets intresse, efter frivilligt och välinformerat samtycke från brottsoffret; detta samtycke får när som helst återkallas.

b) Innan brottsoffret lämnar sitt samtycke till att delta i förfarandet för reparativ rättvisa ska denne få uttömmande och objektiv information om det förfarandet och eventuella resultat samt om hur förfarandet för övervakning av en eventuell överenskommelse ser ut.

c) Förövaren måste ha bekräftat de grundläggande sakförhållandena i ett ärende.

d) Eventuella överenskommelser är frivilliga och hänsyn till dem kan tas vid eventuella vidare straffrättsliga förfaranden.

e) Diskussioner som förs i förfaranden för reparativ rättvisa och som inte är offentliga är konfidentiella och ska inte avslöjas i ett senare skede, utom om parterna samtycker eller om det krävs enligt nationell rätt med hänsyn till ett övervägande allmänintresse.

2. Medlemsstaterna ska i tillämpliga fall underlätta hänskjutandet av ärenden till verksamheter för reparativ rättvisa, bland annat genom att fastställa förfaranden eller riktlinjer om villkoren för ett sådant hänskjutande.

Artikel 13

Rätt till rättshjälp

Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer har tillgång till rättshjälp när de är parter i straffrättsliga förfaranden. De villkor eller processrättsliga regler enligt vilka brottsoffren har tillgång till rättshjälp ska fastställas i nationell rätt.

Artikel 14

Rätt till kostnadsersättning

Medlemsstaterna ska ge brottsoffer som deltar i straffrättsliga förfaranden möjlighet att begära ersättning för kostnader som har uppstått till följd av deras aktiva medverkan i straffrättsliga förfaranden, i enlighet med deras roll i det straffrättsliga systemet i fråga. De villkor eller processrättsliga regler enligt vilka brottsoffer kan få ersättning för kostnader ska fastställas i nationell rätt.

Artikel 15

Rätt att återfå egendom

Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer vars egendom har beslagtagits i samband med straffrättsliga förfaranden utan dröjsmål återfår egendomen efter ett beslut av en behörig myndighet, såvida egendomen inte är nödvändig för de straffrättsliga förfarandena. De villkor eller processrättsliga regler enligt vilka sådan egendom återlämnas till brottsoffren ska fastställas i nationell rätt.

Artikel 16

Rätt till beslut om ersättning från förövaren i samband med straffrättsliga förfaranden

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer under loppet av de straffrättsliga förfarandena inom rimlig tid får ett beslut om ersättning från förövaren, utom när nationell rätt föreskriver att ett sådant beslut ska fattas genom andra rättsliga förfaranden.

2. Medlemsstaterna ska verka för åtgärder som uppmuntrar förövarna att ge lämplig ersättning till brottsoffren.

Artikel 17

Rättigheter för brottsoffer bosatta i en annan medlemsstat

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att deras behöriga myndigheter kan vidta lämpliga åtgärder för att minimera de svårigheter som uppstår när brottsoffret är bosatt i en annan medlemsstat än den där brottet begicks, särskilt med avseende på var de rättsliga förfarandena ska äga rum. I detta syfte ska de behöriga myndigheterna i den medlemsstat där brottet begicks särskilt ha rätt att

a) ta upp en förhörsutsaga från brottsoffret omedelbart efter brottsanmälan till den behöriga myndigheten,

b) i största möjliga utsträckning höra brottsoffer som är bosatta utomlands med hjälp av de bestämmelser om videokonferenser och telefonkonferenser som fastställs i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater av den 29 maj 2000 ([1]).

([1]) EGT C 197, 12.7.2000, s. 3.

2. Medlemsstaterna ska säkerställa att offer för brott som har begåtts i en annan medlemsstat än den där de är bosatta kan göra en anmälan till de behöriga myndigheterna i den medlemsstat där de är bosatta, om de inte har kunnat göra detta i den medlemsstat där brottet begicks eller om de, vid brott som enligt den medlemsstatens nationella rätt anses grova, inte har velat göra en anmälan där.

3. Medlemsstaterna ska säkerställa att den behöriga myndighet till vilken brottsoffret gör en anmälan utan dröjsmål överlämnar denna till den behöriga myndigheten i den medlemsstat där brottet begicks, om behörigheten att inleda förfaranden inte har utövats av den medlemsstat i vilken anmälan gjordes.

KAPITEL 4

SKYDD FÖR BROTTSOFFER OCH ERKÄNNANDE AV BROTTSOFFER MED SPECIFIKA SKYDDSBEHOV

Artikel 18

Rätt till skydd

Utan att det påverkar den brottsanklagades rättigheter ska medlemsstaterna säkerställa att åtgärder finns tillgängliga för att skydda brottsoffer och deras familjemedlemmar från sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning, inbegripet risken att brottsoffer drabbas av psykisk eller emotionell skada samt för att skydda brottsoffers värdighet vid förhör och vittnesmål. Sådana åtgärder ska vid behov även omfatta förfaranden som är fastställda i nationell rätt för fysiskt skydd av brottsoffer och deras familjemedlemmar.

Artikel 19

Rätt att undvika kontakt mellan brottsoffer och förövare

1. Medlemsstaterna ska fastställa de nödvändiga förutsättningarna för att säkerställa att kontakt kan undvikas mellan å ena sidan brottsoffer och vid behov deras familjemedlemmar och å andra sidan förövaren i lokaler där straffrättsliga förfaranden genomförs, såvida inte sådan kontakt är nödvändig för de straffrättsliga förfarandena.

2. Medlemsstaterna ska säkerställa att nya domstolsbyggnader har separata väntrum för brottsoffer.

Artikel 20

Brottsoffers rätt till skydd vid brottsutredningar

Utan att det påverkar den brottsanklagades rättigheter ska medlemsstaterna i enlighet med reglerna om domstolarnas bedömningsutrymme säkerställa att följande sker vid brottsutredningar:

a) Brottsoffer ska förhöras utan onödigt dröjsmål efter det att brottet har anmälts till den behöriga myndigheten.

b) Antalet förhör med brottsoffer ska minimeras och förhör ska bara hållas om det är strikt nödvändigt för brottsutredningarna.

c) Brottsoffer får åtföljas av sitt juridiska ombud och av någon annan person som de själva har valt, såvida det inte föreligger ett motiverat beslut som fastställer något annat.

d) Läkarundersökningar ska begränsas så mycket som möjligt och endast göras när de är strikt nödvändiga för de straffrättsliga förfarandena.

Artikel 21

Rätt till skydd av privatliv

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att behöriga myndigheter under det straffrättsliga förfarandet kan vidta lämpliga åtgärder för att skydda brottsoffers privatliv, inklusive brottsoffrets personliga särdrag till vilka hänsyn tas vid den individuella bedömning som föreskrivs i artikel 22, och bilder av brottsoffer och deras familjemedlemmar. Medlemsstaterna ska dessutom säkerställa att behöriga myndigheter får vidta alla lagenliga åtgärder för att förhindra offentlig spridning av all information som kan leda till att barn som är brottsoffer identifieras.

2. För att skydda brottsoffers privatliv, integritet och personuppgifter ska medlemsstaterna, med respekt för yttrandefriheten och informationsfriheten och mediernas frihet och mångfald, uppmuntra medierna att tillämpa självreglering.

Artikel 22

Individuell bedömning av brottsoffer för att fastställa specifika skyddsbehov

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att en individuell bedömning snabbt görs av brottsoffer i enlighet med nationella förfaranden för att fastställa specifika skyddsbehov och för att avgöra huruvida och i vilken utsträckning de skulle få del av särskilda åtgärder under de straffrättsliga förfarandenas gång, i enlighet med vad som föreskrivs i artiklarna 23 och 24, på grund av deras särskilda sårbarhet för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning.

2. Vid den individuella bedömningen ska hänsyn särskilt tas till

a) brottsoffrets personliga särdrag,

b) brottstypen eller brottets art, och

c) omständigheterna kring brottet.

3. Inom ramen för den individuella bedömningen ska särskild uppmärksamhet ägnas åt brottsoffer som har lidit avsevärd skada till följd av brottets allvar, brottsoffer som har utsatts för ett brott som begåtts med diskriminerande motiv som kan ha koppling till framför allt deras personliga särdrag, brottsoffer vars förhållande eller beroendeställning till förövaren gör dem särskilt sårbara. Härvid ska offer för terrorism, organiserad brottslighet, människohandel, könsrelaterat våld, våld i nära relationer, sexuellt våld eller sexuell exploatering och hatbrott samt offer med funktionshinder vederbörligen beaktas.

4. Med avseende på tillämpningen av detta direktiv ska barn som är brottsoffer anses ha specifika skyddsbehov på grund av sin sårbarhet för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning. För att avgöra huruvida och i vilken utsträckning de skulle vara hjälpta av sådana särskilda åtgärder som föreskrivs i artiklarna 23 och 24 ska barn som är brottsoffer genomgå en individuell bedömning som föreskrivs i punkt 1 i den här artikeln.

5. Omfattningen av den individuella bedömningen får anpassas med hänsyn till brottets allvar och graden av uppenbar skada som har åsamkats brottsoffret.

6. En sådan individuell bedömning ska göras i nära medverkan med brottsoffret och ska ta hänsyn till deras önskemål, inklusive om de inte önskar få del av särskilda åtgärder som föreskrivs i artiklarna 23 och 24.

7. Om de omständigheter som ger upphov till en individuell bedömning har förändrats avsevärt ska medlemsstaterna säkerställa att den uppdateras under hela det straffrättsliga förfarandet.

Artikel 23

Rätten till skydd för brottsoffer med specifika skyddsbehov under straffrättsliga förfaranden

1. Medlemsstaterna ska, utan att det påverkar den brottsanklagades rättigheter och i enlighet med reglerna om domstolarnas bedömningsutrymme, säkerställa att brottsoffer med specifika skyddsbehov som åtnjuter särskilda åtgärder som fastställts till följd av en individuell bedömning som föreskrivs i artikel 22.1 kan komma i åtnjutande av de åtgärder som föreskrivs i punkterna 2 och 3 i den här artikeln. En särskild åtgärd som planerats efter en individuell bedömning ska inte tillhandahållas om operativa eller praktiska hinder gör detta omöjligt eller om det finns ett trängande behov av att förhöra brottsoffret och underlåtenhet att göra detta skulle kunna skada brottsoffret, någon annan person eller påverka förfarandet negativt.

2. Följande åtgärder ska under brottsutredningar finnas tillgängliga för brottsoffer med specifika skyddsbehov enligt artikel 22.1:

a) Förhör med brottsoffret hålls i lokaler som har utformats eller ställts i ordning för detta ändamål.

b) Förhör med brottsoffret hålls av eller med hjälp av yrkeskunniga personer som är särskilt utbildade för detta ändamål.

c) Alla förhör med brottsoffret genomförs av samma personer, om detta kan göras utan hinder för god rättsskipning.

d) Alla förhör med brottsoffer som har utsatts för sexuellt våld, könsrelaterat våld eller våld i nära relationer genomförs, om brottsoffret så önskar, av personer av samma kön som brottsoffret såvida de inte genomförs av en åklagare eller domare och förutsatt att detta inte påverkar det straffrättsliga förfarandet negativt.

3. Följande åtgärder ska under brottsutredningar finnas tillgängliga för brottsoffer med specifika skyddsbehov som fastställts i enlighet med artikel 22.1:

a) Åtgärder för att förhindra visuell kontakt mellan brottsoffer och förövare, även under avläggandet av förhörsutsaga, med lämpliga hjälpmedel, inklusive kommunikationsteknik.

b) Åtgärder som ger brottsoffret möjlighet att höras i rätten utan att behöva vara närvarande, i synnerhet med användning av lämplig kommunikationsteknik.

c) Åtgärder för att undvika onödig utfrågning om brottsoffrets privata förhållanden som inte är relaterade till brottet.

d) Åtgärder som gör det möjligt att höra personen inom stängda dörrar.

Artikel 24

Barns rätt till skydd som brottsoffer under straffrättsliga förfaranden

1. Utöver de åtgärder som föreskrivs i artikel 23 ska medlemsstaterna, när brottsoffret är ett barn, säkerställa följande:

a) När ett barn som är brottsoffer förhörs i samband med straffrättsliga förfaranden får audiovisuella upptagningar alltid göras och användas som bevisning vid straffrättsliga förfaranden.

b) Vid brottsutredningar och straffrättsliga förfaranden ska behöriga myndigheter, i enlighet med brottsoffers roll i det straffrättsliga systemet i fråga, utse en särskild företrädare för ett barn som är brottsoffer, om vårdnadshavarna enligt nationell rätt inte får företräda barnet som är brottsoffer på grund av att det föreligger en intressekonflikt mellan dem och barnet som är brottsoffer, eller om det inte finns någon medföljande vuxen eller om barnet som är brottsoffer har skilts från sin familj.

c) I de fall där barnet som är brottsoffer har rätt att företrädas av ett juridiskt biträde, ska barnet ha rätt att företrädas av ett eget juridiskt biträde i sitt eget namn i förfaranden där det föreligger, eller skulle kunna föreligga, en intressekonflikt mellan barnet som är brottsoffer och vårdnadshavarna.

De processrättsliga reglerna för de audiovisuella upptagningar som avses i punkt 1 a och användningen av dem ska fastställas i nationell rätt.

2. Ett brottsoffer vars ålder är osäker och som kan uppfattas som minderårig ska med avseende på tillämpningen av detta direktiv antas vara ett barn.

KAPITEL 5

ÖVRIGA BESTÄMMELSER

Artikel 25

Fortbildning av rättstillämpare

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att tjänstemän som kan förväntas komma i kontakt med brottsoffer, till exempel poliser och domstolspersonal, får både allmän och specialiserad utbildning på en nivå som är anpassad till kontakten med brottsoffer, i syfte att öka deras medvetenhet om brottsoffers behov och göra det möjligt för dem att behandla brottsoffer på ett opartiskt, respektfullt och professionellt sätt.

2. Utan att domstolsväsendets oberoende eller skillnader i organisationen av det inom unionen påverkas, ska medlemsstaterna kräva att de som är ansvariga för utbildning av domare och åklagare som deltar i straffrättsliga förfaranden ger både allmän och specialiserad utbildning för att öka domares och åklagares medvetenhet om brottsoffrens behov.

3. Med vederbörlig hänsyn till juristkårens oberoende ska medlemsstaterna rekommendera att de som ansvarar för utbildning av jurister ska ge både allmän och specialiserad utbildning för att öka juristers medvetenhet om brottsoffers behov.

4. Medlemsstaterna ska genom sina offentliga organisationer eller genom att finansiera organisationer för stöd till brottsoffer, uppmuntra initiativ som möjliggör att de som tillhandahåller stödverksamheter för brottsoffer liksom verksamheterna för reparativ rättvisa, får lämplig utbildning på en nivå som är anpassad till kontakten med brottsoffer, för att säkerställa att dessa verksamheter tillhandahålls i enlighet med yrkesnormerna på ett opartiskt, respektfullt, och professionellt sätt.

5. Beroende på rättstillämparnas uppgifter samt arten och omfattningen av deras kontakter med brottsoffer, bör utbildningen syfta till att möjliggöra för rättstillämparen att känna igen brottsoffer och behandla dem på ett respektfullt, professionellt och icke-diskriminerande sätt.

Artikel 26

Samarbete och samordning av insatser

1. Medlemsstaterna ska vidta lämpliga åtgärder för att underlätta samarbetet mellan medlemsstaterna för att förbättra brottsoffers möjlighet att utöva de rättigheter som fastställs i detta direktiv och enligt nationell rätt. Samarbetet ska åtminstone syfta till

a) utbyte av god praxis,

b) samråd i individuella fall, och

c) hjälp till europeiska nätverk som arbetar med frågor av direkt betydelse för brottsoffers rättigheter.

2. Medlemsstaterna ska vidta lämpliga åtgärder, inbegripet på internet, som syftar till att höja medvetenheten om de rättigheter som fastställs i detta direktiv, minskar risken för viktimisering och minimerar de negativa följderna av brott och risken för sekundär och upprepad viktimisering, hot och vedergällning, i synnerhet genom att inrikta sig på riskgrupper som barn, offer för könsrelaterat våld och våld i nära relationer. Sådana insatser kan inbegripa kampanjer för information och medvetandegörande och forsknings- och utbildningsprogram, i tillämpliga fall i samarbete med relevanta organisationer i det civila samhället och andra intressenter.

KAPITEL 6

SLUTBESTÄMMELSER

Artikel 27

Införlivande

1. Medlemsstaterna ska senast den 16 november 2015 sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv.

2. När en medlemsstat antar dessa bestämmelser ska de innehålla en hänvisning till detta direktiv eller åtföljas av en sådan hänvisning när de offentliggörs. Närmare föreskrifter om hur hänvisningen ska göras ska varje medlemsstat själv utfärda.

Artikel 28

Tillhandahållande av information och statistik

Medlemsstaterna ska senast den 16 november 2017 och vart tredje år därefter till kommissionen överlämna tillgänglig information som visar hur brottsoffer har använt de rättigheter som fastställs i detta direktiv.

Artikel 29

Rapport

Kommissionen ska senast den 16 november 2017 överlämna en rapport till Europaparlamentet och rådet med en utvärdering av i vilken utsträckning medlemsstaterna har vidtagit de åtgärder som är nödvändiga för att efterleva bestämmelserna i detta direktiv, inbegripet en beskrivning av de åtgärder som vidtas i enlighet med artikel 8, 9 och 23, vid behov åtföljd av lagstiftningsförslag.

Artikel 30

Ersättande av rambeslut 2001/220/RIF

Rambeslut 2001/220/RIF ersätts härmed med avseende på de medlemsstater som deltar i antagandet av detta direktiv, dock utan att det påverkar medlemsstaternas skyldigheter när det gäller tidsfristen för införlivande i nationell rätt.

Med avseende på de medlemsstater som deltar i antagandet av detta direktiv ska hänvisningar till det rambeslutet anses som hänvisningar till detta direktiv.

Artikel 31

Ikraftträdande

Detta direktiv träder i kraft dagen efter det att det har offentliggjorts i *Europeiska unionens officiella tidning*.

Artikel 32

Adressater

Detta direktiv riktar sig till medlemsstaterna i enlighet med fördragen.

Utfärdat i Strasbourg den 25 oktober 2012.

På Europaparlamentets vägnar	*På rådets vägnar*
M. SCHULZ	A. D. MAVROYIANNIS
Ordförande	*Ordförande*

Bilaga 2

Rättelse till Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF

(Europeiska unionens officiella tidning L 315 av den 14 november 2012)

På sidan 72, artikel 23.3, ska det

i stället för: ”3. Följande åtgärder ska under brottsutredningar finnas tillgängliga för brottsoffer med specifika skyddsbehov som fastställts i enlighet med artikel 22.1:”

vara: ”3. Följande åtgärder ska under domstolsförfaranden finnas tillgängliga för brottsoffer med specifika skyddsbehov som fastställts i enlighet med artikel 22.1:”

Bilaga 3

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

2013-06-17

Justitiedepartementet

Enheten för processrätt och domstolsfrågor

Genomförande av EU-direktivet om brottsoffers rättigheter och skydd m.m. (brottsofferdirektivet)

Bakgrund

Inom EU har frågor om brottsoffers rättigheter och skydd sedan länge ingått som en del i målet att bevara och utveckla ett område med frihet, säkerhet och rättvisa. I mars 2001 antogs rambeslutet om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden (2001/220/RIF). Rambeslutet behandlar frågor om bl.a. rätten till information och rätt till skydd under domstolsförfarandet.

I Stockholmsprogrammet, som antogs av Europeiska rådet den 10–11 december 2009, uppmanades kommissionen och medlemsstaterna att undersöka hur man kan förbättra lagstiftning och praktiska stödåtgärder till skydd för brottsoffer.

Den 18 maj 2011 lanserade kommissionen Brottsofferpaketet som ett steg mot ökat fokus på brottsoffer och deras behov i EU-ländernas rättssystem. Förslaget till direktiv om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter samt stöd till och skydd av dem (brottsofferdirektivet) ingår som en del av Brottsofferpaketet. Den 10 juni 2011 antog rådet en resolution för att stärka brottsoffers rättigheter och skyddet av brottsoffer (Budapestfärdplanen). Brottsofferdirektivet ingår som en del i färdplanen.

Brottsofferdirektivet antogs av parlamentet och rådet den 25 oktober 2012 (2012/29/EU). Direktivet ersatte 2001 års rambeslut. Direktivet trädde i kraft den 15 november 2012 och ska vara genomfört i medlemsstaterna senast den 16 november 2015.

Direktivets innehåll

Direktivet syftar till att säkerställa att brottsoffer får lämplig information, lämpligt stöd och skydd samt kan medverka i straffrättsliga förfaranden. Direktivet innehåller en definition av brottsoffer. Bestäm-

melserna i direktivet är utformade som en rättighetskatalog som medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffren har tillgång till.

Bestämmelserna tar sikte på olika stadier av det straffrättsliga förfarandet, bl.a. den inledande kontakten med behöriga myndigheter och domstolsförfarandet. Bestämmelserna tar också sikte på olika typer av rättigheter, bl.a. rätt till kostnadsfri tolkning och översättning samt rätt till kostnadsersättning. Direktivet innehåller även vissa bestämmelser om brottsoffer med särskilda skyddsbehov. Direktivets bestämmelser behandlar frågor som rör både rättsväsendets myndigheter, bl.a. polis och domstol, och externa aktörer, bl.a. socialtjänst och ideella organisationer. Direktivet innehåller också bestämmelser om bl.a. utbildning av tjänstemän inom rättsväsendet för att öka deras medvetenhet om brottsoffers behov.

Behovet av författningsändringar

Brottsoffers rättigheter i det straffrättsliga förfarandet regleras huvudsakligen i rättegångsbalken (RB) och förundersökningskungörelsen (FUK). Termen brottsoffer förekommer dock inte i svensk rätt. I det straffrättsliga förfarandet är den svenska termen för brottsoffer målsägande (20 kap. 8 § RB).

Till skillnad från direktivet är de svenska bestämmelserna inte utformade som en rättighetskatalog. I direktivet föreskrivs t.ex. en rätt till skydd vid brottsutredningar. Någon samlad reglering kring detta finns inte i svensk rätt utan rättigheterna framgår i stället av bestämmelser i både RB och andra författningar.

I svensk rätt tillkommer vissa rättigheter alla målsägande, t.ex. åtalsrätt, medan andra rättigheter kräver att ytterligare förutsättningar är uppfyllda, t.ex. rätt till målsägandebiträde. De flesta rättigheterna följer direkt av författning medan några rättigheter tillkommer målsägande genom berörda myndigheters praktiska handläggning. I direktivet regleras t.ex. att brottsoffer ska ges en skriftlig bekräftelse av brottsanmälan. Detta är inte reglerat i svensk rätt, men i praktiken tillhandahåller polisen normalt sett en skriftlig bekräftelse av brottsanmälan.

Sammantaget bedöms svensk rätt i huvudsak uppfylla direktivets krav. Det finns anledning att överväga behovet av författningsstöd för vissa rättigheter som i dag tillkommer brottsoffer genom myndigheternas praktiska handläggning. Bestämmelserna om tolkning och översättning borde behöva ändras för att uppfylla direktivets krav. Vidare finns det anledning att överväga behovet av att införa ett särskilt förfarande för att bedöma om brottsoffer har specifika skyddsbehov. Även på andra områden kan det finnas behov av författningsändringar för att uppfylla direktivets krav.

Uppdraget

En utredare ska ta ställning till hur brottsofferdirektivet ska genomföras i svensk rätt. I uppdraget ingår att analysera hur svensk rätt förhåller sig till direktivet samt bedöma behovet av författningsändringar för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden enligt direktivet.

Utredaren ska föreslå de författningsändringar som han eller hon finner påkallade.

Utredaren ska göra en konsekvensutredning av eventuella författningsförslag och belysa effekterna av dessa. Om ett förslag förväntas leda till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras.

Utredaren ska under arbetet samråda med och inhämta upplysningar från berörda myndigheter och företrädare för det civila samhället.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2014.

Bilaga 4

Deltagande vid seminarium den 28 november 2013 i Stockholm

1. Sven-Erik Alhem, Brottsofferjouren
2. Ulrika Eriksson, Barnens Rätt i Samhället, BRIS
3. Caroline Persson, ECPAT
4. Amanda Nilsson, ECPAT
5. Sofia Kuno, RFSL:s brottsofferjour
6. Katinka Ingves, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Roks
7. Wiveca Holst, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Roks
8. Barbro Lindahl, Riksföreningen stödcentrum mot incest och andra sexuella övergrepp, RSCI
9. Karin Fagerholm, Rädda Barnen
10. Karin Blomgren, Rädda Barnen
11. Hanna Gustavsson Hertell, Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund, SKR
12. Magnus Lindgren, Stiftelsen Tryggare Sverige

Skriftliga synpunkter har dessutom lämnats av Elisabet Ljungström, Bräcke Diakoni.

Departementsserien 2014

Kronologisk förteckning

1. Gröna boken
   Riktlinjer för författningsskrivning. SB.
2. Patent- och marknadsdomstol. Ju.
3. Europeisk skyddsorder
   – Samarbete om skydd för hotade och förföljda personer inom EU. Ju.
4. Våldsbejakande extremism i Sverige
   – nuläge och tendenser. Ju.
5. Särskilt ömmande omständigheter. Ju.
6. Gårdstödet 2015–2020
   –förslag till svenskt genomförande. L.
7. Minskat svartarbete i byggbranschen. Fi.
8. Den mörka och okända historien
   Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet. A.
9. En samlad kunskapsstyrning för hälso- och sjukvård och socialtjänst. S.
10. En tydligare beredning av myndighets-föreskrifter. Fi.
11. Sveriges sjätte nationalrapport om klimatförändringar
    I enlighet med Förenta Nationernas ramkonvention om klimatförändringar.
    + Engelsk översättning. M.
12. Ekonomiska effekter av ett längre arbetsliv.
    Långsiktiga ekonomiska effekter av Pensionsåldersutredningens förslag. S.
13. Åtalsförordnande enligt 2 kap. brottsbalken. Ju.
14. Genomförande av brottsofferdirektivet. Ju.

Departementsserien 2014

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Gröna boken
Riktlinjer för författningsskrivning. [1]

Justitiedepartementet

Patent- och marknadsdomstol. [2]

Europeisk skyddsorder
– Samarbete om skydd för hotade och förföljda personer inom EU. [3]

Våldsbejakande extremism i Sverige.
– nuläge och tendenser. [4]

Särskilt ömmande omständigheter. [5]

Åtalsförordnande enligt 2 kap. brottsbalken. [13]

Genomförande av brottsofferdirektivet. [14]

Socialdepartementet

En samlad kunskapsstyrning för hälso- och sjukvård och socialtjänst. [9]

Ekonomiska effekter av ett längre arbetsliv. Långsiktiga ekonomiska effekter av Pensionsåldersutredningens förslag. [12]

Ersättning för höga sjuklönekostnader. [xx]

Finansdepartementet

Minskat svartarbete i byggbranschen. [7]

En tydligare beredning av myndighetsföreskrifter. [10]

Landsbygdsdepartementet

Gårdsstödet 2015–2020
– förslag till svenskt genomförande. [6]

Miljödepartementet

Sveriges sjätte nationalrapport om klimatförändringar
I enlighet med Förenta Nationernas ramkonvention om klimatförändringar.
+ Engelsk översättning.[11]

Arbetsmarknadsdepartementet

Den mörka och okända historien
Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet. [8]